YEDİTEPE

Özgür YILDIZ

ANADOLU'DA AMERİKAN MİSYONERLERİ

ANADOLU'DA AMERİKAN MİSYONERLERİ

ÖZGÜR YILDIZ

ANADOLU'DA AMERİKAN MİSYONERLERİ
ÖZGÜR YILDIZ

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Editör
Nihal Metin

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-5200-70-1
Yeditepe Yayınevi: 246
Araştırma İnceleme : 205
Baskı Tarihi: Şubat 2015

Sayfa Düzeni
Adem Şenel

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi. com / bilgi@yeditepeyayinevi.com
online alış-veriş: www.kitapadresi.com

ANADOLU'DA AMERİKAN MİSYONERLERİ

ÖZGÜR YILDIZ

YEDİTEPE

Özgür Yıldız, 1976 yılında Kütahya'nın Gediz ilçesinde dünyaya gelmiş olup aslen Balıkesir'lidir. İlk ve Orta öğrenimini Balıkesir'de, lise eğitimini Kütahya'da tamamladıktan sonra 1999 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünü bitirmiştir. 2003 yılında Dokuzeylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Öğretimi bölümünü tamamlayarak uzman, 2007 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih bölümünü bitirerek doktor unvanı aldı. Yazar 2009 yılında Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Tarih Bölümüne Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 11 Ekim 2013'de Yakın Çağ Tarihi alanında doçent oldu. Halen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde görev yapan yazar Yakın Çağ Tarihi ve misyonerlik faaliyetleri hakkında ulusal ve uluslararası yayınlar yapmaktadır.

"Duaların en güzelini eden
Annem Hatice, Babam Ramazan, Ağabeyim Önder Yıldız'a"

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM
MİSYONERLİK VE AMERİKAN BOARD TEŞKİLATI

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANLI SİYASETİNDE AMERİKAN BOARD TEŞKİLATI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI SOSYAL HAYATINDA AMERİKAN MİSYONERLERİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ANADOLU'DA AMERİKAN OKULLARI

BEŞİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE MİSYONERLİK

ÖNSÖZ

Bu kitapta, Amerikan arşiv belgeleri ve Osmanlı arşiv belgeleri sentezlenerek Anadolu'da Amerikan misyoner faaliyetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Elinizdeki eser doğrudan misyoner arşiv belgelerinden yola çıkarak hazırlandığı için birçok araştırmacıya kaynak ve konuyla ilgilenen okuyuculara da yeni bir bakış açısı kazandırma gayesindedir.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılındaki Amerikan faaliyetleri hakkında bilgi veren eser, Yakın Çağ Tarihi konusunda araştırma yapanlara ve yapacaklara yeni yollar gösterme hedefindedir. Özellikle eserin dördüncü bölümü olan Anadolu'da Amerikan Okulları kısmı, Türk Eğitim Tarihine de yeni bir yaklaşım getirecektir. Bu nedenle kitabın Eğitim Fakültelerinde, Türk Eğitim Tarihi dersleri için kaynak kitap olarak faydalı olacağı kanısındayım.

Bu eserin gerçekleşmesinde samimi duygularla katkıda bulunan; başta akademik hayatımın başlamasında çok emeği geçen ve bana yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. Bayram Bayraktar'a, fikirleriyle destekleyen ve Amerikan misyonerliği alanında çalışma yapmamda etkili olan hocam Prof. Dr. Ayhan Öztürk'e, değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Keskin'e, akademik alanda yön gösteren ve çok değer verdiğim; Porf. Dr. Vahdettin Engin, Prof. Dr. M. Alaaddin Yalçınkaya, Prof. Dr. Osman Akandere, Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu, Prof. Dr.

Cemil Öztürk ve Prof. Dr. Abdullah Martal'a, eşsiz sabrına şükran duyduğum eşim Narin Yıldız'a, değerli vakitlerinden hep çaldığım kızım Zeynep, oğlum Tunahan Yıldız'a, Yeditepe Yayınevi Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Karagüllüoğlu ve Editörü Nihal Metin'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Doç. Dr. Özgür YILDIZ
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Atatürk Araştırma Merkez Müdürü
2015- MUĞLA

KISALTMALAR

ABCFM	: American Board of Commissioners for Foreign Missions
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
B.O.A.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
P.A.B.C.F.M.	: Papers of The American Board of Commissioners For Foreign Missions
Ps	: Piaster (Amerikan Kuruşu)
WBM	: The Women's Board of Mission
WBMP	: (Woman's Board of Missions for the Pasific)
Y.A-Hus.	: Yıldız Arşivi Hususî Maruzat Evrakı
Y.A.Res.	: Yıldız Arşivi Resmî Maruzat Evrakı
Y.E.E.	: Yıldız Esas Evrakı.
Y.M.C.A.	: Young Man's Christian Association
Y.Mtv.	: Yıldız Arşivi Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.W.C.A.	: Young Women's Christian Association

GİRİŞ

Elinizde bulunan eserde, geçmişte ya da var olan bir durumu var olduğu şekliyle tanımlamayı amaçlayan, araştırma yaklaşımı olan *tarama modeli* kullanılmıştır. Tarama modelinin araştırma yaklaşımına uygun olarak konu hakkındaki bilgiler, önceden tutulmuş çeşitli yazılı belgelere (İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerine, Ankara'da bulunan T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerine, Genelkurmay Başkanlığına bağlı ATASE Arşivi belgelerine ve Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) belgelerine) başvurarak elde edilmiştir. Elde edilen dağınık bilgiler incelenen zaman ve mekân göz önüne alınarak bir sistem içinde bütünleştirilerek yorumlanmıştır.

Elde edilen verilerin tarafsız bir şekilde araştırmada kullanılması konusuna da büyük bir titizlik gösterilmiştir. Elde edilen veri kaynaklarından geçerli ve güvenilir bilgiler toplanıp doğru sonuçlara ulaşmak için, toplanan her veri geçerlilik ve önem açılarından *tenkit* süzgecinden geçirilmiştir

Araştırma hakkındaki veriler, var olan kayıt ve belgeler incelenerek belgesel tarama veya doküman metodu diye anılan yöntem ile toplanmıştır. Mevcut kayıt ve belgeler tespit edilmiştir, ulaşılan belgeler okunmuş konu ile ilgili olan kısımları not alınmış ve değerlendirilerek tahlil edilmiştir.

Çalışmanın özelliğine uygun olarak önce konuyla ilgili tespit edilen arşiv belgelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bunun için de ilk olarak Amerikan Board of Commissioners for Foreign Missions (ABCFM) Arşivi'nde olan; mektuplar, yıllık raporlar, çeşitli istatistiksel veriler, şahıslara ait yazışmalar, Amerikalı misyonerlerin merkezleri olan Boston ile olan yazışmaları ve arşivde bulunan diğer belgeler incelenmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ve T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan konuyla ilgili vesikalar tespit edilmiştir. İstanbul ve Ankara'da bulunan bu arşivlerden tespit edilen belgeler alınmış ve incelenmiştir. Osmanlı Tarihinin kaynakları arasında Osmanlı Arşiv Belgeleri'nin birinci derecede önemli bir kaynak olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. Bu nedenle araştırmanın ilk bölümünde İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne gidilmiş ve tespit edilen belgeler temin edilmiştir. Tespit edilen belgelerin yanında arşivde bulunan kilise defterleri, Dar-ül Eytam dosyaları ve Maarif dosyaları incelenmiş, tespit edilen belgeler temin edilmiştir.

TBMM kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu ve Ankara Milli Kütüphane'ye gidilmiş Ankara Milli Kütüphanede; Vakit, Tanin ve Cumhuriyet gazeteleri incelenmiştir. İstanbul'da Fincancılar yokuşunda bulunan Amerikan Board Teşkilatı'nın merkezi olan SEV (Sağlık Eğitim Vakfı)'na gidilmiştir.

Belgeler ve dokümanlardan toplanan bilgiler, kaynakça belirterek ve konu tasnifi yapılarak fişlenmiştir. Tasnifi yapılan fişler önem sırasına göre düzenlenmiş ve zarflara yerleştirilmiştir. Sınıflandırmada araştırmanın problemi ve amacına uygunluk, her sınıfın birbirinden bağımsız olması, konunun bütün yönlerini kapsaması ilkelerine önem verilmiştir. Arşiv belgelerinin kaynak olarak gösterildiği dipnotlarda, bilgi alınan belgelerin arşivi, tasnifi ve numarası belirtilmiştir.

"Anadolu'da Amerikan Misyonerleri" isminde hazırlamış olduğum eser; uzun zamandır üzerinde çalıştığım misyonerlik

çalışmalarının derlenip bir araya getirilmesi ve yeni bilgiler ile güncellenmesi sonucu oluşturulmuştur. Amerikan misyonerliği hususunda yazmış olduğum; *"Misyonerlik ve Amerikan Board Teşkilatı ve Anadolu'da Amerikan Okulları"* isimli iki kitabımın baskısı kısa sürede tükenmiştir. Bir yazar için herhalde okunmak en büyük mutluluktur. Bunun yanında bu iki eser Harward Üniversitesi gibi dünyaca meşhur birçok üniversitenin, özellikle de Amerikan üniversitelerinin kütüphanesine *"Türkçe"* girmeyi başarmıştır.

Eserde, Amerikan Board Teşkilatı'nın Anadolu'da yapmış olduğu siyasi, sosyal, yardım, eğitim, sağlık ve yayın faaliyetleri aktarılmaya çalışılmıştır. İlk olarak misyonerlik ve Amerikan Board Teşkilatı ile ilgili kavramalar açıklanılmıştır. Ardından; Amerikan Board Teşkilatı'nın siyasi faaliyetleri Osmanlı millet sistemi içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Amerikan Board Teşkilatı Anadolu'ya geldiğinde onlar ile yakından en çok ilgilenen millet Ermeniler olmuştur. Ermenilerin yanında bir kısım Rum da Amerikan Board Teşkilatı ile ilişki içinde olmuştur.

Eserin üçüncü bölümü Amerikan misyonerlerinin sosyal yapıyla ilgili gözlemleri ve sağlık faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu kısımda yer alan Osmanlı toplumu ile Amerika toplumu arasındaki farklar kısmı 19. yüzyılda iki toplumun yaşayışı hakkında bilgi verdiği için bir hayli ilginç ve önemlidir.

Dördüncü bölüm, Anadolu'da bulunan Amerikan okulları hakkında tafsilatlı bilgi vermektedir. Okulların Hıristiyanlık amacıyla kurulması ve toplumda lider yetiştirme gibi özelliklerine vurgu yapılmakta ve okulların kapanış nedenlerinin pekte masumane olmadığı zikredilmektedir. Son bölümde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün misyonerliğe bakışı ve günümüzdeki misyonerlik faaliyetleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİSYONERLİK VE AMERİKAN BOARD TEŞKİLATI

Misyonerlik ile İlgili Kavramlar

Hıristiyanlık

Hıristiyanlık kelimesinin kökü Grekçe khristos kelimesine dayanmaktadır. İbranicedeki maşiah'ın karşılığı olarak Grekçede kullanılmakta ve Hz. İsa'nın sıfatı olarak "Mesih" anlamını ifade etmektedir. Khristos kelimesinden de "Mesih'e bağlı olan" anlamında khiristionos kelimesi türetilmiştir. Oradan da batı dillerine christian olarak geçmiştir. Türkçede kullanılan Hıristiyanlık kelimesi ise Batı dillerindeki Christianisme'in karşılığıdır[1].

Hıristiyanlık; Katolik, Ortodoks ve Protestan olmak üzere başlıca üç kola bölünmüştür. Türkçede Hıristiyanlık, Hz. İsa'nın adı dolayısıyla, İsevilik, peygamberlik görevine başlayıncaya değin yaşadığı Nasıra kenti dolayısıyla Nasranîlik adlarıyla da anılır[2].

---

1 Ali Erbaş; **Hrıstiyanlık**, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s.11.

2 Tuncer Günay; **Misyonerler ve Fener Rum Patrikhanesi**, Berikan Yayınları, Ankara 2002, s.23 ve Şaban Kuzgun; "Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerliği'nin Doğuşu", **E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:1, Kayseri 1983, s. 60-65.

Kısaca Hıristiyanlık, Hz. İsa'nın yaşamını, kişiliğini, öğretilerini ve tanrısal görevini temel alan, Eski Ahit ile Yeni Ahit'ten oluşan Kitab-ı Mukaddes'i kutsal metin sayan dindir[3].

Protestanlık

Martin Luther isimli Hrıstiyan teoloğu 1517 yılında Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı doksan beş maddelik itirazi teziyle Katolik Kilisesi'ne isyan bayrağı açmıştır. Martin Luther'le başlayıp, Jean Calvin ve Aultrich Zwingli ile devam eden bu hareket Protestanlık mezhebinin doğmasına sebep olmuştur[4].

Protestanlık Hıristiyanlığın üç ana kolundan biridir. 16. yüzyıldaki reform hareketleriyle doğmuştur. Protestanlığın en yaygın akımı Luther'ciliktir. 19. yüzyılda devlet kiliselerine karşı çıkan Protestan topluluklar için kullanılan "serbest kiliseler" adı, günümüzde özellikle ABD'de Katolik ibadet ve kurallarından bütünüyle uzaklaşan kiliseleri nitelendirmektedir[5].

Protestanlara göre bir kişinin Hıristiyan olabilmesi için ilk iş vaftiz olması gereklidir. Kilisenin yedi kutsisini kabul etmelidir. Onlara göre Hz. İsa Tanrı'nın oğludur. Kilise aynı dine inananların, aynı tanrıya tapanların birleştiği yerdir. Bunun yanında Hıristiyanlık dinini tasdik etmeli, ekmek yemeli ve şarap içmelidir. Pazar ayinleri şereflendirilmelidir. Zina yasaktır. İnsan öldürmek kabul edilemez. Hırsızlık kabul edilemez bir suçtur. Protestanlığın diğer şartları ise, kutsal günlerde kiliseye gitmek, çarşamba ve cuma günleri yoğun çalışmak, kibir, öfke, açgözlülük, kıskançlık, avarelik, kin ve şehvetten uzak durmaktır[6].

---

3 E.W. Hopkins; G.F. Moore; M. Halidi; Ö. Ferruh;, **Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik**, Örgün Yayınevi İstanbul 2006, s.27

4 Erbaş; **Hrıstiyanlık**…, s.40.

5 Günay; **Misyonerler**…., s.70

6 E.C.A. Schneider; **Broosa, Asia Minor**, Ger. Ref. Church Publication, Chambersburg 1846, s. 96-109.

Evangelizm

Hıristiyan mesajının/ öğretisinin ya da iyi-haberin insanlara iletilmesi anlamına gelmekte olan bu terim, özellikle misyonerlik terimini Hıristiyan olmayan kültürler ve bağlıları arasında oluşturduğu olumsuz imajı değiştirmek amacıyla kullanılmaya başlamıştır.

Buna göre misyonerlik Hıristiyan olmayanların Hıristiyanlaşmasını öngörürken evangelizm aynı zamanda Hıristiyan olup da ondan uzaklaşanların yeniden Hıristiyanlaşmasını içermektedir. Evangelizm kavramı özelikle Protestan misyonerlik faaliyetlerinde anahtar bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bugün birçok evangelik kilise, kurduğu misyoner teşkilatlarıyla dünyanın dört bir tarafında Hıristiyanlık propagandası yürütmektedir.

Misyon ve Misyoner

Göndermek anlamına gelen Latince mission kelimesinden gelen, tüm batı dillerinde aynen kullanılan ve sözlük anlamı itibariyle yapılması için kişiye verilen önemli bir görev demek olan "misyon" terimi Hıristiyan ilahiyatında Hıristiyan inancını Hıristiyan olmayanlara sunmak için yurtdışına gönderilen grupların eylemlerini ifade etmektedir. Bu faaliyetleri yerine getiren kişiye de "misyoner" denir[7]. Genelde misyonerlik karşımıza "Din yaymaya çalışan papaz" tanımıyla çıkmaktadır[8].

Misyonerlik genel anlamda, başka dinden olanları kendi dinine kazandırmak için kurulan dernek manasındadır. Özel anlamda, Hıristiyan olmayan ülkelerde Hıristiyanlığı yayma amacı güden kurum demektir[9].

7 Şinasi Gündüz; Mahmut Aydın; **Misyonerlik**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002, s.13, 59, 60.

8 Osman Cilacı; **Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 11.

9 Günay; **Misyonerler**…, s.123.

İncil mesajının diğer insanlara sunularak onların Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilmesi gerektiği düşüncesi İncil ifadesine dayanmasına rağmen ilk misyoner İsa'nın havarileri değil, ondan yaklaşık üç yıl sonra Şam yolunda geçirdiği bir vizyon sonucu İsa'nın kendisini İncil'i tüm milletlere yaymakla görevlendirdiğini iddia eden Pavlus'tur. İlk Hıristiyan teoloğu ve misyoneri Pavlus Antakya'dan başlamak üzere Anadolu, Yunanistan ve Makedonya bölgelerini gezmiştir[10].

Misyoner gruplarının çoğu Türkiye'yi seçmiştir. Bu seçimin nedeni emperyalist emeller, siyasi sebepler ve dini nedenler olarak düşünülmektedir[11]. Anadolu'ya ilk gelen misyoner grup 1220 yılında Fransiskler'dir. Fransiskler, 13. yüzyıl başlarında Assis'li Aziz Francesco'nun kurduğu Hıristiyan tarikatıdır. Bu grubun keşişlerinin sayısı on yıl içinde, beş bine ulaşmıştır. Anadolu'ya 1220 ve 1653 olmak üzere iki kez gelmişlerdir[12]. Anadolu'da Fransisk'lerden sonra, Dominiken'ler, Capucin'ler, Cizvitler misyonerlik çalışması için bulunmuşlardır[13].

Misyonerler belirli stratejilerle hareket etmişlerdir. Her dönemde zamanın şartlarına göre bu stratejileri değiştirmişlerdir. Misyoner grupları dünya genelinde amaçlarını gerçekleştirmek için; Gençlik kulüpleri açmak, yoksul ailelere maddi yardımlarda bulunmak, kiliseler açmak, özel okular açmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadırlar[14]. Genelde genç nesli kazanmak için dernekler kurmuşlardır. İngilizler ve Amerikalılar bu işte

10 Gündüz; **Misyonerlik**…, s..63, 64.

11 Ali Rafet Özkan; **Fundamentalist Hrıstiyanlık**, Alperen Yayınları, Ankara 2002, s.147.

12 İlknur Polat Haydaroğlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Ocak Yayınları, Ankara 1993, s.183,184.

13 Günay; Misyonerler…, s.169..

14 İsmail Yeniçeri; "Misyonerlik ve Türkiye'ye yansımaları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 1, sayı: 1, Ankara Şubat 2003, s.92.

önderlik etmişlerdir. Osmanlı ülkesini de kendileri için geniş bir yayılma alanı olarak görmüşlerdir[15].

Misyoner teşkilatlarının Hıristiyan olmayan ülkelerde din yaymanın dışındaki asıl amaçları emperyalizmdir. Özellikle sömürgecilik çağında geliştirilen ve akıllara durgunluk verecek kadar kalabalık ve maddi imkânlarla çalışan misyoner örgütleri enternasyonal hüviyetten sıyrılıp, milli bir teşkilat haline gelmiş ve emperyalizmin öncülüğünü yapmıştır[16].

1963 yılında bağımsızlığına kavuşan Kenya'nın İlk Başbakanı Kamau Kenyetta'nın şu sözleri, misyonerlerin açık emelleri şöyle yansıtmaktadır: "*Misyonerler geldiğinde İncil onların, topraklar Afrikalıların elindeydi. Bize gözlerimizi kapayarak dua etmesini öğrettiler. Neden sonra gözlerimizi açtığımızda, İncil bizim, topraklar onların olmuştu.*"[17]

Misyonerler için 19. yüzyıl Türkiyesi bir "İncil Ülkesi" dir. Hıristiyanlar için çok önemli bir merkez Anadolu'dur. Ömer Turan'ın Kocabaşoğlun'dan aktardığına göre: "*Misyonerlik faaliyetleri açısından Türkiye, Asya'nın anahtarıdır.*"[18] Misyonerlerin Türkiye'deki faaliyetlerinde bölgenin jeopolitik ve jeostratejik önemi yatmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Ülkesi birçok misyoner grubunun istilasına uğramıştır[19]. Osmanlı Devleti'nde Protestan misyonerler 19. yüzyılın ilk yarısında çalışmalarını hızlandırmışlardır. Bu çalışmalarda etkili olan kurum Amerikan Board Heyeti olmuştur. Board Teşkilatı Küçük Asya'ya iki misyoner göndermeye karar vermiştir. Bu misyonerler Papaz Levi Parsons ve Papaz Pliny Fisk'tir. Kasım

---

15 Muhibiddin Al- Khatib; **İslâm Âleminde Misyonerlik Faaliyetleri**,(Çev: Yusuf Uralgiray), Ankara 1977, s. 21.

16 Necdet Sevinç; **Ajan Okulları**, Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1975, s. 20.

17 Bayram Küçükoğlu; Misyonerlik Faaliyetleri ve Türk Dünyasına Yönelik Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, **Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü**, Gebze 2003, s.1.

18 Ömer Turan; **Avrasya'da Misyonerlik**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.6.

19 M. Hidayet Vahapoğlu; **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

1819 yılında iki Amerikan Misyoneri Boston'dan İzmir'e hareket etmişlerdir. Andover İlahiyat okulundan mezun olan Parsons ve Fisk; Türkçe, Arapça, İbranice, Rumca, Fransızca ve İtalyanca bilmekte idiler. 3 Kasım 1819 yılında Boston limanından gemiyle hareket eden Fisk ve Parsons [20] 9 Ocak 1820 yılında İzmir'e vardılar[21].

Bu iki misyonerin görevi Osmanlı İmparatorluğu'ndaki insanların ihtiyaçlarını belirlemek ve Hıristiyan misyonunu tanıtmaktır. Parsons ve Fisk İzmir'de çalışmalar yaptıktan sonra Anadolu turu yapmışlar ve bölgeyi tanımaya çalışmışlardır[22]. Bu tanıma çalışmalarında misyonerler genelde eşleriyle birlikte çalışmıştır. gelen tüm misyonerler eşleriyle birlikte bölgede etkili olmuşlardır. Araştırmada misyonerler bay ve bayan sıfatlarıyla anılmıştır. Hem kadınlar hem de erkekler üzerinde Board Teşkilatı etkili olmuştur. Amerikan Protestan misyonerliği çok kısa zamanda büyük yol almış ve Osmanlı Devleti'ni bütün kurumlarıyla istila etmiştir.

Amerikan Board Teşkilatı (American Board of Commissioners for Foreign Missions)

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ülkelere yönelik Protestan misyonerliği faaliyetlerini yürütmek için kurduğu bir örgüttür. Board Teşkilatı'nın ilk temelleri 19. yüzyılın başında ABD'nin New England bölgesinde atılmıştır. 1810 tarihinde örgüt ilk toplantısını yaparak kurulmuştur[23].

---

20 A.L.Tibawi; **American Interests In Syria 1800-1901,** Clerendon Press, Oxford, 1966, s.1-16, Ayrıca Bkz. American Board 1931 Constantinople Station, s.8.

21 L.J. Gordon; **American Relations with Turkey 1830–1930**, Oxford University Press, Philadelphia,1932, s.221 ve Centennial of Constantınople Statıon, Near East Mission of The American Board, İstanbul 1931., s. 78.

22 Frank Andrews Stone; **Academies For Anatolia 1830–1980**, America University Press, 1984, s. 27.

23 Wiiliam E. Strong; **The Story of The American Board**, The Pilgrim Press, Norwood 1910, s. 3-10 ve Donald Philip Corr; **The Field is the World:Procla-**

Amerikan Board Teşkilatı özellikle Ortadoğu'daki çalışmaları ile bilinmektedir. Board'un faaliyetlere başladığı 1810 yılı tüm dünyada misyonerliğin hareketli olduğu bir döneme rastlar. Misyonların en parlak devri bu dönemdir. Avrupalı ve Amerikalılar bütün dünyaya yayılmışlardır[24].

Board Teşkilatı Osmanlı Devleti'ni de bir ağ gibi sarmıştır. 1839 Gülhane Hattı ve 1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nde Board Teşkilatı'nın etkisi artmıştır[25]. Okullar, hastaneler, yetimhaneler, kiliseler açarak yayılmıştır. Osmanlı toraklarında misyoner bölgeleri oluşturarak Board Teşkilatı faaliyetlerine başlamıştır[26].

Misyon (Bölge)

Amerikan Board'un örgütlenmesinde temel idari birimdir. Çalışmalarda temel birim olarak, ülke değil misyon alınmıştır. Bir ülkede birden fazla misyon olabilir. Örneğin Çin'de Foochow Misyonu, Kuzey Çin Misyonu, Shansi Misyonu ve Güney Çin Misyonu. Eğitim faaliyetleri başta olmak üzere, tüm faaliyetleri kapsayan temel bölge misyon olarak tanımlanmaktadır.

İstasyon

Amerikan Board Misyonları, yönetimde kolaylık sağlaması için istasyonlara ayırmıştır. Bir misyonerin idaresi altında olan ve genellikle şehirlerde kurulan organizasyonlara istasyon denilmektedir. Örneğin İstanbul, Batı Türkiye Misyonu'nun bir

iming, Translating and Serving By the American Board of Commissioners forForeign Missions 1810-40, California 1993 s.7.

24 George E. White; **Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları**, çev, Cem Tarık Yüksel, İstanbul 1995, s. 11.

25 Catherine Murphy; Protestan Misyoner İlahiyatı Uygulaması: Amerikan Board'un Türkiye Misyonu (1839–1870), Yüksek Lisans Tezi, **Boğaziçi Üniversitesi,** İstanbul 2002, s.3.

26 Gündüz; **Misyonerlik…**, s..43, 84.

istasyonudur. İstasyonda misyonerler tüm faaliyetleri yönetmektedir. Misyonerler sürekli ziyaretler düzenleyerek dış istasyonları denetlerler. İstasyonların yıllık raporlarını tutarak bilgi verirler. İstasyonun mali, idari tüm işlerinden sorumludurlar.

Dış İstasyon

İstasyonların alt birimi olan, kasaba köylerde yerli Hıristiyan halktan birinin denetiminde olan idari birim, dış istasyon olarak adlandırılmaktadır. Dış istasyonların karar alma ve uygulama yetkisi yoktur. Sadece bağlı oldukları misyon bölgeleri ve Amerikan Board tarafından alman kararlara uymakla yükümlü tutulmuşlardır[27].

Board Teşkilatı'nın Anadolu'da Kurduğu Misyonlar

Board Teşkilatı Osmanlı Devleti'nde de misyonlar oluşturarak devleti ağ gibi sarmıştır. Amerikan Board Teşkilatı Osmanlı Devleti'ni Batı Türkiye Misyonu; Doğu Türkiye Misyonu ve Merkezi Türkiye Misyonu olarak üç kısma ayırmıştır. Bunların yanında Bulgar Misyonu ve Suriye Filistin Misyonu ve Nasturi Misyonu da Osmanlı Devleti'nin içerisinde yer aldığı yıllarda Amerikan Board'un faaliyet sürdürdüğü alanlardan olmuştur.

Amerikan Board Misyonları, yönetimde kolaylık sağlaması için istasyonlara ayırmıştır. Bir misyonerin idaresi altında olan ve genellikle şehirlerde kurulan organizasyonlara istasyon denilmektedir. Örneğin Trabzon, Batı Türkiye Misyonu'nun bir istasyonudur. İstasyonda misyonerler tüm faaliyetleri yönetmektedir. Misyonerler sürekli ziyaretler düzenleyerek dış istasyonları denetlerler ve istasyonların yıllık raporlarını tutarak bilgi verirler. İstasyonun mali idari tüm işlerinden sorumludurlar.

27 Uygur Kocabaşoğlu; **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, Arba Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1991, s.53,54.

Batı Türkiye Misyonu

Batı Türkiye Misyonu, Anadolu'nun büyük bir kısmını ele almaktadır. 1860 yılında bu misyonun istasyonları şöyle idi:

İstanbul
İzmir
Tokat
Kayseri
Bursa
Sivas
Yozgat
Bahçecik
Edirne[28]

Batı Türkiye Misyonu geniş bir alana yayılmaktadır. Bu alanda Amerikan Board Teşkilatı tüm bu ilerde ve bu illerin ilçe ve köylerinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Merkez İstanbul yani başkent olmuştur.

Doğu Türkiye Misyonu

Uygur Kocabaşoğlu'nun belirttiğine göre, Doğu Türkiye Misyonu'nda Board bugünkü Doğu Anadolu Bölgesi'nin tümü ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nin de bir kısmını kapsamaktaydı.

Bu misyonun istasyonları;

Erzurum

Harput

Mardin

Van

Bitlis'tir.

Doğu Türkiye Misyonu'nda 1900 yılında bu beş istasyona bağlı 97 uç istasyonda, 36'sı Amerikalı, 266'sı yerli toplam 302

28 P.A.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No:4 .

görevlinin gözetiminde sürdürülen faaliyetlerde misyoner çalışmasının her türü sergilenmiştir[29].

Doğu Türkiye Misyonu'nda özellikle Amerikalı misyonerler ilkokullar açmışlardır. Osmanlı Devleti'nde etkisini gösteren üç misyonun arasında an fazla ilkokul seviyesindeki okula sahip misyon, Doğu Türkiye Misyonu'dur[30].

Merkezi Türkiye Misyonu

Merkezi Türkiye Misyonu'nda misyonerlerin ana hedefi Ermeniler olmuştur. Bu misyonda yüksekokul seviyesine kadar çıkan eğitim çalışmaları yapılmıştır. Merkezi Türkiye Misyonu'na Amerikan misyonerleri özel önem vermiştir. Özellikle Tarsus istasyonunda, Amerikan Board Teşkilatı "Lider yetiştirme" ve "Protestanlaştırma" çalışmalarında etkili olmuştur. Bu misyonun istasyonları şöyledir:

Antakya

Adana

Antep

Maraş

Urfa

Halep

Tarsus'dur[31].

Anadolu'da misyonlarını oluşturan Amerikan Board Teşkilatı, karşılaştığı geniş coğrafyanın insanlarını tanımakla işe başlamıştır. Bu coğrafyanın insanını tanımak coğrafyanın siyasetine hâkim olmakla başarılabilirdi.

---

29 Uygur Kocabaşloğlu, **Anadolu'daki Amerika**, İmge Kitap Evi, 2000 Ankara, s. 117.

30 George E. White, **Bir Amerikan Misyoneri'nin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları** ..., s. 49-50.

31 George E. White, **Bir Amerikan Misyoneri'nin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları** ..., s. 51-52.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI SİYASETİNDE AMERİKAN BOARD TEŞKİLATI

Amerikalı Misyonerlerin Siyasi Faaliyetleri

Amerikan Board Teşkilatı, Osmanlı Devleti içinde siyasi manada çeşitli zamanlarda etkili olmuştur. Misyonerler devletin içinde bulunduğu şartları sürekli değerlendirmiş, Boston'da bulunan merkezlerine bu değerlendirmeleri rapor etmişler ve devlet yetkilileri ile daima sıcak temas içinde bulunmuşlardır. Protestanlığı yaymak gayesi ile geldikleri Osmanlı Devleti'nde Ermeni ve Rum nüfusla yakından ilgilenmişler, bu milletlerin devlet ile olan ilişkilerine de müdahale etmişlerdir.

Amerikalı Misyonerler 1820 yılından itibaren Ermenileri Protestanlaştırmaya çalışmış ve Board Teşkilatı faaliyetleriyle Ermeniler ile yakın ilişki içinde olmuştur. Osmanlı topraklarında bir Ermeni devleti kurma çabalarında bulunmuşlardır. Amerikan Board Misyoneri Everett P. Wheeler'in bir demecinde: *"Biz Türkiye'de Hıristiyanlar ve Hıristiyanlık için okul, hastane açıyoruz, ilaç götürüyoruz modern tıbbi eğitimi kuruyoruz. Türkler bizi istemeyebilir ama oranın sahibi Türkler değil ki..."* diyerek emperyalist amaçlarını açıkça ortaya koymuştur[32].

32 "ABCFM", Bursa Kent Gazetesi, 14.10.2004, s.1. Bkz; Özgür Yıldız; "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa'da Dini Faaliyetleri (1848'den Günümüze)",

Misyonerlik faaliyetlerinin sadece dini alanda sınırlı kalmadığı bilinen bir gerçektir. Bölgeye gelen ilk misyonerlerin de doğrudan bu bölgede bulunan Ermenilerle temasa geçmeleri, onları eğitip; papaz, öğretmen, doktor yapmaları misyonerlerin gerçek emellerini göstermiştir.

Anadolu'ya ilk gelen misyonerler, Ermeni ve Rumlar üzerinde çalışılması gerektiğini belirtmiş ve bu iki millet arasında gerçek bir din cahilliği olduğunu savunmuştur. Protestanlığın ilkelerini bu iki azınlığa bildirmek için çalışmışlardır. Bu birliktelik bu azınlıkların siyasi yönden desteklenmesine kadar gitmiştir [33].

Misyonerler güvenlikleri için yerli Ermenilerle çalışmayı tercih etmişlerdir[34]. Seyahatlerinde Ermenilerden yardım almışlar, birlikte kitap satmışlar, birlikte kilise ve okul açmışlar ve Protestan Ermeni Milleti oluşturma çabasına girmişlerdir.

Osmanlı toprakları içinde yaşayan Gayrimüslim cemaat, bağımsız bir dini zümre ya da "millet" olarak kabul edilmiştir.[35] Gayrimüslim tebaaya, devlet içinde otonom haklara sahip bir "millet" statüsü verilmesi Fatih zamanında gerçekleştirilmiştir[36]. Bir dine bağlı toplulukları ifade eden millet

---

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007 Kayseri, s. 407-419.

33 E.C.A. Schneider; **Broosa, Asia Minor**, Ger. Ref. Church Publication, Chambersburg, 1846, s. 91-94.

34 Schneider; **Broosa**..., s. 158-159.

35 Osmanlı egemenliği altındaki gayrimüslimler din ve mezheplerine göre gruplara ayrılarak millet statüsünü oluşturmuşlardır. Buradaki millet kavramı elbette ki bugünkü anlamının dışında bir anlam ihtiva ediyordu ki kastedilen sadece aynı din veya mezhepten olan insanların oluşturduğu topluluklardı. Yani kıstas milliyet ya da etnisite değil, din veya mezhepti., bkz, Nurdan İpek; "Millet Sistemi İçinde Ermeniler", **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, Erciyes Üniversitesi Yayını, Cilt III., 2007 Kayseri, s. 421.

36 Osmanlı devleti içerisinde millet sistemi adı verilen ve her dini grubun kendi din adamları riyasetinde otonom bir idareye sahip olarak yönetildiği bir yapılanma ile gayrimüslim meselesi çözülmüştür, M. Macit Kenanoğlu; **Osmanlı Millet Sistemi**; Klasik Yayınları, İstanbul 2004, s. 31. ve bkz;İdris Bal, Mustafa

kavramı zamanla milliyetçilik kavramlarının da etkisiyle etnik bir anlam kazanmış ve devlet içinde bulunan cemaatler milli birer topluluk haline gelmiş ve bir lider tarafından yönetilmeye başlanmışlardır[37].

Millet liderleri, padişahla gayrimüslim tebaa arasında resmi ara merci rolü oynamıştır. Millet başı cemaati yalnızca dini lideri değil, aynı zamanda hukuki temsilcisi olmuştur. Reayanın toplumdaki durumu ve yönetimdeki statüsü, ancak böyle bir dini cemaatin üyesi olmalarıyla belirlenmiştir. Halk, millet liderleri aracılığıyla devlet yönetimiyle ilişki kurmuştur[38]. Misyonerler de bu ilişkiyi çok iyi tahlil etmişler ve Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerde bu aracı kurumları harekete geçirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin azınlıklara verdikleri tavizleri, misyonerler yakından takip etmişlerdir. 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile verilen dini ayrıcalıklar sayesinde Amerikan misyonerleri İstanbul'da geniş bir sahada hareket etme fırsatı bulmuşlardır. Tanzimat Fermanı ile birlikte Gayrimüslim tebaanın sosyal hakları artırılmıştır[39].

Gülhane Hattı'nı İstanbul misyoneri William Godell de son derece faydalı bulurken çok önemli bir dini özgürlük kazandıklarını ifade etmiştir. Cemaat için bu kazanımların faydalı olduğunu düşünen misyonerler, tanınan hakları yeri geldiğinde Protestan cemaat için Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmışlardır[40].

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Adalet Fermanı ile Gayrimüslimlere verdiği özgürlüklerin,

---

Çufalı, **Dünden Bugüne Türk- Ermeni İlişkileri,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, s.193.

37 Ali Güler; **Osmanlı'dan Cumhuriyete Azınlıklar**, Tamga Yayıncılık, Ankara 2000, s.12.

38 Bilal Eryılmaz; **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Yayınları, İstanbul 1996, s. 44.

39 Enver Behnan Şapolyo, **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi**, Güven Yayın Evi, İstanbul, 1945, s.181.

40 E.D.G. Prıme; **Fourty Years in The Turkish Empire or, Memories of Rev. William Goodell**, Newyork Cambridge University Press, 1883, s. 229-294.

kendisine geri dönüşümü ağır olmuş, siyasi şartları misyonerler iyi değerlendirmiştir. Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerikalı misyonerlerin çalışma yöntemlerinde değişiklikler olmuştur. Bu dönemde yardımlar vasıtasıyla misyonerlik faaliyetleri üst boyutta olmuştur. Osmanlı-Rus harbinin (1877-1878) olduğu dönemde Amerikan misyonerleri tüm Osmanlı Devleti'nde etkili bir çalışma yürütmüşler, okulların yanında yetimhaneler de açarak misyonerlik çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır[41].

Osmanlı Devleti de bu dönemde Amerika ile sıcak ilişki içinde bulunmuştur. Bu dönemde Amerikalılar ile silah alışverişi olmuş, 11.11. 1877'de Amerika'ya 600.000 adet Martini Tüfeği sipariş edilmiştir[42]. Silahların naklinde de Amerikan vapurları kullanılmış[43], 3 Şubat 1878'de Osmanlı Devleti Amerika'ya Tevfik Paşa'yı yollamış ve bu silahları inceletmiştir. 16 Mart geldiğinde de Amerika'dan gelecek harp mühimmatının sigortalanmasına karar verilmiştir[44]. Bu mühimmatların yanında bu vapurları Amerikalı misyonerler seyahat maksatlı kullanmışlardır. Board Teşkilatı'nın Amerika'dan gelen öğretmenleri ve çalışanları bu yollarla Osmanlı Devleti'ne ulaştırdığı bilinmektedir.

Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra misyonerlerin faaliyetlerinin de değişme olduğu ikinci dönem Birinci Dünya Savaşı'nın olduğu yılardır. Birinci Dünya Savaşı sırasında misyonerlerin çalışmaları zayıflamış, hükümet bazı Amerikan kurumlarını kapatmıştır. 30 Şevval 1334 (30.08.1916)'te Tarsus'ta Amerikan Mektebi boşaltılmış, Bursa Amerikan Koleji de bu

41 Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, Çev. Ali Reşat, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 393.
42 ATASE Arş., **O.R.H.**, Sıra No: 57, Dosya No. 55, Gömlek No: 62.
43 ATASE Arş., **O.R.H.**, Sıra No: 58, Dosya No. 55, Gömlek No: 61.
44 ATASE Arş., **O.R.H.**, Kutu No: 55, Gömlek No: 63 ve 65.

dönemde esir hapishanesi olarak kullanılmış, misyonerler bölgeden çekilmiştir[45].

Birinci Dünya Savaşı sürdüğü sırada bölgede bulunan misyonerler kendi yandaşlarını desteklemişler, bu olaylar Türkler tarafından hoş karşılanmamıştır. Amerikan misyonerleri 27 Rebi'ülahir 1335 (20.02.1917)'de Mardin'de Ermeni ve Süryanilere yardımda bulunmuşlar[46], Urfa'da Amerikan misyoneri silah teşhiri yapmıştır[47].

Misyonerler savaş şartlarını ve Osmanlı Devleti'nin iç durumunu rapor etmiştir. Öğretmen olan Misyoner Annie. T. Allen 24 Ekim 1914'de Türkiye'deki savaş şartlarından söz etmiş ve misyonerlik çalışmaları için bu gibi durumların uygun olduğunu bildirmiştir[48].

Misyonerler Osmanlı Devleti'nin içinde bulunan Ermeni ve Rumlar ile özel olarak ilgilenmişler, Protestan rahipler, bu cemaat üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nde misyoner politikalarının stratejileri bu milletler üzerine kurulmuştur[49].

Amerikan Board'un Osmanlı Devleti ile İlişkileri ve Protestanların Osmanlı Millet Sistemine Dâhil Olmaları

Osmanlı Devleti'nde Amerikalı misyonerler devletle ilişkilerinde son derece dikkatli olmuşlar, yasalara ve devletin resmi

45 ATASE Arş., **İ.S.H..**, Kutu No: 264, Gömlek No: 1.

46 ATASE Arş., **İ.S.H..**, Kutu No: 79, Gömlek No: 60.

47 ATASE Arş., **İ.S.H..**, Kutu No: 185, Gömlek No: 17.

48 Misyoner Annie. T. Allen 24 Ekim 1914'de raporunda;"*Türkiye'deki savaş şartları gün geçtikçe ağırlaşıyor. Birçok aile savaş nedeniyle yer değiştirdi. Banka işlemleri kapandı. Kadın topluluğumuzdan yardım geliyor. Zengin Ermeniler kilise cemaatini destekliyor. Kızlarımız Pazar sabah toplantılarına katılıyorlar. Kış şartlarına hazırlanıyoruz. Açlık çok üst düzeydedir. Düzenli olarak yardımların gelmesi gerekiyor. Balkan Savaşları sırasında ihtiyaçlar arttı. Türkiye için yardım yapılacağını umuyoruz.*" Bkz; P.A.B.C.F.M., **Reel: 630**, Belge No: 39.

49 B.O.A., **A. MKT. MHM.**, Dosya No: 613 /Gömlek No: 14

görüşüne uymaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği hakları çok iyi tahlil etmişler, kendilerine verilen hakları sürekli olarak Osmanlı Devleti yetkililerine hatırlatarak işlerini yürütmüşledir.

Amerikalı Protestan misyonerler, Osmanlı Devleti içinde Ermeni milletini hedef seçmesiyle birlikte Bab-ı Ali ile olan ilişkilerde Protestan milleti oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Misyonerlerin Protestanlık propagandasına en büyük tepki Ermeni Gregoryen tebaasından gelmiştir. 1840'larda İstanbul'da Protestan misyonerlerinin faaliyetleri Gregoryen Ermeni Patriği tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Patrik defalarca misyonerlere Ermeni gençlerin eğitim işlerine karışmamalarını ve memleketlerine dönmelerini tembih etmiştir. Hatta bir defasında Patriğin sekreteri Baron Nişan, Protestan mekteplerine devam eden öğrenci ve velilerin isimlerini isteyerek bu kimselerin hapsedileceklerini belirtmiştir[50].

1846 yılına kadar kırk kadar Ermeni ailesinin misyonerlik faaliyetleri sonucunda Protestan olması üzerine Patrik Çamurciyan bu aileleri aforoz etmiştir. Bununla da yetinmeyen Patrik, hükümete müracaat ederek misyonerlik faaliyetlerinin kendi cemaatlerine zarar verdiğini Bab-ı Ali'ye iletmiştir[51].

Osmanlı Devleti içine Protestanlar girdiğinde diğer rahatsız olan mezhep Katolikler olmuştur. Hükümet bu iki mezhebin çatışmasını lehine kullanmaya çalışmıştır. 25 Muharrem 1263 (13.01.1847)'de Protestan mezhebine girmiş olan Adapazarılı bir tüccar Apostopol Protestanlığı kabul ettiği için evi basılıp öldürülmüştür. Protestanlar ve Katolikler arasında çekişme bu derece ciddi olaylara varacak şekilde Osmanlı Devleti'ni etkilemiştir[52].

---

50 Davut Kılıç; **Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve Siyasi Mücadeleler**, ASAM yayınları, Ankara 2000, s.167.

51 Önder Kaya, **Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004, s.123.

52 B.O.A., **HR. MKT.**, Dosya No: 16/ Gömlek No: 19.

Osmanlı Hükümeti 15 Muharrem 1266 (01.12.1849)'da Osmanlı tabiiyetinde olup Protestan mezhebine dâhil olanlara kendi içlerinden bir vekil tayin edilmesine karar vermiştir. Bu vekil Protestanları temsil edecek ve hükümetle ilişkilerinde olan sorunlarda aracı kurum vazifesi görecektir. Böylelikle Protestanlar, Katolikler gibi Osmanlı Hükümeti içinde bir temsilci edinmişlerdir[53].

Tüm bu gelişmelerin ardından Protestan Ermeniler, Osmanlı Devleti'nde İngilizlerin ve Amerikalıların baskısıyla 1850 yılında bir millet olarak resmen tanınmıştır. Protestan cemaat Gregoryen Ermeni Patrikhanesinden ayrılarak, Müslüman bir vekil ve ruhani işlerin tanzimi için de bir rahip ataması yoluna gidilmiş ve Protestan Ermeni Cemaatinin teşekkülü tamamlanmıştır[54]. Millet statüsüne kavuştuktan sonra Amerikalı misyonerler propagandalarını arttırmışlardır. Açtıkları özel okullar vasıtasıyla, özellikle Ermeniler arasında Protestanlık mezhebinin yayılmasın gayret etmişlerdir[55].

8 Cemaziyelevvel 1268 (29.02.1852)'de Papa, Protestanlar ve Katolikler arasını düzeltmek niyetiyle müdahale etmesine rağmen Osmanlı Hükümeti içinde bu iki millet ahalisi arasındaki düşmanlık ve çatışma daha da artmıştır[56]. 26 Ramazan 1269 (04.07.1853)'de Protestan mezhebinde olanlara atanan vekilin yanında kendi içlerinden seçimle belirlenecek bir Kocabaş tayini yapılmasına karar verilmiştir. Açmış oldukları okullar ve devlet ile ilişkilerde bu kurumun aracı olmasını istemişlerdir[57].

Osmanlı Devleti Protestanlara da diğer mezheplere olduğu gibi hoşgörü içinde yaklaşmıştır. Yalnız misyonerler bazı zamanlar Osmanlı Devleti'nin içinde sınırları zorlamıştır.

---

53 B.O.A., **İ. HR.**, Dosya No: 72/ Gömlek No: 3473.

54 Davut Kılıç; **Osmanlı İdaresinde Ermeniler**…, s.181.

55 Bilal Eryılmaz; **Osmanlı Devletinde** …, s. 75.

56 B.O.A., **HR. MKT.**, Dosya No: 43/ Gömlek No: 59.

57 B.O.A., **İ. HR.** , Dosya No: 99/ Gömlek No: 4857.

Ankara'da 1862 yılında önce Müslümanlığı seçerek Hasan ismini alan bir Ermeni tekrar din değiştirip, Protestan olmuştur. Türk ile evli olduğu için bu kişiye Osmanlı Paşası hapis cezasını uygun görmüştür. Bu uygulamayı misyonerler kınamışlar ve Osmanlı devleti üzerinde baskı oluşturmaya çalışmışlardır. Misyonerler paşayı burada çok zalim olarak nitelendirse de Osmanlı Paşası istediği dini seçme özgürlüğünü vermiştir. Bahsedilen Ermeni ise sürekli din değiştirerek şahsiyeti hakkında şüphe uyandırmıştır[58].

Misyonerlerin, Müslümanların arasından dolaşmasından Müslüman halk rahatsızdır, halkın tepkisi bazı zamanlarda sert olmuştur[59]. Amerikalı Protestan bir papaz 12 Şaban 1268 (01.06.1852)'de Halep'ten Diyarbakır'a gelmiş, burada bulunan Cami-i Kebir'de uygunsuz hareket yaptığı için bazı Müslümanlar bu papazı taşlamıştır. Osmanlı Hükümeti'ne bu papaz şikâyet de bulunmuş, Osmanlı Hükümeti bahsedilen dönemde iç mozaiğinden dolayı tutumunu hoşgörü boyutunda kullanmış, ortaya çıkan rahatsızlıkları engellemeye çalışmıştır. Misyonerler ile hükümet ilişkilerinde bu tür şikâyetler sıkça yer almıştır[60].

---

58 *"....... 4 yıl önce Ankara'yı ziyaretimde Hasan isimli Ermeni din değiştirerek Abkar ismini aldı. O bir Müslüman idi Hıristiyan oldu.*
Abkar aydınlanmayı sağladı. Müslüman, Yahudi, Rum, Ermeni, Romalı Katolik olsun tüm insanlara geçen Ramazan ayının sonuna kadar vaaz verdi. Bu kayınpederi bir Türk'ün kışkırtmalarıyla tutuklandı ve hapsedildi. Paşa ona sordu:
-Sen bir Müslüman mısın?
Cevapladı:
-Hayır ben ölmüş olan Muhammed'e inanmıyorum ama her zaman yaşayan İsa'ya inanıyorum.
Yeni Ahit kitabını göstererek
- Benim kitabım bu, dedi.
Paşa:
-İstediğin dini seçmekte özgürsün, ama sen sadık karınla birlikte yaşarken niçin dininden dönüyorsun? Bunun üzerine onu tekrar hapishaneye gönderdi." ***Bkz; P.A.B.C.F.M.,*** *Reel: 586,* ***Belge No: 27.***

59 B.O.A., **A. MKT. MHM.**, Dosya No: 613/ Gömlek No: 14

60 B.O.A., **HR. MKT.**, Dosya No: 46/ Gömlek No: 57.

1864 yılık raporunda; Protestanlığın aşırı bir şekilde artışta olduğu ve Türk yetkililerin bu çalışmalara karşı durduğu belirtilmiştir. Osmanlı Devlet yetkililerinin, misyonerlerin niyetlerini anlamış olmalarındandır ki çalışmalarına karşı tedbir almışlardır[61].

Misyonerler 1869 yılında Osmanlı Devleti'nden yeni haklar almışlardır. Misyonerlere göre; Osmanlı Devleti ve Protestan misyonerleri arasında tatminkâr ve adaletli bir düzenleme yapılmış, kitap dükkânları ve çeşitli toplumların ayinlerine tekrar izin verilmiştir. Toplantı yerlerine ve küçük kiliselere son derece özgürlük getirilmiş, kitapçılarda İncil'in satılmasına izin verilmiş ama dini kitap satan yerlere izin verilmemiştir. Misyonerler bu hakları son derece memnuniyet verici olarak nitelendirmişlerdir[62].

Board Teşkilatı Türk yetkililerin iznine göre ve onların karşı çıkmayacağı şekilde düzenlemelere gidilmesini yararlı bulmuş, bu strateji sayesinde de uzun yıllar Türkiye'de çalışma alanı oluşturmuşlardır. 4 Eylül 1869'da İstanbul'da bir komisyonda bu ilişkilerin iyi olması için Board Teşkilatı tavsiyelerde bulunmuş, Osmanlı Devleti'ndeki kilise çalışmalarının ve misyoner ilkelerinin düzenlemesi gerekliliği üzerinde durulmuştur[63].

14 Zilkade 1292 (13.12.1875)'de Amerikalı misyonerler, Osmanlı Hükümeti'nden yeni bir hak koparmış, bu yıldan itibaren Amerikalı misyonerlerden Gümrük Resmi alınmamasına karar verilmiş, Amerika Cumhuriyeti bu gelişmeden memnun kalmış ve Osmanlı Devleti'ne teşekkür eden bir belge yazmışlardır. Bundan sonra Amerikalı misyonerlere ait eşyadan alınmakta olan vergi kalkmıştır[64].

---

61 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582,** Belge No: 461.

62 P.A.B.C.F.M., **Reel: 583,** Belge No: 499.

63 P.A.B.C.F.M., **Reel: 583,** Belge No: 610.

64 B.O.A., **İ. HR.**, Dosya No: 269/ Gömlek No: 16180.

II. Abdülhamit'le birlikte misyonerlik çalışmalarının denetimi artmış, 20 Safer 1295 (23.02.1878)'de devlet tebaasından olan Protestanların idaresi için nizamname yayınlanmasına karar verilmiştir. Bu yayındaki amaç diğer Protestan devletlerin iç işlerimize karışmasının engellenmesidir. Nizamname gereğince Protestanların İstanbul'da bir temsilcileri bulunduğu belirtilmiş, taşralarda da Protestanların bulunmasından dolayı taşrada Protestanlarca oluşturulan bir heyetin bulunmasına karar verilmiştir. Bunun yanında Protestan cemaatin ihtiyaçlarını Osmanlı Hükümeti tespit etmiş ve onların problemleriyle doğrudan ilgilenmiştir. Misyonerler de haklarında yayınlanan nizamnameleri ve fermanları çok sıkı takip etmişler ve gerektiğinde Osmanlı Devleti ile ilişkilerde bu belgeleri kullanmışlardır[65].

Bazı zamanlarda Amerikalı misyonerler ile Osmanlı Devleti zıtlıklar yaşamışlar ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde misyonerler huzursuz bir ortama neden olmuşlardır. Bu durumlarda Osmanlı Devleti'nin onlara verdiği hakları kullanarak istediklerini yaptırmaya çalışmışlardır. 2 Ağustos 1890'da Bay Crawford Bursa vilayetinde tutuklanmış ve üç gün hapsedilmiştir. Türkiye'de üççeyrek asırdır Amerikalı misyonerler özgürce çalışabildiğini belirten misyoner bu olayı rahatsız edici bulmuşlardır[66].

II. Abdülhamit 25 Ekim 1892'de Board Teşkilatı'nın bazı çalışanlarını tutuklatmış, misyonerler bu durumdan rahatsız olmuştur. Türkiye ile ilişkiler kritik durumda olduğu için Amerikan vatandaşlarının korunması için Washington'dan yardım istenmiştir. Sultan'ın (II. Abdülhamit) Amerikalı misyonerlere karşı baskı uyguladığı belirtilmiş, bu aşamada Dr. Pettibone'nin Adana'da tutuklandığı ve Harput ve Van'da problemlerin

65 B.O.A., **İrade-i Meclis-i Mahsus**, Dosya No: 58/ Gömlek No: 2717 ve bkz Bilal Eryılmaz; **Osmanlı Devletinde ...**, s. 127-128.

66 P.A.B.C.F.M., **Reel: 609**, Belge No: 09.

olduğu belirtilmiş, tutuklama olayı da bu belgelerde yer almıştır[67]. Misyonerler bu uygulamalara karşı Osmanlı Devleti'nden aldıkları hakları dile getirmişler, 1453 yılından beri gelen hakların devamını istediklerini belirtmişlerdir[68]. Misyonerler bu hakları sürekli dile getirmişler, Osmanlı Devleti'nin Amerikalı misyonerlere verdikleri hakları şöyle sınıflandırmışlardır[69]:

"Hak İddia Etmek İçin Osmanlı Devleti'nin İmzalamış Olduğu Uluslararası Anlaşmalar:

Amerikalı misyonerlerin hakları 1830 yılı anlaşmasıyla Türkiye'de belirlenmiştir.

a- Yasalarla dini özgürlük garantisi,

b- Muhtıraların kullanılması,

c- Yabancıların özel dini ibadetlerini yapabilmeleri,

d- Son uluslararası anlaşmalardan Amerikalı katılımcıların yararlanabilmesi,

***a-** Yasalarla dini özgürlük garantisi*

1. Orijinali 1453 yılında Hıristiyan kilisesinde garanti edilmiştir. Kiliselerde ibadetlerini özgürce yapabilme garantisi verilmiştir.

2. Katolik ve Protestan Romalı misyonerler bu anlaşmayla Türkiye'de çalışmışlardır.

3. 1856 yılı Hattı Hümayunu'nda bildirildiğine göre; hiçbir kimseye dini ibadetlerini yerine getirmesi nedeniyle rahatsız edilemez ve dinin gereklerini Türkiye'de

---

67 P.A.B.C.F.M., **Reel: 609**, Belge No: 409, 501.

68 "Amerikalı misyonerlerin Türkiye'de ilk kuruluşu 1819 yılına rastlar. 1453 yılından beri burada dini ibadetlerde özgürlük vardır. Misyonerler Türk şehirlerinde yayın, eğitim ve sağlık ve fakirlere ücretsiz eğitim işlerini üstlenmişlerdir. Hz. Muhammet'in dini ve Hıristiyanlık 1824 yılından beri başlayan bu faaliyetlerde barış içinde yaşamışlardır. Misyonerler Türkiye'de şehirlerde, kasabalarda ve köylerde girişimlerde bulunmuşlardır. 1824-1884 yılları arasında İstanbul'da ve diğer bölgelerde güvenlik içinde 60 yıl yaşamışlardır." Bkz; P.A.B.C.F.M., Reel: 609, Belge No: 528, 529.

69 P.A.B.C.F.M., **Reel: 609**, Belge No: 541-548.

özgürce yapabilir. Hiç kimsenin dinini açıkça söylemesi engellenemez ve her cemaat özgürce okul kurabilir, yalnız öğretmenlerin seçimi ve eğitim metotları ve teftişi hükümetin kontrolü altındadır.

4. *Berlin Anlaşması'nda Osmanlı Devletinde bütün yerleşenler dini açıdan serbesttir.*

b- *Muhtıraların kullanılması; Osmanlı vatandaşlarının, hastane, okul ve dini hizmetleri Türkiye'de yabancı Papazlar tarafından uygulanır. 1824–1884 yılları arasında Amerikan misyonerlerinin dini hizmetleri, hastaneler, okullar birçok Türk yetkili tarafından teşvik edilmiştir.*

c- *Yabancıların özel dini ibadetlerini yapabilmeleri; Bu haklar çok önceden beri sağlanmıştır.*

d- *Son uluslararası anlaşmalardan Amerikalı katılımcıların yararlanabilmesi; 1878 Berlin Anlaşması ile bütün milletlerin misyonerleri Türkiye'de seyahat etme avantajını elde etmişlerdir. 1889 yılında vezir tarafından verilen programa göre Amerikan Okullarında sertifikalı öğretmenler vilayetlerde çalışabilir. İzini olmayan ve sertifikasız öğretmen bulunduran okullar kapatılır."*

Amerikalı misyonerler Osmanlı Devleti'nin içindeki yasalar ve faaliyetlerden haberdardır. Misyonerler başları sıkıştıklarında sürekli bu anlaşma ve fermanları gündeme getirmişledir. Osmanlı Devleti dış ülkelerin hem siyasi hem dini istilasına maruz kalmıştır[70]. Islahat Fermanı ve Berlin antlaşmasını aleyhimize kullanmışlardır[71].

70 William E. Strong; **The Story of American Board**, The Pilgrim Press, 1910, USA., s. 196-226.

71 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt I Kısım I, TTK, Ankara, 1983, s.1-5 ve Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, Çev. Ali Reşat, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s. 145-148.

6 Cemaziyeleevel 1310 (26. 11.1892)'de bazı gelişmeler misyonerler açısından olumsuz olarak değerlendirilebilir. II. Abdülhamit misyonerlik çalışmalarının takipçisi olmuştur. Aynı yıl içerisinde Haçin kazasına gitmiş olan bir Amerikalı Misyonerin nezdinde bulunan muzır evrak tespit edilmiştir. Bu evrak hemen devlete teslim edilmiştir[72].

24 Receb 1310 (11.02.1893)'de II. Abdülhamit Amerikalı misyonerlerin faaliyetlerinin yasaklanmasını istemiştir[73]. Amerikalı misyonerler hayatlarının tehlikede olduklarını belirtmişler[74] ve bu baskı artınca Amerikan Misyoner Meclisi padişahın aleyhinde bulunmadığını belirtmiştir[75]. Aynı yıl içinde Amerikalılar İstanbul'a Protestan bir misyoner papazı sefir tayin etmek istemişler, Osmanlı Hükümeti böyle bir adamın memuriyetini kabul etmemiştir[76].

II. Abdülhamit ile misyonerlerin arası pekiyi olmamış,[77] 1896 yılında misyonerlerin oturdukları yerlerde muhafaza verilmesine karar verilmiştir. Onların hareketlerini kontrol etmek istemiştir[78]. 13 Zilhicce 1315 (04.05.1898)'de II. Abdülhamit misyonerlerin Amerika'ya geri dönmeleri konusunda hükümet nezdinde girişimde bulunmuştur. Bu olay Newyork'ta hemen yankı yapmıştır. Gazetede neşir olmuştur. Hıristiyan Herald gazetesinde bu olaya şöyle değinilmiştir: "*Sultan İstanbul'da bulunan Amerikalı misyonerlere güç kullanmaktadır. Bu arazide yıllardan beri Amerikalı misyonerler çalışmakta-*

72 B.O.A., **İ. HUS.**, Dosya No: 6/ Gömlek No: 1310.

73 B.O.A., **Y. PRK. BŞK.**, Dosya No: 29/ Gömlek No: 41.

74 B.O.A., **Y. PRK.EŞA.**, Dosya No: 16/ Gömlek No: 96.

75 B.O.A., **Y. PRK. TKM.**, Dosya No: 28/ Gömlek No: 17.

76 B.O.A., **Y. PRK. EŞA.**, Dosya No: 27/ Gömlek No: 6.

77 Ayrıntılı bilgi için bkz; Özgür Yıldız; "II. Abdülhamid Devrinden I. Cihan Harbine İstanbul'da Amerikan Misyoner Faaliyetlerine Bir Bakış" ***Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 2739-2750* **Doi Number**: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3381

78 B.O.A., **Y. PRK. EŞA.**, Dosya No: 26/ Gömlek No: 100.

dır. Büyük okullar ve kolejler açmışlardır. Misyonerler Harput, Maraş, Kayseri, Sivas ve diğer şehirlerdeki eğitim kurumlarında hizmet vermektedirler. Ve hükümetten koruma istemektedirler." Misyonerler devletle ilişkilerinde hemen Amerika Devleti'ni harekete geçirme gücüne sahiptirler. Amerika Devleti'nin de misyonerlik çalışmalarını doğrudan desteklediği anlaşılmıştır[79].

Misyonerlerin yürüttüğü çalışmalar sürekli olarak Osmanlı Devleti tarafından denetlenmiştir. 1902 yılı Board raporuna göre; Misyon çalışmalarında ülkede engellerle karşılaşılmadığı, Ermeniler arasındaki hareketlerden hükümet şüphelenmediği belirtilmiştir[80].

1903 yılında Amerikalı misyonerler Amerikan Kurumları'nın durumu hakkında açık bir şekilde belirtilen yasa istemişler, kurumların ve okulların diğer yabancılar gibi listeye dâhil olması istenilmiştir. Amerikan eğitim kurumlarının, dini, yardım organizasyonlarının ve kiliselerin ve hastanelerin Amerikan vatandaşlarının denetiminde olması talep edilmiş, kurumlardan alman vergiler eleştirilmiştir[81].

29 Eylül 1904'te İstanbul Orta Elçiliğinden John G.A. Leishman, Amerikalıların Osmanlı Devleti'nde mülk edinebilmesi talebinde bulunmuştur. Amerikan yardım, dini ve eğitim kurumlarının Türkiye'deki durumu hakkında meseleye açıklık getirmek için bir belge yazılmıştır. Bazı Amerikan ve diğer yabancı kurumların Türkiye'de mülk sahibi olabilmesi için bazı şartlar gerektiği belirtilmiştir[82]:

"1. *Bütün bina ve arazinin tapu senedinin olması ve yasal nüshasının bulunması,*
2. *Bu tapu senedinin resmi olarak yasal kaydının olması,*

79 B.O.A., **A. MKT. MHM.,** Dosya No: 694/ Gömlek No: 9.

80 P.A.B.C.F.M., **Reel: 617,** Belge No: 532.

81 P.A.B.C.F.M., **Reel: 624,** Belge No: 478, 479..

82 P.A.B.C.F.M., **Reel: 624,** Belge No: 815.

3. *Defterhanede tapu kaydının olması,*
4. *Binanın haritası ve çevresinde ki binalar belirtilmelidir ve ölçüler metre olarak verilmelidir.*
5. *Her binanın duvarları, yüksekliği, oda sayısı, holler belirtilmelidir.*
6. *Herhangi bir hata veya değişiklik olursa sınırlarda, vakıf, araziyi miriye ve mülk gibi bildirilmesi,*
7. *Misyonerleri ve diğer kişileri kısa bir şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir."*

İstanbul Orta Elçiliği, İncil Evine mülk için yapması gereken yasaları bildirmiş, Amerikalı misyonerler devletin kendileri için verdiği tüm hakları bu elçilik sayesinde takip etmiştir[83]. Board Teşkilatı bazı hususlarda Amerikan Başkanı'm devreye sokacak kadar etkili olmuştur. 1902–1903 yılında Başkan Roosevelt Board kuruluşlarının Türkiye'de Fransızlar kadar ayrıcalıklı olması için toplantı yapmış, bu kurumlar için teminat alınmıştır. Amerikan elçiliğini de devreye sokarak okullar ve diğer kurumlar için ayrıcalık alınmış, bu konularda Osmanlı Devleti'ne İradeler yayınlatmışlardır[84].

Osmanlı Hükümeti 1905 yılında yolsuz olarak açılan Amerikan müesseselerinin denetlenmesi için karar almış, Amerikan Sefareti'nden bu müesseseler için defter istemiştir. Bu mektepler ile ilgili hiçbir davanın olmaması Amerikan Müesseseleri'nin ve misyonerlerin Osmanlı Devleti'nde rahat hareket ettiğini göstermiştir[85].

Bu dönemde Misyoner Baldwin Osmanlı Hükümeti ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Bursa'da bulunan ve

83 1886 yılında Hükümet yabancı okulları kontrolü altında tutma teşebbüsünde olduğunda, yabancı okullardan izinleri olmayanları 3 ay içinde kapatmak gerekiyordu fakat. Amerikalı misyonerler bu elçiliğe başvurarak okulları için kapitülasyonlar almışlardır bkz; P.A.B.C.F.M., **Reel: 628**, Belge No: 534.

84 P.A.B.C.F.M., **Reel: 628**, Belge No: 534.

85 B.O.A., **Y. A. HUS.,** Dosya No: 477/Gömlek No: 43.

Amerikan Board of Misyoner cemiyetine ait olan bir binada hususi mesken olarak, beş altı seneden beri Amerikalı Mösyö Baldwin kullanmış, misyoner senelik hane vergisini ödememiştir. Durum Bursa İngiliz Viskonsolosuna tebligat edilmiş, Osmanlı Hükümeti verginin tahsili için özel çaba göstermiştir. Ev hakkında detaylı araştırma yapmış, bu hane Misyoner Richardson adına kayıt olmuş, verginin alınması için misyoner Baldwin'e başvurulmuştur. Baldwin ödememekte ısrar etmiş, Osmanlı Hükümeti hususi mesken olarak kullanıldığı için bu haneden vergi alınmasının devam edeceğini bildirmiştir. Misyonerler Osmanlı Devleti'nin son döneminde Osmanlı Hükümeti'ne kafa tutacak kadar ileri gitmişlerdir[86].

II. Meşrutiyet'le birlikte Amerikalı misyonerlerin, Müslümanlar arasında Amerikan Kolejleri'nde etkileri artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda geniş yayılma alanı bulmuşlardır. Hıristiyanlar, Müslümanların gözünde sempati kazanmaya başlamıştır[87].

Osmanlı Hükümeti misyonerlerin başlattığı dini ve siyasi istilaya karşı cephe olarak misyonerlerin kendi aralarındaki farklılıklarını kullanmış, Protestan, Katolik zıtlaşmasını fırsat olarak değerlendirmiştir. Protestanlık propagandası yapan İncil Cemiyeti'nin elindeki kitaplara el koymuş, bu kitaplara el konulması için rica Katoliklerden gelmiştir. Bu iki cemaat sürekli olarak birbirlerini Osmanlı Hükümeti'ne şikâyet etmiş, bu sayede Osmanlı Hükümeti bunların gizli ve zararlı faaliyetlerinden haberdar olmuştur[88].

Balkan Savaşları sırasında misyonerler Protestan nüfus üzerinde etkisini artırmaya çalışmışlardır. 25 Ekim 1912'de Misyoner Atta D. Marden, Kral Ferdinand ve Sultan'ın durumları

86 B.O.A., **DH. İD.,** Dosya No: 154/ Gömlek No: 5/1, 2, 4, 7.

87 P.A.B.C.F.M., **Reel: 622,** Belge No: 503.

88 B.O.A., **DH. MKT.,** Dosya No: 1380/ Gömlek No: 33.

değerlendirmiş, misyonerler dış siyaset konularımızı da yakından takip etmişlerdir[89].

1 Şubat 1913'de Türkiye'deki devrim ve savaş misyonerlerin çalışmalarını etkilemiş, Müslümanlar çok zayıf düşmüştür. Özel ihtiyaçları için Hıristiyanlara ihtiyaçları olmuş, Hıristiyanlar ile Türkler aynı okulda birlikte ders almış, Hıristiyanlar yardım çalışmaları başlatmışlardır. Müslümanların eğitim, dini ve sosyal sistemleri zayıflamış, bu savaş Türk askeri ve siyasi organizasyonunu çok zayıflatmıştır. Misyonerler bu fırsatı çok iyi değerlendirmiş, Müslüman çocukları misyoner okullarında okumaya başlamışlardır[90].

Misyonerler, Osmanlı Devleti'nin mali durumunu ve dış ilişkilerini de takip etmişlerdir. Genç Türk Partisi döneminde mali işlerde Fransa Hükümeti ile işbirliği yapılmış, misyonerler bu ilişkiyi hemen Boston'da bulunan merkezlerine bildirmişlerdir. Osmanlı Bankası'nda kısa bir süre önce Fransız Hükümeti başarılı bir işbirliği yapmış ve Osmanlı Maliyesi'nde Fransız kontrolü başlamıştır. M. Charles Laurent, Osmanlı Hükümeti'nde Genç Türk Partisi'nin mali danışmanı olmuştur[91].

Balkan Savaşları sırasında misyonerler siyasi hayatla yakından ilgilenmişlerdir. 21 Ocak 1913'de Misyoner Bay Peet Boston'a yazdığı raporda; Bursa Protestan nüfusunun göçlerden etkilendiğini belirtmiştir. Misyonerler Bursa için yardım istemişler, misyonerler Osmanlı Devleti'nin sıkıntılı dönemlerinde faaliyetlerini artırmışlar, savaş durumunu fırsat bilerek kendi konumlarını sağlamlaştırmışlar, ilaç, gıda yardımı yapmışlardır[92].

---

89 P.A.B.C.F.M., **Reel: 633,** Belge No: 13.

90 P.A.B.C.F.M., **Reel: 635,** Belge No: 439, 490.

91 P.A.B.C.F.M., **Reel: 637,** Belge No: 177.

92 *"Balkan Savaşları Sonucu Bursa'ya Türklerin Göçü*
Savaş şartları çok ağır, Müslümanlar Makedonya'dan göç ettirildi. Onlar evlerini bırakmak zorunda kaldı, o topraklara düşmanları bir daha dönmelerine izin vermez. Selanik'ten yüzlerce binlerce insan göç ettirildi. Bu insanlar Küçük Asya'da

Birinci Dünya Savaşı sırasında da Osmanlı Devleti'nin zor durumundan yararlanan misyonerler yeni haklar elde etmişlerdir. Ekim 1914'te Osmanlı Devleti misyonerlerin çalışma alanları ile ilgili bir ferman yayınlamıştır. Misyonerlerin çalışma alanlarını sınırlamak ve savaş sırasında içeriden gelecek tehlikeleri azaltmaya çalışmak için böyle bir ferman yayınlanmıştır. 1 Aralık 1914'de ferman Amerikan elçiliğine bildirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin yayınladığı fermandan anlaşıldığı üzere İttihat ve Terakki Partisi misyonerlerin çalışmalarını denetim altına almaya çalışmışlar, bütün kurumların çalışmasını ve denetiminde etkili olmaya çalışmışlardır. Misyonerler bu girişimden çok rahatsız olmuşlar, dini faaliyetlerini, eğitim faaliyetlerini, yardım faaliyetlerini ve sağlık ile ilgili misyonerlerin faaliyetlerini bu fermanla kurallara bağlanmıştır.

Kiliseler, manastırlar, vaaz yerleri, okullar (erkek, kız, yatılı gündüzlü okullar, teknik, ziraat, sağlık, hukuk, ticari, sivil mühendislik, Ruhban ve diğer okullar, yetimhane, dikiş okulu, hastane, klinik, eczane, çocuk sığınma evleri) gibi yerlerin devletin fermanıyla tanımlanmasına karar verilmiştir. Bu fermana karşı olanlar kapatılmasının uygun olacağı ve Yabancı kurumların sadece İmparatorluk izni ile kurulacağı belirtilmiştir. Kiliselerde ibadet yerleri özgür olduğu, dini seremoniler serbest olduğu bildirilmiş ama onlar suç işlediklerinde, amaçlarından saptıklarında, jandarmaların bu yerlere rahatça girebileceği ifade edilmiştir.

Bursa ve Konya arasındaki köylere yerleştirildi. Şimdi kar kış şartları bu insanlar çok zor durumda kaldılar. Anadolu çok zor durumdadır. Osmanlı Devleti göç eden ailelere birkaç sent ekmek parası ödeyebiliyor. Yalnız ilaç ve giyecek sıkıntısı üst boyutta. Açlıktan iki ay içinde birçok insan öldü. Türkiye'deki Kızılay Selanik'ten göç edenlere yardım için çalışıyor. Bursa, Konya ve İzmir'e bu insanlar yerleştiriliyor. Amerikalı misyonerler burada değerli çalışmalar yaptılar, iyi bir organizasyonla yardımlar yapılıyor, Avrupa ve Amerika'dan yardımlar gelirse insanlar aç kalmaz. İstanbul'da Amerikan Kızıl Haç Derneği, ABD Kilise Örgütleri, Robert Koleji, bu organizasyonlarda Kızıl Haça yardım ediyor." Bkz; P.A.B.C.F.M., **Reel: 638**, Belge No: 26- 28.

Yabancıların kurduğu özel okulların Türkiye'de Osmanlı Fermanı'na göre Osmanlı yasalarına göre kurulacakları, Yabancı cemaatlere ait okullar ve hayır kurumları ve eğitim topluluklarının fermana göre izinle kurulacağı belirtilmiştir. Bütün yabancı okullar ferman olsun veya olmasın Türkçe ve Türkçe çalışmaları içeren bir programı eğitim otoritelerine sunacağı ve Türk Tarihi ve Türkiye Coğrafyası dersi olacağı bildirilirken çocukların dini eğitim zorlanamayacağı; dini, tarih, dua dersleri yapılamayacağı belirtilmiştir. Yine okulların kurallara uymazsa kapatılacağı ve hastane, eczane, çocuk bakım evleri ve sağlık okullarının devletin izni ile açılacağı açıklanmıştır[93].

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Hükümeti eğitim faaliyetlerini de sıkı denetime almıştır. 29 Eylül 1915'te okullar hakkında bir genelge yayınlanmıştır: [94]

"Genel Kurallar

1- *Kurumların açılması ve mali işler hükümet tarafından onaylanır.*

2- *Yabancı toplulukların ve cemaatlerin doğrudan okul açması yasaktır.*

3- *Cemaat okullarının ibadet yaparken sesleri diğer yerlerden duyulmamalı, uzaklık ona göre ayarlanmalı, Osmanlı cemaatleri tarafından açılacak okullar da Osmanlı Hükümeti tanımlamalıdır.*

4- *Yabancı bireylerin açacağı okullarda yeterince birey varsa ve gerekli ise açılmalıdır."*

İttihat ve Terakki Hükümeti misyonerlerin çalışmalarını Birinci Dünya Savaşı'nda kısıtlamaya çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Amerikalı ve İngiliz misyonerlerin de

93 P.A.B.C.F.M., **Reel: 629,** Belge No: 633-638.

94 P.A.B.C.F.M., **Reel: 629,** Belge No: 642.

tutuklandığı görülmüş, tutuklananlarda genelde esir hapishanelerinde tutulmuştur[95].

Osmanlı Hükümeti, Amerikan müesseselerini savaş şartlarında da denetim altında tutmaya çalışmıştır. 1919 yılı içinde Bazı Amerikan Müesseseleri'nin işgal edildiği hakkında haber alındığına dair bazı vilayetlere Amerikan Müessesi olup olmadığına ve durumları hakkında malumat istemiştir. Durum şifre telgraf ile Adana, Erzurum, Edirne, Ankara, Aydın, Bitlis, Halep, Hüdavendigar, Diyarbakır, Suriye ve birçok vilayete sorulmuştur[96].

Misyonerler, Devletle ilişkilerinde zaman zaman zıtlıklar yaşamışlardır. 16 Şevval 1337 (15.07.1919)'de Bursa'da Amerikan misyonerleri tarafından İstanbul'daki İngiltere Sefareti'ne gönderilen dört Müslüman kızı İstanbul'a getiren Ermeni Rupen, kızların ihbarı üzerine yakalanarak polise teslim edilmiştir. Savaş durumunu fırsat bilerek Amerikalı misyonerler Bursa'da Müslüman kızlar üzerinde de misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Osmanlı Hükümeti bu olayların da takipçisi olmuştur[97].

Amerikan Board Teşkilatı'nın Ermenilerle İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nda Hıristiyan milleti Zımmi veya Gayrimüslim olarak ayrılır. Ermeniler Gayrimüslim grubuna dâhildir[98]. Osmanlı Devleti bu milletle ilgili konularda önce İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesini muhatap almıştır. Diğer milletlere göre Ermenileri ayrıcalıklı tutmuştur[99].

---

95 B.O.A., **DH. EUM. 5. ŞB.,** Dosya No: 22/ Gömlek No: 44.

96 B.O.A., **DH. EUM. 5. ŞB.,** Dosya No: 76/ Gömlek No: 10/10.

97 B.O.A., **DH. EUM. SSM.,** Dosya No: 37/ Gömlek No: 59.

98 Benjamin Braude; Benard Lewis; **Christians and Jews Ottoman Empire**, Holmes, Meier Publisher, New York 1980, s. 171.

99 Önder Kaya; **Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004, s.47.

Osmanlı toplumunda millet teşkilatında reform yapılması konusundaki ilk hareket misyonerlerin de kışkırtmalarıyla Ermenilerden gelmiştir. 1841 yılında Ermeni Patriği vasıtasıyla, millet içindeki sivil işlerin halk tarafından seçilmiş bir meclisin denetimine verilmesi konusunda bir ferman çıkartmışlardır[100].

Amerikan Board Teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunan Gayrimüslim tebaadan Ermeniler ile doğrudan temas kurmuştur. İlk gelen misyonerler yapmış oldukları saha araştırması sonucunda Protestanlığı kabul edebilecek milletin Ermeniler olacağını düşünmüşlerdir. Misyoner Dwight 1853 yılında *" Şimdi Ermeni nüfus üzerinde çalışma zamanıdır. Çalışmalarımız çok genişleyecektir."* [101] demiştir.

Amerikan Board Teşkilatı misyonerlik faaliyetlerini Anadolu'da yürütürken her türlü yöntemi kullanmıştır. Protestan misyonerler sadece okul ve hastane açarak etkili olmamış, özellikle Doğu eyaletlerinde Ermeni krizine yol açacak çalışmalar yapmışlardır. Öncelikle Osmanlı Devleti içinde Protestan Milleti kavramını oluşturan Board Teşkilatı ardından Ermenileri Osmanlı Devleti içinde kışkırtmaya başlamışlardır. II. Abdülhamit bu çalışmaları engellemeye çalışmış ve bu durumda da II. Abdülhamit Protestanların ideolojik düşmanı haline gelmiştir[102].

---

100 Ermeni Patriğinin temel görevi, Devletle milletin arasında ilişkileri yürütmenin yanında, nizamname hükümlerinin uygulanmasına nezaret etmektir. Patrik Ermeni Milletinin başı ve onun yürütme organıdır. Bkz; Bilal Eryılmaz; Osmanlı Devleti'nde…, s. 120-124.

101 William E. Strong; **The Story of American Board**, The Pilgrim Press, 1910, USA., s. 197. Ayrıntılı bilgi için bkz, Özgür Yıldız; "1860-1880 Yılları Arasında Bursa ve Civarında Ermeniler", **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler,** Erciyes Üniversitesi Yayını, Cilt III., 2007 Kayseri, s. 505-516. ve Özgür Yıldız;" Armanians in Bursa and its Vicinity Between 1860 and 1880 „ **Armenians in the Ottoman Society,** Erciyes Unıversıty Prınting House, Volume II, 2008 Kayseri, s. 203-215.

102 Hans Lukas Kıeser; "Mission as Factor of Change in Turkey (nineteenth to first half of twentieth century)", **Islam And Christian**, Vol: 13, No: 4, 2002, s. 396.

Board Teşkilatı, misyoner heyetleri ile sürekli olarak Ermenileri ziyaretlerde bulunmuş ve onları Protestan yapmaya çalışmışlardır. Protestan Ermeni kiliseleri vasıtasıyla Ermeniler, Amerikalı misyonerlerle temasa geçmişler ve Protestanlık çalışmalarında onlara yardımcı olmuşlardır. Misyonerlere göre, Ermeniler Protestanlık çalışmalarının artmasını ciddi ve içtenlikle istemişlerdir. Bazı Ermeniler genç Ermenilerin eğitimlerini Amerika'da tamamlamasına karşı olmasına rağmen Board Teşkilatı bu uygulamadan vazgeçmemiştir. Teşkilat uygun gördükleri Ermeni çocuklarını Amerika'da eğittikten sonra tekrar bölgede görevlendirmiştir[103].

Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1877-1878) ardından Türk-Ermeni ilişkilerinde bozulma başlamasının nedenleri arasında dış ülkelerin Ermenileri kışkırtması ön plandadır. İngilizler ve Amerikalılar bu dönemde bu meseleyle yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Ermeni Patriği Nerses bu dönemde Ermeni kiliseleri vasıtasıyla yoğun propagandaya girişmiş ve sonunda İngiliz ve Amerikan kamuoyunu kendi lehlerine kazanmışlardır[104].

Ermeniler arasında nüfus değişimleri çok sık rastlanan bir durumdur. Mensup olduğu mezhebin yoğun olarak bulunduğu ülkelere Ermenilerin göç ettikleri görülmüştür. 3 Ramazan 1310 (21.03.1893)'da Bazı Ermeniler Amerika'ya gitmiş ve misyonerler bu işlerde aracı olmuştur. Amerika'ya giden Ermenilerin ekserisinin fabrikalarda amele olduğu, bir kısmının da ticaretle meşgul olduğu görülmüştür. Bu yer değişikliklerinde diğer önemli bir sebep misyonerlerin faaliyetleridir. Osmanlı Devleti değişikliklerin takipçisi olmuş, Hariciye Nezareti Amerika'ya giden Ermenilerin sayısının 5.000 olduğunu bildirmiştir[105].

103 P.A.B.C.F.M., **Reel: 597**, Belge No: 903.

104 Cevdet Küçük; **Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1986, s.15.

105 B.O.A., **Y.PRK. EŞA.**, Dosya No: 17/ Gömlek No:19.

II. Abdülhamit döneminde bazı Protestan papaz ve rahiplerin zararları faaliyetleri tespit edilmiş ve bu kişilere müdahale edilmiştir. Bursa'da 1896 yılında Ermeni Protestan rahibi Toros Kendigan tutuklanmış, misyonerler bu tutuklamaya karşı çıkmıştır. Misyonerler Osmanlı topraklarında Ermenilerin savunucusu haline gelmiştir[106].

Board Teşkilatı, İngilizler vasıtasıyla Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışarak Ermenilere siyasi destek vermiştir. 17 Şubat 1896'da Amerikalı misyonerler 24 bin Sterlin bağışla Ermenileri desteklemiş ve Küçük Asya'da rahatsız durumda olduklarını belirtmişlerdir. Amerikan Board; İzmit, İzmir ve Bursa bölgelerinde bulunan Ermeni yoksullar için para toplamış ve giysi yardımında bulunmuştur [107].

Balkan Savaşları sırasında da misyonerler Ermeni meselesi ile yakından ilgilenmişler, Osmanlı ülkesi içinde bu olayı yakından takip etmişler ve raporlarında belirtmişlerdir. Misyonerler; Rusya Hükümeti'nin zihni Balkanlar ile meşgul olmasına rağmen Ermeni meselesine de kendilerini adadıklarını belirtmişler, Amerikan Hükümeti'nin de zaman kaybetmeden ve acil olarak bu işle meşgul olmasını istemişlerdir[108]. Görüldüğü üzere misyonerler, sadece Osmanlı Devleti'nin değil Rusya'nın takip ettiği politikayı da belirlemeye çalışmışlar, meseleyi yayın organları ile tüm Avrupa ve Amerika'ya bildirmişlerdir.

Amerikalı Protestan misyonerler yazılı ve sözlü öğretimleriyle, Ermeni toplumunda milliyetçilik duygularının kabarmasına geniş ölçüde yardımcı olmuştur. Amerikan Hükümeti'nin ve Amerika'da bulunan mezhep heyetlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca hareketlerinin en büyük sebebi,

106 B.O.A., **A. MKT. MHM.,** Dosya No: 638/ Gömlek No: 783.

107 P.A.B.C.F.M., **Reel: 613,** Belge No: 683, 684.

108 P.A.B.C.F.M., **Reel: 638,** Belge No:148.

Amerikan misyonerlerinin Osmanlı aleyhine yazmış oldukları raporlardır[109].

Türkler ve Ermeniler arasında kültürel boşluk Amerikalı misyonerler tarafından daha da genişletilmiştir. Misyonerler din değiştirme çalışmaların da Ermenileri öncelikli tutmuşlar, bu çalışmalar iki halkın arasının açılmasında da etkili olmuştur. 1914 yılında Amerikalılar Türkiye'de 40 milyon dolarlık yatırım yapmışlar, yetimhane, okul, kilise, hastane bunların içindedir. Türkiye'de açmış oldukları okulların çoğu Ermenilere hizmet etmiştir[110].

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ermeniler Osmanlı Devleti içinde olaylar çıkartmaya devam etmişler, 1914 yılı içinde Ermenilerin bazıları bu olayları desteklemiştir[111]. Ermeniler bulundukları bölgelerde Türklere zarar vermeye başlayınca Osmanlı Devleti'nin "Tehcir" kararı almasıyla sevk edilmişlerdir. Ermenilerin göç etmesiyle 1915 yılından sonra Board'un faaliyetleri zayıflamıştır.

Ermeniler çıkardıkları olaylar nedeniyle bulundukları bölgelerden daha güneye göç ettirilmişlerdir. Bursa ve civarında da Taşnak ve Hınçak komiteleri faaliyetlerde bulunmuşlar, bunun yanında Bursa'da birçok silahlı çatışma içinde bulunmuşlardır. Olayları çok ileri boyuta götürmüşler, Hüdavendigar Vilayeti'nde bulunan Pazarköy Ermenileri silahlanıp, Cihan karyesine saldırıda bulunmuşlardır[112].

---

109 Davut Kılıç; **Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve Siyasi Mücadeleler**, ASAM yayınları, Ankara 2000, s.270.

110 Ayrıntılı bilgi için Bkz; Gülbadi Alan, "Amerikan Board Okulları ve Türk- Ermeni İlişkilerinde Oynadıkları Roller", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10, Kayseri 2001, s.153-182. ve bkz; Sa'adah M. Abrahimian; **Memories of a Refugee**, Phoenıcıa Publishing, 2002, s. 3, 4.

111 **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri; 1914-1918**, TC. Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Cilt I, Ankara 2005, s. 605.

112 **Ermeni Olayları Tarihi II**, Hüseyin Nazım Paşa, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 15, Ankara 1998, s. 242 ve 405.

Tehcir olayını Osmanlı Devleti her aşamasıyla takip etmiş, bütün Ermenilerin güvenle yerlerine varmalarına özen göstermiştir. Eskişehir'den sevk edilen Ermenilerin hepsinin yerlerine ulaştığını bildirilmiştir. Karahisar'dan sevk edilen Ermenileri Konya'ya vagon bulundukça yollandığı Dâhiliye Nezareti'ne 18 Eylül 1915'te bildirilmiştir[113]. Sevk olan Ermenilerin genelde Zor bölgesine yerleştirildikleri görülmüştür[114]. Tehcir sırasında Bilecik'teki bazı Ermeni çocuklarının sevk olunmamalarına ve Kütahya'daki Ermenilerin ise Halep'e sevk edilmelerine karar verilmiştir[115].

Tehcir Kanunuyla;[116] misyonerlerin eğitim, dini, siyasi ve sosyal alanda çalışma bölgesine giren Ermeniler göç ettirilmiştir. Bunun sonucunda Amerikan Board Teşkilatı'nın yaptığı çalışmalar zayıflamış, 1915 Ağustos ayında bu göç ettirme olayı başlamış, kalan Ermenilerin ihtiyaçlarını gidermek için Board Teşkilatı yardımlarda bulunmaya devam etmiştir[117].

Tehcir son derece insani boyutta yapılmış, Ermeni sevkıyatının emniyet içinde yapılmasına özen gösterilmiştir. Ermenilerin yetimleri de düşünülmüş, yetim kalan çocukların yetimhanelere yerleştirilmesi planlanmıştır[118]. Bunu yanında Ermeni yetimlerin güvenliğinin sağlanması için Hüdavendigar Vilayetine Dâhiliye Nazırı Ahmet İzzet tarafından şifre telgraf çekilmiştir[119].

---

113 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 14, Ankara 1995, s.94, 95.

114 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, T.C Başbakanlık…,, s. 126.

115 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, T.C Başbakanlık…, s.82,86.

116 Ayrıntılı bilgi için bkz; Özgür Yıldız; Gökçe Akbulut; " 1915'ten Günümüze Tehcir" ***International Journal of Social Science,*** Volume 5 Issue 2, s. 379-393, April 2012. **Doi Number:** http://dx.doi.org/10.9761/jasss_52

117 P.A.B.C.F.M., **Reel: 633**, Belge No: 443.

118 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, T.C Başbakanlık…, s.50.

119 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, T.C Başbakanlık…, s.205.

Osmanlı Devleti Ermenileri sevk oldukları yere varana kadar takip etmiş, yaptığı yazışmalarla onların gidecekleri bölgeye ulaşmalarını sağlamıştır. Ermenilerin sevk ve iaşe masraflarını karşılamış, sevke tabi olan Ermenilere harcırah vermiştir[120].

Birinci Dünya Savaşı sırasında misyonerlerin çalışmaları zayıflamıştır. Özellikle Ermenilerin Halep ve Antep bölgesine gönderilmeleri bu çalışmaları durma noktasına getirmiştir. Savaş sırasında köylerde büyük sıkıntılar çekilmiş, misyonerler bölgeye gelmek istememişler ve gelenlerde kısa süreli durmuşlardır[121].

Amerikalı misyonerlerin savaş sırasında da Ermenileri yalnız bırakmadığı ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karıştığı görülmüştür Osmanlı Devleti göç etmeyen, kalan Ermenilerin dertleriyle de ilgilenmiş, 20 Zilkade 134 (19.09.1916)'da Ankara'da vuku bulan yangın sırasında haneleri yok olan Rusya tebaasından 120 kadar Ermeni'nin Bursa'ya nakillerini sağlamıştır. Bu naklin yapılmasını Amerikan Sefareti istemiştir[122].

29 Rebi'ülahir 1335 (22.02.1917)'de Rusyalı Ermeni esirler Ankara'ya sevk edilmiş, esirlerin Bursa'da iskân ettirilmelerine karar verilmiştir. Ermeniler içte ve dışta, Osmanlı Devleti'ne bu dönemde büyük zararlar vermişler, 120 Rus Ermeni'si esir edilmiştir. Bu esirlerin Amerikan Koleji'nde ikamet ettirilmeleri konusu tartışılmıştır[123].

Osmanlı Devleti de Amerikalı misyonerlerin bu tutumundan rahatsız olmuş, Amerikalı misyonerlerin kurumlarıyla yaptıkları çalışmaları samimi bulmadıklarını ifade etmiştir. Amerikalıların okul ve hastaneleriyle, Türkiye'ye bazı iyilikler yaptıkları inkâr edilmezse de, bu Amerikan heyetinin faaliyetlerinin faydadan çok zarar getirdiği belirtilmiştir. Bazı

---

120 **Osmanlı Belgelerinde Ermeniler**, T.C Başbakanlık…., s. 204.

121 P.A.B.C.F.M., **Reel: 638**, Belge No: 783.

122 B.O.A., **DH. EUM. 5. Şube,** Dosya No: 28/ Gömlek No: 35.

123 B.O.A., **DH. EUM. 5. Şube**, Dosya No: 33/ Gömlek No: 38.

faaliyetlerde Amerikan misyoner mekteplerinin parmağı olduğu ortaya çıkarılmıştır[124].

Bunun yanında Amerikalı misyonerler Osmanlı ülkesi içinde Ermenileri desteklemekle kalmamış, bazı Ermenileri Amerika'ya götürerek orada eğitmiştir. Eğitim alan kişiler sonra tekrar Osmanlı ülkesine girerek faaliyet göstermişler, Van'daki Ermeni olaylarında da Amerika'nın etkisi görüldüğü aşikârdır[125].

Amerikan din yayıcılarının mezheplerinin itikatlarının gereğince İngilizlere benzer olduklarından, daima İngilizlerin menfaatlerine çalıştıkları görülmüştür. Bu nedenle bu iki milletin birlikte hareket ettikleri, İngiliz komutanlar ve temsilcilerin Osmanlı ülkesinde bulunan Amerikan misyonerlerle sıkça görüştükleri bildirilmiştir[126]. Amerikan din yayıcılarının Türkiye'deki faaliyetleri, pek az kimse tarafından anlaşılabilmişse de birtakım siyasi maksatlar güttükleri ortadır. Amerika'nın İstanbul'da da iyi ve öğretici müesseseleri bulunsa da bunların amacının Ermenistan'da bulunan bir binanın çatısını teşkil etmek olduğunun Osmanlı Devleti farkındadır. Ermeni olayları orada bulunan Amerikan papaz ve öğretmenlerinin tesirleriyle doğrudan ilgilidir. Daima ayaklanma halinde bulunan Ermenilerin çoğu Amerikan uyruğundan olduklarından, her zaman Amerikan din yayıcıları ve İstanbul'daki Amerikan Elçiliği tarafından himaye olunduğu görülmüştür[127]. Ermeniler çıkardıkları olaylardan sonra Amerika'ya firar ettikleri de

---

124 **Ermeni Olayları Tarihi I** Hüseyin Nazım Paşa; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 15, Ankara 1998, s.174.

125 **Ermeni Olayları Tarihi II** Hüseyin Nazım Paşa; T.C. Başbakanlık…, s.264. ve Ayrıntılı bilgi için bkz; Metin Hülagü; "Osmanlı'dan Cumhuriyete, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10, Kayseri 2001, s.57-94.

126 Bilal N. Şimşir; ; **British Documents** …, s. 151.

127 **Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri**; 1914-1918, TC. Genelkurmay ATASE Ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Cilt II, Ankara 2005, s.51,52.

görülmüş, Adliye Nezareti bu olayları takip etse de genelde firar eden Ermenilerden bir daha haber alınamamıştır[128].

Amerikalı misyonerler Ermeniler ile yakından ilgilenmişler, yoğun Protestanlaştırma çalışması yaptıkları azınlık Ermeniler olmuşlardır. Amerikalı misyonerler Ermenilerin hamisiymiş gibi hareket etmişler, onların ihtiyaçlarını, sıkıntılarını ve Osmanlı Devleti ile siyasi ilişkilerini Amerikan Sefareti aracığıyla gündeme getirmişledir. Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma cesaretini bulmuşlar ve göstermişlerdir.

Amerikan Board Teşkilatı'nın Rumlarla İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren pek çok Rum, Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yer almıştır. İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte Rum Patriği ile temasa geçilmiş ve Rumlar millet sistemine geçmiştir. Rumların millet sistemine geçmeleriyle birlikte Ortodoks patrikhanesi devlet içinde etkili olmuş ve Rumların haklarını savunmuştur. Amerikalı Protestanlar Ermeni ve Rumlardan oluşan Hıristiyan bir kitleyi Protestan yapmaya çalışmışlar fakat Rumlar üzerinde bekledikleri kadar etkili olamamışlardır[129]. Protestanların etkisiz olmasının nedeni Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Protestan misyonerlerinin çalışmalarını engellemek istemesidir.

Amerikalı Protestan misyonerler Rumlar ile de ilişki içinde olmuşlardır. Ermeniler kadar başarılı olmasalar da Rumların da Protestan mezhebine girmelerini sağlamışlardır. Burada bulunan Rumlar için ibadet yeri açmışlar ve Rumlara özel okulda eğitim yapmışlardır.

Misyonerler, Rumlar üzerinde çalışırken onların yaşayışlarına göre kararlar almışlardır. Rumların Protestanlardan

---

128 **Ermeni Olayları Tarihi II** Hüseyin Nazım Paşa; …,, s. 301.

129 Önder Kaya, **Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004, s.33, 122.

önce Hıristiyanlığa bakışını değerlendirmişler ve onları nasıl etkileyebileceklerini tartışmışlardır. Misyoner Schneider, Rumların dini hayatlarını değerlendirmiş; onların azizlerin resimlerine büyük saygı duyduğunu, evlerinde azizlerin resimlerini bulundurduklarını, ibadet yaparken geceleri mum yaktıklarını belirtmiştir. Tüm detayları araştırdıktan sonra Rumları Protestanlığa davet etmişlerdir[130].

Rumların yortu günlerine önem verdiklerini belirten Schneider; Rumların Ermenilerden daha fazla dini günlere önem verdiklerini, böyle günlerde çalışmadıklarını ve kiliseye gittiklerini, birlikte kitap okuduklarını belirtmiştir[131].

Misyonerler Ermenice'nin yanında Rumca bilen yardımcılara da ihtiyaç olduğunu belirtmiştir[132]. Misyonerler Rum nüfusu Protestanlaştırmak için Amerikalı misyonerler eğitim ve dini çalışmalar yapmıştır [133].

Amerikan Board Teşkilatı Rumların Osmanlı Devleti içinde ki faaliyetlerinin takipçisi olmuş, Protestan olanları da kollamıştır[134]. Osmanlı toplumunda Rum milleti'nin Devlet ile olan resmi ilişkilerini de Rum Patriği yürütmüştür. Bu gibi durumlarda devreye girmiş ve milletinin savunuculuğunu yapmıştır[135].

Amerikan Board Teşkilatı misyonerleri Rumlar üzerinde özellikle eğitim, dini ve yardım faaliyetlerinde bulunmuş ve neticede onların Protestanlaştırılmasına çalışmıştır. Protestan olanların hükümetle olan ilişkilerini takip etmiş ve onların yararına kararlar çıkarılması için çaba sarf etmiştir.

---

130 Schneider; **Broosa** ..., s. 170-172.

131 Schneider; **Broosa** ..., s. 174-185.

132 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** Belge No: 461.

133 P.A.B.C.F.M., **Reel: 593,** Belge No: 821- 825.

134 BOA., **DH.EUM.5. Şube**, Dosya No: 32/ Belge No:24.

135 Bilal Eryılmaz; **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, Risale Yayınları, İstanbul 1996, s. 118, 119.

Siyasi faaliyetlerin içerisinde yer alan Board Teşkilatı, sosyal yapıyı tanımak için kadın misyonerleri kullanmıştır.[136] Anadolu insanını tanımak, ayrılıkları ortaya çıkarmak ve ilerideki hedeflerini rahat ulaşmak için çaba göstermişlerdir.

136 Ayrıntılı Bilgi için bkz; Özgür Yıldız; "Osmanlı Devleti'nde Amerikan Kadın Misyonerleri ve Faaliyetlerine Bir Bakış", **21. Yüzyılın Esiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme Cilt 5,** Uluslararası Multidisiplinler Kadın Kongresi, **Dokuzeylül Üniversitesi**, İzmir, 2010 s.188-195.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI SOSYAL HAYATINDA AMERİKAN MİSYONERLERİ

Amerikan Misyonerlerinin Sosyal Yapıyla İlgili Gözlemleri

Amerikan misyonerleri gittiği her istasyonda sosyal hayatın içerisinde olmuş, bulundukları bölgeyi çok iyi tanımışlar ve tüm sorunlarıyla yakından ilgilenmişlerdir. İleriye yönelik amaçlarını gerçekleştirmek için sosyal hayatın içerisine girmişlerdir.

Sosyal faaliyetler, insanları geçici olarak birbirlerine bağlayan ve tanıma fırsatı veren ilişkilerdir. Misyonerler kendi ülkelerinde uyguladıkları sosyal hayat ilkelerini Anadolu'da da uygulamak istemişler, bunu Müslümanlarla daha iyi münasebet kurmak için değil, Doğu devletlerinin Müslüman ailelerin etraflarına çektikleri duvarı delip, yeni bir kapı açarak oradan toplumun içine sızmak için yapmışlardır[137].

Misyonerler, bu amaçla sosyal unsurları çok iyi belirlemişlerdir. Osmanlı Devleti içinde yaşayan Türkleri, Ermenileri ve Rumları çok iyi analiz etmişlerdir. Anadolu'ya ilk gelen misyonerler öncelikle, Müslüman nüfusu analiz ederek her açıdan gözlem yapmışlardır. Müslümanların ibadet şekillerini, Hıristiyanlıkla farklarını detaylı olarak rapor etmişlerdir[138].

---

137 Mustafa Halidi; P. Ömer Ferruh; **İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm**, Nûn Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 247.

138 Schneider; **Broosa**..., s. 58-63.

Müslümanların özel dini günlerini dikkatli takip etmişlerdir. Bu Müslümanların yaşam tarzlarını ve dinlerini ayrıntı anlama çabasının ürünüdür. Osmanlı toplumunda sosyal yapıyla ilgili yaptıkları gözlemlerin onlar için en değerli sonucu; Türklerin Hıristiyan olma olasılığının çok düşük olduğunu görüp, Osmanlı toplumunda yaşayan diğer unsurlardan biri olan Ermeniler üzerinde çalışmaya karar vermek olmuştur[139].

Misyonerler kendi mezheplerini yayarken Müslümanlık ile ilgili bilgi alma çalışmalarını da sürdürmüşler, İslâmiyet'in nasıl yaşandığı hakkında derin malumatlar vermişlerdir. Bay Schneider'in 28 Mart 1836'da Kurban Bayramı hakkında ki ayrıntıları diğer Protestanlar ile paylaşmıştır. Boston'da bulunan misyonerler de Türk kültürünü misyonerlerinin yardımıyla tanımışlardır[140].

Türklerin dini ayinlerinin Cuma günü olduğunu belirten Schneider, Katolik ve Protestanlardan son derece farklı olduklarını belirtmiştir. Dervişlerin yaşayışlarını, yaptıklarını araştıran misyoner onların giyim tarzından ibadetlerine kadar tüm bilgileri yazmıştır. Misyoner Schneider'in bu çalışması ondan sonra gelen misyonerlere kolaylık sağlamıştır.[141].

Amerikan Board Teşkilatı Anadolu'da ilk 30 yıllık deneyimin sonunda; Türklerin ve Rumların çok asabi olduğunu Ermenilerin ise Protestanlara karşı daha iyimser olduğunu raporunda bildirmiştir[142].

---

139 "*Bayramlar onların dinlerinin önemli bir parçasıdır. Ramazan süresi 30 gündür. Güneşin doğuşundan batışına kadar yemek yemek, içmek, sigara içmek yoktur. İlk işaret verildiğinde ellerinde kaşıklarla çeşitli yemekleri yerler. Gecenin büyük bir bölümünü yemek, içme, oynama, sigara içme ve hikâye söyleme ile geçirirler. İşteki performansları biraz düşer. Sonunda bayram gelir, 3 gün sürer, dostlar ve akrabalar ziyaret edilir. Herkes yeni elbiseler giyer. Erkekler toplanırlar. Caddelerde birbirlerini öperler.*"Schneider; **Broosa** ..., s. 64-65.

140 B. Schneider; "Broosa Letter from Mr. Schneider, Corban Bairam", **Missionary Herald**, 1837, April,4, XXXIII, s.151.

141 Schneider ; **Broosa** ..., s. 69-72.

142 P.A.B.C.F.M., **Reel: 584,** Belge No: 1138.

Misyonerler sosyal hayatın her alanında var olmuşlar, sosyal yaşama dair her konuyu yakından takip etmişler ve çoğunun da içinde olmaya çalışmışlardır. Yaşadıkları büyük sosyal olayları anında rapor etmişlerdir[143]. Tiyatro[144], dini günler, ölüm, bayramlar, dervişler, bitkiler, yemek tarzı, harem, paşaların yaşayışları, evleri, mücevherleri, elbiselerine kadar tüm ayrıntıları araştırmışlardır[145].

Osmanlı Toplumunda Kadına Bakış ve Amerikalar ile Osmanlı Toplumu Arasındaki Farklar

Osmanlı toplumunda yaşayan kadınlar hakkında kurucu misyonerler çok dikkatli gözlemler yapmışlardır. Bursa ilk misyoneri Schneider; *"Doğu'nun tüm toplumlarında cinsiyetler arasın büyük farklar vardır. Ebeveynler erkek çocuğu daha hayırlı olarak kabul etmektedir. Erkek çocuğuna daha çok güvenilmektedir. Kızların eğitimi ihmal edilir. Erkeğe eğitimde öncelik verilir."*[146] demektedir. Misyonere göre; kadınlar, erkeklerin çok alt düzeyinde kabul edilir. Genellikle, koca ve karısı beraber bir ziyarete gideceklerse, biri diğerini belli aralıkta takip etmektedir. Önce erkeklere hizmet edilir. Tatlı ve kahve ikramında erkek önceliklidir. Hiçbir erkek koluna eşini takıp da gezmez. Ermeni kadınların arasında en çok ilgilenilen konular; çocuk sayısı, çocuk bakımı, yemek çeşitleri, moda ve yeni yabancı konulardır. Ermeni kadınlar çok temizdirler ve iyi ev kadınıdırlar. Rumlar ise Müslüman ve Yahudi kadınlardan daha fazla evin bekçileridir. Daha cana yakın ve daha vicdanlıdırlar[147].

---

143 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582,** Belge No: 455 ve **Reel: 584;** Belge No: 1122.

144 5 Mart sene 309 (1893), Bursa Gazetesi, s. 5.

145 Schneider, **Broosa…**, s. 66,67.

146 Schneider; **Broosa…**,, s. 86,87.

147 Schneider; **Broosa…**, s. 86,87.

Misyoner Schneider, Amerikan ve Osmanlı toplumu arasındaki farkları ortaya koyarak 1830'lu yıllarda iki toplumun özelliklerini bize şöyle yansıtmaktadır[148]:

Osmanlı toplumu ile Amerikalılar arasındaki farklar:

1- Amerika'da kadınlar, eşlerinden ve erkek kardeşlerinden çok saygı ve ilgi görürler. Osmanlı toplumunda ise kadınlar eşlerine ve kocalarına hizmet ederler.

2- Amerika'da büyük bir davet verildiğinde; mobilya olarak masa temiz ve zevkle dizilmiştir. Burada ise büyük bir akşam yemeği verildiğinde; masa birbirini izleyen lüks yemeklerle doludur. Fakat mobilyası oldukça sıradandır. Önce yere bir tabure ve onun üzerine büyük bakırdan bir sini konur. Bazen üzerlerine sıradan bir örtü atılır. Genellikle bakır tabaklar kullanılır. Tuz, tuzluktan parmakla alınır. Eğer bir hindi masaya getirilirse el ile ustalıkla parçalanır. Eğer masaya bir tabak yemek gelirse, herkes birlikte masadaki tabaktan kaşıkla yerler. Sonra kaşık tekrar sokulur. Bu durum, Amerikalıların pekte uygun göreceği şey değildir.

3- Amerika'da bir eve yeni gelin geldiğinde, ailenin bütün üyeleri ile özgürce konuşması istenir. Fakat burada yaşayan Ermeniler arasında bir gelin yeni eve geldiğinde, kayınvalidesi önünde resmi olarak izin verilmedikçe, fısıldama dışında konuşmasına izin verilmez.

---

148 Bu farklar misyonerin bakış açısıyla aktarılmıştır. Bazıları toplumun yaşantısıyla tam uyum göstermemektedir. Dışarıdan bir gözlemcinin Müslüman ve Türk toplumunun yaşam tarzını tam manasıyla kavraması beklenemez, bkz; Schneider; **Broosa**..., s. 77-85.

4- Amerika'da evlenecek bayan kocası olacak kişi hakkında biraz bilgi edindikten sonra evini hazırlar. Burada ise hazırlıklar yıllar önceden yapılır.

5- Amerika'da insanlar yorulunca, elbiselerini değiştirerek yatarlar. Burada yataklar getirilir ve insanlar elbiseleriyle yatarlar.

6- Amerika'da evlendikten sonra çiftler baba evini terk eder ve kendi başlarına yaşarlar. Burada taraflardan birinin babasına ait çatı altında yaşar ve genellikle dört ya da beş kuşak bir arada yaşayan aileyi oluştururlar.

7- Amerika'da evlilik resmiyet kazanırken taraflar mutlu bir uzlaşı içindedirler. Burada uzlaşıyı önce dostlar yapar ve sonra taraflar neşe ile toplanarak olayı kutlarlar.

8- Amerika'da gelin beyazlara bürünür. Burada Ermeniler arasında saten ya da koyu parlak hantal şeyler giydirilir. Baştan ayağa kadar parlak kırmızı giysiler vardır.

9- Amerika'da kadının güzelliği; zarif biçim ve ince bellilik bütünlüğü olarak düşünülür. Burada en gözde kadın güzelliği; şişman yani besili olmasıdır.

10- Amerika'da mevta basit beyaz giyisi ile gömülür burada; baloya gidecekmiş gibi giydirilir.[149]

11- Amerika'da insanlar kiliseye gittiklerinde sessizce otururlar ve papazı dinlerler. Burada ayakta durur ve birbirleriyle konuşurlar.

12- Türkçe dil yapısı, İngilizcenin geriye doğru okunuşu gibidir.

13- Günün saatlerini tahmin etme farklıdır.

149 Burada büyük ihtimal ile Ermenilerden bahsedilmektedir.

14- Amerika'da bir çiftçi koyunlarını otlağa çıkarmak isterse; önden koyunlar arkadan çoban gider. Burada adam önden gider ve koyunlar onları izler.

15- Amerika'da bütün arabalar atlar tarafından çekilir burada atların biri önde diğeri aracın arkasında bulunabilir.

16- Amerika'da bir adam komşusunun evine girerken şapkasını çıkarır, ayakkabılarını çıkarmaz. Burada ayakkabıları çıkarır, şapkayı çıkarmaz.

17- Amerika'da adam testereyi kendinden ileri doğru iterek kullanır. Burada kendine doğru çekerek kullanır.

18- Amerika'da bazen bayanlar yanaklarını boyarlar. Burada Müslümanlar ayak tırnaklarını kırmızıya boyarlar.

19- Amerika'da anneler, süt verirken bebeklerini kollarına alıp beslerler. Burada anneler bebeklerinin durduğu beşiğe gider ve onun üzerine abanarak süt verirler.

20- Amerika'da yerler elle temizlenir, burada ayakla.

21- Amerika'da örme işinde, yün ipini parmaklarının arasına sararlar. Burada boyunlarına sararlar.

22- Amerika'da bayanlar etek dikerken eteği kendilerine doğru çevirirler. Burada eteği üzerlerine çevirirler.

23- Amerika'da dikişçi kadınlar sağdan sola dikerler. Burada soldan sağa dikerler.

24- Amerika'da örgü işine yukarıdan aşağıya doğru sıra izlenir. Burada ayaktan başlanır başa doğru gidilir.

25- Amerika'da kitabın başlangıcı bir tarafa, Müslümanlarda ise başlangıç diğer taraftadır.

26- Amerika'da baskı ve yazı soldan sağa doğrudur. Burada sağdan sola.

27- Amerika'da bir işçi yükünü omzunda taşır, burada sırtında taşır.

28- Amerika'da erkekler sakallarını tıraş ederler ve saçlarını uzamaya bırakırlar. Burada sakallarını uzatır, saçlarını tıraş ederler.

29- Amerika'da eve girmek için evin kapısı çalınır. Burada en dıştaki avlu girişindeki kapıyı çalarlar.

30- Amerika'da birisini işaretle çağırmak için ellerimizi bedenimize doğru getiririz. Burada kendimizden uzaklaştırırız.

31- Amerika'da bir yemek davetinde; evin hanımı bir çay kaşığını dolduracak kadar şekerleme ikram ederse, bu büyük saygısızlıktır. Burada bu durum, çok büyük nezaketsizlik olarak kabul edilir.

32- Amerika'da kadınlar öğleden sonra beraber geçirmek istediklerinde, içlerinden birinin evinde toplanırlar ya da birilerine davetlidirler. Burada ise gölgeli, buharlı, halk hamamlarına giderler ve yemeklerini de beraberlerinde getirirler.

33- Amerika'da oturdukları evlerin cepheleri sokağa doğrudur. Burada sokağa doğru değil, avluya doğrudur.

34- Yıkanma şekilleri farklıdır.

35- Amerika'da reddetmek başın sallanması ile ifade edilir. Burada baş arkaya atılarak ifade edilir.

36- Amerika'da, masa üzerinde yemek için davetkâr olarak duran yemeklere dikkatli bakmak saygısızlık kabul edilir. Burada adet ve gelenek olduğundan beklenir.

37- Amerika'da oturan biri ayakları zemine basar durumdadır. Burada ayakları altına alır üstüne oturur. Evde sandalye çok az kullanılır. Bu tür oturma kanepelerde olur.

38-Amerika'da, halka konuşma yapanlar alkışlanır. Burada el çırparak hizmetçi çağrılır.

39-Amerika'da öküz nallanması için ayakları üzere dik duracak şekle getirilir. Burada öküz nallanırken hayvan sırtüstü getirilir.

40-Amerika'daki öğretmen ceza için öğrencinin değnekle arkasına vurur. Burada öğrencinin ayak tabanına vurur.

41- Amerika'da gündelikçi işçiler iş için, insanlara gider ve hizmetlerini teklif ederler. Burada pazara gider birileri iş için onlara seslenene kadar beklerler.

Misyoner toplumu gözlemleyerek ayrıntılı bir şekilde bilgileri aktarmıştır. Sadece Müslümanlar değil, diğer azınlıklar hakkında da sosyal yaşam konularını incelemişlerdir. Bu gözlemler ardından gelen misyonerlere yol göstermiş, gösterecekleri tutumlarda onlara rehberlik etmiştir.

Evcil -Vahşi Hayvanlar, Ziraat ve Ticari Hayat İle İlgili Gözlemleri

Bursa ilk misyoneri Schneider'in belirttiğine göre, 1830'lu yıllarda evcil hayvan olarak; öküz, deve, manda, at, eşek, koyun, keçi, köpek, kedi görülürken, develer genellikle şehirlerarası ticarette taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Vahşi hayvan olarak; ayı, yaban domuzu, geyik, yabankedisi, kokarca, su samuru, çakal, tilki, kurt, sincap, tavşan ve gelincik, kuş olarak; kaz, ördek, baykuş, kumru, leylek, kartal, güvercin, bülbül, kırlangıç, ağaçkakan, bıldırcın, sülün görülmüştür.

Dağda ve ovada çeşitli çiçekler vardır. Papatya, gül, gelincik, hardal, yasemin bunların bazılarıdır. Sebze olarak; pancar, havuç, kırmızıturp, şalgam, salatalık, biber, domates, lahana, karnabahar, enginar, fasulye, bezelye bulunmaktadır.

Meyve olarak; elma, armut, şeftali, ayva, erik, kavun, dut, kiraz, vişne, fındık, incir, üzüm bol olarak üretilmiştir.

Bu dönemde dut yetiştiriciliği önemlidir. Dutun meyvesi önemsizdir. Sadece yaprağı değerli olup, ipek böceklerini beslemede kullanılmış, çok miktarda güzel ipek üretilmiş, neredeyse halk tüm yaşamlarını ipekçilik ile kazanmıştır[150].

Türk-Amerikan münasebetlerine misyonerlerin etkisi şüphesiz küçümsenemeyecek ölçüdedir. Bu ilişkiler en önemli konular genelde ticari konular olmuştur. Bab-ı Ali ticari konularda Amerika'dan istifade etmek istemiştir[151]. Misyonerler sosyal hayatın bir parçası olan ticari kurumlar ile de ilgilenmişlerdir. Ticarette Ermeniler ile birlikte hareket etmişlerdir. Singer dikiş makinelerini Anadolu'ya getirmişlerdir. Bu makinelerin ticaretini yapmışlardır. Gazetelerde Amerikan markası bu dikiş makinesinin tanıtımını yapmışlardır.[152] Amerikan Halis Singer Makineleri olarak reklâmlarda yer almış, misyonerler bizzat evlerinde bu makineleri kullanarak reklâmını yapmışlar, dünyanın her tarafında kullanılan bir makine olduğunu söyleyerek pazar payını artırmışlardır[153].

Board çalışmalarını çeşitli dernekler de desteklemiştir. Mesela 1914 yılında YMCA (Young Man's Christian Association)' un bir çalışma binası Pera'dadır. 1914 yılında YWCA (Young Women's Christian Association) İstanbul'da çalışmalarına başlamıştır. Bu dernekler özel çalışmalarıyla okulları yetimhaneleri desteklemiştir. Board Teşkilatı ile doğrudan işbirliği içinde olmuşlardır[154].

---

150 Schneider; **Broosa**..., s. 47-53.

151 A. Nimet Kurat; **Türk- Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1859),** Doğuş Matbaası Yayınları, Ankara 1959, s. 25.

152 P.A.B.C.F.M., **Reel: 616,** Belge No: 37, 38. ve Bursa Gazetesi, 13 Kanuni Evvel Sene 1309 (25.02.1894), s.7.

153 Bursa Gazetesi, 27 Haziran Sene 1309 (08.09.1893), s.8.

154 P.A.B.C.F.M., **Reel: 635,** Belge No: 649.

Misyonerlerin kurmuş oldukları gençlik derneklerinin de ticari hayata etkisi olduğu görülmüştür. YMCA ve YWCA 1877 yılından 1917 yılına kadar demiryolu çalışmalarında bulunduğu görülmüştür[155].

Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Tütün Şirketi, Petrol Şirketi, Singer Dikiş Makineleri Şirketi ve Batı Elektrik Şirketi etkili olmuştur[156]. 1908 yılında da ABCFM'nin Türkiye'deki başkanı Dr. James L. Barton Türkiye'deki çalışmalarda sanayileşmeye dikkati çekmiştir. 1908 yılında Türkiye'de çalışan misyonerlere gaz yağı lambası ve dikiş makinelerini misyoner evlerinde kullanmalarını bildirmiştir. Misyonerler Amerikan sanayi ürünlerinin Türkiye'de reklâmını yapmışlar ve ticari hayata da etki etmişlerdir[157].

Bu şirketlerin varlığı ve yukarıda belgeler ile kanıtladığımız Amerikan misyonerlerinin bu şirketler ile işbirliği yapması, Amerikan misyonerlerinin emperyalist amaçlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Sosyal Hayat ile İlgili Diğer Gözlemleri

1834'lü yıllarda evlilik öncesi törenleri inceleyen misyonerler, nişan töreninin çok erken yaşlarda olduğunu belirtmişlerdir. 8 yaşının üzerinde nişanlamalar görüldüğünü, köylerde bu yaşın daha erken olduğu belirtilmiştir. Çocuk yaşta nişanlının belli olduğunu, "kız kardeşin kime verileceği, kim zengin, kim onurlu, kim yakışıklı?" bunlara bakıldığını bildirmiştir.

---

155 Nina Mjagkij; **Margaret Spratt; Men and Women Adrift The YMCA and the YWCA in the City**, New York University Press., 1997 New York, s..65, 67.

156 Grabill Joseph L; **Protestant Diplomacy and The Near East Missioanary Influence on Amerikan policy 1810-1927**, University of Minnesota Press, 1971 Minneapolis, s.38.

157 L.J. Gordon; **American Relations with Turkey 1830-1930**, Oxford University Press, Philadelphia,1932, s. 232, 244, 245.

Ermeni milletinin düğünlerinin de diğerlerine benzediği, saygı ve zenginliğe göre düğünün şeklinin değiştiği görülmüştür. Üç defa davetiye gelir, Cuma günü kadınlar ve arkadaşları geline, hamamda ziyafet verirler. Cumartesi akşam bütün davetliler evde toplanır, anne ve gelin misafirleri karşılarlar, müzik çalınır. Pazar günü kilisede davetliler toplanır ve Pazartesi günüde çiftler ziyaret edilir[158].

10 Kasım 1919'da Misyoner Bayan Allen katıldığı Türk düğününü ayrıntılı olarak anlatmıştır. Düğünde ilk kez otomobille bir düğün organizasyonu düzenlenmesi ve gelinin odasında Amerikan Kız Koleji Diplomasının görülmesi misyoner bayanın hoşuna gitmiştir[159]. İlk defa düğünde araba kullanılması misyonerlerin sosyal hayata etki eden unsur haline geldiklerini göstermektedir.

Misyonerler yaygın olan isimlere de değinmişlerdir. Ermenilerin isimleri genelde İncil'den verilmiştir. Hohannes, John, Hagop, James, Betros, Peter gibi isimleri koymuşlardır.

Rumlar genelde filozof ve kral isimleri vermişlerdir. 1840'lı yıllarda azınlıkların kullandıkları bazı isimler şöyledir[160]:

Erkek Adları:

Gülmezoğlu

Yavruoğlu

---

158 Schneider; **Broosa…**, s. 112-118.

159 *"Türk mezunumuz bizim ekmek sıramızda ekmek dağıtıyor. Bu öğrenci bizi öğretmenlerini ve sınıf arkadaşlarını düğününe davet etti. Onun evine gittik, damadın evine gittik. Otomobille gittik, Bursa'da bizim ilk otomobilimizdi. Bursa'da ilk kez otomobille düğün organizasyonu oldu. Gelinin evine geldiğimizde bizi birçok hanım bekliyordu. Geline bizim okul öğretmenimiz İngilizce şarkılar söyledi. Bizim düğün seremonilerimize hiç benzemiyor. Gelin Türkçe olarak Amerikan okul öğretmenlerine katıldıkları için teşekkür etti. Merdivenlerden çıkıldı, kadınlar gelinin dekore edilmiş yatak odasını gezdi. Oturma odasına geçtik buraya gelinin Amerikan Okul Diploması asılmış. O çok tatlı ve sempatik bir kız, takılar takıldı. Saygılarımla Annie. T. Allen"* bkz; P.A.B.C.F.M., **Reel: 630**, Belge No: 44-45.

160 Schneider; **Broosa…**, s. 122.

Arapoğlu

Kabakçıoğlu

Papazoğlu

Hakimoğlu

Bursa yarısıoğlu

Kürk Yalanoğlu

Kadın Adları:

Dudu

Marta

Meryem

Elizabeth

Zümrüt

Misyonerler azınlıkların vaftiz işlemlerini yerine getirmişlerdir. Yaptıkları seyahatlerde vaftiz törenlerine katılmışlardır. Ermeniler bu töreni öğrenmeye çok meraklı olduklarını belirten misyoner bu töreni detaylarıyla şöyle aktarmıştır[161]: *"Kız ve erkek çocuk doğduğunda kardeşler tarafından tebrik edilir. Bir kız doğduğunda kardeşlerimizin yüzünü gözlemledim: Tanrı onu arzuladı ve sen ona boyun eğmelisin.*

Çocuklar kiliseye aileleri tarafından getirilir. Yalnızca birkaç gün sürer. 40 gün annenin kiliseye girmesi yasaktır. Doğal olarak ailesi evde kalır. Eğer çocuk vaftiz olmadan ölürse bir Hıristiyan değildir ve semadan ayrı tutulur. Çocuk kiliseye gelir. Miron olarak adlandırılan yağ ellerine ayaklarına sürülür. Tanrının adıyla yağlanmaya başlanır. Şimdi bu çocuk Hıristiyan haline gelmiştir. İnanca göre günahlarından yağ ile yıkanarak sıyrılmıştır"

161 Schneider; **Broosa...**, s. 119-121.

Misyonerler cenaze törenlerine de değinmişlerdir. Bu dönemde Türk mezarlarında selvi ağaçları bulunduğu, mezarların karanlık ve kasvetli olduğu görülmüştür. Ermeni ve Rum azınlığın cenaze merasimleri farklı olduğunu, mezara gömüldükten sonra beş kez arkadaşları ve dostlarının mezarlığı ziyarete gittiklerini, onlar için dua ettiklerini, Rumların ölümden bir yıl geçtikten sonra şekerleme dağıttıklarını belirtmiştir.

Misyonerin gözüne çarpan diğer bir olay da hurafelere önem verilmesidir. Özelikle Ermeni ve Rum azınlık hurafeler göre hareket ettiklerinde duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Bir Rum'un evde hasta olan kadını kiliseye iyileşmesi için gitmesini ve Ermenilerin hasta çocukları iyileşmesi için kiliseye getirmelerine karşı çıkmıştır. Ermeni ve Rumların genelde hastalık iyileştirmek için kiliseye gelmelerine misyoner cahillik olarak bakmıştır[162].

Kısaca sosyal yapının tüm detaylarını gözlemleyen misyonerler, toplum yapısını tanıdıktan sonra yaptıkları yayınlar ile de bu yapıya etki etme çabasına girmişlerdir.

Amerikan Board'un Basın ve Yayın Faaliyetleri

Board Teşkilatı yayın faaliyetlerine Malta'da kurulan basım evinde İtalyanca ve Rumca eserler basılmasıyla başlamış, beş yıl içinde bu dillerde toplam 105 kitap basılmıştır. 1830'larda basım evi Türkçe kitaplar basmaya başlamıştır. Yayınların büyük bölümü dinsel içerikli olmuştur. Osmanlı Hükümeti'ni daha hoşgörülü bulan Board Teşkilatı basımevini 1833 yılında Osmanlı Devleti'ne taşımıştır. Ardından 1853 yılına kadar Beyrut, İzmir ve İstanbul'da üç basım evi kurmuşlardır[163].

---

162 Schneider; **Broosa Asia Minor**, s.124, 131-132, 165.

163 Ayşe Köse; Yabancı Okullarda Kızların Din Eğitimi (Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Örneği), Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul 2003, s. 110.

Amerikan Board Teşkilatı Türkiye genelinde yayınları ile Protestanlığı arttırmaya çalışmışlardır. Misyonerler girdikleri alanlarda önce kitap satışları yapmışlardır. Misyonerlerin ana yayın organı Missionary Herald Dergisi olmuş, bu dergide Board Teşkilatı tüm dünyadaki faaliyetlerine yer verilmiştir. Düzenli bir şekilde bu dergi 1810 yılından itibaren yayma başlamıştır. İçerisinde misyoner mektupları da yer alan dergide misyonerlerinin de yazıları çıkmıştır. Kimi zaman makalelerle çalıştıkları bölgeler hakkında bilgi vermişler, kimi zaman da yıllık raporları aktararak misyonerlik çalışmalarını bildirmişlerdir[164].

Bu derginin yanında 1861 yılından itibaren Board Teşkilatı yayın hakkındaki bilgileri yıllık raporlarda sunmuştur. Sunulan bu yayın raporları tüm Türkiye genelinde yapılan kitap satışı ve basılan sayfaları içermektedir. 1861 Yılında Board Teşkilatı'nın yayınları bu konuya misyonerlerin verdikleri hassasiyeti göstermiştir[165]:

1861 Yılı Yayın Bilgileri:

Yıl Boyunca Basılan Bölümlerin Sayısı: 25.500

Yıl Boyunca Basılan Kitapçıkların Sayısı: 93.300

Yıl Boyunca Basılan Tüm Sayfaların Sayısı: 8.232.000

Yıl Boyunca Yerel Dil ile Basılan Sayfa Sayısı: 8.232.000

İncillerin Sayfası: 9.000

Küçük Kitapların Sayfası: 5.392.000

Yıl Boyunca Bütün Basım Maliyeti: 8.168.31$

ABCFM'nin Bedeli: 2.117.86$

Yıl Boyunca Dağıtılan Kitabı Mukaddesin Bölümleri: 8.290

Kitap:13.465, Küçük Kitap: 51.383.

164 **Missionary Herald**, 1834, Jan,1, XXX, s.5.

165 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582,** Belge No: 11.

Bu yayınlar tüm Osmanlı topraklarında Protestanlara ulaştırılmaya çalışılmıştır. Amerikan Board Teşkilatı bu iş için önemli bir bütçe ayırmış ve raporlarla bu yayınların takipçisi olmuştur.

1862 yılı yayın bilgilerinden anlaşıldığı üzere Amerikan Board yayın işine çok önem vermiştir. Yayın için önemli bütçe ayırmış, misyonerler yayınların dağıtılmasına ve satılması için çalışmışlardır. Pazar Ayinleri okullarında bu yayınlardan bahsetmişler, bayan misyonerler gittikleri ev ziyaretlerinde yayınlardan bahsetmişlerdir[166].

12 Nisan 1867'de Kütahya'da bulunan Protestan Ermeniler tarafından iki tane dini gazete yayınlanmıştır. Misyoner Greene'in belirttiğine göre Amerikalı misyonerlere ait bu gazete Ermenice yayınlanmıştır. Misyonerler kitap dağıtımının yanında gazete yayınlayarak da halkı Protestan yapmaya çalışmışlardır[167].

Misyonerlerin çoğu çalışmalarında olduğu gibi, Islahat Fermanı'ndan sonraki dönemde çalışmalar artarak devam etmiştir. Bu çalışmalar yayın alanına 1868 yılında şöyle yansımıştır[168]:

1868 Yılı Yayın Bilgileri:

Yıl Boyunca Basılan Bölümlerin Sayısı: 20.000

Yıl Boyunca Basılan Kitapçıkların Sayısı: 18.100

Yıl Boyunca Basılan Tüm Sayfaların Sayısı: 5.244.000

Yıl Boyunca Yerel Dil ile Basılan Sayfa Sayısı: 5.244.000

İncillerin Sayfası:1.360.000

İncillin Kopyası: 99.000

Küçük Kitapların Sayfası: 401.000

166 Özgür Yıldız; Ayhan Öztürk; **Amerikan Protestan Misyonerlerin Türkiye'deki Faaliyetleri**, Arka Oda Yayınları, Can Matbaası İstanbul 2007, s.100, 101.

167 P.A.B.C.F.M., **Reel: 584,** Belge No: 1177.

168 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582**, Belge No: 60.

ABCFM'nin Bedeli: 85.738 $

Başından Beri Tüm Kopyaların Sayısı: 2.259.292

Başından Beri Tüm Sayfaların Sayısı: 262.381.940 olmuştur.

1868 yayın raporundan da anlaşıldığı üzere Amerikan Board Teşkilatı Batı Türkiye Misyonuna yayın yoluyla son derece etkili olmuş, bu yıl içinde 1265 Kutsal Kitap, 1476 diğer dini kitaplar satılmış, kitapların geliri 18.744 Piaster olmuştur[169].

Dağıtılan kitaplar Protestanlık ilkelerini öğreten kitaplardır. Amerikan Board Teşkilatı'nın yayınladığı kitapların listesi şöyledir[170]:

Kutsal Kitaplar ve Diğer Kitapların Listesi:

- Oruç ve Yortu
- Kutsal Kitapları Okuma
- Doğal Teoloji
- Günlük Tefekkür (Düşünme)
- İlahi Kitap
- Hıristiyanlığın Kanıtları
- Genç Hıristiyan
- Pazar Gününde
- Günah ve Kurtuluş
- Peygamberlerin Yaşamı
- Kilise Tarihi
- Hıristiyan Kilisesi Hakkında

Belirtilen isimlerde yayınlar hazırlanmış ve Türkçeye çevrilmiştir. Bunun yanında aynı kitapların Bulgarca ve Ermenice de hazırlandığı göze çarpmıştır. Bu belgelerde Board'un Ermenilere özel bir ilgi gösterdiği fark edilmiştir.

---

169 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582,** Belge No: 498.
170 P.A.B.C.F.M., **Reel: 583,** Belge No: 458.

1872 yılı boyunca yayın faaliyetleri ve kitap satışları sürmüştür. Yıl boyunca seyyar kitap satıcısı çok sayıda kitap satmış, kış boyunca üç aydan daha fazla süre Balıkesir ve Biga'yı ziyaret etmiştir. 1872 yılında Kutsal Kitapların kopyası 939 ve diğer dini kitapların kopyası 1302 tane satılmıştır. Satılan bu kopyaların satış değeri 14.411 Piaster olmuştur. Misyonerlerin yayını olan Avadaper'in 170 kopyası dağıtılmış ve fiyatı indirilmiştir[171].

1874 yılında kitap satışları 8.348 Piaster değerinde olmuştur[172]. İletişim iyice ilerlemiştir. 30 Ekim 1874'de Bursa Misyoneri Sauford Richardson'un eline İstanbul'da yayınlanan bir Ermeni gazetesi gelmiştir. Misyoner gazetenin çok kısa bir zamanda eline ulaşmasını memnuniyet verici bulmuştur[173]. 1874 yılında Batı Türkiye Misyon'unda da genel yayın verileri artışını sürdürmüştür[174]:

1874 yılı Yayın Bilgileri:

Yıl Boyunca Basılan Tüm Sayfaların Sayısı: 1.784.620

Yıl Boyunca Yerel Dil İle Basılan Sayfa Sayısı: 1.784.620

Satılan Kitaplar: 59.861.25$

ABCFM'nin Bedeli:234.275 $

Başından Beri Tüm Kopyaların Sayısı: 2.639.602

Başından Beri Tüm Sayfaların Sayısı: 300.434.800 olmuştur.

1875 yılında da bu artış sürmüş, 18 Mart 1875'de misyonerler haftalık dergi yayınlanmasına karar vermişlerdir. Komisyon kararını şöyle açıklamıştır[175]:

171 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** Belge No: 459,460.
172 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,**Belge No: 472.
173 P.A.B.C.F.M., **Reel: 593,** Belge No: 819.
174 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** Belge No: 175.
175 P.A.B.C.F.M., **Reel: 592,**Belge No: 60.

"Karar:

1- Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde çalışan misyoner kardeşlerimiz makalelerindeki ifadeleriyle bize yeniden gözden geçirilecek karakterler vereceklerdir. Bu makaleler özet şeklinde, popüler sitille ve insanlar için çekici olmalıdır.

2- Bizim üç misyonumuzun hepsi düzenli olarak yerlilere katkıda bulunuyorlar. Değişiklik yapmadan düzenli katkıda bulunanların isimlerini bildiriniz.

3- Ermeniler ve Türk Ermenileri hakkındaki haftalık yayın 8 sayfayı içersin, yılda 9-10 baskı olabilir. Bu yayınlarda politika, haberler, dini ilgiler, bilimsel makaleler, kullanışlı bilgiler, resimler vb. olabilir.

4- Fiyatın bir buçuk mecidiye ve 10 per cent olması önerilir."

Misyonerler yayın ilkelerini belirlemişler, yayın genelde Ermenileri Protestanlaştırma amacı gütmüştür. Derginin herkese ulaşması için ucuza mal etme çalışmaları vardır. Tüm misyonerlerden ilgi çekici yazılar istenmiştir.

Misyonerlerin en ilgi çekici olan yayını Avedaper'dır. 1879 yılına gelindiğinde Bursa'da Avedaper'in 240 kopyası satılmıştır[176]. Avadepar'ın manası " Güzel Haber Getiren" olup, Türkiye'de Board misyonerleri tarafından yayınlanan haftalık dini gazetedir. İlk baskısını Ocak 1855 yılında yapan gazete, Ermenice yayınlanmıştır. 1860 yılında sonra Türkçe de yayınlanmaya başlamış, editörleri; 1860, Dr. G. O. Dwight, 1872, Dr. E. Bliss, 1884 Dr. J. K. Greene olmuştur. Her hafta 24 sayfa basılmıştır[177]. Avadedaper genelde Ermeniler üzerinde etkili olan bir yayın haline gelmiştir[178].

1880 yılında Avedaper tüm Türkiye'de köklü bir etkiye sahip olmaya başlamış, Türkiye'nin etkili yayın organlarından biri

176 P.A.B.C.F.M., **Reel: 617** Belge No: 732.

177 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588** Belge No: 231.

178 William E. Strong; **The Story of American Board**, The Pilgrim Press, 1910, USA., s. 200.

haline gelmesinde Türkçe, Ermenice, Rumca basılması etkili olmuştur. Gazete 20-30 bin kişiye hitap etmeye başlamıştır[179].

Misyonerler bu dönemde ahlâk kitaplarının yerli dillerde olmasını istemişler, Amerikan Misyonerleri bu sahada kılavuz olmuşlar, insanlara Hıristiyanlık ile ilgili kitaplar ulaştırmışlardır. Misyonerler para kazanmak için yayın yapmamış, genelde amaçları genelde Protestanlığı yaymak olmuştur. Misyoner kitaplarının amacı ahlâk kalitesini yükseltmek olarak belirtilmiştir[180].

1900'lü yılarda da yayın faaliyetleri sürmüş, yayınlar Tüm Batı Türkiye Misyonu'na yayılmıştır. 1901 yılında haftalık yayın Ermenice-Türkçe: 1.200, Ermenice: 1.050, Rumca- Türkçe: 370 adet basılmıştır[181]. 19. yüzyılda Amerikan İncil Cemiyeti beş milyon İncil basarak okular kanalıyla öğrencilere ve misyonerler kanalıyla da istasyon ve dış istasyonlara ulaştırmıştır[182].

Yayınlar bayilerde satılmaya başlamış, 12 Safer 1322 (28.04.1904)'de Amerikalı Protestan Cemiyetinin kitap ve yayın satmak için Manastır, Üsküp, Yanya ve Üsküdar'da dört bayi açılmıştır. Osmanlı Hükümeti bayilere ruhsat vermiş, fakat bayilerin ruhsatlarını her yıl yenilenme zorunluluğu getirmiştir[183].

1904 yılında Avadaper, Toplam sayfa: 1.029.200 (Ermenice) Avadaper, Toplam Sayfa: 1.273.00 (Türkçe) basılmıştır. 1905 yazında misyonerlerin yaptığı yayınlar şöyledir[184]:

Çin Papazı Hsi (Ermenice- Türkçe)

Wagner'in Sade Hayatı (Ermenice)

---

179 P.A.B.C.F.M., **Reel: 608** Belge No: 881 ve **Reel: 616** Belge No: 527, 528.

180 P.A.B.C.F.M., **Reel: 616** Belge No: 145.

181 P.A.B.C.F.M., **Reel: 617,** Belge No: 715.

182 Halit Ertuğrul; **Kültürümüzü Etkileyen Okullar,** Nesil Basım Yayın, İstanbul 2002, s. 235.

183 B.O.A., **Y.A. RES.**, Dosya No: 125/ Gömlek No. 3.

184 P.A.B.C.F.M., **Reel: 617,** Belge No: 732, 736, 768.

Erkek Arkadaş (Ermenice-Türkçe)

Hıristiyan Eğitimi, Soru Cevaplı(Ermenice- Türkçe)

Nasihatler (Ermenice-Türkçe)

Doğal Tarih Okuma (Ermenice-Türkçe)

Çocuklara Kıymetli Mücevherler (Ermenice-Türkçe)

Toplam: 60.000 kitap basılmıştır.

Fiziki Osmanlı Coğrafyası 2.000 kopya

1906 yılında bu sayı artmış, Ermenice 1100 ve Türkçe 1300 adet basılmıştır. Aynı yıl içerisinde misyonerler; Ermenice-Türkçe dini broşürler basmışlar, Hususi Duaların Gerçekliği: 40 sayfa, 3000 kopya, Kralın Meclisi: 20 sayfa 5000 kopya, Yenileşen Hayatın Mucizesi: 22 sayfa, 5000 kopya, Redhouses (Türkçe- İngilizce sözlük), 2224 sayfa, 500 kopya basılmıştır[185].

1908 yılından sonra Amerikan Koleji öğretmenleri makaleler yollayarak yayınları desteklemiştir. Özellikle Bayan Allen ve Bayan Powers makaleleri ile katkıda bulunmuşlardır. Bu dönemde İstanbul'da Amerikan Board'un Yayın Evi Türkçe, Ermenice ve Rumca yayınlar yapmış, haftalık üç gazete yayınlanmıştır. Aylık yayın yapılırken ders kitapları, dini kitaplar, okul kitapları, bilimsel kitaplar, sayısız küçük kitapta basılmıştır. Dini kitaplar Türklere de sunulmuş, Amerikan Board'un çalışmaları her alanda yayılmış ve Osmanlı Devleti'nde büyük etki göstermiştir[186].

Bu dönemde de Avedaper yayınlarını sürdürmüş, 1909 yılına kadar sürekli satış oranları artmıştır[187]:

1- 1898 yılından bu yana Avedaper'in yayınları ikiye katladı.

2- Avedaper'in geliri 700 Lira arttı.

185 P.A.B.C.F.M., **Reel: 617,** Belge No: 753, 754.

186 P.A.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 784 ve Reel: 622 Belge No: 228.

187 P.A.B.C.F.M., **Reel: 617,** Belge No: 779, 784.

3- 1908 başında gelirine 400 Lira eklendi.

4- 1906; 188 Lira, 1907; 500 Lira, 1908;447 Lira.

5- 1898-1908 yılları arası kitap bölümüne 650 Lira getirisi olmuştur.

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında da Board Teşkilatı yayınlarını sürdürmüştür. Misyoner Amerikalı öğretmenlerin makale katkıları olmuştur. 1914 yılında Avedaper'in editörleri Papaz H. Jejizian ve Papaz A. Schmavonian'dır. Ermenice nüshası İmparatorlukta son derece etkili olmuş, kitap satışlarında minimum 200 Lira kazanılmıştır. Yayın için bütçe ayrılmaya devam etmiştir[188].

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra her çalışmada olduğu gibi misyonerlerin yayın faaliyetleri de durma noktasına gelmiştir. Savaş şartları, Ermeni tehciri misyonerlerin çalışma alanını daraltmıştır. Board Teşkilatı yayın hayatından son derece başarılı olmuştur. Yayın çalışmalarına günümüzde hâlâ kullanılan Redhouse İngilizce- Türkçe sözlüğü de katmışlardır. Bu sözlük Sir James Redhouse'ın hazırladığı eserdir.

Eserin müellifi meşhur şarkiyatçı Sir James Redhouse 1811 yılında Londra civarında doğmuştur. Çocuk yaşta anne ve babasını kaybeden J. Redhouse onbeş yaşında iken, Akdeniz'e açılan bir gemi ile İstanbul'a gelmiş, bir resmî dairede desinator olarak vazifeye girmiştir. Sekiz yıl İstanbul'da kalan ve Türkçe öğrenen J. Redhouse, Londra'ya döndükten sonra Türkçe-Fransızca-İngilizce bir lügat hazırlama çalışmalarına girişmiş, fakat o sırada Bianchi'nin Türkçe-Fransızca Lügati yayımlandığı için, kendi lügatinin yayımından vazgeçmiştir.

1838 de tekrar Türkiye'ye gelen J. Redhouse, önce Sadrazama, sonra Hâriciye Nazırına mutemet tercüman tâyin edilmiştir. Vazifesi 1840 ta Bahriye'ye nakledilen Redhouse, 1843'te İngiliz Sefarethanesi ile Osmanlı Devleti arasında mutemet

188 P.A.B.C.F.M., **Reel: 628,** Belge No: 505 ve **Reel: 629,** Belge No: 238.

irtibat tercümanı olmuş ve on yıl bu vazifede kalmıştır. Vazifesinin ilk kısmını 1847 ye kadar Erzurum'da geçiren Redhouse, burada Türkiye ile İran arasındaki barış muahedesi müzâkerelerine de katılmıştır.

On yıllık tercümanlık vazifesinden sonra J. Redhouse, Türkiye'den ayrılmış, Londra'ya yerleşmiştir. 1855'te, Kırım Harbi vesilesiyle Türkiye'de bulunan İngiliz kara ve deniz birlikleri mensupları için, Türkçe elkitabı mâhiyetinde Osmanlıca Konuşma Dili Cep Klavuzu (Vade Mecum of the Ottoman Colloquial Language) adlı ufak bir kitap yayımlamıştır. Bunu müteakip müellif İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce küçük bir sözlük hazırlamış ve eser tek cilt hâlinde neşredilmiştir (1856-1857). Daha sonra Redhouse, 1860 ta Londra'da kurulan ve mâlî bakımdan Amerikalı şahıs ve teşekküllerce desteklenen bir komitenin isteği üzerine, mufassal bir İngilizce-Türkçe Lügat (English and Turkish Lexicon) meydana getirmiştir. Meşhur Redhouse İngilizceden Türkçeye Lügat kitabı, ilk defa olarak 1861'de basılmıştır.

Redhouse İngilizceden Türkçeye ve daha büyük olan Türkçeden İngilizceye Lûgat kitaplarının naşiri Amerikan Bord Neşriyat Dairesi, 1938 yılında Türk ve Amerikalı mütehassıslardan müteşekkil bir heyet tâyin etmiş; bu heyet Yeni Redhouse İngilizce Türkçe Lügatinin ana hatlarını çizmiş ve eser bu plâna göre hazırlanmıştır. Günümüzde de Board Teşkilatı bu eserin yayın işleriyle ilgilenmektedir[189].

Board Teşkilatı'nın Sağlık Faaliyetleri

Board Teşkilatı tıbbi misyonlar kurarak ülkenin içine nüfuz etmeyi düşünmüştür. İnsanların hayatlarında en alıcı oldukları dönem okul çağı ise, en zayıf oldukları yer de bir şifa

189 **Yeni Redhouse Lugati**; İngilizce- Türkçe, Amerikan Board Neşriyat Dairesi, İstanbul 1969, s.III,IV ve James W. Redhouse, Turkish and Englısh Lexicon, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001, s. V, VI.

aramak üzere gittikleri dispanserler ve hastanelerdir. Dolayısıyla Amerikalılar misyonerlik faaliyetlerinde sağlık faaliyetlerine de büyük önem vermişlerdir[190]. Zaman içerisinde belli başlı misyoner istasyonları doktor, klinik ve hastane ile donatılmıştır. Osmanlı ülkesindeki sağlık misyoneri Dr. Asa Dodge 1834 tarihinde Filistin'e giderek çalışmaları başlatmıştır[191]. İlk hastaneler Antep, Talas, Mardin ve Van'da kurulmuştur. Daha sonra İstanbul, Merzifon, Sivas, Harput ve Diyarbakır'da kurulmuştur[192].

Uygur Kocabaşoğlu misyonerlerin sağlık hizmetleri hakkında şöyle demektedir: "*Hazreti İsa'nın kendisi Tanrısal gücünün bir kısmını hastaları iyileştirmekte kullandığına göre, tıbbi yardım ve bakımın misyoner faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu doğaldır. Dolayısıyla misyoner faaliyetlerinin başladığı yerde, bu alandaki çalışmalarda başlar*" demiştir. Gerçekten Amerikan misyonerlerinin alanda başarılı olmak için kullandığı yöntemlerden birisi de sağlık alanı olmuştur[193].

Misyonerler sağlık alanında çalışmalar yaparak yayılma alanı olarak gördükleri ülkelerin en hassas sorunuyla sahaya girmektedirler. 12 Haziran 1912 tarihli Dr. Barton'un raporunda belirttiğine göre:

1- Dr. Ussher, Van

2- Dr. Case, Erzurum

3- Dr. Thom, Mardin

---

190 Ömer Turan; "Atatürk Döneminde Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri" **Atatürk Araştırma Merkezi**, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, Ankara 2000, s.488.

191 James .A. Field; **America and the Mediterranean World 1776- 1882**, Princeton University Press, New Jersey 1969, pp. 264. Yazar kitabın 8. Bölümünü Bursa Misyoneri J.K. Greene'in **Leavening the Levant,** (1916, Boston,) eserinden yazmıştır.

192 Uygur Koçabaşaoğlu; **Anadolu'daki Amerika**, İmge Yayın evi, 3. Baskı, Ankara 2000, s.96 ve Erdal Açıkses; **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, TTK, Ankara 2003, s. 171-180.

193 Uygur Koçabaşoğlu; **Anadoludaki Amerika**, İmge Kitapevi, Ankara 200, s.96.

4- Dr. Atkinson, Harput

5- Yok, Diyarbakır

6- Dr. Hass, Adana

7- Dr. Shepard, Antep

8- Dr. Hamilton, Antep bölgesinde hizmet vermektedir[194].

Amerikan Hastaneleri ciddi anlamda bir sağlık hizmeti vererek misyonerlik çalışmalarını sürdürmektedirler. Ülkemizde insanlarımız savaşın getirdiği fakirlikle birlikte çok ciddi sağlık problemleri ile karşılamışlardır. Savaşta ölen insan kadar neredeyse hastalıktan ölen insanımızın da bulunduğu göze çarpmaktadır. Özellikle bulaşıcı hastalıklarla mücadelede başarısızlık göze çarpmaktadır. Bebek ölümlerinin de üst düzeyde olması sağlık açısından toplumuzun çok geri kaldığını ve savaşın etkilerini tüm toplumun hissettiğini bizlere göstermektedir.

Bursa'da Sağlık Çalışmaları

Misyonerler bölgenin sosyal ve toplumsal yapısını değerlendirirken tıbbi misyonlar oluşturmak için sağlık alanında da bilgi edinmişlerdir. Bursa'da da sağlık alanında çalışmayı düşünmüşlerdir. Misyoner Schneider bölgeye gittiğinde bölgede sıkça rastlanan hastalıklara da değinmiş, Bursa'da sıtma hastalığının çok sık görüldüğünü belirtmiştir. Bu hastalığın nedeni Bursa'nın iklimi, transit geçen yolcuların fazlalığı ve kişilerin dikkatsizliğidir. 1845'te bu hastalığı görülme nedenlerinden birisi de misyonere göre; gece yapılan banyolardır. Bu hastalıkların tedavi edilmesi misyonerler kendi sağlıkları ve Protestanlığı yayabilmeleri için önemlidir.

Bunun yanında çocuklar arasında bulaşıcı hastalıkların çok görülme nedeni iklim ve beslenmedir. 2-4 yaşlarındaki

194 P.A.B.C.F.M. Reel 630, Belge No:451

çocuklarda hastalıklar etkili olmaktadır. Misyoner toplumu bilinçlendirme çalışmaları da yapmış, Ermeni kadınları İncil okulunda toplayarak onlara çocuk ölümleri hakkında bilgi vermiştir. Özellikle çiçek hastalığından Bursa'da 800 çocuk ölmüş ve 1845 yılında bulaşıcı hastalıklar nedeniyle Bursa'nın Gemlik Limanı karantina altına alınmıştır[195].

1865 yılında İstanbul'da çıkan kolera salgınının Bursa'yı da etkilemesi sonucu misyonerler bölgeye yardımı artırmıştır. Protestanlarda hastalıktan etkilenmiş, günlük ortalama ölü miktarı artınca Ermenilere yardım etmişlerdir. Misyonerler yardıma ihtiyacı olan ailelere ilaç vermişler, bulunduklarından bölgenin önemli bir parçası olmaya ve aranan insan olmaya gayret etmişlerdir[196].

Misyonerlerin tıbbi misyonlar kurumlarmdaki amaç sadece insanlara şifa vermek ya da onlara derman olmak değildir. Misyonerlerin sağlık alanındaki görüşü: " *İnsanın olduğu yerde acılar da vardır. Acıların olduğu yerde ise doktorluğa ihtiyaç duyulur. Doktorluğa ihtiyacın olduğu yerde de misyonerlik için uygun bir fırsat vardır.*" şeklindedir[197]. Bu ifadeler misyonerler için tıbbi misyonların önemini çok iyi vurgulamıştır.

Bursa misyonerlerinin, sağlık faaliyetleri ile ilgili çalışmaları son dönemde olmuştur. Board Teşkilatı Bursa'da bir Amerikan hastanesi açmak için girişimde bulunmuş fakat bu girişim başarısız olmuştur.

Misyoner Greene, Richardson ve Baldwin'in bu yönde bir girişimi ve beklentisi olmamıştır. İstanbul'dan gelen misyonerler tarafından 1910 yılında böyle bir girişim olmuştur. 11 Ocak 1910'da Misyoner Bay Peet bu girişime öncülük etmiştir.

---

195 Schneider; **Broosa**…,s. 43-46.

196 P.A.B.C.F.M., **Reel: 584,** Belge No: 1152 ve **Reel: 586,** Belge No: 647.

197 Mustafa Halidi; P. Ömer Ferruh; **İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm,** Nûn Yayıncılık, İstanbul 1998, s.74..

Bursa'da yerleşmiş, bir süre İzmit'te Board Okulu'nda çalışmış, sonra Amerika'da Pennsylvania'da Tıp eğitimi almış, mezun olduktan sonra Newyork'ta bir Amerikalı bayanla evlenmiş olan Dr. Loutfian bu iş için uygun görülmüştür. 1910 yılında Bursa'ya dönen bu doktor, hekimliğe başlamıştır.

Dr. Loutfian çeşitli zamanlarda Bursa'nın batısında bulunan Amerikan Board binasını hastane amaçlı kullanmış fakat mali problemler nedeniyle bu binayı hastane haline dönüştürememiştir. Misyoner Peet buranın hastane olması için Boston'dan yardım istemiş, Dr. Loutfian'ın bir asistana ihtiyacı olduğu belirtilmiş ve Bursa'nın yeni bir misyoner doktora ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir[198]. Amerikan Board Teşkilatı'nın doktorları İstanbul'da Sağlık Koleji'nin sınavından sonra görev yapabilmişler, sınav yalnızca Fransızca ve Türkçe yapılmıştır[199].

Bursa'da 2 Mart 1911'de hastane açılması için bir girişim daha yapılmıştır. İstanbul'da bulunan Bible House'da bu konu tartışılmış, Bursa'daki sağlık alanındaki çalışmaların hükümetin de yararına olacağı ve Osmanlı Hükümeti'nin de bu konuya destek vereceğini bildirmişlerdir.

Misyonerler Bursa'nın sağlık çalışmaları için birinci sınıf bir yer olduğunu iddia etmiş, şifalı sular ve sanatoryum için uygun olduğunu dile getirmişler fakat hükümet bu girişime sıcak yaklaşmamıştır[200].

Bay Peet 8 Ağustos 1911'de İstanbul'dan Boston'a, Bursa'da hastane açılması için bilgi sunmuş, bu bilgilere göre Batı Bursa'daki binada bir hastane girişimi düşünüldüğü ve avantajlarının ve dezavantajlarının tartışıldığını belirtmiştir. Türk nüfusu çoğunlukta olması ve İstanbul'a yakın olması nedeniyle hastane açılmasının düşünülmediğini belirtmiştir. Fakat

198 P.A.B.C.F.M., **Reel: 637,** Belge No: 7, 8.

199 Ussher, D. Clarence; **An American Physician in Turkey,** Houghton Mifflin Company, 1917 Boston and Newyork, s.3.

200 P.A.B.C.F.M., **Reel: 637**, Belge No: 299, 300.

burada sanatoryum girişimi çok iyi olacağı belirtilmiştir. Bay Peet Pasifik Board'un da bu çalışmaya ilgisinin yetersiz olduğunu bildirmiştir[201].

8 Ocak 1912'de Bursa'da Dr. Post hastane için girişimde bulunmuş, iş için 200 TL'lik bir miktarın yeterli olacağını ve Bursa'da sağlık çalışmalarının zorunlu olduğunu ve Osmanlı Hükümeti'nin bu konuda çok başarısız olduğunu bildirmiştir[202].

Bursa'da 15 Ocak 1912'de Dr. Post hizmete devam etmiş, bu dönemde hastane isteği hala sürmüş, eğitimci misyonerlerin bölgeden çekilmesi, çalışmalar için sağlık misyonerlerine yol açmıştır[203].

17 Ocak 1912'deki toplantıda Bursa'da Medikal misyonerlik konusu tartışılmıştır. Bay Mcnaughton komiteye aşağıdaki raporu sunmuştur: "

1- *İhtiyaçlar: Bursa'da yalnızca bir hastane var. Bu hastane Türk Hükümeti'nin kontrolünde ve desteğindedir. Şakayla "cennetin kapısı" giren kimse canlı çıkamıyor. Board'un Bursa'da en yakın sağlık hizmeti Merzifon'da o da 350 millik mesafedir. Bursa'da okul çalışmaları çok iyi düzeyde fakat sağlık şartları iyi değil.*
2- *Fırsatlar: Böyle bir çalışmanın olması İmparatorlukta geniş sempati oluşturacaktır. Müslümanlar ve Hıristiyanlar aynı yerde hizmet alacaktır. Ulusal antipati yok olacaktır. Müslümanlar, Hıristiyanlar, Yahudiler, aynı yerde yatacak, yiyecek ve aynı tedaviyi olacaklardır.*
3- *Yer: Bursa 150 bin Müslüman nüfusu içeren çok önemli bir Müslüman şehridir. Bu sahada bir sağlık misyoneri yoktur.*

201 P.A.B.C.F.M., **Reel: 637**, Belge No: 447, 448.
202 P.A.B.C.F.M., **Reel: 638,** Belge No: 6.
203 P.A.B.C.F.M., **Reel: 638,** Belge No: 11.

4- *Araç, gereç: İlk olarak bahçeli bir bina düşünülüyor. Bursa'nın batısında kız okulunun inşasının yanında çok güzel bahçeler bulunuyor. Sağlık için çok iyi şartları içermektedir. Board'un bu amaçla bu yerleri satın alması önerilir. Türkiye'de misyonerlik daha etkili hale gelecektir.*
5- *Doğal Maden Suları: Bursa'da yüzlerce yıldır sağlık hamamları kullanılmaktadır. Bursa'da Avrupa ve Amerika'da meşhur olmuş önemli doğal kaynaklar vardır. Tedavi edici sular bulunmaktadır. Sanatoryum burada çok iyi bir avantaj sağlayacaktır. Bir hastane sağlık açısından çok faydalı olacaktır. Board'a mali olarak bu kurum yük getirebilir.*
6- *Sağlık Misyoneri: Kennedy Bursa'ya atanmaya şevklidir. Bursa'da birkaç yıldır Kennedy sayesinde sağlık çalışmaları gelişmiştir. Bayan Kennedy'nin arkadaşları büyük maddi destek sağlayacaktır*[204]*."*

Misyoner Bursa'da sağlık çalışmalarını arzu ile istemiş, bunun için tüm şartların uygun olduğunu rapor halinde sunmuştur. Dr. Kennedy'nin de bu faaliyetleri yürütmek için hazır olduğunu belirtmiştir.

16 Mayıs 1912'de Misyoner James. P. Mcnaughton tekrar hastane açılması için bir rapor düzenlemiş ve gerekçelerini sunmuştur:

"Bursa Merkezinde Sağlık Çalışmaları:

Aşağıdaki çalışmalar Bursa Merkezinde sağlık çalışmaları ile ilgili girişimin yapılmasını haklı çıkarmaktadır.

1-İhtiyaçlar

a- *Coğrafi olarak bir ihtiyaçtır. Bu bölgede kabul edilebilir Sağlıkla ilgili misyonerlik çalışmaları yoktur. Merzifon ve Talas 350-400 mil mesafededir.*

204 P.A.B.C.F.M., **Reel: 633**, Belge No: 181, 182, 183.

b- Bursa'nın nüfus yoğunluğu nedeniyle böyle bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

c- Birçok insanın hastalıktan ve ağrıdan çekmesi, büyük çoğunlukta insanın doktor ihtiyacının olması,

Farklı cemaatler bu problemi yaşamaktadırlar. Şehirde 100.000 insan bulunmaktadır ama sadece bir hastane bulunmaktadır.

2- Elverişli Zaman

Acil ihtiyaç olduğu için elverişli bir zamandır. Türk insanlarında genel bir sempati uyandıracaktır. Hastane hem Müslümanlara hem de Hıristiyanlara hizmet edecektir. Burada hastane olması bizim okulda ve kilisede sayımızı arttıracaktır. Devamlı bir gelişme olacaktır.

Hastane ırk ayrımını büyük ölçüde azaltır. Müslüman, Rum, Ermeni, ve Yahudiler Hastanede yan yana olurlar, aynı yemeği paylaşır, aynı tedaviyi görürler.

3- Yer

Bu şehir medikal merkez için büyük bir kombinasyon olabilir. Bursa İmparatorluğun belki en temiz şehridir. İklim sağlıklıdır. Suları havası iyidir yüksek yerlerinde sanatoryum kurulabilir. Suları şifalıdır. Doğal kaynak suları vardır. Tarihi hamamları vardır. Çok eskiden beri bu sular kullanılmaktadır. Bizans İmparatoru Justinian'ın Eşi Theodora 525 yılında "prusa" sıcak sularından faydalanmış maiyetinde 4000 hizmetçisi gelmiştir. Bursa'nın bu meşhur kaynakları değerlendirilmelidir.

4- Doktor, Bina ve Araç Gereç:

Bursa misyonerlik için çok çekici bir şehirdir. Maddi güçlükler nedeniyle Board burada bir hastane açamamıştır. Yıllık toplantılarda bu sürekli dile getirilmiştir. Dr. Kenedy Batı Türkiye Misyonu Bursa'da hizmet için yıllık toplantıda atanmıştır. Dr. Kennedy dil çalışmaktadır.

Hastane binası Kız Yatılı Okulu'nun yanında Bursa'da Kayabaşı mevkiinde kullanışlı olarak yapılabilir. Binanın etrafı çok güzel bahçelerle çevrilidir. Doktorun oturacağı çok güzel evler bulunuyor. Araç gereç için 10 bin dolar gerekli.

5- Kurumun Faaliyet Alanı:

Hastane yerli ve yabancılara hizmet edecektir. Misyonerlere hizmet edecektir. Sanatoryum hizmeti için misyonerler 5000 mil yol gitmek zorunda kalmışlardır. İyi bir sanatoryumla misyonerler faydalı hizmetler verilecektir. Asya'da Board Misyonerleri için iyi bir sanatoryum çok iyi olacaktır[205]."

4 Eylül 1912'de Dr. Kennedy Queen Üniversitesi'nde kalacaktır, Türkiye'de onun çalışmalarını ihtiyaç vardır. Yazı Fransa'da geçirecektir. İstanbul'da hazırlanacak ve Bursa'da başlayacaktır. Onun maaşı yıllık, 3000 TL olacaktır. Dr. Kennedy Bursa'da Sağlık Misyonerliği için sahayı hazırlamıştır[206]. Sağlık çalışmalarıyla misyonerle Bursa'da artık Müslümanları etkilemeyi düşünmüşler, bu bölgede sağlık çalışmaları için uygun şartların olduğunu bildirmişlerdir.

Özel alt komite Bursa'daki sağlıkla ilgili misyonerlik çalışmalarını onaylamış, yıllık toplantıda Board kongre üyelerine müracaat etmiştir. Bursa'daki Doktor Kennedy bu isteği belirtmiştir[207].

1912 yılı boyunca Dr. Kennedy bu işler için arkadaşları ile yazışmış ve iletişim kurmuştur. Fakat Boston'dan ve Pasifik'ten yeterli destek gelmeyince bu çalışmalar başarısız olmuştur[208]. Balkan Savaşları'nm ardından Birinci Dünya Savaşı'nm çıkması da misyonerlere böyle bir çalışma için izin vermemiştir. İlk Bursa Misyoneri Schneider'm 1834 yılında

205 P.A.B.C.F.M., **Reel: 629**, Belge No: 477, 478, 479.

206 P.A.B.C.F.M., **Reel: 633**, Belge No: 198.

207 P.A.B.C.F.M., **Reel: 630,** Belge No: 451, 452, 453, 454.

208 P.A.B.C.F.M., **Reel: 633,** Belge No: 191.

Bursa'ya geldiğinden beri özlem duyduğu sanatoryum çalışmaları başarısız olmuştur.

Kayseri'de Sağlık Çalışmaları

1887'de Talas'da başlayan Klinik hizmetleri 1890 yılında Misyoner Doktor William S. Dodd tarafından geliştirilip hastane haline getirilmiştir Böylece Kayseri Amerikan Hastanesi kurulmuştur[209].

Misyoner belgeleri incelendiğinde hastanenin bölgede etkili olarak çalıştığı göze çarpmaktadır. 18 Temmuz 1892 yılında William S. Dodd Kayseri'de küçük bir kliniğe sahip olduklarını belirtmektedir. Maddi kaynakların arttığında hastanenin düzenli olarak işleyeceğini anlatmıştır. Yeteri kadar hemşirenin olmamasını büyük bir eksiklik olarak değinen Dodd, bazı zamanlarda tedavi çalışmalarının çok uzun süre aldığını bildirmiştir. 1892 yılında dönemin şartlarına göre hastane çevrede tanınmış ve aranan bir kurum haline gelmiştir. Hastanede tedavi olmak için eşeklerle, atlarla 14 farklı kasabadan 100'lerce mil uzaktan hastalar gelmektedir.

William Dodd 31 Aralık 1892 yılında Kayseri Talas'ta bulunan klinik hakkında bilgi vermektedir. 1892 yılında bir gün At ile bir yaralı gelmiştir. Yaralının başında kanlar akmakta ve kaburga kemiği kırılmıştır. Bay Dodd bu hastayı kliniğe almış ve tedavi etmiştir. Tedavi ettiği kişi çok aşırı bir şekilde Protestanlığa karşı olan bir Rum'dur. Fakat yapılan başarılı tedaviden sonra hasta Protestanlığa sempati duymaya başlamış ve Bay Dodd'a ***"Siz benim ruhumu teslim aldınız"*** demiştir. Görüldüğü üzere misyonerlerin Osmanlı ülkesinde başarılı olmaları için tıbbi misyonları kullanmaları gerekmektedir. Misyoner yukarıdaki örneği vererek hastanenin bir misyoner

209 Hasan Özsoy; **Kayseri'de Amerikan misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji**, Talas Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996, s.96.

kurumu olduğunu ve amacının Protestanlığı yaymak olduğunu açıkça söylemektedir.

Hastanede çalışan Misyoner Doktor Dodd kurumun mali işleriyle de ilgilenmiş ve yıllık olarak hastane bütçesini düzenleyerek Amerika'da bulunan merkeze raporlar halinde iletmiştir. Rakamlar Dolar olarak verilmiştir. Buna göre 1892 yılı bütçesi şu şekildedir:

Gelirler:
Elde Olan. 3.646.23
Bağışlar: 491.79
Beyrutta Eczacılık Eğitimi : 260.00
31 Aralık 1892'deki Bütçe Açığı: 561.50
Toplam: 4.959.52

Giderler:
Mal Mülk: 1.758.55
Klinik İnşaatı: 2.666.22
Mobilya: 233.48
Beyrut'taki Öğrenci: 301.27
Toplam: 4.959.52

Bütçe açığı Beyrut'ta eğitimi sürdüren Krikor Tekyan'a bağlı olarak oluşmuştur. Tekyan bu yıl mezun olacak ve diğer yıl Kayseri Amerikan Hastanesinde çalışmaya başlayacaktır.

1898 yılı Haziran ayında Kayseri Amerikan Hastanesi için yarı dönem yıllık raporu düzenlemiştir bu rapora göre 740 hasta tedavi edilmiştir. Aşağıdaki operasyonlar yapılmıştır:

Karın Ameliyatı: 4

Lithotomy[210]: 4

210 Ayaklar yukarıda sırt üstü yatar şekilde pozisyon adıdır. Bu pozisyonda böbrek taşı operasyonu yapılmaktadır.

Kemik Amputisyonu[211]: 6

Fıtık: 10

Boğulmuş Fıtık: 1

Katarakt: 8

Diğer Göz Operasyonları: 7

Tümör: 7

Diğeri Operasyonlar: 8

Bu hastalardan 13'ü Müslüman'dır. Hastanede Asistan Doktor olarak Dr. Philaretos Levidis çalışmaktadır. Yeni hastane bina inşaatı sürmektedir. 1898 yılı yarı yıl raporuna göre hastane artık önemli ameliyatların yapıldığı bir merkez haline gelmiştir. 6 aylık bir süreçte 740 hastanın gelmesi bölge tanınmış hale geldiğini göstermektedir.[212]

Bay Dodd yabancı doktorlar hakkında hükümetin getirdiği şartlar nedeniyle, İstanbul'a gitmek zorunda kalmış ve bu nedenle Kayseri'de hastaneye gelen hasta sayısı azalmıştır. 1898 yılı içinde Müslüman, Ermeni ve Rum hastalar hastanede tedavi olmuştur. Aşağıdaki operasyonlar yapılmıştır:

Karın Ameliyatı: 6

Lithotomy: 6

Kemik Amputisyonu: 7

Fıtık: 14

Boğulmuş Fıtık: 1

Katarakt: 11

Diğer Göz Operasyonları: 12

Tümör: 11

Diğeri Operasyonlar: 14

---

211 Kesip Çıkarmak

212 Özgür Yıldız; "*Kayseri Amerikan Hastanesi (1887-1967)*", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** S. 25, Muğla 2010, s.106-108.

Bu hastalardan 20'si Müslüman'dır. Misyonerler raporlarında Müslüman olarak hastaneye gelen hasta sayısını özellikle Amerika'da bulunan merkezlerine bildirmişlerdir.

1899 yılı Kayseri Amerikan hastanesi yıllık raporuna göre; 1899 yılı hastane çalışmaları için son derece başarılı olmuştur. Bayan Cushman 7 yıldan beri hastanenin yöneticisi olarak başarılı bir şekilde çalışmaktadır. Dil problemini büyük ölçüde çözmüştür. Türkçe öğrenerek etkili olarak yüksek düzeyde çalışmaktadır.

1899 yılında maddi olarak yeni bir hastane inşası için misyonerler hazırlanmıştır. Hastalardan elde etikleri gelir artmıştır. Misyonerler hükümet yetkilileri ile aralarını sıcak tutarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Özellikle Kayseri Valisi onları çalışmalarında cesaretlendirmiştir. En büyük sıkıntıları hemşire sıkıntısıdır. Karın ameliyatı yapılan hasta sayısı 85'tir. Bunlardan 22'si Müslüman olup 2 hasta ölmüştür.

1899 yılı içinde yapılan diğer operasyon sayısı 183'dür. Yeni gelen hasta sayısı 2641 olup bunların üçte biri Müslüman'dır. Bunun yanında Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalar sürmekte ve bazı hastalara vaazlar verilmektedir[213].

1899 yılında Kayseri'de yeni bir hastane kurulmasına karar verilmiştir. Kayseri'de yeni hastanenin kurulmasına Amerikan Board Teşkilatı'ndan destek verenlerin isimleri şöyledir:

1- Richard S. Storrs
2- Theodore L. Cuyler
3- Amory H. Bradford
4- Francıs E. Clark
5- John Hall
6- George Alexander

213 Özgür Yıldız; "*Kayseri Amerikan Hastanesi (1887-1967)*", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** S. 25, Muğla 2010, s.109-111.

7- W. H. Thompson

8- A.F. Schauffler

9- Henry A. Stımson

10- Edward I. Moore

11- W.T. Elsıng

12- Rıchard D. Harlan

13- H.T. Mc Ewen

14- Orwille Reed

15- A.W. Halsey

16- Benjamin

17- Lord

18- John B. Devıns

19- Jas. B. Lee

20- Jno. R. Davıes

21- Peter Carter

1905 yılında Kayseri'de hastane çalışmaları ile ilgilenen misyonerlerden birisi Rachel B. North'dur. Bu yıl içinde hastane çalışmaları düzenli olarak sürmektedir.

1913-1914 yılında Kayseri'de hastane çalışmalarını sürdürmektedir. Misyoner Bayan Irwin'in bildirdiğine göre: "*Gregoryen bayanlar arasında toplantılar düzenlenmektedir. Talas'ta anneler için haftalık toplantılar yapılmakta bu toplantılara 100'ü aşkın kadın gelmektedir. Bayan Hoover, Bayan Burrage ve Bayan Nellie Dekesian bu çalışmalarda etkili rol üstlenmektedir. Hastane Doktoru Hoover Çocuk bakımı ve hastalıklar hakkında anneleri bilgilendirmektedir. Kadın Dikiş Topluluğu neredeyse 11 yıldır Kayseri'de dikiş dersleri vermektedir. 12- 14 tane kadın bu çalışmalara haftalık olarak katılmaktadır. Hastanenin dikiş işlerine yardım etmektedirler. Bunun yanında YMCA kadınların eğitimiyle özel ilgilenmektedir. Bu*

toplantılar 250-300 arasında üye katılmaktadır. Amerikan Board'un Kayseri'de bulunan diğer kurumları da hastane çalışmalarına destek vermiştir[214]."

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Osmanlı Devleti cephelerden gelen yaralıların tedavisi için hastaneye el koymuştur. Hastane 1927 yılında tekrar açılmıştır. Savaş şartları nedeniyle Anadolu'da bulunan Amerikan kurumlarmm esir hapishanesi, hastane ve yetimhane olarak kullanıldığı Amerikan Board belgelerinde göze çarpmaktadır.

1927 yılından 1967 yılına kadar hastane Talas'taki faaliyetlerini sürdürmüştür. 1967 yılından itibaren Kayseri ve Talas'ta sağlık kuruluşları artınca ve Amerikan hastanesinde doktor ve personel sayısı azaldı, hastane eski itibarını kaybetti ve 1972 yılından kapatıldı. Günümüzde hastane binaları Erciyes Üniversitesi sosyal tesisleri olarak kullanılmaktadır. Fakat hala oradaki Talas Belediyesi otobüs durağının ismi "hastane durağı" dır [215].

Misyonerler, yapmış oldukları yardımlar ve açmış oldukları hayır kurumları ile Anadolu'da tutunmuşlardır. Misyonerlerin en çok önem verdiği faaliyetlerden birisi de yardım faaliyetleri olmuş açmış oldukları hastanelerde aciz durumdaki insanlara, şifa bekleyenlere dini telkin yapmak daha kolay olmuştur.

Bu amaçla Amerikalı misyonerler Anadolu'da hastaneler, yetimhaneler, açmışlar, bu kurumlarla insanlara yardımcı olurken dini telkin yapmışlardır. Tıbbi misyonlar oluşturmuşlar, sağlık kurumlarında ücretsiz tedavi yapmışlardır.

Protestan birçok doktorun, Arap topraklarına doktorluk için değil, yalnızca misyonerliği sevdikleri için geldikleri

---

214 Özgür Yıldız; "*Kayseri Amerikan Hastanesi (1887-1967)*", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** S. 25, Muğla 2010, s.109-114.

215 Hasan Özsoy; **Kayseri'de Amerikan misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji**, Talas Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996, s.101-105.

bilinmektedir. Arap ülkelerinde meydana getirdikleri zararlar, yaptıkları sağlık hizmetlerinden fazladır.[216] Emperyalist emeller sağlık misyonlarında daha açık görülmektedir.

Osmanlı Hükümeti'nin fakir ve aciz olduğu durumlarda misyonerler faaliyetlerini sağlık misyonlarında arttırmışlardır. Osmanlı Devleti yardımları kabul etmek zorunda kalmış, misyonerlerde fırsatı iyi değerlendirip, yardım çalışmaları adı altında misyonerlik faaliyetleri yapmışlardır.

Misyonerler hastanelerin yanında yetimhanelerde açmışlar, yetimhanelerde kimsesiz çocukların bakımlarını üstlenmişlerdir. Birçok ilde yetimhane açmışladır. Bursa'da kurdukları Protestan Yetimhanesinde Ermeni çocuklarını himaye etmişlerdir. Yetim çocukların büyük bir kısmını Protestan Kilisesine götürmüşlerdir.[217]

Yetimlerin barınma, yiyecek, giyecek ve eğitim işlerini üstlenmişler, dış ülkelerde bulunan Protestan misyonerler de bu yetimhaneleri desteklemişlerdir. Yetimlere din propagandası yapmışlar, yetim çocukları Pazar Ayinlerine götürmüşler ve onlara okullarda ilahiler okutturmuşlardır. Her fırsatta İncil'in esaslarını bu çocuklara anlatmışlar, misyonerler yetim çocukların bazılarını Amerika'ya götürerek orada eğitmişlerdir.

Amerikalı misyonerler yardım faaliyetleriyle misyonerlik faaliyetlerini artırmışlardır. Aciz durumdaki insanlara yardım etmek tabi ki çok onurlu güzel bir davranıştır. Fakat bu yardımı belirli amaçlarla yapmak sonunda Protestanlaşma gibi bir beklenti içinde olmak tartışmaya açıktır.

---

216 Mustafa Halidi, P. Ömer Ferruh, **İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm**, Nûn Yayıncılık, İstanbul 1998, s.74.

217 Özgür Yıldız,"1860-1880 Yılları Arasında Bursa ve Civarında Ermeniler", **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, Erciyes Üniversitesi Yayını, Cilt III., 2007 Kayseri, s. 511.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DA AMERİKAN OKULLARI

Yabancı Okul Kavramı Üzerine

Yabancı okul denildiğinde; Osmanlı Devleti içinde yabancılar tarafından açılan okullar anlaşılmalıdır. Bu kavram azınlık okulları kavramı ile bazı zamanlarda karıştırılmaktadır. Anadolu'da Amerika, İngiltere ve Almanya gibi yabancı devletler tarafından açılan okullar yabacı okul kavramı ile örtüşmektedir.

Yabancı okullar, Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçmesi ile birlikte ülke içinde önemli bir sorun olmaya başlamıştır. Bu okullarda eğitim alan azınlıklar, ülke aleyhinde çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Zamanla bu okulların sayısı artmış, vilayet, sancak ve köylere kadar yayılmıştır. Yabancı okulların çoğalmasındaki en büyük neden 19. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıdır. Çöküş beraberinde imtiyazları getirmiş, sonu gelmeyen imtiyazlar Anadolu'nun misyoner okulları tarafından istilaya uğramasına neden olmuştur.

Yabancı devletlerin okullarındaki hedefleri sadece dini bir kimlik kaygısı taşımamıştır. Bunun yanında bu bölgelerde hâkimiyet kurmak ve ayrılıkları tetiklemek önde gelen amaçları olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nde ilk ayrılma hareketlerinin görüldüğü Balkanlar'da durum aynıdır. Bağımsızlık hareketini kültürel yolla desteklemişler ve gerekli alt yapıyı

eğitimle hazırlamışlardır[218]. Alt yapı hazırlandıktan sonra Panslavizm politikasıyla beraber çözülme kolayca gerçekleşmiştir.

Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Adalet Fermanı yabancı ve azınlıkların iç işlerimize karışmasını sağlamış ve aldıkları imtiyazlarla devletin sonunu getirmişlerdir. Yabancı devletler, Hıristiyanların koruyuculuğu rolünü üstlenmek için, Osmanlı Devleti'ne yoğun baskılar yapmışlardır. Tanzimat Fermanı'mn 1839 yılında ilan edilmesiyle, Hıristiyan cemaatlere verilen yeni haklarla misyonerler hareketlenmiş, misyonerler bu hakları kendilerine göre yorumlayarak, faaliyetlerini artırmışlardır[219].

Yabancıların Türkiye'de okul açmaları devletin özel iznine bağlı olmayıp, ancak fermanlarla mümkün olabiliyordu. Bu okulların büyük bir kısmı ruhsatsız ve denetimsiz olarak faaliyette bulunuyordu[220]. Ruhsatsız okul sayısı bazı bölgelerde ruhsatlı okulları geçmektedir. Devletin denetimde kusurlu ve eksik olduğu dikkatimizi çekmektedir.

1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin azınlık ve yabancı okular açısından en önemli maddesi 129. madde olmuş, bu madde ile yabancı okullar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır Bu madde üzerinde çeşitli zamanlarda tadilat çalışmaları yapılmıştır[221]. Özel okullar; topluluklar, Osmanlı tebaası ya da yabancı kişi veya kişiler tarafından ücretli veya ücretsiz olarak açılan okullar olarak tarif edilmiş, bu tarifle özel okullar Müslim ve Gayri Müslimlerin yanında yabancı kişi ya da kişilerce açılabileceği hükmü gelmiştir. Bu-

218 M. Hidayet Vahapoğlu; **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, MEB Yayınları, İstanbul 2005, s. 73.

219 Erdal Açıkses; **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, TTK, Ankara 2003 s.225.

220 Ayten Sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 10.

221 Şamil Mutlu; **Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2005, s. 26,27.

nun yanında özel okulun harcamalarının tamamı kuran kişi ve kişilerce yapılmış, bu okulların Maarif Nezareti'nin idaresinde kurulması ve ders programlarının ahlâka uygun olması istenmiştir. 129. maddeye rağmen yabancı okulların sayısında artış görülmüştür[222].

14 Aralık 1875 yılında yayınlanan Adalet Fermanı ile Tanzimat ve Islahat Fermanı'na ek olarak azınlıklara yeni haklar verilmiştir. Bu haklardan biriside konumuzla ilgili olanı; "*Hıristiyanların her türlü işlerinde ve okul açmalarında kolaylık sağlanacaktır.*" maddesidir. Azınlıklar bu hakkı da elde etmeleriyle okul sayıları hızla artmış, Osmanlı Devleti bu okulların artışını engelleyememiştir[223].

Engellenemez bu artış sonucunda II. Abdülhamit en azından bu okulların denetimini sağlamak için Mekatip-i Gayr-i Müslime ve Ecnebiye Müfettişliği'ni 1888 yılında Maarif Nezaretine bağlamıştır. Yabancı okulların resmi ruhsatla açılmasını istemiş ve bu okullarda denetimi artırıcı önlemler aldırmıştır[224].

Milli Mücadele döneminde yabancı okulların faaliyetlerinden Türkiye Büyük Millete Meclisi zarar görmüştür. Mustafa Kemal Atatürk, daha 16 Temmuz 1921 tarihinde düzenlediği Maarif Kongresi'nde eğitim programlarının yabancı fikirlerden uzak hazırlanmasını istemiştir[225]. Özellikle Antep, Maraş ve Merzifon'daki okulların olumsuz faaliyetler bu kurumların birer fesat ocağı olarak işlediğini gözler önüne sermektedir.

222 M. Hidayet Vahapoğlu; **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, MEB Yayınları, İstanbul 2005, s. 122-124.

223 Halit Ertuğrul; "Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancılarla İlgili Yapılan Hukuki Düzenlemeler", **Askeri tarih Bülteni**, Yıl:24, Sayı. 47, Ağustos, Ankara 1999, s. 32.

224 B.O.A., **Y.PRK. MF.**, Dosya No: 1/ Gömlek No: 63.

225 Ömer Turan "Atatürk Döneminde Türkiye'de Amerikan Misyonerlik Faaliyetleri", Atatürk 4. Uluslararası Kongresi Cilt 1, **Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara2000, s.465

Lozan Antlaşması ile Yabancı okular konusunda titizlikle durulmuştur.

Atatürk döneminin getirdiği milli eğitim politikası yabancı okulların zararlı faaliyetlerini engellemiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti önce kendi iç okullarında düzenlemeye gitmiş bunun yanında yabancı okullarında denetimini sağlamıştır. Tevhid-i Tedrisat uygulamaları ile Yabancı Okulların sayıları hızla azalmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yabancı okulların uyması gerekli kurlalar özetle şöyle idi;

- Yabancı okullarda, mabetler dışında dershane ve salonlarda bulunan dini semboller; salip, heykel, dini tasvirler kaldırılacaktır.
- Müslümanların ve başka mezhepten öğrencilerin okullarındaki dini ayinlere katılmaları yasaktır. Bunun için sık sık denetlemeler yapılacak ve suçlular cezalandırılacaktır[226].

Maddelerden anlaşıldığı üzere, yabancı okullar denetim altına alınmış ve zararlı faaliyet gösterenler cezalandırılmıştır. İleride de görüleceği üzere zararlı faaliyet gösteren okular Mustafa Kemal Atatürk tarafından kapattırılmıştır.

Osmanlı Devleti içerisinde; Fransız, Alman, İtalyan, Amerikan, Rus, Avusturya Macaristan, İngiliz, Amerikan okulları açılmıştır. Bu okullar içerisinde Amerikan misyonerlerinin açmış oldukları okular çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir.

Amerikan Okullarının Genel Yapısı ve Teşkilatlanması

Anadolu yüzyıllardır çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Topraklarının değeri ve tüm doğal güzellikleri onu bir cazibe alanı haline getirmiştir. Bu nedenle çeşitli dönemlerde

226 Ayten Sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 19-21.

misyonerlerin akınlarına uğramıştır. 19. yüzyılda da Amerikan misyonerlerinin ilgi odağı haline gelmiştir.

Amerikan okulları, Amerikan Board Misyoner Teşkilatı (ABCFM) tarafından desteklenerek Anadolu'da faaliyet gösteren okullardır. Protestan misyonerleri tarafından kurulan ve desteklenen örgüt Anadolu'da çok yoğun bir eğitim faaliyeti içerisinde olmuştur. Kısa sürede tüm Anadolu'ya okullar vasıtasıyla yayılmıştır.

Amerikan Board Teşkilatı Anadolu'da eğitim faaliyetlerine büyük önem vermiştir. İstanbul Robert Koleji, Harput Amerikan Koleji, İzmir Uluslararası Koleji, Merzifon Anadolu Koleji, Talas Erkek Koleji, Bursa Kız Koleji gibi okullarda faaliyetlerini eltili olarak sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetlerin her aşamasını düzenli olarak takip etmişler ve kayıt altına almışlardır. Misyoner raporları ve mektupları ile merkezleri olan Boston'a tüm gelişmeleri anında haberdar etmişlerdir. Okullarında ne kadar Müslüman, Katolik, Protestan olduğunu, öğrenci sayılarını, yapılan masrafları yıllık raporlarla sunmuşlardır.

19. yüzyıl başlarında teşkilatlanmalarını tamamlayan Amerikan Board Teşkilatı, ilk okullarını Levi Parsons, Pliny Fisk ve William Goodell ve İsac Bird'in keşif gezilerinin ardından 28 Temmuz 1824 yılında Beyrut'ta açmışlardır[227]. Beyrut Amerikan misyonerlerinin misyonerlik operasyonları için merkez haline getirilmiştir[228]. Misyoner okullarından yetişenler, öğretmen, vaiz, papaz olarak Anadolu'da görev yapmaktadır. Amerikan Board Teşkilatı bu çalışanlara maaş ödemektedir. Bu fonksiyonu ile Amerikan Board Teşkilatı'nın devlet içinde bir devlet gibi vazife gördüğünü söylemek mümkündür.

---

227 Şamil Mutlu; **Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2005, s. 294.

228 E. D.G. Prıme; **Forty Years in The Turkish Empire or, Memories of Rev. William Goodell**, Cambridge University Press, Newyork 1883. s.85.

Amerikalı misyonerler, eğitim faaliyetleri sırasında kendilerinin açmış oldukları okullarını idare etmek ve geliştirmek için çalışmalar yapmanın yanı sıra, diğer gayrimüslim yerli okullarının da gelişmesinde etkili olmuşlardır. Özellikle Ermeni ve Rum azınlığın eğitimi üzerinde yakından ilgilenmişlerdir. Misyonerler eğitim faaliyetlerinin destek ve teşvikçisi olmuşlardır[229].

Amerikan Okulları kurumlaşma sürecine girmiş, yabancı bir ülkede kurum kültürüyle ve ülkenin verdiği imtiyazları kullanarak şekillenmiştir. Osmanlı Devleti Avrupa'nın çeşitli yerlerine öğrenci gönderirken[230] kendi ülkesindeki tehdidi anlamakta gecikmiştir. Amerikalı Misyonerlerin dışarıdan ve içeriden aldığı destekle okul sayıları muazzam olarak artmıştır. 1824 yılından 1886 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde Amerikan misyonerlerinin açtığı çoğu ruhsatsız olan okulların sayısı 400'e yakındır[231]. 1903 yılında Amerikan Sefareti'ne göre Amerikan okullarının sayısı mahalle mektepleri ile birlikte 237'dir. Okullaşma oranının büyüklüğünün anlaşılması için belli başlı öne çıkan okulların listesi şöyledir[232]:

---

229 Erdal Açıkses; **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, TTK, Ankara 2003 s.78.

230 Adnan Şişman "XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıl Baslarına Kadar Avusturya'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri Hakkında", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 1,Afyon 1998, s.11-23 ve bkz aynı yazar **Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Kurulusu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989.

231 Adnan Şişman; **XX Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.33

232 Şamil Mutlu; **Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2005, B.O.A., **Y.A. RES**. Dosya No: 122/ Gömlek No: 45 numaralı belgede; Ruhsatlı okul sayısı 51 olarak verilmiştir. M. Hidayet Vahapoğlu; **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992 s. 117-121'e bakılabilir.
Zükur: Erkek
İnas: Kız

1- Beyrut; Suriye Protestan Koleji
2- Beyrut; Amerikan rahibeler Mektebi
3- Beyrut; Amerikan Matbaa ve Kütüphanesi
4- Beyrut; Ruhban Mektebi
5- Beyrut; Erkek Mektebi
6- Merciyun Kazası; Kız Mekteb-i Alisi
7- Beyrut, Sayda; Fünun ve Sanayi Mektebi
8- Beyrut, Miveymiye; Sanayi mektebi ve Yetimhane
9- Beyrut, Sayda; Kız Mekteb-i Alisi
10- Beyrut, Cebl-i Lübnan; Erkek Mektebi
11- Beyrut, Trablus; Rahibeler Mektebi
12- Beyrut, Cebel-i Lübnan; Erkek Mekteb-i Alisi
13- Beyrut, Lazkiye; Erkek Mektebi
14- Beyrut, Lazkiye; Kız Mektebi
15- Adana, Mersin; Erkek Mektebi
16- Halep, Süveydiye; Erkek Mektebi
17- Halep, Süveydiye; Kız Mektebi
18- Kudüs, Remle; Kız Mektebi
19- Kudüs, Remle; Erkek Mektebi
20- Kudüs; Amerikan Asar-ı Atika Mektebi
21- Dersaadet; Robert Koleji
22- Dersaadet; Üsküdar Kız Mektebi
23- Adana; Kız Mektebi
24- Adana, Kozan, Sis; Kız Mektebi
25- Adana, Kozan, Haçin; Kız Mektebi
26- Adana, Kozan, Haçin; Mektep
27- Adana, Kozan, Haçin; Erkek Mektebi
28- Adana, Kozan, Haçin; Sanayi Mektebi

29- Adana, Mersin, Tarsus; Erkek Mektebi
30- Aydın, Saruhan, Akhisar; Mektep
31- Aydın, Manisa; Mektep
32- Aydın, İzmir, Ödemiş; Mektep
33- Aydın, İzmir; Mektep
34- Aydın, İzmir; Amerikan Erkek İdadi Mektebi
35- Aydın, İzmir; Amerikan Kız İdadi Mektebi
36- Aydın, İzmir; Sıbyan Mektebi
37- Halep, Antep; Osmanlı Merkez İdadi Mektebi
38- Halep, Antep; Kız Mektebi
39- Halep, Antep; Mekteb-i İptidai
40- Halep; İptidai Mektebi
41- Halep, Antakya; İptidai Mektebi
42- Halep, Beylan; İptidai Mektebi
43- Halep, Bityas; İptidai Mektebi
44- Halep, Kilis; İptidai Mektebi
45- Halep, Haçin; İptidai Mektebi
46- Halep, Kessab; İptidai Kız Mektebi
47- Halep, Maraş; Amerikan Kız İdadi Mektebi
48- Halep, Urfa; Mektep
49- Ankara, Kayseri; Sıbyan Mektebi
50- Ankara, Kayseri, Talas; Erkek Mektebi
51- Ankara, Kayseri, Talas; Kız Mektebi
52- Bitlis; Kız Mektebi
53- Bitlis, Derkevank; Erkek ve Kız İptidai Mektebi
54- Bitlis, Mıgunk; Erkek ve Kız İptidai Mektebi
55- Bitlis, Muş; Erkek Mektebi
56- Bitlis, Muş; Kız Mektebi

57- Bitlis, Tuh; Erkek ve Kız İptidai Mektebi
58- Diyarbakır, Mardin; Erkek Mektebi
59- Diyarbakır, Mardin; Kız Mektebi
60- Erzurum; Kız Mektebi
61- Erzurum; Erkek Mektebi
62- Hüdavendigâr, Bursa; Kız Mektebi
63- İzmit, Bahçecik; Erkek Mektebi Alisi
64- Mamüratülaziz, Harput; Fırat Kolej
65- Mamüratülaziz, Harput; Kız İptidai Mektebi
66- Mamüratülaziz, Harput; Sıbyan Mektebi
67- Konya, Burdur; Mektep
68- Sivas, Merzifon; Anadolu Koleji
69- Sivas, Merzifon; Amerikan Kız İdadi Mektebi
70- Sivas, Merzifon; Sanayi Mektebi
71- Sivas, Gürün; Mektep
72- Sivas; Kız Mektebi
73- Sivas; Erkek Mektebi
74- Sivas; Mektepler
75- Sivas, Tokat; Mektep
76- Trabzon; Mektep
77- Van; Erkek Mektebi
78- Van; Kız Mektebi
79- Halep, Maraş; Ruhban Mektebi
80- Diyarbakır, Mardin; Ruhban Mektebi
81- Mamüratülaziz, Harput; Ruhban Mektebi
82- Sivas, Merzifon; Ruhban Mektebi
83- Dersaadet, Kumkapı; Misyoner Mektebi
84- Manastır; Amerikan Kız Mektebi

Bu okulların yanında yetimhaneler ve mahalle mektepleri ile birlikte bu sayı 237'yi bulmaktadır. Kocabaşoğlu'nun bildirdiği verilere göre ise; öğrenci sayısı 1906 yılında 2.698'e çıkmış, 1910 yılına gelindiğinde Amerikan misyonerlerinin toplam 430 okulunda 23.474 öğrencisi olmuştur[233].

Tüm bu veriler çözümlendiğinde genel olarak söylenebilecek olan Amerikan Protestan misyonerlerinin eğitim alanında Anadolu'nun geniş bir kısmına yayıldığıdır. Bu okullardan ön plana çıkanlar ve ses getirenler diğer kısımlarda açıklanmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Başkentinde Amerikan Okulları

İstanbul Robert Koleji

Dr. Cyrus Hamlin ve Christopher Rhinelander Robert, Ocak 1839'da İstanbul'a gelmiş, önce 1834'te Beyoğlu'nda açılan ve Patrikhane'nin hışmına uğrayan liseyi canlandırmak istemişlerdir, 4 Kasım 1840'ta 2 Ermeni öğrenci ile okulu açmış fakat okul 1841'de Patrikhane'nin tesiriyle yine kapanmıştır. 1842 yılında bu sefer 22 öğrenciyle açılan okul, 1843'te Bebek'e taşınmıştır. İngilizce eğitimin yapıldığı okulda 1845 yılında ilahiyat bölümü açılmıştır. Bu okul 1856 yılında ilahiyat okulu hüviyeti kazanmıştır[234].

1860 yılında Christopher Rhinelander Robert, İstanbul'da Kolejin kurulması için 40.000 dolarlık bir paraya ihtiyacın olduğunu Amerika'ya bildirmiştir. Bina sorunu Amerikan İlahiyat Okulu sayesinde çözüme ulaşmıştır. Okul çok yüksek hedeflerle kurulmuş ve gelecek planları yapmıştır. 1871 Aralık ayında Hamlin ve Robert'in bildirdiğine göre 500 öğrenciye

---

233 Uygur Kocabaşoğlu; "Amerikan Okulları", **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.496.

234 Adnan Şişman; **XX Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.37.

ulaşmak ve 60.000 ciltlik bir kütüphane kurmak istemektedirler. Tarihi açıdan çok önemli bir bölgede kurulan okulun Amerika, İngiltere ve Almanya'dan destek aldığı bu ülkelerden birçok kişinin okulu ziyaret ettiğini bildirmişlerdir. Bunun yanında belgenin son cümlesinde ***"okulun doğuda nesillere Hıristiyanlığı öğreteceği"*** ifadesi okulun kuruluş amacını açıkça ortaya koymaktadır[235].

Robert Koleji, Türk eğitim hayatında önemli etkisi olan bir okuldur. 1863'te Osmanlı Devleti'nin ilk yabancı lisesi Robert Kolej, Dr. Cyrus Hamlin ve Christopher Rhinelander Robert'in girişimleri ile açılmıştır. Amerikalıların misyoner faaliyetlerindeki ilk yüksekokulu olan Robert Koleji'nin kurucusu Cyrus Hamlin'dir. Çok iyi eğitim almış bir misyoner olan Hamlin, iyi bir de yöneticidir[236].

1863–1864 ders yılı sonunda kolejde 20 öğrenci bulunurken, Müslümanların yabancı okula gitmesi yasak olduğu için öğrenciler azınlıklardan oluşmaktadır. Okulda bu dönemde dil kursları düzenlenmesi okulun tanınması açısından önemli bir gelişme olmuştur[237].

Robert Koleji, doğrudan Board'a bağlı bir okul olamayıp Bebek'te bir evde faaliyete geçmiştir. Fransız Rochild ailesine mensup Robert'in servetinin beşte birini koleje bırakmasıyla kurulmuştur. 1878'de öldüğünde bu servetle kolej inşa edilmiş, arsa Ahmet Vefik Paşa'dan satın alınmıştır[238].

Kolej kurulurken Mr. Robert ve Hamlin Kolejin bir Hıristiyan Okulu olmasını, ancak herhangi bir mezhebe bağlılık yerine laik bir görünüm arz etmesini istemiştir. Böylece hem

235 P.A.B.C.F.M. Reel 583, Belge No:618

236 Halit, Ertuğrul, **Kültürümüzü Etkileyen Okullar,** Nesil Basım yayın, İstanbul 2002,s.170, 171.

237 İ.Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar,** Ocak Yayınları, Ankara 1993, s. 126.

238 E. George White, **Bir Amerikan Misyoneri'nin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları…,,** s. 75.

Batı'nın tüm Hıristiyan devletleriyle yumuşak ilişkiler kurulabilecek, hem de onların desteği kazanılacaktır. Bunun sonunda batılılaşma ve Hıristiyanlaşma gelecektir[239].

Hamlin'den sonra George Wasburn okulun müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Bu görevi sırasında Amerikan Misyoneri Barton ile sık olarak mektuplaşmış, okulun geleceği faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. 29 Aralık 1900 tarihinde Dr. Barton'a okulun mali müzakereleri için detaylı bilgi vermek istemiş, Amerika ile sürekli olarak irtibat halinde olmuşlardır[240].

1903 yılında Robert Koleji'nin çalışmaları misyonerlere göre birinci sınıf olmuştur. Daha organize bir şekilde çalışmalar sürdürülmüştür. Özellikle ilim yolunda standartlara ulaşılmıştır. Öğretmenler ileri derecedeki sınıflarda yoğun olarak çalışmaktadırlar. Robert Koleji sadece ilim konusunda kalmayıp diğer istasyonlarda bulunan okulların durumlarını da ilgilenmektedirler. Onlarla ilgili kaygı ve isteklerini Amerika'ya hızla iletmektedirler. Yine aynı belgede 1903 yılında Misyoner Peet'in Harput'ta hapiste olduğu ve derhal bu durumla ilgilenmesi gerektiği belgede bildirilmiştir[241].

Caleb F. Gates 1903 yılından itibaren okulun müdürlüğü vazifesini üstlenmiştir. Wasburn gibi o da raporlarını Misyoner Barton'a iletmiştir. Harput'taki teoloji okulu problemini ve Merzifon'daki okuldaki sorunları da iletmesi İstanbul Robert Koleji'nin Anadolu'daki diğer okullarında sözcüsü rolünde olduğunu göstermektedir[242].

1912'lerde artık Robert Koleji adını "Robert Akademisi" olarak değiştirmiş ve 4 senelik lise eğitimini Türk okullarında olduğu gibi 3 seneye indirmiştir. Kolej düzeninde değişiklikler

239 Necmettin Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar** Akçay yayınları Ankara 1991,s. 159, 160.

240 P.A.B.C.F.M. Reel 627, Belge No: 331.

241 P.A.B.C.F.M. Reel 621, Belge No: 81, 82.

242 P.A.B.C.F.M. Reel 621, Belge No: 84.

yapılmış, birbirine bağlı üç eğitim bölümü oluşturulmuştur; Mühendislik, İş İdaresi ve Fen ve Yabancı Dil Okulu.

Robert Koleji Milli Mücadele döneminde de faaliyetlerini sürdürmüştür. 15 ağustos 1919 yılında misyonerler seyahatlerini sürdürmüşler. Öğretmenler yaz tatilinde dinlenmek istemişlerdir. Kendileri seyahat için; büyük Alman arabası olan Mercedes'e, Chevrolet marka Ambulansa, motor bisiklete ver Ford Kamyon'a sahiplerdir. Şoförleri Ermeni'dir.[243] Ermenilerin Amerikan misyonerlerinin yardımcısı ve rehberi olduğu bu belgede de görülmektedir.

Okul, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uyup, Milli Eğitim Bakanlığı'nın müfredatına göre hareket ederek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Okulda birçok ulustan öğrenci eğitim almıştır. 1928–1929 yılında 717 öğrencisi olan okulun öğrencilerin milliyetleri çok çeşitlidir:

1- Türk, 366
2- Yunan, 101
3- Ermeni, 99
4- Bulgar, 56
5- Yahudi, 29
6- Arnavut, 12
7- İran, 10
8- Amerikan, 6
9- Arap, 5
10- Suriye, 4
11- Farklı milliyetten, 12
12- Rus, 1

243 P.A.B.C.F.M. Reel 633, Belge No: 793.

Kuruluşundan itibaren 1940'lara kadar Kolejde şu kişiler müdürlük görevi yapmıştır:

1- Dr. Cyrus Hamlin (1863-1877)
2- George Wasburn (1878- 1903)
3- Caleb F. Gates (1903-1932)
4- Paul Monroe (1932- 1935)
5- Walte L. Wright (1935- 1944)[244]

Robert Koleji'nde modern eğitim usulleri benimsenmiş ve bununla ilgili dersler okutulmuştur. 1962 yılında İstanbul Robert Koleji Yüksekokulu Fen ve Yabancı Diller Bölümü dersleri şöyledir:[245]

1- Güzel Sanatlar
2- Kimya
3- Kompozisyon
4- Eğitim
5- Fransızca
6- Almanca
7- Yunanca
8- Tarih
9- Humaniter Bilimler
10- Latince
11- Dilbilim
12- Edebiyat
13- Matematik
14- Müzik

244 Ayten sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar,** TTK, Ankara 1999, s. 65,66.

245 Süleyman Büyükkarcı, **Türkiye'de Amerikan Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2004, s. 92.

15- Tabii Bilimler
16- Felsefe
17- Fizik
18- Konuşma
19- Türkçe

Derslerin amaçları, programları detaylı olarak rapor halinde sunulmuştur. 1971'de Robert Koleji Mütevelli Heyeti Robert Koleji'in bulunduğu kampüsü Türk Hükümeti'ne devretmiş, Robert Koleji öğrencileri de Arnavutköy Kız Koleji Kampüsü'ne taşınarak, orta dereceli iki okulun birleştirilmesiyle karma bir okul haline getirilmesi kararlaştırılmıştır[246].

Robert Koleji verdiği eğitim açısından ve eğitim verdiği kişiler açısından çok köklü bir kurumdur. Hıristiyanlaştırma amacıyla açılan okul çeşitli milletlerin öğrencilerine ders vermektedir. Okul mezunlarının iyi işlere gelmesi okulu itibarlı kılmaktadır.

İstanbul Amerikan Kız Koleji

İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin kuruluş amacı Misyoner Patrick'in Board Arşiv belgelerinde değindiği üzere İstanbul'da Hıristiyanlığın etkisini attırmaktır. Okul kuruluşu itibariyle Board Teşkilatı ile birlikte çalışmıştır. Bir evanjelik etki içinde kalmıştır. Başarılı olabilmek için belli kurallar koyulmuş ve bu kurallara gelen tüm idareciler uymuştur[247].

Kurallardan bir tanesi; Kolejin denetiminin temelinde fakülte ve vakıf heyeti arasında doğrudan ilişki kurulması vardır. Yani kurum vakıftan bağımsız hareket edemez. Bunun

246 Süleyman Büyükkarcı, **Türkiye'de Amerikan Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2004, s. 21.
247 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 926.

yanında diğer bir kural; Kadın Board Teşkilatı ile düzenli ilişkiler sürdürülmeli ve kolej bütçesi vakfın denetiminde olmalıdır. Bir diğeri; İstanbul'daki Board Danışma Kurulu'nun vazifelerine dikkat edilmelidir. Fakülte ikili denetimde olmalıdır. Okulda başarının sağlanması ve kurumun güvencesi için Amerikan Hıristiyan halkının okula ilgisi arttırılmalıdır[248]. Kural ve kaidelerden anlaşıldığı üzere kolej bir misyoner okulu olarak kurulmuş ve sürekli olarak misyoner teşkilatının desteğini almıştır.

Kolej, Kadın Board Teşkilatı tarafından kurulmuş ve sürekli aynı teşkilat tarafından desteklenmiştir. Büyük amaçları "*Türkiye'de Yüksek Hıristiyan Eğitimi*" vermektir. Kolejin fakülte üyeleri Kadın Board Teşkilatı'nın desteğini açık olarak kabul etmektedirler. Yüksek eğitimde Hıristiyan kurumu olmak için; Türkiye'de diğer Hıristiyanlık için çalışanlar ile yüksek işbirliği kurulması gerekmektedir. Bunun yanında diğer Amerikan Kolejleri ile sıkı dostluk sürdürülmektedir[249].

Misyoner Patrick'in belirtiğine göre; " *Tüm öğretmenler sadece entelektüel bir eğitim almakla kalmayıp bunun yanında Hıristiyan kadınlar olarak onlarda ahlak ve dinin etkisi çok güçlüdür*"[250] Bu cümleden anlaşıldığı gibi okul yüksek misyonerlik idealleri için kurulmuştur. Okul öğrencilerinde ahlak ve dini eğitim ön planda gelmektedir.

Bayan Patrick'in; " *İstanbul Amerikan kız Koleji'nde din öğretimi güçlü ve doğrudan olmalıdır. Hıristiyanlık ideolojisi onlarda okuldan sonraki haytalarında da etkili olmalıdır*" [251]şeklindeki sözleri okulun kuruluş amacını bize fazla söze gerek bırakmadan açıklamaktadır.

---

248 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 927.

249 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 928.
250 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 928.
251 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 928.

Misyonerlerin, Ermeni kızların Protestanlaştırılması amacıyla yapmış oldukları ev sohbetleri, 1843 yılında bir kız okulunun oluşmasına neden olmuştur. Okul Gedikpaşa'da faaliyetlerine başlamış ve Misyoner Heyeti Sekreteri N. Clarke okulun geliştirilmesine faydalı olmuştur. Amerikan Misyoner Kadın Heyeti okula 98.000 dolar yardım sağlamıştır[252].

Okulun 1873'te anaokulu seviyesinde öğrenci sayısı 40 olup okul için kiralanan binanın zemin katında mutfaklar, yemek odaları, birinci katta bürolar, kütüphane ve sınıflar ile çalışma odaları, diğer katlarda da yatak odaları bulunmaktadır[253].

1892 yılında Amerikan Kız Koleji çalışanları maaşlarının artırılması için; Kolej Vakıf Kurulu'na, WBM(Kadın Board Teşkilatına) ve ABCFM(Amerikan Board Teşkilatı'na) ricada bulunmuşlardır[254]. Yukarıdaki belge aynı zamanda Kolejin misyoner teşkilatınca doğrudan desteklendiğini göstermektedir. Board çalışanlarına maaş verebilecek kadar etkili bir sistem kurmuştur.

14 Mayıs 1895 tarihli İstanbul Amerikan Kız Koleji ile ilgili ek rapordan anlaşıldığı üzere okul 1890 yılında kurulmuştur[255]. 1893 yılında okulda 147 öğrenci eğitim almaya başlamıştır.

Çeşitli bölümlerin açılmasıyla kolej Türkiye'deki çalışmalarını genişletmiştir. Misyoner dernekleri okulu desteklemektedir. Okulda;

Matematik

Fen

Tarih

Felsefe

Rumca

---

252 Ertuğrul, **Kültürümüzü Etkileyen Okullar** ..., s.173.

253 Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okul**..., s. 127.

254 P.A.B.C.F.M. Reel 610, Belge No: 93.

255 P.A.B.C.F.M. Reel 606, Belge No: 558.

Fransızca

Slav

Ermenice gibi dersler için bölümler mevcuttur[256].

1895 yılında 161 öğrenci olan okulda öğrenci milliyetleri şöyledir[257];

Ermeni: 88

Rum: 19

Bulgar: 18

İngiliz: 15

Amerikan: 6

Alman: 7

İtalyan: 1

Rus: 1

İsrailit: 1

Türk: 1

Öğrencilerden 84'ü yatılı olarak eğitimini sürdürmektedir. 1895 yılında okul yöneticisi Zürih Üniversitesinde bir yıl çalıştıktan sonra eylül ayında koleje geri dönmüştür. Fakülte Dekanı olan Bayan Fensham tarih bölümü derslerine girmektedir. O da İngiltere'de Oxford'da bulunduğu için yıl boyunca derslere girememiştir.

Müzik derslerine, Bayan Winifred Seager, Fransızca derslerine; Bayan Clopath girmektedir. Bütün dil sınıflarında özel çalışmalar sürmektedir. Kimya Laboratuarı kurulmuştur. 1895 yılı içinde üç seçmeli ders oluşturulmuştur. Bunun amacı kolejin farklı alanlarda gelişmesini sağlamaktır.[258] Bayan Patrick bu dönemde okulda öğretmenlik yapan başka bir personeldir. Sağlık durumu iyi olmadığı için İstanbul'daki işlerine

256 P.A.B.C.F.M. Reel 606, Belge No: 357, 358.

257 P.A.B.C.F.M. Reel 606, Belge No: 558.

258 P.A.B.C.F.M. Reel 606, Belge No: 558.

kısa süre ara vermiştir. Onunla ilgili gelişmeler misyoner belgelerinde kaydedilmiştir[259].

Türkiye'de yüksekokul seviyesinde misyonerler büyük hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bunun nedeni mali sıkıntılar yaşanmasıdır. Misyoner okulunda vaizlik hizmetleri her pazar düzenli olarak sürmektedir. Hıristiyanlık çalışmaları için toplantılar düzenlenmektedir[260].

1895 yılında okul için en önemli gelişmelerden birisi de İstanbul Amerikan Kız Koleji II. Abdülhamit'in iradesi ile ruhsatlı bir okul haline gelmiştir. Bu irade A.W. Terrl'in ikna çabalarıyla alınmıştı[261].

1902 yılında İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin genel müdürü Dr. Mary Mills Patric'dir. Kolej Dekanı Bayan Florence Fensham'dır. Bayan Fensham Chicago'da iki yıl teoloji eğitimi almış bir kadın misyonerdir. Kolejin amacı misyonerlere göre modern eğitim vermektir. Okul öğrencileri İstanbul'daki yüksek sınıfın çocuklarıdır. Okulda genelde Levantenler hakimdir. Rum, İngiliz, Alman, Türk, Amerikalı kızlar bu okulda eğitim görmektedir.[262]

1903 yılında Bayan Patrick Boston'da bulunan Misyoner Judson Smitj'e okul ile ilgili bilgileri içeren bir makale göndermiştir[263]. Bu makaleler Amerikan Board Teşkilatı tarafından yayınlanmaktadır. Yayınlarla misyonerler çalışmalarını tüm dünya misyonerlerine duyurmaktadır.

Bunun yanında İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin genel müdürü olan Bayan Patrick yürüttüğü çalışmaları sürekli olarak Amerika'ya rapor etmiştir. 9 Şubat 1904 yılında yollamış olduğu mektupta anlaşıldığı gibi, Amerika'dan gelen önerilere

259 P.A.B.C.F.M. Reel 610, Belge No: 410.
260 P.A.B.C.F.M. Reel 606, Belge No: 559.
261 P.A.B.C.F.M. Reel 606, Belge No: 559.
262 P.A.B.C.F.M. Reel 616, Belge No: 732.
263 P.A.B.C.F.M. Reel 623 Belge No: 920.

göre hareket etmektedirler. Planlarının detaylarını ayrıntılı olarak yazmaktadırlar[264].

Misyonerler okulda yaptıkları çalışmaları teoloji kurslarında tartışmaktadırlar. Bayan Patrick, 3 Mayıs 1904 tarihli mektubunda bu kursun 12 Mayıs 1904 saat 4:30'da toplanacağını bildirmektedir[265].

1903'e kadar 25.000 talebeye eğitim veren okul 435 öğrenci mezun etmiştir. Mezunların 195'i Bulgar, 144'ü Ermeni, 76'sı Rum, 14'ü İngiliz ve Amerikan, 3'ü Alman, 2'si Yahudi ve 1'i Türk'tür[266].

17 Şubat 1905 tarihli İstanbul Amerikan Kız Koleji ile ilgili belgede Bayan Patrick, Misyoner Dr. Judson Smith'e kolejde çok başarılı ve mutlu bir yılın geçtiğini ve özellikle Hıristiyan Cemiyeti'nin akşam toplantılarının çok faydalı olduğunu bildirmiştir. Psikoloji derslerinin çok iyi geçtiğini fakat düzenli bir psikoloji laboratuarlarının olmayışından yakınmıştır[267].

İstanbul Amerikan Kız Koleji uluslararası bir niteliğe sahiptir. Mezunları çeşitli ülkelerde iş sahibi olmaktadırlar. Okul öğretmenleri, mezunlarını da yakından takip etmektedirler. 1905 yılında Bayan Patrick Atina'ya ziyarette bulunmuştur. Bu ziyareti sırasında okullarından mezun olan bir öğrencilerinin "Princess Hospital" isimli hastanenin başına getirildiğini bildirmiş, bundan kendisinin büyük onur duyduğunu söylemiştir[268].

1905 yılında bir binası yangında yok olan okul 1905 yılında Arnavutköy sırtlarına taşınmıştır[269]. 10 Mart 1905'de okul için yeni bina yapılmaya başlanmış ve gelecek yıl içinde

---

264 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 921.

265 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 924.

266 E. George White, **Bir Amerikan Misyoneri'nin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları** ..., s. 80.

267 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 931, 932.

268 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 932.

269 Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika** ..., s. 162, 163.

bitmesi beklenmektedir. Misyoner Smith okula gelerek çalışmaları yerinde denetlemiştir[270].

Okulun geçirdiği büyük yangın diploma töreni için yapılan planları da alt üst etmiştir. 6 Ocak 1906 tarihinde henüz diploma töreni için bir kesinlik yoktur. Bu durum Okul müdürü Bayan Patrick'i rahatsız etmektedir. Yeni okul binasının hızla tamamlanmasını arzu etmektedir[271].

1906 yılında kolej gücünü artırmıştır. Kişilerarası ilişkiler üst düzeyde iyidir. Türkiye'de kolejin yeri misyonerlere göre yükselmiştir.[272] 1908 yılında problemler olsa da kolej varlığını sürdürmüştür[273]. Kadın Board Teşkilatı okula yardım ve desteklerini sürdürmektedir[274]. 21 Aralık 1908 yılında okul binasında yapılacak yenilikler için maddi beklentiler üst düzeye gelmiştir[275].

1909 yıl içerisinde okul Board Teşkilatı'nm bir kurumu olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. Boston'daki misyonerlerle ilişki içinde okul faaliyetleri yürütülmektedir[276]. 1910 yılında okula dışarıdan çeşitli ziyaretçiler gelmiş ve okul çalışmalarına destek vermiştir. Bunlardan Charles Dickinson "İran Şiiri" üzerine fakülte öğrencilerine konferans vermiştir. 10 Mart 1910 tarihinde, Profesör Sophie C. Hart, edebiyat bölümlerine informal olarak dersler vermiştir. John Garstang, Arkeoloji üzerine bir konferans verirken, Dr. Emily Ray Gregory de Biyoloji üzerine bir konferans vermiştir[277].

Misyonerlere göre 1910 yılı okul için başarılı bir yıl olmuştur. Kadın Board Teşkilatı İstanbul Amerikan Kız Koleji'ne

270 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 933.
271 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 934, 935.
272 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 936.
273 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 941.
274 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 942.
275 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 943.
276 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 944, 945.
277 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 966.

desteklerini sürdürmüştür. Bayan Mary Mill Patrick okuldaki idareci görevine devam etmiştir[278].

Kolej 1932 yılında Robert Koleji ile birleştirilmiş, 1932-1933 yılında okulda 276 öğrenci öğrenim görmektedir. 182 öğrenci gündüzlü, 94'ü yatılıdır. 30 kadın olmak üzere 43 öğretmen çalışmaktadır. Okulda bu dönemde okutulan dersler şöyledir.

Orta Kısım:

Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, İngilizce, Tercüme, Fransızca, Fen Bilgisi, Riyaziye, Müzik, Beden, Resim

Lise Kısmı:

Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, Riyaziye, Tabiiye, İçtimaiyat ve İktisadiyat, Beden, Müzik, Kimya, Fizyoloji, Arziyat, Hikmet, Ruhiyat ve Ahlak, Mantık, Kozmografya, Felsefe[279]

Eğitim misyonerlerin en büyük silahı olup Osmanlı son döneminde Amerikalı misyonerler bu silahı çok iyi kullanmıştır. Osmanlı Devleti'de bu okullara ve faaliyetlere izin vermiş, denetimler kısıtlı olmuştur. Tevhid-i Tedrisat ile birlikte bu kurumlar denetim altına alınmaya başlanmış ve Milli Eğitim sisteminin uygulanması ile başarı sağlanmıştır. Türkiye bu kanunla ve uygulamalarla büyük bir tehditten kurtulmuştur.

İzmir'de Amerikan Okulları

İzmir'deki Amerikan okulları

İzmir'de Amerikan okullarına değinmeden önce İzmir'de Amerikan misyonerlerinin durumunu genel bir şekilde ele almanın yararlı olacağı kanısındayım. 1860 yılı Amerikan Board arşiv belgesinden anlaşıldığı üzere İzmir, Amerikalılar tarafından Batı Türkiye Misyonu içinde incelenmiştir. İzmir'in yanında bu misyonda; İstanbul, Tokat, Kayseri, Bursa, Sivas,

278 P.A.B.C.F.M. Reel 623, Belge No: 967,968.

279 Sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar** ..., s. 72, 73.

Yozgat istasyon olarak faaliyet göstermektedir[280]. İzmir İstasyonu Board heyetinin önem verdiği istasyonlardan birisidir. Çünkü İzmir Limanı Boston'dan gelen misyonerlerin Anadolu'da ilk ayak bastıkları yer olmuştur. Papaz Pliny Fisk ve Parsons Kasım 1819'da Boston'dan İzmir'e hareket etmişlerdir. 3 Kasım 1819 yılında Boston limanından gemiyle hareket eden Fisk ve Parsons 9 Ocak 1820 yılında İzmir'e vardılar. Böylece Amerikan misyonerlerinin Osmanlı Devleti içinde vardıkları ilk liman ve ayak bastıkları ilk toprak İzmir oldu[281].

Amerikan Misyonerlerinin İzmir'e Gelişleri ve Teşkilatlanmaları

İzmir'de misyonerler 1833 yılında bir istasyon kurarak faaliyete başlamışlardır.[282] İstasyonda 1845'e kadar Mugurdich Towmasian ve Bay Sarkis Amerikan Protestan misyonerlerinin çalışmalarında yardımcı olmuştur. 1845 yılında bu iki yerli çalışanın ölmesi İzmir'deki çalışmaları durma noktasına getirmiştir[283].

Batı Türkiye Misyonu içinde İzmir 1860 yılından itibaren yıllık tablolarda yer almaktadır. 1860 yılında İzmir'de 2 tane Amerikan Papazı görevlidir. 2 tane Amerikalı bayan misyoner görevli olarak çalışmaktadır[284]. Bir yerli vaiz ve yardımcısı dini faaliyetleri yürütmektedir. Bu dönemde dini faaliyetler

---

280 P.A.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 4. Ve Bkz; Özgür Yıldız; **Misyonerlik ve Amerikan Board Teşkilatı(Türkiye'de Siyasi ve Sosyal Hayata Etkileri)**, IQ Yayın Evi, İstanbul 2009, s.13.

281 "Reports, 1819 Mıssıon to Jerusalem" **Mıssıonary Herald**, 1819, sayı.15, s .44-45 ve A.L.Tibawi; **American Interests In Syria 1800—1901**, Clerendon Press, Oxford, 1966, s.1–16, Ayrıca Bkz. American Board 1931 Constantinople Station, s.8.

282 P.A.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 187

283 DWIGHT H.G.O.; **Chrıstıanıty In Turkey, A Narrative of The Protestant Reformation m The Armenan Church,** Ballantyne Prınter, London, 1854, s. 209

284 Özgür Yıldız;"Osmanlı Devleti'nde Amerikan Kadın Misyonerleri ve Faaliyetlerine Bir Bakış", Uluslararası Multidisiplinler Kadın Kongresi, **Dokuz Eylül**

başlangıç aşamasındadır. Pazar ayinlerine katılanların sayısı 20'dir. İbadet yeri olarak Amerikan Protestan misyonerlerinin bir kilisesi bulunmaktadır. 21 kilise üyesi olmuş ve 1860 yılı içinde toplam 29 kişi Protestan yapılmıştır[285].

Bay Ladd 1861 yılı içinde 1200 dolar maaşla misyoner olarak görev yapmaktadır[286]. Bay Ladd 1862 yılında da İzmir'de ki faaliyetlerden sorumlu misyonerlerden birisidir[287].

1862 yılında Board Heyeti İzmir'de iki misyoner görevlendirmiştir. Pazar ayinlerine katılanların sayısı 19 olmuştur. Toplam kilise üyesi 22'ye çıkmıştır. Dini faaliyetler hızla sürmektedir. Dış istasyon olan Didim'de Kilise üye sayısı 6 olmuştur[288].

1864 yılında 2 erkek 2 bayan Amerikan çalışan İzmir'de faaliyetlerini sürdürmüştür. Kilise üye sayısı 23 olmuştur. Pazar ayinlerine 18 kişi katılmıştır. İstanbul'dan sonra ikinci istasyon olarak kayıtlarda yer almıştır. Sadece bir kilisede misyonerlik faaliyetleri ve dini hizmetleri sürmektedir[289].

1866 yılında İzmir'in dış istasyonları Didim ve Manisa'dır. İzmir'de bu yıl içinde bir misyoner görevdedir. Kilise üyelerinin sayısı 37'yi bulmuştur. Pazar ayinlerinden sonra eğitim için düzenlenen pazar okullarına katılıp ders alanların sayısı 21 olmuştur. Didim'de bir Protestan kilisesi faaliyet göstermektedir. Aydın'da 12, Didim'de 10 kilise üyesi olmuştur. Didim'de bir papaz görevlendirilmiştir[290].

1869 yılına gelindiğinde İzmir'de bir Amerikan misyoneri görevini sürdürmektedir. Kilise kurulduğundan beri üye sayısı 37 olmuştur. Pazar ayinlerine katılanların sayısı 35 olmuştur.

Üniversitesi, 21. Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar değişim ve Güçlenme 5. Cilt. İzmir 2010, s.188-195.

285 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 4.

286 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 88

287 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 94

288 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 15,16..

289 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 27.

290 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 39.

Didim'deki kilisede faaliyetlerini sürdürmekte, kilise üye sayısı 14, Pazar ayinlerine katılanların sayısı 20 olmuştur[291].

Dini faaliyetler 1860 yılından 1909 kadar Board yıllık raporlarında yer almıştır. Cemaatin sayısı zamanla artmıştır. 1874 yılında İzmir'de kilise üye sayısı 42'ye çıkmıştır. İzmir bu dönemde Manisa'ya bağlanmıştır. Manisa'da Pazar ayinlerine katılanların sayısı 70'dir. Amerikan Board bölgeyi Manisa, İzmir, Didim ve Akhisar olarak dış istasyonlarda idare etmiştir[292].

1876 yılında Manisa sahasında; Afyonkarahisar, Didim, Akhisar, İzmir dış istasyon olarak görülmektedir. İzmir'deki Kilise üye sayısı 13'e düşmüştür. Didim'de 14 Akhisar'da 6 kişi Protestan kilisesine üye olmuştur[293].

1877 yılında İzmir'de kilise üye sayısı 8 olup 40 kişi Pazar ayinlerine katılmıştır. İzmir Manisa'nın dış istasyonu olarak yer alırken; Akhisar, Didim, Bayındır, Afyonkarahisar, Bergama'da dış istasyon olarak yer almıştır. Tüm bu dış istasyonlara Pazar ayinlerine katılan Protestan cemaat bulunmaktadır[294]. 1878 yılında da Pazar ayinlerine 40 kişi katılmış, 35 kişi pazar okullarında eğitim almıştır[295].

1879 yılında Manisa'da iki Amerikan misyoneri görevli olduğu için hâlâ merkez istasyon olarak görülmektedir. İzmir'de sadece 2 okul öğretmeni ve bir vaiz görev yapmaktadır. Tüm dış istasyonlar dâhil Amerikan Board Heyeti bölge 17 kişi çalıştırmaktadır[296].

1880 yılında Manisa ve İzmir'de birer misyoner bulunmaktadır. Manisa, İzmir, Didim ve Bayındır'da birer kilise

291 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 48.
292 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 171.
293 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 198.
294 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 212.
295 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 226.
296 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 239.

faaliyettedir. Manisa'da Pazar okullarına katılanların sayısı 70 İzmir'de 50, Bayındır'da 30, Afyon'da 50 olmuştur[297].

1884 yılında İzmir'de bir misyoner görevlidir. Sahada sadece tek misyoner görev yapmaktadır. Toplam bölgede Board'dan maaş alarak çalışan 10 kişi vardır. Dini çalışmalarda artma görülmüştür. 420 kişi Pazar ayinlerine katılmıştır[298].

1886 yılında İzmir'de tek misyoner vardır. Çalışan sayısı 14 olmuştur. Kilise'nin üye sayısı 43 olmuştur. Ortalama Pazar ayinlerine katılanların sayısı 120 olmuştur. Akhisar'da; 7, Burdur'da; 3, Manisa'da; 3 kilise üyesi vardır. Tüm istasyon genelinde Pazar ayinlerine katılanların sayısı 195 olmuştur[299].

1900 yılında İzmir'de 3 erkek, 5 kadın, 2 bekâr toplam 10 misyoner görev yapmaktadır. Artık 20. Asrın başından itibaren Amerikan misyonerleri İzmir'e büyük bir çıkartma yapmışlardır. Protestan Mezhebine bağlı olanların sayısı 465'e çıkmıştır[300]. 1901 yılında misyoner sayısı 11 olmuştur[301].

1905 yılında İzmir'de yönetici olarak Hagop Tashjian, Afyon'da Hagop, Yerenian, Burdur'da Harotune Hagopian, Ödemiş'te Haroutune Armaghanian, Manisa'da Hagop Minasian çalışmaktadır. Kilise üye toplamı İzmir'de 135'tir[302].

İzmir şehrini Amerikan misyonerleri bir ağ gibi sarmışlardır. Islahat Fermanı ve Adalet Fermanı'ndan sonra içimizde bulunan azınlıklar ve yabancılar daha serbest hareket etme şansını yakalamışlardır. Yapılan faaliyetler neticesinde genellikle içimizde barındırdığımız Ermeni nüfuz üzerinde daha etkili olmuşlardır. Ermenilerin Protestan mezhebine geçmeleri diğer azınlıklara göre daha yoğun olmuştur.

---

297 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 261
298 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 327
299 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 355
300 P.A.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 187
301 P.A.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 226
302 P.A.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 331

İzmir İstasyonu'nun kuruluş aşamasındaki çalışmaları fazla başarılı olmamıştır. Misyonerler istasyonda uzun süreli kalmamışlardır. Ama İzmir 1860'lı yıllardan sonra Board bütçesinden önemli paylar almıştır[303].

İzmir istasyonu 1870 yılından itibaren 12 yıl Manisa'ya bağlı bir dış istasyon olmuştur. 1882 yılında tekrar merkez istasyon haline gelmiştir. İzmir istasyonuna bağlı dış istasyonlar zaman içerisinde Batı Türkiye Misyonu yıllık raporlarında değişiklik göstermiş ise de; Manisa, Akhisar, Aydın, Afyonkarahisar, Bayındır, Ödemiş, Burdur, istatistiklerde sıklıkla yer almıştır[304].

Amerikan Board Heyeti İzmir'de misyoner, papaz, vaiz, öğretmen ve yerel yardımcılar ile çalışmıştır. Son dönemde eğitim amaçlı misyonerler İzmir'de yer almıştır. 1886 yılında L. Barflett görev yapmıştır. Ardından İzmir Uluslararası Koleji'ni de açılmasıyla, Bayan MC Callum, Bayan Dr. Maclachan, Bayan Dr. McNaughton, Bayan Pohl, Bayan Mills, Bayan Prof. Lawrence, Bayan Prof. Caldwell çalışmıştır[305]. 1886 yılı misyoner maaşlarına baktığımızda en yüksek maaşı İzmir misyoneri almaktadır[306].

1886 yılında Batı Türkiye 45. Yıllık Toplantısında İzmir misyonerlerinin yenilenmesi talebinde bulunulmuştur. Deneyimli ve Ermenice bilen bir misyoner isteği gündeme gelmiştir. Bölgedeki Ermenilerin Protestanlaştırılması için bu işin önemi belirtilmiştir[307].

---

303 PA.B.C.F.M., Reel: 583 Belge No: 130

304 P.A.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 5. Reel: 588 Belge No: 147, 198, 212, 226, Reel: 617 Belge No: 379.

305 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 212 ve Cass Arthur Reed; "Smyrna The Oldest Station of our Mission", Centennial of Constantinapol Station, İstanbul 1931, s.13.

306 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 212

307 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 113

1888 yılında yıllık toplantının listeleri düzenlenmiştir. Buna göre İzmir'deki dış istasyonlar hakkında daha detaylı raporlar istenmiştir. Manisa dış istasyonunun Akhisar'dan daha önemli olduğuna ve Afyon'daki okul çalışmalarının çok önemli olduğuna vurgu yapılmıştır[308].

1893 yılına gelindiğinde ise bütçede ayrılan payın artığını görmekteyiz. Hatta İzmir, ayrılan pay ile üçüncü büyük merkez haline gelmiştir. Eğitim faaliyetlerinin etkili olarak başlaması bu payın artmasında etkili olmuştur.

1899 yılında İzmir'de misyoner olarak Bay Bartlett ve Bayan Pohl görev yapmıştır. Batı Türkiye Misyonu'nun 17 Mayıs 1899 tarihindeki 58. Yıllık Toplantısında bu iki misyoner planlama ve eğitim komisyonlarında görev almışlardır[309].

İzmir'e ayrılan bütçe yıldan yıla artmıştır. 16 Temmuz 1910 tarihli belgeden anlaşıldığı üzere İzmir'de misyonerlik faaliyeti yürütenlerin yıllık maaşı 1.225.00 Board Çalışmaları için ayrılan ödenek 614. 00 Kadın misyonerlerin çalışmaları için 565. 19 Türk Lirasıdır.[310] 13 Nisan 1912'de ayrılan ödeneğin genel toplamı 5.148. 84 TL olmuştur[311].

Savaşlar ve Osmanlı devletindeki iç huzursuzluklar misyonerlerin bu dönemde çalışmalarını olumsuz etkilemiş hayliyle ayrılan ödeneklerde azalmıştır. İzmir İstasyonundaki misyoner faaliyetler Birinci Dünya Savaşı sırasında da devam etmiştir. 1917 yılında Bayan Samuel L. Caldwell ve 3 çocuğu, Bayan C.W. Lawrence ve 5 çocuğu savaş yıllarında da çalışmalarını sürdürmüşlerdir[312].

---

308 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 253

309 PA.B.C.F.M., Reel: 607 Belge No: 131

310 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 168.

311 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 192.

312 **Missionary Herald**, 1917, August/8/ CXII s.371.

İzmir'de Eğitim Faaliyetleri

Her istasyonda olduğu gibi misyonerler İzmir'de önce küçük çocukları eğittikleri küçük bir okul açmışlar. İzmir'deki okul sonraları uluslararası bir boyut kazanmıştır. İzmir'de eğitim faaliyetleri 1836 yazında başlamıştır. Ermeni kızların eğitimi için Amerikan misyonerleri bir okul kurmuşlardır. Okula mobilyalar, sıralar, almışlardır. Bir hafta içinde kırktan fazla kızı eğitmeye başlamışlardır[313].

İzmir'de 1866 yılında karma okul açılmıştır. Okulda 40 kişiye ders verilmiştir. Didim ve Manisa dış istasyonlarında da birer okul açılmış ve bu okullarda toplam 37 kişi eğitim altına alınmıştır[314].

1869 yılında karma okul faaliyetlerini sürdürmektedir. 25 çocuğa eğitim verilmiştir. Dış istasyonlarda da eğitim faaliyetleri yıl içerisinde sürmektedir. Misyonerlerin alanda en önem verdikleri çalışma eğitim olmuştur. İzmir'de de bu işi 1860'lı yıllarda başlatmışlardır[315].

1870'li yıllarda İzmir Manisa'nın Dış istasyonu olarak istatistiklerde yer almıştır. 1873 yılında İzmir'de 15 kız 15 erkek öğrenci olmak üzere ortak okulda misyonerler eğitim faaliyetlerini sürdürmektedirler. Aynı dönemde Manisa'da kız yatılı okulunda 19 kız öğrenci eğitim görmektedir[316].

1876 yılında İzmir'deki ortak okul faaliyetini durdurmuş, sadece Akhisar'daki okulda 17 öğrenci eğitim altında bulundurulmuştur. Aydın, Bayındır, Didim gibi dış istasyonlarda da eğitim faaliyetleri istatistiklerde yer almamaktadır[317].

313 Dwıght H.G.O.; **Chrıstıanıty In Turkey, Anarrative of The Protestant Reformation ın The Armenan Church,** Ballantyne Prınter, London, 1854, s. 61.

314 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 42.

315 PA.B.C.F.M., Reel: 582 Belge No: 70

316 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 167.

317 PA.B.C.F.M., Reel: 588 Belge No: 205.

1879 yılında Manisa'daki yatılı okulda 38 öğrenci eğitim altındadır. İzmir'de iki karma okul açılmıştır. Öğretmenler burada görevlendirilmiş, 66 öğrenci Protestan misyonerleri tarafından eğitilmiştir. Bunun yanında Akhisar ve Afyon'da da ortak okullar eğitim yapmaktadır.

1883 yılında İzmir'de 157, Manisa'da 57, Akhisar'da 30 tüm istasyon genelinde 238 öğrenci eğitim almaktadır[318]. 1884 yılında İzmir'de 147 çocuk öğrenim görmektedir[319]. 1886 yılında İzmir'deki kız ve erkek okulu faaliyetlerini sürdürmüştür. Toplam 196 öğrenci eğitim almıştır[320]. 1887 yılında İzmir dış istasyonlarından Bayındır'da kızlar için bir okul, Afyon ve Akşehir'de erkekler için bir okul bulunmaktadır. Bu okullara Board Heyeti bütçe ayırmıştır[321]. 1888 yılında İzmir'de 1 erkek yatılı okulu ve bir kız yatılı okulu bulunmaktadır. Erkeklerin sayısı 40, kızların sayısı 70'dir. Toplam 180 öğrenci vardır[322].

1889 yılında İzmir'deki Amerikan okulunda kapanış töreni yapılmıştır. Törende Ermenice, İngilizce, Rumca, Fransızca derlemeler sunulmuş, şarkılar söylenmiştir. Ulaştığımız bu belge İzmir Kız Yatılı Okulu'nun planı bulunmaktadır[323].

1895 yılında İzmir'de kız okulu faaliyet göstermektedir. Bunun yanında anaokulu açılmıştır. 3 öğretmen ve 2 yardımcısı Board Heyeti'nden maaş almaktadır[324]. 1897 yılında, İzmir Kız Okulu, Anaokulu ve Manisa Kız Okulu'nda Amerikalı misyonerler eğitim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu iş için yıllık tahmini bütçede 41.000 dolar ayırmışlardır[325].

318 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 312
319 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 331
320 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 384
321 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 227
322 PA.B.C.F.M., Reel: 596 Belge No: 397
323 PA.B.C.F.M., Reel: 597 Belge No: 473-475, ve 533-538.
324 PA.B.C.F.M., Reel: 607 Belge No: 317
325 PA.B.C.F.M., Reel: 607 Belge No: 363

1902 yılında eğitim için Board Heyeti 40.500 dolar ayırmıştır. İzmir'deki Kız Okulu, Manisa'daki Kız Okulu, İzmir'deki Anaokulu faaliyetlerini sürdürmektedir. Bayındır ve Akhisar'da da eğitim çalışmaları devam etmektedir[326].

20. asrın başında Amerikan okulları artık Anadolu'yu bir ağ gibi sarmıştır. Osmanlı Devleti bu okullara ruhsat vermiş, okullar bu izin belgesiyle faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1903 yılında Osmanlı Devleti'nde bulunan bu okullar arasında İzmir'deki Amerikan okulları önemli yere sahiptir. Bu okullar şunlardır[327]:

1- İzmir, Zükur
2- İzmir, Yatılı ve Gündüzlü İnas
3- İzmir, İbtidai, Zükur
4- İzmir, İbtidai, İnas
5- İzmir, Ödemiş, Zükur ve İnas
6- Manisa, İbtidai, Zükur ve İnas
7- Manisa, İbtidai, Zükur ve İnas
8- Saruhan, İbtidai, Zükur ve İnas

Birinci Dünya Savaşı sırasında da okul faaliyetleri sürmüştür. Bu dönemde iller arası geçiş izinle olmaktadır. 1917 yılında İzmir Protestan Mektebi talebesinden Bursalı Anjelik'in Balıkesir'de bulunan ebeveyninin yanma gitmesinin müsaade talebi[328] ve 1918 yılında İzmir Amerikan Mektebi hocalarından Avadis'in, Sivas'ta bulunan Kız kardeşi ve kızlarının İzmir'e gelmeleri için izin istemesi ve Osmanlı Devleti'nin bu hususta zorluk çıkarılmaması kararı bunun bir göstergesidir[329].

326 PA.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 30
327 B.O.A., **Y.A. RES**. Dosya No: 122/ Gömlek No: 45
328 B.O.A., DH. EUM. 2. ŞUBE Dosya No: 40 Gömlek No:53
329 B.O.A., DH. EUM. 2. ŞUBE Dosya No: 48 Gömlek No:33 ve B.O.A., DH. EUM. SSM. Dosya No: 56 Gömlek No:46

İzmir'de, Amerikalı misyonerler eğitim faaliyetlerini yoğun olarak sürdürmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin de bu faaliyetlere resmi izin vermesi misyonerlerin faaliyetlerini kolaylaştırmıştır. İzmir dış istasyonlarında 8 okul ruhsatlı olarak 20. asrın başında faaliyet göstermiştir.

İzmir Uluslararası Koleji'nin Kuruluşu

Okul 1891 yılında kurulduğunda bir erkek okulu şeklinde tasavvur edilmiş ve 18 erkek öğrenciyle eğitim yaşantısına başlamıştır. Zamanla okula hazırlık bölümü eklenerek yüksekokul derecesine yükseltilmiştir. Orijinal adı "Boys School" iken yüksekokul olunca "American High School for Boys" olmuş, birkaç yıl sonra " The American Collegiate Institute" olmuş ve en sonunda 1903 yılında " The International College" yani İzmir Uluslararası Koleji adını almıştır[330].

1903 Board Teşkilatı yıllık raporundan anlaşıldığı üzere geçen yıla göre öğrenci sayısı 300'e yaklaşmıştır. Kütüphane ve bilimsel bölümler Board Teşkilatı'nın desteğiyle yapılmıştır. Okula YMCA (Young Man's Christian Association)'nın desteği sürmektedir[331].

Aynı yıl kız okulunda 34 yatılı öğrenci bulunmaktadır. Bunlar arasında Rum çocuklar çoğunluktadır. Okulda Ermeni ve Rum öğrenciler için kilise toplantıları sürmektedir. Protestanlaştırama çalışmaları devam etmektedir[332].

29 Haziran 1904 tarihinde Amerikan Koleji mezuniyet töreni yapmıştır. Programda Ermenice, Fransızca, İngilizce etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Mezunların isimleri raporlarda şöyle belirtilmiştir[333]:

---

330 PA.B.C.F.M., Reel:618 Belge No: 535, 582 ve., Reel: 617 Belge No: 47.

331 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 481. ve Reel:618 Belge No: 535.

332 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 482

333 PA.B.C.F.M., Reel: 623 Belge No: 50,51,52.

Yüksekokul Mezunları

1- Dirouhi Kerestedjian

2- Rosa Kerestedjian

3- Gula Zakian

4- Yester Zambakian

Normal Bölüm Mezunları

1- Araxie Garabedian

2- Zabel Geozumian

3- Perguse Ohanian

4- Victoria Oozoomian

5- Nouvart Tashjian

6- Olympia Yeranian

1903 yılında okul mezunları Ermenilerden oluşmaktadır. Fakültenin kontrolü Boston'da bulunan ABCFM (Amerikan Board Teşkilatı)'dır.[334] Aynı yıl İzmir'de Board İdare Kurulu ise şöyledir [335]:

Board İzmir İdare Kurulu 1903:

Başkan: Papaz Alexander Maclachlan

1. Şube

Papaz Lyman Barlett, İzmir

Papaz R.P. Asha (İngiliz din görevlisi), Buca

Sıdney La Fontaine, Bornova

R. Lee Bolton, İzmir

Rıchard Whıttall, Bornova

C. Wakefield Lawrence, İzmir

334 PA.B.C.F.M., Reel: 623 Belge No: 117.

335 PA.B.C.F.M., Reel: 623 Belge No: 116.

2. Şube

Papaz James. P. Macnaughton, İzmir

Papaz L. Le Bouvıer (Alman din görevlisi), İzmir

Rufus Lane (Amerikan Konsolosu), İzmir

Douglas Paterson, Bornova

Papaz Xenophon Moschou, İzmir

Frank Blacker, Buca

3. Şube

Papaz James Murray, İzmir

Papaz Steinwald (Alman din görevlisi), İzmir

Ezra Johnson Davee, Bornova

Papaz H. Tashjıan B.A., İzmir

S.L. Caldwell, İzmir

İzmir bu dönemde Protestan Amerikan misyonerlerinin istilasına uğramıştır. Bu çalışanlar okul faaliyetlerini yakından takip etmiştir. Osmanlı Devleti bu okullarda sadece eğitim verilmediğini ve misyonerlik çalışmaları yapıldığını belgelerde bildirmiştir. Mekteplerde, Müslüman talebelerin olduğunu ve bunların din değiştirdiklerinin haber alındığını bildiren Osmanlı Devleti bu konuda araştırma yapılmasının gerekli olduğuna kanaat getirmiştir.[336]

30 Haziran 1905 tarihinde Uluslararası Kolej'in mali istatistikleri Türk Lirası olarak düzenlenmiştir. Rapora göre o dönemde TL= 4,40$' dır[337].

Gelirler

1- Elde olan: 174. 21

2- Öğretim; Öğrenci ekstraları dâhil: 1,198 .73

3- Bağış: 696. 89

336 B.O.A., **Y.PRK. BŞK.** Dosya No: 62 Gömlek No: 64

337 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 511.

4- Yatılı bölüm: 869.17

5- Sigorta: 176.63

6- Kira: 29.33

7- Eski araç gereç: 29.33

Toplam 3,209.96 TL

Giderler

1- Maaşlar: 1214.15

2- Harcamalar: Elektirik akümülatörleri dâhil. 316.41

3- Yatılı bölüm: 420.44

4- Bina: 583.96

5- Kolej genişletme fonu: 300

6- Tamir:39.50

7- Kütüphane: 12.22

8- Elde olan: 323.28

Toplam: 3.209.96

Okul giderlerinin büyük bir kısmını maaşlar oluşturmaktadır. Charles K. Tracy ve C. Wakfield Lawrence bu bütçeyi hazırlayanlardır. Okulda 1904 yılında Elektrik akümülatörleri kullanılması ve mühim miktarda bağışın olması ilgimizi çekmektedir. Modern alet ve makineler ile Osmanlı toplumu tanıştırılmaktadır.

1904 yılı sonbahar döneminde öğrenci sayısı 305'tir. Bu dönemde okulun geçirdiği en önemli olay 8 Şubat 1904 sabahı meydana gelen yangın olayıdır. Okulun çatısı ve kolej salonunu bu yangında harap olmuştur. Harap olan binanın tamir edilmesi için; Richard Whittall, Sidney La Fontaine, Douglass Paterson ve Erzra Johnson yardımda bulunmuştur. Yeni bina inşası için 250 Sterlini bulmuş ve 70 gün içinde hazırlık salonu inşa edilmiştir. Bina kırmızı tuğla ile yapılmış, 70

feet uzunluğunda 30 feet genişliğindedir. 3 katlı yapılmış, birinci katta genel sınıf odaları, ikinci katta 120 öğrencilik toplantı salonu, 3. katta yatakhane vardır. Özel tuvalet ve revir de bina içinde yer almaktadır[338].

Okul 1904 yılı içinde geçirdiği yangına rağmen eğitim çalışmalarını modern düzeyde yapmaktadır. Meteoroloji ve astronomi çalışmaları için bir bina geliştirmişlerdir. Elektrikli aydınlatma için elektrik akümülatörleri kullanmışlardır. Bu teknik imkân için John S. Kenedy 100 Pound yardımda bulunmuştur[339].

Fen Bilimleri bölümü de modern bilim çalışmalarını sürdürmektedir. Bu bölümde dünyanın her yerinden gelmiş olan mineral ve fosil koleksiyonu bulunmaktadır. Yeni bir sismograf ve bir sismoskop ve diğer meteoroloji araç gereç bölümde bulunmaktadır. Okulun etkileyici bir kütüphanesi vardır. 4500 cilt değerli kitap içermektedir[340].

Son derece disiplinli bir okuldur. 1904 yılı içerisinde 6 öğrenci okuldan uzaklaştırılmıştır. Bunun yanında Protestan misyonerlik çalışmaları da sürmektedir. YMCA ve Beyaz Haç İttifakı ile düzenli olarak cuma günleri toplantıları düzenlenmektedir. Okulu Dünya Hıristiyan Öğrencileri Federasyonu Başkanı Papaz John B. Penfield'in ziyaret etmesi okulda manevi anlamda öğrenciler arasında etki yapmıştır[341]. Yukarıdaki belgede net olarak görüldüğü üzere okul sürekli olarak misyoner ve Hıristiyan teşkilatları ile iç içe olmuş ve kuruluş gayesine hizmet etmiştir.

1904 yılı 305 öğrencisi olan okulun milliyetlere göre dağılımı şöyledir[342]:

338 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 512,513

339 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 514.

340 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 514.

341 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 515.

342 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 516.

Rum. 210

Ermeni: 70

Diğer Miletlerden: 25.

Öğrencilerden 25 tam yatılı, 14'ü yarı yatılı ve 256 tanesi gündüzlüdür. Mezun olacak 18 aday vardır. Okulun geliri 3.035 TL olmuş, genel gideri 2.886 ve 30 Haziran tarihinde kalan para 149 lira olmuştur. Okulun amacı Yüksek Hıristiyan Eğitim Merkezi olmaktır[343]. Alexander Maclachlan'ın raporunda da net olarak belirttiği gibi okul misyonerlik çalışmalarında bir üs konuma gelmeyi amaçlamaktadır.

1905 yılı için de Alexander Maclachlan İzmir Uluslararası Koleji için bir rapor düzenlemiştir. Board yöneticileri ile okul yönetimi arasında etkili iletişim bu dönemde devam etmiştir.[344] İncil dersleri ve Hıristiyanlık gerçekleri hakkında tüm öğrencilere çalışmalar yaptırılmaktadır. Bu yıl içinde de YMCA ve Beyaz Haç Örgütü Cuma öğleden sonra okul toplantıları düzenlemiştir[345].

1905-1906- okul döneminde öğrenci sayısı 300'dür. Yatılı öğrencilerin çoğu Makedonya bölgesinden gelmektedir. Müslüman öğrencilerin sayısı da artmaktadır. Misyoner bu gelişmeyi memnuniyet verici olarak bulmaktadır. Okul tam manasıyla bir uluslararası kolej özelliği göstermeye başlamıştır. Bu gelişmede büyük etki Yunanistan'dan gelen öğrenciler sayesinde olmaktadır[346].

1905 yılı Haziran ayı sonunda mezun olacak öğrenci 18'dir. Bu öğrencilerin milliyetleri şöyledir:[347]

Rum: 12

Ermeni:2

---

343 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 517.

344 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 535.

345 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 536.

346 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 536.

347 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 536.

Yahudi: 2

Board yetkilileri 1905 yılı içinde 350 Türk Lirası okul bütçesine destekte bulunmuşlardır. Okulun öğrencilerden elde ettiği gelirde artmıştır. Büyük yangının etkisini daha silememiş, yeni kurum ve talepler için binlerce dolar gerekmektedir. Çalışanlardan Bay Basil Theophanides Rumca- İngilizce bölümünden emekli olmuştur. Bayan Morrison emekli olup Amerika'ya dönmüştür. [348]

30 Haziran 1905- 30 Haziran 1906 tarihinde Uluslararası Kolej'in mali istatistikleri şöyledir[349]:

Gelirler (TL)

1- Elde olan: 323 .28

2- Öğretim; öğrenci ekstraları dâhil: 1,174.76

3- Bağış: 312 . 02

4- Yatılı bölüm: 1.003.78

5- Kira: 29.33

Toplam 2.853.84 TL

Giderler

1- Maaşlar: 1380

2- Harcamalar: Kütüphane, yeni kataloglar sigorta dâhil. 265.28

3- Yatılı bölüm: 501.73

4- Kolej genişletme fonu: 200

5- Tamir: 28. 60

6- Org: 220.11

7- Elde olan: 278.12

Toplam: 2.853.84

---

348 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 537.

349 PA.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 540.

1905 yılı içinde okul bütçesi bir önceki yıla göre daha azdır. Okulun kütüphanesinin genişletilmesi ve okula org alınması misyonerler için önemli bir gelişmedir. 1906 yılında okul güçlü bir şekilde etkisini hissettirmektedir. Okula talepler artmış ve yeni bina gereksinimi duyulmaya başlanılmıştır. 30 yatılı öğrenci daha kayıt olmuştur. Toplam öğrenci sayısı 334 olmakla birlikte bu öğrencilerden 200'ü kolej kısmında 134'ü hazırlık sınıflarındadır. Öğrencilerin milliyetleri şöyledir[350]:

Rum: 240

Ermeni: 60

Yahudi: 13

Müslüman:12

Farklı Avrupa Miletlerinden: 9

10 öğrenci Ticari bölümden mezun olmuş ve diploma almıştır. Mezun olan öğrencilerin milliyetleri şu şekildedir[351]:

Rum: 4

Ermeni: 4

Müslüman: 1

Yahudi: 1

Misyoner okulunda öğrencilerin sağlık durumları hakkında da raporlar düzenlenmiştir. İlgili bilgiler Amerika'ya bildirilmiştir. 1906 yılı içinde öğrenciler grip salgınından büyük sıkıntı çekmişlerdir. Bunun yanında yatılı öğrencilerde grip hastalığının yanında zatürree hastalığı da büyük sıkıntı yaratmıştır[352].

1906 yılı içinde YMCA etkili olarak çalışmalarına devam etmiştir. İncil dersleri verilmiş, yatılı öğrenciler için Pazar sabah kilise hizmetleri yapılmış, Protestanlık mezhebiyle ilgili çalışmalar sürdürülmüştür. Her Pazar akşam Protestanlık iler ilgili toplantılar düzenlenmiş ve bu toplantılara öğrencilerin

350 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 560.

351 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 561.

352 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 561.

katılması sağlanmıştır. İnanç ve ahlâk ile ilgili düzenli olarak toplantılar yapılmıştır[353].

Kurumun ilerlemesi için personel etkili olarak çalışmakta, öğretmenler bu konuda son derece ilgili ve hassas davranmaktadır. Bay Evan Jones İngilizce derslerinde başarılı bir akademik yıl geçirmiş, Fransızca dersleri, Fransız Profesör tarafından yürütülmektedir. Misyoner, Türk İmparatorluğunda Hıristiyan eğitim kurumu olarak görev yapmaktan gurur duymaktadır[354].

1907 yılı içinde okul 17 yıldan beri sürdürdüğü eğitim hayatında misyonere göre; büyük ilerleme göstermiştir. Öğrenci sayısı 336 olmuş, 23 öğretmen (Profesör, Öğretici) görev yapmaya başlamıştır. 336 öğrencinin nerdeyse % 60 İzmir dışından gelmektedir. Kurum iş ve profesyonel hayatta önemli bir yer edinmiştir[355]. Okulda Profesör Caldwell'in yokluğunda Fen bilimleri bölümüne Bay George E. Mclaughlin yardımcı olmuştur. Profesör Lawrence okuldaki 12. yılını doldurmuştur. Müslüman öğrenci sayısı artmış ve son sınıfta 23 öğrenci bulunmaktadır. Dini çalışmalar aynı şekilde sürdürülmekte YMCA ve Beyaz Haç Örgütü çalışmalarda yer almaktadır. İncil çalışmaları ve St. Nicholas Kilisesi'nde Protestanlık mezhebiyle ilgili faaliyetler sürdürülmektedir. Ermeni ve Rumlar için hazırlık sınıfları bulunmaktadır. Bay Samuel Kendilian ve George Karageoz bu bölümlerde faaliyet yapmaktadırlar[356].

II. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Kadar İzmir Uluslararası Koleji

1908 yılı raporları incelendiğinde, İzmir'de Kızlar için Yüksekokul, Anaokulu ve Uluslararası Kolej'in faaliyetlerini

353 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 561.
354 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 563, 564, 565.
355 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 582,583.
356 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No: 583,584,585,586.

sürdürdüğünü görmekteyiz[357]. Uluslararası Kolej tüm faaliyetlerini Boston'da bulunan merkeze okul yöneticileri tarafından aktarmaktadır[358].

1908 yılı içinde Uluslararası Kolej'e Board'un mali desteği sürmüştür. Kütüphane için 3.000,00 Dolar ödenek ayrılmıştır. İzmir misyoneri, Alexander Maclachlan Boston'da bulunan Papaz L. Barton'a okul ile ilgili gelişmeleri 10 Temmuz 1908 tarihli mektubunda bildirmiştir[359].

30 Ekim 1908 tarihinde Prof. Lawrence Amerika'da bulunmasından, Prof. Tracy'nin apandisit operasyonu geçirmesinden ve Bay McNauhhton'un Afyon'da bulunmasından dolayı İzmir Uluslararası Koleji'nde ciddi miktarda öğretmen eksiği olmuştur. Aynı yıl içerisinde okulda aşağı yukarı 300 öğrenci bulunmaktadır. Bu geçen yılki sayıdan azdır. Misyoner okuldaki öğrenci sayısının şuan az olmasının nedeni Ramazan ayma bağlamaktadır. Ramazan dolayısı ile Müslüman öğrencilerin sayısı ciddi şekilde azalmıştır. Ramazan bayramından sonra Müslüman öğrenci sayısının artacağı tahmin edilmektedir[360]. Artık misyoner okullarında Müslüman öğrenci sayısı artmaya başlamıştır. Uluslararası Kolejin farklı dinlerden kişileri barındırması okul müfredatında aksaklıklara neden olmaktadır.

1908 yılı içinde okul müdürü Alexander Maclachlan'ı memnun eden durumlardan birisi İzmir Uluslararası Koleji'ni Profesör Burton'un ziyaret etmesi ve diğeri de Kız Enstitüsüne Bayan Coman'ın personel olarak katılmasıdır[361].

İzmir'deki çalışmalara Board Teşkilatı 1908 yılı içinde desteğini sürdürmektedir. Toplam öğrenci sayısının yarısını Uluslararası Kolej sağlamaktadır. Eğitim için 3.667 Türk Lirası

357 P.A.B.C.F.M., Reel: 617 Belge No: 665.
358 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 229, 230.
359 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 232.
360 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 234,235.
361 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No:235.

bağış yapılması İzmir'de eğitimin diğer çalışmalardan çok üstün tutulduğunu göstermektedir. Yapılan dini faaliyetler misyoner kurumun asıl amacından sapmadığını gözler önüne sermektedir [362].

1908 yılında Uluslararası Kolej'de öğrenci sayısı 330 olmuştur. Öğrencilerin milliyetlere göre dağılımı şöyledir[363]:

Rum: 230

Ermeni: 50

Müslüman: 22

Yahudi: 15

Diğer Milletlerden:13

Öğrencilerden 105 tanesi hazırlık kısmında 225 tanesi kolej bölümündedir. Misyoner Müslüman öğrencilerin 1908 yılı içinde artmasından memnundur. Fakat yıl içinde Profesör Lawrence'nin Amerika'da bulunması okul için büyük sıkıntı doğurmuştur. Okul Müdürü Alexander Maclachlan eğitim kadrosunun Eylül ayında okular açıldığında tekrar güçlenmesini ve toparlanmasını istemektedir[364].

27 Ocak 1909 tarihinde Bay Alexander Maclachlan, Boston'a yazdığı bir yazıda maaşının arttırılması talebinde bulunmuştur. Neden olarak kızının eğitimi için gerekli olduğunu bildirmiştir[365].

1909-1910 dönemi içinde İzmir Uluslararası Koleji'nin kayıtlı 322 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerden 200 tanesi kolej bölümünde 110 tanesi hazırlık bölümünde 12 tanesi de özel öğrenci statüsünde kayıtlıdır. Öğrencilerin milliyetleri şöyledir[366]:

362 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No:589.
363 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No:592.
364 P.A.B.C.F.M., Reel: 618 Belge No:594,595, 596.
365 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No:243.
366 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:635.

Rum: 220

Ermeni: 50

Müslüman: 22

Yahudi: 12

Diğer Milletlerden: 18

Okul, 1910 yılında 35 mezun vermiştir. Mezunlardan 26'sı ticaret diploması sahibi olmuştur. 1903 yılında Okul Uluslararası bir hüviyet büründükten 1910 yılına kadar 143 ticaret diploması vermiştir[367].

Okulun ders programında genelde ticaret ile ilgili dersler bulunmaktadır. Cebir, Geometri, dersleri zorunlu olup, psikoloji ve botanik zorunlu dersler arasından çıkarılmıştır. Tarih ve İngiliz Edebiyatı dersi programda yer almaktadır[368].

Okulda 1910 yılı içinde 24 personel görev yapmakta olup bunlardan 8'i İngiliz veya Amerikan vatandaşıdır. Amerikan misyoneri ve 2 yerli papaz günlük İncil derslerinde görev yapmaktadır. Misyonere göre öğretmen sayısının arttırılması faydalı olacaktır[369].

Okulda öğrencilere yönelik sıkı disiplin şartları sürmektedir. Bunun yanında din, müzik, edebiyat ve atletizm ile ilgili sosyal organizasyonlar düzenlenmektedir. Okul misyonerlik çalışmalarını da ihmal etmemektedir. YMCA ve Beyaz Haç Örgütü çalışmalarını sürdürmektedir. Bay Preet kolej öğrencilerinin Pazar günü dini ibadetlerini yürütmektedir[370].

Öğrenciler arasında futbol, atletizm ve tenis müsabakaları düzenlenmektedir. Futbol için bir saha mevcuttur. Futbola ilginin büyük olması ve öğrenci sayısının artması nedeniyle misyoner yeni büyük bir sahaya ihtiyaç olduğunu bildirmektedir[371].

367 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:635

368 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:637.

369 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:637.

370 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:637, 638.

371 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:639.

Kütüphanede 1910 yılı içinde 5000 cilt kitap olmuştur, daha fazla öğrenci kütüphane hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Kütüphaneye 317 yeni kitap eklenmiştir. Kimya laboratuarı için araç gereç Buca'da bulunan W. F. G. Blackler tarafından sağlanmıştır[372].

30 Haziran 1909- 30 Haziran 1910 tarihinde Uluslararası Kolej'in mali istatistikleri şöyledir: Türk Lirası olarak düzenlenmiştir[373].

Gelirler (TL)

1- Elde olan: 123

2- Yatılı bölüm: 1567

3- Öğretim: 1535

4- Sarf: 80

5- Kira: 81

6- Kız Amerikan Kolej Enstitüsü: 100

7- Bağış: 16

8- Kitap: 149

9- Faiz: 20

Toplam : 3.675.46

Giderler

1- Maaşlar: 1799.09

2- Harcamalar: seyahatler, 542.04

3- Yatılı bölüm: 640.21

4- Sigorta: 42.91

5- Kira: 48.00

6- Tamir: 50.13

7- Faiz: 33

---

372 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:639.

373 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 640. Gelirler kısmındaki kuruş kısmı belgede okunmadığı için verilememiştir.

8- Kitap: 175.33

9- Elde Olan: 344.75

Toplam: 3.675.46

Yıl içerisinde C.W. Lawrence ve Charles K. Tracy tarafından okul için denk bir bütçe hazırlanmıştır. Tüm ayrıntılar bütçede gösterilmiştir.

1910 yılında öğrenci sayısı 330'dur. Öğrencilerden 225'i kolej, 80'i hazırlık, 25'i İleri seviyededir. 13 tane yerli öğretmen okulda görev yapmaktadır. Parttime çalışan görevli, doktor ve hemşire bulunmamaktadır. Okulun mali durumu misyonerler Dolar olarak aşağıdaki şekilde sunulmuştur[374]:

Giderler: ($)

Amerikalı öğretmenler: 5.960.80

Yerli öğretmenler: 3.388.00

Öğrenciler: 0

Board öğrencileri: 3.088.80

Kütüphane: 150.00

Yeni binalar: 3.125.20

Bütün diğer harcamalar: 2.178.00

Toplam Maliyet: 17 .890.80

Gelirler: ($)

Amerikan Board'dan: 1.892.00

Bağışlar: 0

Öğrenciler: 12. 632.60

Özel hediyeler: 112. 55

Hükümet: 0

Diğer kaynaklar: 1.276.53

Toplam Giderler: 15. 904.68

374 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 164, 165.

Okulun en önemli gelir kaynağı öğrencilerden aldığı ücretlerdir. İzmir Uluslararası Kolej'inde yerli ve yabancı öğretmenler çalışmaktadır. 1911 yılında düzenlenen rapora göre Amerikalı öğretmenlerin maaşları 6.936 Dolar iken yerli öğretmenlerin maaşları 4.225 Dolar'dır. Okulun acil gereksinimi olarak yeni sınıfların yapılması düşünülmektedir[375].

İzmir Uluslararası Koleji'nin 1910-1911 yılı dönemi içinde misyonerler tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporda öğrenci sayısı 340 olarak tespit edilmiş, bu öğrencilerden 72 tanesi yatılı olarak eğitimlerini sürdürmekte olduğu görülmektedir. 220 öğrenci kolej kısmında 120 öğrenci hazırlık kısmındadır. Mezun öğrenci sayısı 25'tir[376].

1911 yılı içinde okula Board Teşkilatı etkili bağışlarla yardım yapmıştır. Sağlık ve fiziksel şartlar durumunda okul çok başarılı bir yıl geçirmiştir. Epidemik salgınların etkisi yıl içinde az olmuştur[377].

17 Mart 1911 tarihinde başkan Alexander Maclachlan, okulun günlük ortalama eğitim süresinin 4 saat olduğunu ve haftada 5 gün eğitimin sürdürüldüğünü belirmiştir. Yıl içinde okulda seyahat için 125 Dolar, aydınlatma, çamaşır ve mobilya ihtiyaçları için 350 Dolar harcanmıştır[378]. Ticari bölümde Bay Walter Evertt, Ermeni ve Rum bölümlerinde; D. Mavrakis, Philibosian ve Garbed Gulbenikian eğitim görevlerini sürdürmektedirler. Türk bölümünde erkek öğrenciler bulunmaktadır. Ermeni öğrenciler ile aralarında bazı sorunlar çıkmaktadır. Misyoner birkaç Türk öğrencini okulda patronluk taslamasından rahatsızlık duymaktadır[379]. Uluslararası Kolej'de çeşitli milletlerden öğrenci barındırmanın sıkıntısı burada görülmektedir[380]. Yaşa-

375 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 171, 172, 173, 174.
376 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 661.
377 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 662.
378 PA.B.C.F.M., Reel: 632 Belge No: 401.
379 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 664.
380 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 664.

nan politik şartları düşündüğümüzde bu tip olayların çıkması normaldir. Türk öğrencilerin öz vatanlarında böyle bir tavır sergilemeleri de kanımca son derece normaldir.

1911 yılında okulun edebiyat toplulukları da etkili olarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Homerian topluluğu, Rum trajedilerini seyircilere sunmuşlar, Şhakespeare kulübü çalışmalarında çeşitleri yazarların analizlerini yapmışlar, çeşitli tarihçiler ve arkeolojiciler İzmir Uluslararası Kolej'e davet edilmişlerdir[381].

Dini çalışmalarda, misyoner okulunda yürütülmeye devam edilmiştir. Okulda Protestanlığa ait çalışmalar, Board Teşkilatı tarafından organize edilmiş ve desteklenmiştir. İncil çalışmaları Kilise çalışmaları sürdürülmüştür. YMCA ve Beyaz Haç İttifakı erkek çocukların Protestanlaştırılması ve dini hizmetlerin yürütülmesinde yardımcı olmuşlardır. YMCA Türkiye Başkanı Bay Jacob İzmir Uluslararası Koleji'ni ziyaret etmiştir[382].

1 Temmuz 1912- 30 Haziran 1913 tarihleri arasındaki 22. İzmir Uluslararası Koleji raporunda Basmane'de bulunan eski binadaki öğrenciler yeni kampüse nakledilmiştir[383]. Basmane'de bulunan Uluslararası Kolej'in binası misyonerlere dar gelmeye başlamıştır. Mevcut mektebin talebeyi almaması nedeniyle şehir dışında bir yer almaya karar verilmiştir. Araziyi Emiriye'den yer satın alınmış ve buraya bina inşası için Amerikan misyonerleri ruhsat istemektedirler[384]. Osmanlı Devleti bu bina için şehir dışında olduğu için izin vermiş, arazinin vergilendirilmesi kararı alınmıştır[385].

1912 yılı içinde yeni kampüsün iyice gelişmesiyle misyonere göre okul "İlkel Dönem"'den, "Gelişmiş Dönem"'e geçmiştir.

381 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 664, 665.
382 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 665, 666.
383 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 702.
384 B.O.A., DH. İD. Dosya No:154 Gömlek No:15.
385 B.O.A., MV Dosya No:235 Gömlek No:125

Balkan Savaşları, Rum ve Türk öğrenciler arasındaki ilişkiyi etkilemiştir. Misyoner, askeri otoriteler ve hükümetin okul çalışmalarını takip etmesinden rahatsızdır[386].

1912 yılı raporuna göre; öğrencilerin sağlık durumu genelde iyi olmakla beraber yatılı öğrencilerin bir kaçında suçiçeği vakası görülmüştür. Yatılı öğrenciler içerisinde okulda yüksek disiplin şartları uygulanmaktadır. Amerikan Misyoneri Profesör Reed akademik yıl içinde geçici olarak dersler vermiştir. Profesör Seylaz, Fransızca derslerini sürdürürken, Bay Vedova İngilizce derslerini yürütmektedir [387].

Bu dönem içinde okul için diğer bir önemli gelişme artık bir Türk öğretmenin Board Teşkilatı tarafından okulda çalıştırtmasına karar verilmesidir. Okulun eski öğrencilerinden Sabri Süleyman'ın bu pozisyona getirtmesini Board Teşkilatı uygun bulmuştur[388].

Öğrenciler için ibadet yerindeki çalışmalar, İncil sınıfları ve Pazar hizmetleri düzenli olarak 1912 yılı içinde de sürdürülmüştür. Amerikalı öğretmen personel bu iş için yoğun olarak çalışmaktadır. Papaz S. Ralph Harlow Amerikan Board Teşkilatı'nın İzmir misyoneri, olarak okuldaki misyonerlik çalışmalarına destek vermektedir[389].

Pazar günü Hıristiyanlık çalışmalarını Papaz W.H. Brett sürdürmektedir. Pazar öğleden sonra yıl içinde okul toplantı salonunda toplantılar yapmaktadır. Ortalama olarak 125 yatılı öğrenci bu çalışmalara iştirak etmektedir[390]. Okul öğrencilerinin büyük bir kısmı Protestanlaştırma faaliyetlerinin içerisindedir. Okulun amacına hizmet ederek çalıştığı bu belgede açıkça görülmektedir.

---

386 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 704.
387 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 704, 705.
388 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:705.
389 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:705,706.
390 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:706.

İzmir Uluslararası Koleji spor faaliyetlerinde de İzmir içinde önemli bir yer almaya başlamıştır. Okulun futbol ve atletizm takımı bulunmakta bu takımlar 1912 yılı içinde başarılı sonuçlar almıştır. Okulun edebiyat toplulukları etkili olarak çalışmaktadır. Rum edebiyat topluluğu "Homerus" ismiyle faaliyet göstermektedir. Eski Yunan Dramları hakkında sunum yapmışlardır. Profesör Papayannides bu etkili organizasyonun idaresini üstlenmiştir[391].

28 Haziran 1913'de İzmir Uluslararası Koleji için Board Teşkilatı idaresinde özel bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya aşağıdaki delegeler katılmıştır:

1- Prof. S.L. Caldwell

2- Papaz Samuel R. Harlow

3- Prof. C. W. Lawrence

4- Prof. Cass. A. Reed

5- Papaz R. P. Ashe

6- Papaz Başkan Alexander Maclachlan

1913 yılında misyonerler İzmir Uluslararası Koleji binaları için bir rapor tutmuşlardır. Bu rapordan elde edilen bilgilere göre okulun planı ve yerleşkenin kullanımı hakkında bilgi edinmekteyiz. Okulda yapılan tamir ve eklemeler için hazırlanan bütçede Board'un okula desteğini açıkça göstermektedir. Bu rapora göre[392]:

"Ana Bina

Merkezi binanın marangozluk işleri bitmiştir. Boya işinin yarıdan fazlası tamamlanmıştır. Birinci katta genel çalışma salonu bulunmaktadır, buradaki mermer mozaik işi bitmiştir. Merkezi binada; Dinlenme odası, kütüphane, müze, banyo, laboratuar ve vestiyer bulunmaktadır. Saat kulesi Berlin de bulunan General Electric tarafından inşa edilmiştir.

---

391 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:706.

392 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 695, 696, 697, 698, 699, 700.

Spor Salonu

Bu binanın birinci katında duşlar hariç diğer kısımlar tamamlanmıştır. Spor salonunun bir katını makine dairesi kaplamaktadır. Ana binaya bağlı olarak binanın aydınlatma işini halletmektedir.

Toplantı Salonu

Orijinal planına göre ekim ayında tamamen bu bina kullanılacaktır. Son derce yüksek ve geniş bir bina olarak göze çarpmaktadır. 400- 450 öğrenci kapasiteli yapılmıştır. İkinci katta bir toplantı salonu daha bulunmaktadır. Bu salonun 700-750 koltukluk kapasitesi vardır.

Personel Evleri

14 Nisan 1913'te evlerin tamir işi başlamıştır. Birkaç hafta içinde tamirleri yapılmıştır. Burada buluna 6 ev taş ile inşa edilmiştir. Duvarlar güçlendirilmiş, çatılar tamir edilmiştir.

Kenarden Lodge (Başkan Evi)

Kenarden Lodge başkan evine verilen isimdir. Okula büyük bağışlar yapan Bayan Kennedy'e danışıldıktan sonra bu isim verilmiştir. Evin su ve elektrik ihtiyaçları çözülmüştür. Son derece konforlu bir bina haline getirilmiştir."

Binalar için tutulan mali rapor 1913 (TL olarak)

Gelir

1- Gelirler: 15.844.35

2- Bağışlar: 7.921.79

3- İndirim: 1.12

4- Depozito: 33.23

5- Döviz değişimi: 48.43

Toplam: 23.848.92

Gider

Harcamalar: 15.673.74

Bina için faturalar: 8.042.33

Ödemeler: 19.23

Araç gereç: 75.54

Elde kalan: 38.08

Toplam: 23.848.92

Misyonerler okul binası için yaptıkları harcamaları tüm ayrıntıları ile vermişlerdir. Bu listeye ek olarak ayrıntılı olarak bina için kullanılan paraların nerelere harcandığını şu şekilde göstermektedirler[393]:

Bina Genişletilmesi İçin Yapılan Harcamalar (Tl)

Taş: 611 20

Kereste: 460 61

Demir: 407 20

Sıva: 331 52

Kum: 118 08

Kireç: 110 85

Kırmızı Tuğla: 209 36

Beyaz Tuğla: 74 13

Çimento: 10 41

Toplantı Odası için;

Kireç: 28 60

Kum:30 68

Demir: 75

Taş: 294 94

Isıtma Sistemi: 328

Elektrik Sistemi: 1.357

Gündelik (Ana bina): 1. 166 75

393 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 701.

Gündelik (Spor salonu): 98 84

Başkan Evi: 3

Toplantı salonu: 128 60

Öğretmen Evleri: 482 30

Mimar: 100

Maaşlar: 69 76

Prof Lawrence'nin Elektrik Aydınlatması: 35

Prof Caldwell'in Elektrik Aydınlatması: 35

Kapı ve Pencereler: 432 50

Kiremit:350

Su Sitemi: 242 90

Boya: 140 53

Hırdavat: 181 05

Sarf: 52 54

Makine Araç gereç: 9 92

1913 yılında kampüs genelinde binalar için genel bir bakım ve tamir yapılmıştır. Bu istatistik Türk Lirası olarak sunulmuştur. Misyoner raporlarına göre 1913 yılında 1TL = 4,40 Dolar şeklinde istatistik düzenlemiştir. Okul misyonerlerinin tam ayrıntılı bir rapor sunmaları ve bunları merkeze bildirmeleri, teşkilatın merkezi denetimini çok kuvvetli işlediğini göstermektedir.

Bu delegeler yeni kampüs binasının planlaması hakkında çeşitli kararlarda oylamalar yapmışlardır[394]. 13 Aralık 1913 yılında Uluslararası Kolej için yapılan toplantıda ise[395];

1- Okul Beden Eğitimi Öğretmeni Bruce Maclachlan'm maaşının 100 Türk Lirası olmasına,

2- Profesör Cass Arthur Red'in dekan olarak atanmasına,

394 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 63.

395 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 66, 67, 68, 69, 70.

3- 20 Ekimde kolejin açılmasına,
4- Bay Geoarge A. Vedova'nın İngilizce öğretmeni olarak görev yapmasına,
5- Buca'da bulunan kolej Doktoru Dr. Manicopoulo'nun, öğrenci, personel ve onların ailelerine sağlık hizmeti vermesine,
6- Xyriakos'un kolej berberi olarak görev yapmasına,
7- Öğrenciler için çamaşırhanenin devreye girmesine,
8- Kolej gazetesi basılmasına,
9- Profesör Lawrence, Reed ve Başkan Maclachlan'ın Türkiye'deki Amerikan Kolejleri konferansına üye olarak gönderilmesine
10- Başkan Maclachlan'ın Avrupa veya Amerika'da tatil yapmasına,
11- Bazı öğretmenlerin maaşlarında değişiklik yapılmasına karar verilmiştir.

Bu kararlar tarafımdan maddeleştirilmiştir. Board Teşkilatı bu gibi toplantılarda tüm karaları raporlar halinde sunmuştur. Okul ile ilgili en küçük ayrıntılar bile bu toplantılarda konuşulmakta ve karara bağlanmaktadır.

1913 yılında kolej hazırlık bölümünde çeşitli öğretmenler görev yapmaktadır. Misyoner raporuna göre görev yapan öğretmenlerin bazılarının isimleri şöyledir[396]:

1- Ernest Harper
2- Maxud Efendi
3- Haralymbedes
4- Sabri Süleyman
5- Ppayanides

396 PA.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 693.

6- John Constantine

7- Bay Vedova

8- Geoarge Michaelides

Birinci Dünya Savaşı Sırasında İzmir Uluslararası Koleji

Haziran 1914 sonu itibariyle okul yeni kampüsünde etkili olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Kampüs binalarının sayısı artmaya devam etmekte olup 8 Mayıs 1912 tarihinde inşaatı başlayan konferans salonu tamamlanmıştır. Hazırlık sınıfı binasında bulunan okuma odası ve kütüphane için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Okul öğrencilerinin sayısı 400'e ulaşmış ve 10 öğrenci mezun olmuştur[397].

Papaz Harlow ve Misyoner Profesör Red Protestanlık mezhebiyle ilgili çalışmaları sürdürmektedirler. Kolej sosyal ve dini hayatın bir merkezi haline gelmiştir. Alexander Maclachlan iç idarenin daha iyi sağlanması için okula bir dekan atanmasını istemektedir[398].

1914 yılı içinde okul tarihinde ilk kez erkek öğrenciler jimnastik eğitmeninin hizmetlerinden tam olarak yararlanabilmişlerdir. Okulda tenis, futbol ve koşu takımları başarılı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bunun yanında izci grupları kurulmuştur[399].

1914 yılı içinde İzmir Uluslararası Koleji için önemli olaydan biri de açılış törenleri olmuştur. 15 Ocak 1914 öğleden sonra kampüsün yeni binası için açılış töreni düzenlenmiştir. Kampüsü Aydın Valisi General Rahmi Bey özel misafir olarak açmıştır. İzmir Başpiskoposu, İzmir İngiliz Konsolosu, Amerikan Konsolosu, İstanbul Kız Koleji Başkanı Dr. Patrick, Anadolu

397 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:730,731.

398 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:733.

399 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:733,734.

Koleji Başkanı Dr. White ve Batı Türkiye Misyonu Misyoneri Papaz Charles Rigs açılışta hazır bulunmuştur.[400]

Yeni bina açılması nedeniyle Mart 1914'te İzmir Uluslararası Koleji için kampüs hakkında bilgiler hazırlanmıştır. Bu hazırlanan belgelerde okul resimleri de yer almıştır. Açılış ile ilgili bilgiler bu raporda şöyle yer almaktadır[401]:

Açılış Programı

1- Kampüsün açılışı: İzmir Valisi Rahmi Bey'in katılımıyla
2- Ana binanın açılışı: Rahmi Bey tarafından
3- Dua
4- Ana binada tören
5- Kennedy kuruluş tablet'i töreni
6- Spor salonunun açılışı
7- Toplantı salonunun açılışı
8- Konuşmalar
9- Resepsiyon
10- Konser

Bu program çerçevesinde okul törenlerle açılmıştır. Ana bina saat 13.50'de Vali Rahmi Bey tarafından açılmış, açılışa devlet yetkilileri ve Board Teşkilatı'nm önde gelenleri katılmıştır. Ardından Vali tarafından ana binanın açılışı gerçekleştirilmiştir. İzmir Başpiskoposu ve Rum Metropolitan'ı H. GR. Chrysostom dua törenini yönetmiştir. İzmir Uluslararası Koleji binasına Türk ve Amerikan bayrakları asılmıştır. Buradaki törende Bay la Fontaine konuşma yapmıştır.

Okula kuruluşundan itibaren sürekli yardım yapan Bayan Kennedy için yapılan tabletin açılış yapılmıştır. Ardından Amerikan Konsolosu General Horton'un katılımıyla spor

400 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:735.
401 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No:788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797.

salonunun açılışı yapılmıştır. Öğrencilerin söyledikleri marşlarla toplantı salonun açılışına geçilmiştir. İngiliz Konsolosu General Henry Barnham salonun açılışını gerçekleştirmiştir. Açılışlarda iki konsolos da konuşma yapmışlardır. Salondaki törenlerde Dr. Maclachlan, Dr. Gates, Dr. Patrick, Dr. White, Bay Rigg konuşma yapmıştır. Konser ile tören tamamlanmıştır.

Aynı yıl içinde Uluslararası Kolej'de Amerikan kolejleri toplantısı düzenlenmiştir. Bu konferans Amerikan okullarının birbiriyle sıkı işbirliği içinde olduğunu göstermektedir. Konferansa: Robert Kolej, Anadolu Kolej, Suriye Protestan Kolej, Merkezi Türkiye Kolej, Tarsus St. Paul Enstitüsü temsilciler göndermiştir[402].

20 Haziran 1914 tarihinde İzmir Uluslararası Koleji için Board Teşkilatı idaresinde özel bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya aşağıdaki delegeler katılmıştır[403]:

1- S.R. Harlow
2- Sydney LaFontainr
3- Douglas Paterson
4- Cass A. Reed
5- R.P. Ashe
6- C. Wakefield Lawrence
7- Alexander Maclachlan
8- James Riggs Brewster
9- S.L. Caldwell
10- James Murray

Delegeler 20 Haziran 1914 tarihinde Uluslararası Koleji için yapılan toplantıda şu kararları almışlardır[404]:

402 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:737.

403 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:71.

404 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 71, 72, 73, 74.

1- John Constantine'ye teleskop satın alınması için fondan para verilmesine,
2- Kolej için bayrak ve üniforma alınmasına,
3- Albert Selaz'ın Fransızca dersleri vermesi için önerilmesine,
4- Doğa bilimleri dersi için Bay Fowler'in görevlendirilmesine,
5- Bay Gülbenkian'ın Ermenice ve Ermeni edebiyatı dersleri için görevlendirilmesine,
6- Dr. Demetrins Papadopoulos'un Rumca bölümüne görevlendirilmesine,
7- Basil Meimaris'in ticaret derslerine görevlendirilmesine,
8- Fransızca bölümüne bir asistan atanmasına,
9- Maaşların arttırılmasına,
10- Lawrence, La Fontaine ve Paterson'un kütüphane komitesine yeniden atanmasına, karar verilmiştir.

Bunun yanın da bazı bölümlerin genişletilmesi kararlaştırılmış ve orada görev yapacaklar belirlenmiştir. Raporda gelecek okul dönemi için hazırlık yapılmıştır. Öğretmenler ve çalışanlar için gelecek planı yapılmıştır.

İzmir Uluslararası Koleji'nde öğretmenlerinin maaşlarında artış gerçekleştirilmiştir. Maaşlar 20 Haziran 1914 tarihinde arttırılmıştır. Elde edilen bu belgede hem okul çalışanlarını hem de maaşlarını görmekteyiz. Bu belgeye göre[405]:

1- Prof. C. Wakefield Lawrence: 325
2- Prof. Caldwell: 325
3- Prof. Cass Arthur Reed: 150
4- Prof. D. Papadopoulos: 168

405 Türk Lirası olarak hazırlanmıştır. P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 75.

5- Asst. Prof Albert Seylaz: 120
6- Asst. Prof William Fowler: 150
7- Asst. Prof A.G. Gülbenkian: 120
8- Eğitmen Victor A. Vedova: 240
9- Eğitmen John Constantine: 144
10- Eğitmen George Michaclides: 96
11- Eğitmen Sabri Süleymanoviç: 78
12- George Coe Lorbeer: 100
13- Eğitmen Raymond Ricketts: 112
14- Papaz Maxud Efendi: 18
15- Eğitmen Hajadour Tchibuuckjian: 60
16- Eğitmen Arthur J. Elliott: 78
17- Eğitmen Angelos Constantilieris: 66
18- Eğitmen Btylianos Vafides: 90
19- Eğitmen Const Pilarinos: 87
20- Eğitmen George C. Vedova: 78
21- Bayan R. Maclachlan: 36
22- Matron: 72
23- Türk Eğitmen: 60

18 Eylül 1914 tarihli belgede Uluslararası Kolej'in faaliyetlerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Okul yönetimi ile hükümet arasında kriz bulunmaktadır. Misyonerler hükümetin Müslüman öğrencilerin okulda eğitim yapmaya izin vermeyeceğinden endişelidir. Okul öğrencilerinin sayısı 200'e düşmüştür. Birinci Dünya Savaşı misyonerleri endişeye sevk etmektedir. Personel ve okul öğrencileri için endişe duymaktadırlar. Böyle durumlarda hemen Amerikan elçisini devreye sokmaktadırlar[406].

406 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 763-765.

Birinci Dünya Savaşı sırasında da İzmir ve dış istasyonlarında Amerikan misyonerleri eğitim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Osmanlı Dâhiliye belgelerine bakıldığında; 1914 yılında İngiliz tebaasından İzmir'de mukim Misyoner James tarafından 327 tarihli ferman-ı ali mucibince Karahisarda kendi arsası üzerine tesis edilmiş zükur ve inasa mahsus bir mektep bulunduğu ve burada bir Ermeni Protestan mektebi olduğu, muallim ve muallimlerinin tebaayı Osmaniye'den olduğu ve mektebin Amerikan mektebi olduğu beyan edilmiştir[407].

19 Haziran 1915 tarihinde Alexander Maclachlan İzmir Uluslararası Koleji raporunu hazırlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sürerken okul çalışmaları devam etmektedir. Savaş şartları okul idaresini etkilemiştir. Türkiye'nin savaşa katılmasıyla okul binalarının bir kısmı askeri amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Öğrenci sayısı dönem ortasında 180'e düşmüştür[408].

20 Haziran 1915 tarihinde İzmir Uluslararası Koleji için Board Teşkilatı idaresinde özel bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya aşağıdaki delegeler katılmıştır[409]:

1- R.P. Ashe
2- Douglas Paterson
3- James Murray
4- S.L. Caldwell
5- Alexander Maclachlan
6- J.k. Birge
7- S.R. Harlow
8- C. Wakefield Lawrence

Bu delegeler 20 Haziran 1915 tarihinde Uluslararası Koleji için yapılan toplantıda şu kararları almışlardır[410]:

407 B.O.A., DH. EUM. 5. ŞUBE Dosya No: 4 Gömlek No:3
408 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 741.
409 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:76..
410 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 76, 77.

1- Ermeni Dili ve Edebiyatı bölümüne A.G. Gülbekian'ın görevlendirilmesine,
2- İngiliz Dili ve edebiyatı bölümüne Victor A. Vedova'nın görevlendirilmesine,
3- Kütüphane ile ilgili yıllık rapor sunulmasına,
4- Başkanlık kabinesindeki değişikliklerin oylanmasına,
5- Türkçe öğretmeni olarak Saki Bey'in görevlendirilmesine,
6- Bazı öğretmenlerin maaşlarında değişikliğe gidilmesine karar verilmiştir.

1915 yılı içinde okul için bir ferman gelmiş bu fermanda yabancı kurumların imparatorluk garantisinde olduğu bildirilmiştir. Ayrıca fermanda bina vergisinden muaf tutulacağı bildirilmiştir. Amerikan Elçisi Bay Morgenthau savaş döneminde okul ile özel ilgilenmiştir[411].

Okuldaki zorunlu İncil ve ibadet çalışmalarında yeniden gözden geçirme gerekliliği duyulmuştur. Çünkü Alman milliyetçiliği ve Osmanlı Devleti'nin Almaya ile birlikte savaşa girmesi bunda etkili olmuştur. İzmir Valisi İzmir Uluslararası Koleji Müdürü'nü dini konularda uyarmıştır. Okul idarecileri de din konusunda yaklaşımları hakkında 6 maddelik Vali'ye rapor sunmuşlardır. Bu rapora göre[412]:

1- Öğrencilerimiz bizi tercih etmek konusunda özgürdür.
2- İlanlarımızda şapel ve İncil derslerinin zorunlu olduğu vurgulanır.
3- Kayıtlarımızda bu kuralları tüm öğrencilerimiz gönüllü kabul eder.
4- Dini temel alan bir eğitim elzemdir Dini eğitimizde İsa ve Hıristiyanlık öğretileri ön planda gelir.

411 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 743.
412 P.A.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 744.

5- Bu imparatorluğun tüm Amerikan kurumlarmda bu prensipler idare ve kuruluşta hariç tutulamaz.

6- Bu kurumlarımız hükümet ve İmparatorluk fermanının garantisindedir. Bu nedenle şimdi bu konularda zorlama ve yargılama yapılamaz.

Misyoner okulundaki çalışmalara İzmir Valisi müdahale etmek istemiştir. Yalnız misyonerlerle yapılan görüşmede yukarıdaki 6 maddelik husus karşımıza çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti verdiği kapitülasyonların sıkıntısını öz vatanında acı bir şekilde çekmektedir. İncelenen çoğu belgede görüldüğü üzere Tanzimat, Islahat ve Adalet Fermanlarında verilen ayrıcalıklar misyonerler tarafından çok sıkı bir şekilde takip edilmiş ve hükümetle böyle bir durumda karşılaştıklarında karşımıza konulmuştur.

Okul yönetiminin raporundan anlaşıldığı üzere okul özel paralı bir okuldur ve öğrenciler okulu seçmekte özgürdür. Hıristiyanlık ile ilgili derslerin verildiğini okul idaresi baştan söylemektedir. Fermanlar ile de okulda yaptıkları eğitimin garantisini aldıktan sonra *"Bu konuda zorlama ve yargılama istemiyoruz"* şeklinde açıkça ifadelerde bulunabilmektedirler.

Tarih öğretimi ve öğrenmenin gerekliliği bu belgede açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu durumlardan ders çıkarmak, bazı antlaşmalara imza atarken bunların hangi 50 yıl veya hangi 100 yılda karşımıza çıkacağını düşünmek gerekir. Bir antlaşma yapılırken ve ya bir taviz verilirken öncelikle milli menfaatlerimiz göz önünde tutulmalıdır. Uluslararası ilişkilerde güçlü olmanın ve dik bir duruş sergilemenin yolu da budur.

Savaşın getirdiği sıkıntılar ve hükümetle olan geçici bunalımlarına rağmen okul mezun vermeye devam etmektedir. 1915 yılında okulda ilk defa 2 genç Edebiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur[413].

413 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 745.

Savaş nedeniyle öğrenci sayısı azalmış dolaylı olarak öğretmen sayısı da azalmıştır. Türk bölümün başkanı Bay Birge olmuştur. Tek Türk öğretmen Sabri Bey askere çağrılmıştır. Onun yerine Şemseddin Efendi ve Saki Bey Türk bölümünde çalışmaları yürütecektir[414].

Politik olarak zor şartlar yaşanmasına rağmen İzmir Uluslararası Koleji için bina faaliyetleri 1915 yılı içerisinde de sürmektedir. Binaların yenilenmesi için demir ihtiyacı duyulmuş ve tedarik edilmesine çalışılmıştır. Bina tamirleri ve donanım için maddi sıkıntı yaşanmıştır. Yiyecek sıkıntısı yaşanmış, savaş nedeniyle pirinç, patates, şeker fiyatları normal zamana göre % 300, un, sebze % 30 artmıştır. Dolayısıyla okulda yatılı bulunan öğrencilerde ekonomik sıkıntı baş göstermiştir[415].

Türkiye'nin savaşa dâhil olmasıyla birlikte İzmir Uluslararası Koleji binasının hastane amaçlı kullanılmasına karar verilmiştir. Valinin de bu konuya mutabık olmasıyla 4. Ordu birlikleri için okul binası kullanılmaya başlanmıştır[416].

Savaş şartlarının İzmir'de güçlü bir şekilde hissedilmesiyle birlikte Amerikan Koleji Enstitü'nün öğrenci ve öğretmenleri İzmir Uluslararası Koleji binasına taşınmıştır. Bu günlerde birçok kız okula alınmıştır. Böylelikle karma eğitim yapılmaya başlanmıştır[417].

Okulda basketbol yaygınlaşmış ve sevilmeye başlanmış ve müsabakalar düzenlenmiştir. Türk Tarihi ve İngiliz Edebiyatı bölümleri arasında sıkı rekabet yaşanmış ve Altın ve Gümüş madalyalar kazananlara takdim edilmiştir. Atletizmde de gümüş kupa kazanılmıştır[418].

414 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 745.
415 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: *746,747.*
416 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 747.
417 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 748.
418 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 748.

14 Haziran 1916 tarihinde İzmir Uluslararası Koleji için Board Teşkilatı idaresinde özel bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya aşağıdaki delegeler katılmıştır[419]:

1- R.P. Ashe

2- James Murray

3- S.L. Caldwell

4- Alexander Maclachlan

5- J.k. Birge

6- Cass Arthur Reed

7- C. Wakefield Lawrence

Delegelerin yıllık toplantılarda küçükte olsa değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu delegeler 20 Haziran 1916 tarihinde Uluslararası Koleji için yapılan toplantıda şu kararları almışlardır[420]:

1- Profesör Lawrence sözlü olarak kütüphane raporu sunmuştur.

2- Bu yıl içinde Başkan Maclachlan'ın kurumda 25. yılını çalıştığı bildirilmiştir.

3- Dekan ilk yıllık raporunu 1914-1915 dönemi hakkında sunmuştur.

4- Profesör Lawrence'de kurumda 25 yılını tamamlamıştır.

5- Okul için Board komitesi şu şekilde oluşturulmuştur:

İcra heyteti; S. L. Caldwell, Alexander Maclachlan, J. K. Birge , Cass Arthur Reed, C. Wakefield Lawrence ve Harlow

Ayniyat; Caldwell Lawrence, Redd

Kütüphane; Lawrence, Peterson, Birge

Maliye; Maclachlan, Reed, caldwell

419 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No:78.

420 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 78, 79, 80.

6- Gelecek okul dönemi için öğretmenler ile kontrat yapılmıştır. Buna göre;

Prof. V.A. Vedova; 240 TL

Prof. A.G. Gülbenkian; 120 TL

Bay John Constantitine; 144 TL

Bay Vaphides; 90 TL'na okul ile anlaşma yapmıştır. Diğer öğretim üyeleri ile de kontrat yapılmıştır.

30 Haziran 1916 yılı raporuna göre; Uluslararası Kolej'in çalışmaları kesintisiz olarak 25 yıldır sürmektedir. Okul çeyrek yüzyılını tamamlamıştır. Savaş şartları nedeniyle sıkıntılı günler yaşanmaktadır. Tüm dünyayı etkileyen kıtlık ve açlık İzmir ilinde de etkisini göstermiştir. Hayat pahalılığı, yiyecek kıtlığı son derece ağır şartlarda hissedilmektedir. Okulun yatılı kısmında bulunan öğrenciler en çok sıkıntıyla yüz yüze gelenler olmuştur[421].

Okulda geçen yılı göre büyük değişiklikler olmamıştır. 1916 yılı içinde okul personeli şu şekildedir[422]:

Profesör Lawrence

Bay A. R. Forrest

Bay William Ferguson

Bay Harlow

Bay Birge

Okul personeli maaşlarının yarısını alarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Mali sıkıntı üst boyuttadır. Misyonere göre okul, 25 yılının en zor mali durumunu yaşamaktadır. Okul hükümetle ilişkileri iyi sürdürmeye çalışmaktadır. 4. Ordu Komutanı Pertev Paşa, Şehrin Askeri Yöneticisi Cemal Paşa ve Vali General Rahmi Bey ile dostane ilişkiler kurmaktadırlar[423].

---

421 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 758.

422 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 758.

423 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 760.

1916 yılının zor şartlara rağmen eğitim çalışmaları aksatılmamaya çalışılmış fakat yeni dönem için Fen Bilimleri için bir fizik öğretmeni, bir beden eğitimi öğretmeni ve acil olarak İngilizce ve Fransızca sınıflarında çalışacak öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır[424].

30 Haziran 1916 yılı okul raporu incelendiğinde savaşın kötü yüzünün her alanda kendini gösterdiği gibi eğitim konusunda da hissedildiği gözler önüne serilmektedir. Kampüsün çok yakınında silah nakillerinin gerçekleşmesi, savaş uçaklarının seslerinin duyulması, askeri trenlerin sürekli geçmesi öğrenci ve öğretmenleri doğrudan etkilemektedir[425].

Savaşın ortasında eğitim faaliyetleri sürmesine rağmen kıtlık ve salgın hastalıklar okulu etkilemiştir. Savaş sırasında ekonomik zorluklar üst boyutta kendini hissettirmiştir. Kampüs binalarının askeri amaçla kullanılması misyonerleri rahatsız etmektedir.

Porfesör Red Afyon ve İzmit'te 15 gün misyonerlik çalışmaları yaptıktan sonra İzmir Uluslararası Koleji'ne dönmüş, Harlow ve Birge bir süre İstanbul'da bulunduktan sonra okuldaki vazifelerinin başlarına dönmüşlerdir[426].

1916 yılı içinde öğrenci sayısı 220'dir. Öğrencilerden 60 tanesi yatılı olarak eğitimini sürdürmektedir. Savaş şartları bu yıl içinde etkisini daha çok hissettirmiş, kıtlık üst boyuta çıkmış ve yatılı öğrenciler bu şartlar nedeniyle zor durumda kalmıştır. Kıtlığın ve açlığın en büyük nedeni fiyat artışları olmuştur. Yiyecek fiyatları % 500 oranında artmıştır[427].

Dini çalışmalar ise aynı hızda sürmektedir. Misyon çalışmalarında YMCA etkili olmaktadır. Dr. Mackenzie Newton hastalar için ücretsiz muayene yapmaktadır. Savaş şartları

424 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 760.
425 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 761.
426 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 762.
427 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 762, 763.

nedeniyle salgın hastalıklar artmıştır. Asyetik kolera ve epidemik tifüs çok yayılmıştır. Türk askerlerinin büyük çoğunluğu bu hastalıktan sıkıntı çekmektedirler[428].

Öğrenciler zorunlu olarak askeri hizmetler için kullanılmıştır. Misyoner gelecek okul dönemi için askeri hizmetler için öğrencilerin kullanılmamasını ümit etmektedir. Askeri nedenler yüzünden Fen Bilimleri bölümü mezun verememiştir. Sadece 18 öğrenci ticaret diploması alabilmiştir. Koleranın yayılması tüm eğitim kurumlarının erken kapanmasına neden olmuştur[429].

1916 yılı içinde okul personelinde geçici değişiklikler olmuştur. Profesör Lawrence Uluslararası Dini Komisyon üyesi haline gelmiştir. Bay A. R. Forrest geçici olarak İskoç Misyon Okulunu kapatmış ve kampüste Lawrence'nin tarih sınıfına destek vermiştir. Bay William Fergoson yabancı dil bölümünde çalışmakta olup, Bay Birge Türk bölümünde hizmetlerini sürdürmektedir[430].

Savaş nedeniyle öğretmenler gönüllü olarak yarı maaş ücretle çalışmaktadır. Yatılı bölümde ekmek sıkıntısı çekilmekte olup bu şehirdeki un sıkıntısı nedeniyle olmuştur. Sıkıntılara rağmen okulda dini çalışmalar devam etmektedir. Gönüllü İncil sınıfları oluşturulmuş ve çeşitli Hıristiyanlık faaliyetleri yapılmıştır. Bir şapel'de İncil çalışmaları sürdürülmüştür. 25 Müslüman öğrenci okulda öğrenimine devam etmiştir. Öğrencilerin çoğu sivil ve yüksek askeri memurların çocuklarıdır[431].

Okul idarecileri çalışmalarını iyi şartlarda sürdürmek için İzmir'deki yüksek derecedeki memurlarla iletişimini kesmemektedir. Pertev Paşa, Cemal Paşa ve Vali Rahmi Bey ile görüşmektedirler[432].

428 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 763.
429 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 764.
430 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 764.
431 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 765, 766.
432 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 766.

Savaş şartları nedeniyle misyonerlerin İstanbul ile iletişiminde kesintiler olmuştur. İzmir'in sıkıntılı günler geçirmesi okulun 28 öğretmeni ve öğretmenlerin çocuklarını tehlikeye sokmuştur[433].

Yeni dönem okulun açılması için misyonerler acil ihtiyaçlarını Boston'daki merkezlerine bildirmişlerdir. Buna göre acil olarak Fen Blimleri bölümüne bir erkek öğretmen, bir Beden Eğitimi öğretmeni ve Fransızca ve İngilizce bölümlerine bir erkek öğretmen talep etmişlerdir[434].

1917 yılında da okul faaliyetlerini sürdürmüştür. 1 Temmuz 1917- 30 Haziran 1918 tarihli okul bütçesi aşağıdaki gibidir[435]:

Gelirler(TL)

1- Elde olan: 1.227.81
2- Öğretim; öğrenci ekstraları dâhil: 1055
3- Personel ev kirası: 233.25
4- Sinema: 50
5- Döviz: 2.090.01
6- Bağış: 672.39
7- Stoklar: 67.05
8- Amerika fonu: 683.14

Toplam: 6.078.65

Giderler

1- Maaşlar: 2.787.34
2- Maaşlar (okulda bulunmayan öğretmenlere) : 750
3- Harcamalar: 814.08
4- Okul görevlileri: 286 .73
5- Genişletme: 250

Toplam: 6.078.65

433 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 767.
434 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 768.
435 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 830.

Okul harcamalarında mali bir disiplin hâkimdir. Savaş şartları bütçeyi etkilemiş, okulun genişlemesi yavaşlamıştır. 1917 yılında dekan olarak Cass Arthur Reed görevini sürdürmektedir. Gülbenikian, Constantiautine, Vedova, Michaelides öğretim elemanı olarak görev yapmaktadırlar[436].

Papaz Alexander Maclachan İzmir Uluslararası Koleji başkanı olarak 29 Haziran 1918 tarihinde okulun 1917-1918 yılı raporunu hazırlamıştır. Raporu, misyoner okulun en ilginç raporu olarak nitelendirmektedir. Kampüsün büyük bir kısmı askeri amaçlı kullanılmaya devam edilmiştir. Sıkıntılara rağmen ekim ayında okul açılmıştır[437].

Savaş şartları ve kısıtlamalar nedeniyle öğrenci sayısı 117'ye düşmüştür. Yatılı öğrenci sayısı azalmış sadece 25 öğrenci alınmıştır. Vali ile sıcak ilişkiler sürdürülmüş Okul Dekanı Red (Türkçe karşılığı müdür) okuldaki görevini sürdürmüştür. YMCA ve İncil Sınıfları faaliyettedir[438].

Birinci Dünya Savaşı sırasında İzmir Uluslararası Koleji'nde çekilen en büyük sıkıntı ders kitapları konusunda olmuştur. Öğrenciler için okul başlamasına rağmen ders kitapları hazır edilememiştir. Eski öğrencilerden ikinci el kitapların kullanılması öğrencilere tavsiye edilmiştir[439].

Diğer bir sıkıntısı aydınlatma konusunda olmuştur. Yatılı okul öğrencilerinin bulunduğu yerlerin aydınlatılması maliyetin fazla olması nedeniyle kısıtlanmıştır. Işıkların saat 21: 30'da söndürülmesine karar verilmiştir[440].

Savaşın sona ermemesi mali sıkıntıların sürmesine neden olmuştur. Bay John S. Kennedy koleje yardımlarını

436 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 87, 88.
437 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 832.
438 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 833.
439 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 834.
440 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 835.

sürdürmüştür. Okula araç gereç desteği yapmıştır. Öğrenci masrafları iki kat daha artmıştır[441].

Sabah yapılan günlük ibadet ve İncil dersleri yıl içinde sürdürülmüş, YMCA desteğini sürdürmeye devam etmiştir. Öğrencilerin % 80'i dini çalışmalara katılmıştır. Okul misyoner bir eğitim kurumu olarak görevini yerine getirmeye devam etmiştir. Profesör Pappadopoulos Rum bölümünde dua hizmetlerinde görev almıştır. YMCA İzmir'de erkek öğrenciler arasında güçlü bir yapılanmaya sahiptir. Kolej bu misyonerlik çalışmalarının merkezi haline gelmiştir[442].

Milli Mücadele Dönemi'nden Kapanışına Kadar İzmir Uluslararası Koleji

Anadolu'da yaşamanın bedelinin kan ile ödenmesi, Milli Mücadele döneminde de değişmemiştir. Asırlardır barış yüzü görmeyen Türk milleti şimdi elde kalan son vatan toprağını kurtarmak için Atatürk'ün yanında yeni bir mücadeleye başlamıştır. Misyonerler ise savaş yıllarını fırsat bilip çalışmalarına hız vermişlerdir.

İzmir Uluslararası Koleji'ne para kazandırmak için 1918 yılı içinde girişimler yapılmıştır. Bunlardan en ilginç olanı da okulda sinema gösterimi yapılmasıdır. Bu gösterimlerden okul 50 lira kâr etmiştir[443]. Dekan Reed 1918 yılında da görevinin başındadır. 1918 yılında okulun yıllık raporunu da Bay Reed düzenlemiştir[444].

Savaş İzmir'de kendisini yoğun hissettirmektedir. Savaş uçaklarının ve savaş balonlarının bu dönemde İzmir semalarında görülmesi bir hayli ilginçtir. Bolon okula 4-5 mil yakın

441 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 836.
442 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 836, 837.
443 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 836.
444 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 81, 82, 83, 84.

mesafeden geçmiştir. Misyoner kampüs civarında bu gelişmelerin olmasından korkmaktadır[445].

1918-1919 okulun yılık raporu Aralık 1919'da toplantıda sunulmuştur. Bu rapora göre okulun 1918 yılı içindeki faaliyetlerin öğrenmekteyiz. Bu dönemde savaş şartları iyice ağırlaşmış ve okul bir askeri kampüs gibi olmuştur. İzmir valisi okulun birkaç haftalığına İngiliz savaş esirleri için kullanılmasını istemiştir[446]. Bu tür uygulamalar savaş sırasında Osmanlı Devleti tarafından yapılmıştır. Amerikan okulları savaş esirlerinin barınma yeri olarak kullanılmıştır. Yaz boyunca 20 İngiliz savaş esiri okulda kalmıştır.

1918 yılında okul çoğu günler kapalı kalmıştır. Kolej çalışmaları durma noktasına gelmiştir. Okul öğretmenlerinden çoğu çeşitli bahaneler ile İzmir'den ayrılmıştır[447]. 1918 yılında okul bütçesi şöyle oluşmuştur[448]:

Gelirler (TL)

1- Elde olan: 1.190.50

2- Maaşlar: 750.00

3- Öğretim: 2.256.95

4- Döviz: 1.723.96

5- Kira: 379.50

6- Kitap: 59.77

7- ABCFM'den: 356.49

8- Bağış: 1.502.06

Toplam: 8.219.23

445 P.A.B.C.F.M., Reel: 628 Belge No: 838.
446 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 337, 338.
447 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 339-349.
448 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 350.

Giderler

1- Maaşlar: 4.077.10 tl

2- Maaşlar okulda bulunmayan öğretmenlere: 1.668.83

3- Harcamalar: seyahatler, 851.86

4- Genel harcamalar: 729.51

5- Hizmetler: 361.75

6- Elde olan: 530.08

Toplam: 8.219.23

1918-1919 okul döneminde Profesör Lawrence okuldaki görevinin başına dönmüştür. Diğer öğretim üyelerinde ufak tefek değişiklikler olmuştur. Sadece 8 öğrenci mezun olmuştur. Savaş şartların öğrenci sayısına ve mezun sayısına etkili olduğu okul dönemi 1918-1919 dönemi olmuştur. Bu dönemde okul istatistiği şöyle oluşmuştur[449].

1- 1918-1919 döneminde okula kayıtlı toplam öğrenci sayısı: 139

2- Önceki dönemden kayıtlı olanlar (1917): 61

1918'de kayıt olanlar: 23

Yeni öğrenciler: 55

3- Yatılı bölüm savaş şartları nedeniyle kapalıdır.

4- Öğrencilerin ırklara göre dağılımı:

Rum: 55

Ermeni: 45

Türk: 18

Yahudi: 12

İngiliz: 4

449 PA.B.C.F.M., Reel: 629 Belge No: 358, 359.

Amerikan: 2

Macar: 1

Fransız: 11

İtalyan: 1

5- Öğrencilerin dinlerine göre dağılımı:

Ortodox: 52

Gregoryan: 35

Protestan: 18

Müslüman: 18

Yahudi: 12

Katolik: 4

6- Öğrencilerin vatandaşı olduğu uluslar:

Osmanlı: 112

Yunan: 18

İngiliz: 4

Amerika: 2

İtalya: 2

Fransız: 1

7- Kolej bölümünde: 55, hazırlık bölümünde: 84 öğrenci bulunmaktadır.

Askeri şartlar nedeniyle yatılı bölüm kapatılmıştır. Tüm öğrenciler gündüzlü olarak eğitim almaktadır. İstatistik ilk defa din ve millet ayrımı açık olarak yapılmıştır. Bundan önceki yıllık raporlarda sadece milliyete göre sınıflandırma yapılmış fakat milliyet kavramı ile din kavramı karıştırılmıştır. Okul Protestan misyoner okulu olmasına rağmen Protestanlaştırma çabaları etkisiz olmuştur. Özellikle 18 Türk öğrencinin hepsi Müslüman olarak okul hayatlarını sürdürmektedirler.

Eğitim süresi sekiz yıl olup; dört yıl hazırlık dönemi, geri kalan dört yıl da yüksek eğitim içindir. 1921'de okula Prof. Dr. S. Halton'un başkanlığını yaptığı bir tarım bölümü ilave edilmiş, çevreden çeşitli milliyetlere mensup birçok öğrenciyi okullu etmiş, özelikle İngilizce öğretiminde faydalı olmuştur. Dini öğretim bütün öğrencilere mecburi olup ibadetler Amerikalı misyoner bir öğreticinin idaresinde yapılmıştır[450].

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce öğrencilerinin çoğunluğunu Rumların oluşturduğu okulda, Cumhuriyet döneminde Türk öğrencilerinin sayıları artmıştır. 1923 yılında toplam 30 öğrencinin 27'sinin Türk olduğu görülmüştür. 1927'de toplam öğrenci sayısı; 260'ı Türk olmak üzere 268'e çıkmıştır[451].

Kuruluşundan kısa bir süre okulda 275 öğrenci olmuştur. NewYorklu hayırsever Bayan John. Kennedy'in 25.000 dolarlık bağışı ile satın alman yeni yerinde modern bir binaya kavuşmuştur. Okul 1934 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüş, 31 Mart 1934 yılında Cumhuriyet Hükümeti'nin bu okullarda sıkı denetim yapması üzerine okul kapatılmıştır[452].

Bursa'da Amerikan Okulları[453]

Amerikan Board misyonerlerinden Bay ve Bayan Benjamin Schneider'ın Bursa'ya ulaşmalarıyla 1834 yılında itibaren eğitim çalışmaları başlamıştır. Hem Bay Schneider hem de Bayan Schneider özgür bir eğitim alarak fiziksel, ahlaki ve ruhani hayat için kendilerini donattıktan sonra Bursa'da misyonerliği

450 Tozlu, **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar...**, s. 82-83.

451 Ayten Sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999,s. 77.

452 Frank Andrews Stone, **Academies For Anatolia**, Univesity Press of America 1984, s. 282. ve Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika ...**, s. 164.

453 Bu kısım hazırlamış olduğum doktora tezinin Bursa'da eğitim kısmının bir özetidir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Özgür Yıldız; **Türkiye'de Amerikan Protestan Misyonerlerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Bursa Şubesi (İstasyonu) 1834–1928**, Erciyes Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2007, s. 168-216.

yaymaya ve çocukları eğitmeye başlamışlardır. İstasyon kurulduktan hemen sonra eğitim faaliyetlerine başlamışlar, okullarında iki hafta içinde 7 çocuk olmuştur[454].

1849–1862 yılları arasında Bursa'da misyoner bulunmamasına rağmen 1860 yılında okulda 18 erkek ve 12 kız öğrenci eğitim altına alınmıştır[455]. Protestan kilisesinin desteğiyle bir günlük okulda eğitim sürmüş, bu eğitim kurumu ilkokul düzeyindedir. Ermeni cemaati ilkokulu maddi olarak desteklemiştir[456].

Schneider'den sonra Bursa'ya gelen misyoner Joseph K. Greene ve ailesi 22 Temmuz 1862'de tüm çalışmalarda olduğu gibi eğitim çalışmalarında da gelişme başlamış, okul Protestanlarca kuşatılmıştır[457]. Misyoner yaptığı seyahatlerle eğitim kurumlarına destek vermiştir[458]. 1862 yılında Bursa'da sadece ortak okulda; Erkek öğrenci sayısı 29, kız öğrenci sayısı 28 olmuştur. Misyonerler çocukların dışında 10 yetişkine de eğitim vermiştir[459].

1872 yılında Bursa'da ortak okul sayısı 3'e çıkmış, Ruhban sınıflarında 12 öğrenci eğitim almıştır. Yatılı kız öğrenci sayısı 12 olmuş, toplam 123 öğrenci eğitim altına alınmıştır. 1873'de bu sayı 143'e çıkmıştır[460]. Aynı yıl içinde Bursa'da bulunan Bayan Clark'ın okuluna 12 öğrenci daha eklenmiş, Rumlar için de İncil sınıflarında misyonerler Rum öğretmen bulundurmaya başlamıştır. Ermenilerin yanında Rumların eğitimine de önem verilmiştir[461].

454 E.C.A. Schneider; **Broosa, Asia Minor**, Ger. Ref. Church Publication, Chambersburg, 1846. s. XI.
455 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582,** No: 5.
456 Stone; **Academies For Anatolia** ..., s. 88.
457 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582,** No: 457.
458 Stone; **Academies For Anatolia** ..., s 88.
459 P.A.B.C.F.M., **Reel: 582**, No: 18,19.
460 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** No: 161, 170.
461 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** No: 461.

1876 yılında diğer bir önemli gelişme Kız yatılı okul sayısının 2'ye çıkmasıdır. İkinci okul Bursa Amerikan Kız Yatılı Okulu olarak anılmış, okulla ilgili ayrıntılar ilgili bölümde ayrıntılı olarak sunulmuştur. Ortak okul sayısı 3, toplam öğrenci sayısı 156 olmuştur. 1877 yılında aynı okullar devam etmiş ve öğrenci sayısı 158 olmuştur[462]. 1879 yılına kadar okullar gelişmiş, öğrenci sayısı 231'i bulmuştur. Bu yıl içinde bir yüksekokul açılmış ve öğrenci sayısı 50'dir[463]. Misyoner Richardson dönemimde eğitim konusunda Board Teşkilatı çok etkili girişimlerde bulunmuş, okul sayısı ve öğrenci sayısı artmıştır.

Bursa Amerikan Kız Koleji

Bursa'da Amerikan Board Teşkilatı'nın en etkili ve uzun ömürlü olan kuruluşu Bursa Amerikan Kız Koleji'dir. Yatılı bir okul olarak kurulan kurum bir ara yetimhane bir arada hapishane olarak kullanılmıştır.

Misyoner Bayan Rapleye'nin Bursa'ya gelmesiyle, Bursa Amerikan Kız Koleji resmen 1876 yılında kurulmuştur[464]. Bayan Rapleye Bursa'da Rum kızların eğitimiyle ilgilenmiştir. Yatılı Okul yanında bir ev satın almış ve çalışmalara başlamıştır. Amerikalı Misyoner Richardson okulu her yönden desteklemiştir[465]. Osmanlı Salnamelerinde de okulun tesis tarihi 1292 (1876) olarak kayıt edilmiş, mektebin öğrencilerinin kız olduğu ve İnas Mektebi olarak kayıtlarda yer aldığı belirtilmiştir[466].

462 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** No: 202, 203, 216, 217.

463 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** No: 229, 230, 243.

464 "Woman's Board of Missions fort he Pacific", **Missionary Herald**, 1923, March, 3, CIX, s. 135.

465 P.A.B.C.F.M. **Reel: 588**, No: 477. 1869 yılında Bayan Ursula C. Clark bu okulda çalışmaları başlatmıştır. Fakat Osmanlı Devletinden ruhsat alarak resmi kurulma tarihi 1876'dır. 1869 yılında okul çalışmaları ruhsatsız olarak yapılmaktadır. Reports of ABCFM, 1925, s. 77.

466 1317 yılı Hüdavendigar Salnamesi, s. 334, 335.

Bursa Amerikan Kız Koleji'ni Osmanlı Devleti Maarif Nezareti dosyalarında bulunan Yabancı Okulları gösteren deftere kayıt etmiştir. Bu defterde okulun kurucusu Richardson gösterilmiş ve okulun Bursa'da Rum mahallesinde bulunduğu belirtilmiştir[467].

Bayan Rapleye'nin okulunda Rum kızlara Amerikan Board'un Kadın heyeti yardım etmiş, 1877'de okul daha da gelişmiştir[468]. 3 Eylül 1877'de Rapleye, çocuklarla her günün neşeli geçtiğini ve Rumca okuma dersleri yaptığını belirtmiş, Türkçe derslerinin de bu okulda okutulduğu görülmüştür[469].

1880 yılı içinde de Amerikan Koleji'nde Bayan Rapleye çalışmış, okuldaki 20 öğrenciden 14'ü yatılı olarak eğitim almıştır. Kilise okul çalışmalarını desteklemiş ve kilise papazı öğretmenlerin faaliyetleriyle ilgilenmiştir. 1 Aralık 1880 Çarşamba öğleden sonra yerli papaz Aristedes ve eşi okulu ziyaret etmiş, çocuklar sınıfta vaizlerin konuşmalarını dinlemişler, okuma parçalarını paylaşmışlar, yatılı okulda misyonerlik çalışmaları yapılmış, akşam papaz Rum kızlarla dua etmiş ve İncil'den bölümler okumuştur. Misyonerlere göre kızlar vaizin duasını ve vaazını çok beğenmişlerdir. Küçük çocukların Protestanlaşması için misyonerler yoğun çaba harcamışlardır[470].

Bursa Amerikan Kız Koleji'nde 1884 yılında öğrenci sayısı 47 olmuş, yatılı bölümdeki Rum ve Ermeni öğrencilerin sayısı artmıştır. Yeni öğretmenler gelmiş, Protestanlık ilkeleri öğretilmeye devam edilmiştir[471]. Bu yıl içinde diğer bir gelişme Bayan Rewell'in Bursa Amerikan Koleji'nde çalışmaya başlamasıdır. Bayan Rewell de hızlı bir şekilde Rumca öğrenmeye çalışmış ve Rumların üçte birine etki edilmeye başlanmıştır.

467 B.O.A., **MF. MGM**. Müsvedde Defteri, Maarif Nezareti Katoloğu Dosya Usulü taramalarında elde edilmiştir.

468 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588**, No: 486.

469 P.A.B.C.F.M., **Reel: 593**, No: 664.

470 P.A.B.C.F.M., **Reel: 588,** No: 501 ve **Reel: 593,** No: 750, 751.

471 P.A.B.C.F.M., **Reel: 596**, No: 552, 553.

Misyonerlerce Protestanlık çalışmaları için daha uzun girişimlere gerek olduğu anlaşılmıştır[472].

1890 yılından 1894 yılına kadar öğrenci sayısı 30-40 arasında değişmiştir. Bursa Amerikan Kız Koleji'nde aynı dönemde gündüzlü okuyan kız öğrenciler de mevcuttur[473]. Rum Okulu için harcanan ödenek artırılmış; 1881'de 5.164 Piaster iken bu ödenek 1890'da 5.170 Piaster olmuştur[474].

Bursa'daki Amerikan Kız Okulu'nda 1893'te modern ilimler verilmiş, misyonerler Rumca ve Ermenice ağırlıklı ders programları hazırlamıştır[475].

1893 Yılı Bursa Amerikan Kız Koleji Ders Programı

Birinci Sınıf:

- Rumca veya Ermenice
- Aritmetik (Rumca veya Ermenice)
- Coğrafya (Rumca veya Ermenice)
- İngilizce

İkinci Sınıf:

- Rumca veya Ermenice
- Cebir
- Fiziki Coğrafya
- İngilizce

Üçüncü Sınıf:

- Rumca veya Ermenice
- Geometri
- Botanik (İngilizce)

---

472 P.A.B.C.F.M., **Reel: 602,** No: 948 ve **Reel: 605**, No: 191.

473 P.A.B.C.F.M., **Reel: 607,** No: 169, 205, 257, 299.

474 P.A.B.C.F.M., **Reel: 608**, No: 19.

475 Uygur Koçabaşaoğlu; **Anadolu'daki Amerika,** İmge Yayın evi, 3. Baskı, Ankara 2000, s.132-133.

Dördüncü Sınıf:

- Rumca veya Ermenice
- Fizik
- Astronomi (İngilizce)
- Tarih (İngilizce)

Okulda İngilizce dersler de verilmiş, öğretmenlerin çoğunluğunun Amerikalı olması buna etken olmuştur. Rumca ve Ermenice konuşan öğrencilerinde bulunması Amerikalı öğretmenlerin bu dilleri öğrenmelerini zorunlu kılmıştır.

1899 yılında okulda verilen; İncil, Aritmetik, Coğrafya, Ermenice Gramer ve Fransızca eğitimleri çok beğenilmiştir. Bunun yanında okulda el işi çalışmaları ve dikiş dersleri verilmiş ve kızlar hayata hazırlanmıştır. Almanya ve İsviçre'de uygulanan okul yöntemleri uygulanmış, çağın modern Eğitimi Bursa Amerikan Kız Koleji'nde verilmiştir. Eğitim kurumunda Bayan Garabedian, Onun Kızı Beatrice, Bayan Deinech ve Bayan Richard çalışmış, İsviçreli Protestanlar yardım etmişlerdir[476].

1899 yılında Bursa'da diğer önemli bir gelişme Kolej'in yanma Anaokulu açılmasıdır. Bu girişimden misyonerler gelecek yıl için başarı beklemiş aynı şekilde gelecek yıl birçok yatılı öğrencinin kayıt olacağını ummuşlardır. Avrupalı ve Amerikalı Protestanlar öğrenci ve öğretmenleri ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaretlerde okula yardım etmişler ve okulun ihtiyaçlarını belirlemişlerdir[477].

1900'lü yılların başından itibaren Bursa Amerikan Koleji seçkin bir okul haline gelmiş, yatılı öğrenci sayısı artmış ve anaokulunun da açılmasıyla küçük yaştan itibaren çocuklar eğitim altına alınmıştır. Bu dönemde misyoner olan Theo. A. Baldwin okulun müdürlüğüne 1908 yılına kadar devam etmiştir.

476 P.A.B.C.F.M., **Reel: 606,** No: 832.

477 P.A.B.C.F.M., **Reel: 608**, No: 833, 834.

1905 yılında okulu Mekatip-i Gayri Müslime ve Ecnebiye Müfettişliği denetlemiş, okulun Amerikalı Richardson tarafından 1876 yılında kurulduğu, Hocaalizade Mahallesinde olduğu belirtilmiştir. 1892 yılında ruhsat aldığı ve müdürü Bursa da ikamet eden Amerikalı Mistır Baldwin'dir. Okulun ruhsatı Mistır Baldwin adınadır. Kayabaşındaki leyli ve gündüzlü mektep Hocaalizade mahallesinde bulunan mektebe nakil edilmiştir. Müdür Baldwin'in ticaret vesair hizmetle meşgul bulunduğundan müdüriyet vazifesi dahi bir ecnebi madmazel tarafından ifa olunmaktadır. Bursa Maarif Müdürü bu teftiş hakkında rapor sunmuştur[478]:

1. Mektebin Mevkii: Bursa da Hoca Alizade Mahallesi'nde
2. Mekteb-i İlan Mevcut Mudur?: Mevcuttur
3. Tarih-i Tesisi: 1292
4. Mektebin Kurucusunun İsmi: Amerikalı Richardson
5. Ruhsatname Tarihi, Numarası, Müdür İsmi, Tabiyeti Nedir: 1 Kânunusani sene 308 tarihli ve 2 numaralı ruhsatnameye merbuttur. Mezkûr Ruhsatname Amerikalı Mösyö Baldwin namına verilmiştir. Amerikalılar tarafından açılmış ve idare edilmektedir.
6. Ruhsata rabtından evvel ber mucib talimat-ı etfal-i müslime edemeyeceğine dair senet alınmış mıdır? Bir ve başka güna şart konulmuş mudur?: Senet alınmamış ise de milel-i gayrimüslime etfaline mahsus olduğu ruhsatnamede şart tesisi hakkındaki hane-i maksudunda gösterilmiştir.
7. –
8. Tesis ferman-ı aliye müstenid ise ferman-ı alinin tarihi mündericatı nedir?: Tesis bir güna ferman-ı aliye müstenid olmadığına dair bir güna kayıt yoktur.

478 B.O.A., **MF. MGM.** Dosya No: 8/ No: 36 ve 60.

9. İslam Mahalesinde midir ve mekatibe İslam çocukları devam ettirilir mi? Ve yakınında mescid ve cami-i şerife vesair imkanı muhterame mevcut mudur?: Mektebin bulunduğu mahalle müttehiddir. Karşısında Katolik kilisesi ve mektebi vardır. Cami ve mescid-i şerif yoktur.
10. Maarif-i umumiye nizamnamesinin yüz yirmi dokuzuncu maddesi ahkâmının tatbiki ve mektep müfettişliğinde mümanat ve müşkülat gösteriliyor mu? Ve Made-i mezkure ahkamına muhalif haller cereyan ediyor mu?: Teftişte muhalif ve müşkülat gösterilmemektedir.

Teftiş raporundan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti okul üzerinde denetimler yapmış ve bilgileri soruşturmuştur. Bilgiler Board Teşkilatı'nın belgeleri ile uyum göstermiştir. Genelde bu okul resmi kurallara uymuş ve Osmanlı Devleti ile büyük sıkıntılar yaşamamıştır.

3 Rebi'ülevvel 1329 (04.03.1911)'de okulda Protestanlık faaliyetleri artmıştır. Okulda bulunan Türk öğrencilerin dinini değiştirmeye çalışmışlar, Bursa Kız Koleji'nde İslâm çocukları için Perşembe akşamı yapılan Kur'an derslerini kaldırmışlardır. Programda Kur'an dersi görülmesine rağmen okul müdiresi Protestan İncil dersi vermiştir. Hatta gelecek yıldan itibaren misyonerler Kitap-ı Mukaddesi mecbur tutmayı düşünmüşlerdir. Bu nedenle Osmanlı Devleti tahkikat yaptırmıştır. Mektebin Maarif Nizamnamesi'ne uyması istenmiştir. Bu okula Kanun-ı Ceza'nın 142. maddesi gereğince ceza verilmesi adliye nezaretinden istenmiştir[479]. Bu okul misyonerlik çalışmalarını kurulduğundan beri yapmış, kapanmasına neden olan olayda bu çalışmalardan dolayı olmuş, 1911 yılındaki olay 1928 yılında benzer bir şekilde tekrar etmiştir.

479 B.O.A., **DH. İD.**, Dosya No: 117 /Gömlek No: 27.

Bursa Amerikan Kız Okulu'nun 1913 yılında kayıtlı öğrencisi 210'dur. Buna anaokulu, İlkokul, Hazırlık Okulu ve Yüksekokul kısmı dâhildir. Öğrencilerden 31'i erkektir.

Bu dönemde Protestan Erkek Okulu'nun yokluğu hissedilmiş, yıl içinde anaokulundan erkekler mezun olması ve ilkokula kabul edilmeleri bu İhtiyacı doğurmuştur. Erkek öğrencilerden ikisi Türk'tür ve eski sultanın muhafızının çocuklarıdır. Osmanlı Devleti'nde etkili olan insanlarda çocuklarının da bu okulda eğitim aldıkları görülmüştür. Okulda öğrenim gören çocukların milliyetleri; 174 Ermeni, 18 Türk, 12 Rum, 3 Fransız, 3 Yahudi'dir. Görüldüğü üzere artık Türk öğrencilerinin okulda sayılarının arttığı hata hatırı sayılır kişilerin çocuklarının da bu okulda eğitim gördükleri bilinmektedir.

1915'te okulda Hariet G. Powers çocuklara tarih, okuma ve ilahi söyleme derslerine girmiş ve Fransızca konuşma çalışmaları yapmıştır. Bay Allen üç hafta önce kendi odasında düştüğü için Bayan Allen babasının bakımıyla meşguldür. Savaş şartlarına rağmen eğitim sürmüştür[480].

1918 yılına kadar okul esir hapishanesi olarak kullanılmış, 1918 yılında okulda 70 İngiliz esir kalmıştır. Misyonerler bu dönemde esirleri ağırlamışlar ve onların bakımını üstlenmişlerdir[481]. Okulun böyle bir faaliyette kullanılması ve savaş şartlarında bile faaliyetlerini sürdürmesi misyonerlerin bu topraklarından çekilmeye niyetini olmadığını göstermektedir.

Bursa Amerikan Koleji 1920 yılında da faaliyetlerini sürdürmüştür. Bayan Jennie L. Jillson eğitim çalışmalarıyla birlikte Board Teşkilatı'nın misyonerlik çalışmalarını da yürütmüştür. Bayan Edith F. Parsons Kız Okulunda öğretmen olarak görev yaparken Milli Mücadele döneminde de okul öğretmenleri bölgede bulunmuştur[482].

---

480 P.A.B.C.F.M., **Reel: 633,** No: 1154 ve **Reel: 638,** No: 505.

481 B.O.A., **DH. EUM. 5. ŞB.**, Dosya No: 76/ Gömlek No: 10/4.

482 Reports of ABCFM, 1920-1921, pp. 56.

Mustafa Kemal misyoner okullarının bir tehdit unsuru olduğunu çok erken dönemde fark etmiş ve tedbir almıştır. 1922'de Amerikan mekteplerinin hiçbirisinin açılmasına ruhsat vermemiş, yeni okul açılmasını yasaklamıştır. Mevcut okulların ise devamına karar vermiş, bu nedenle bu dönemde Bursa Amerikan Koleji faaliyetlerini sürdürebilmiştir[483].

Bursa Amerikan Kız Koleji'nin Kapanışı

Cumhuriyet döneminde Amerikan okulları denetim altına alınmaya çalışmış, bunun için okulların teftişine önem verilmiştir. 1926 yılında Maarif vekilimiz maarif müdürlerine ecnebi mekteplerinin teftişi için mühim bir talim olması gerektiğini belirtmiştir. Ecnebi mekteplerinin ruhsatnameleri icrayı tetkik edildikten sonra tasdik olmasına karar verilmiştir. Ruhsatnameli ve Mekatip-i Hususiye Talimatnamesi ahkâmına göre çalışabileceklerini belirtmiştir. Türkçe, Türk Tarihi ve Coğrafya dersleri bu okullarda verilme zorunluluğu getirilmiştir. Bu okullardan Türkçe dersini başaramayanlar mezun olamayacaktır kararı alınmıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu okulların faaliyetlerini denetlemek için büyük gayret göstermiş ve bunların fesat ocağı olmalarını önlemiştir[484].

Misyonerler, Osmanlı Devleti'nde eğitim faaliyetlerine başladıkları günden itibaren dini telkinlerde bulunmuşlardır. Osmanlı Devleti zamanında misyonerlik faaliyetlerini azınlıklar üzerinde uygulamış ve öğretmenlerini buna göre yetiştirmişlerdir. Board Teşkilatı din eğitimini bütün öğretmenlerin kalbi olduğu düşüncesinde oldukları için Protestanlık inancına göre eğitim yapmışlardır[485].

---

483 Cumhuriyet Arşivi, **Dosya No: 248-13 Yer No: 5.22.14**.

484 "Ecnebi Mektepler", Akşam Gazetesi, 11 Şubat 1926, s.3. ve "Ecnebi Mekteplerini Teftiş", Akşam Gazetesi, 12 Şubat 1926, s.3.

485 Board of Education report of The Consultative Committee on The Primary School, London 1931, s. 16,154, 187.

Kadınlar için misyonerlik faaliyetlerinde Board Teşkilatı ilk olarak ev ziyaretleriyle işe başlamıştır. İkinci olarak Anaokulu'ndan başlayarak onları eğitim işine koyulmuşlar, Bursa Amerikan Koleji'nde de bu eğitim zincirini oluşturmuşlardır. Fakat bu çalışmalarda ana amaç misyonerlik olmuştur. Öğrencileri kazanmak için her faaliyet yapılmış, öğrencilerin kişisel problemleri ile ilgilenilmiş, doğum günleri kutlanmıştır. Özellikle Bayan Parson ile birlikte Bursa Amerikan Koleji'nde kendi kültürlerini aktarma faaliyetleri artmıştır. Zamanla Protestan kültürünü anlatma ve kızlara Protestanlık değerlerini aktarma çalışmaları hız kazanmıştır[486].

Misyonerler dini telkin faaliyetlerini Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda da Türk öğrenciler üzerinde uygulamayı düşünmüşlerdir. Milli Mücadele'den sonra Amerikan Okulları için kritik dönem başlamıştır. Bazı Amerikan Okulları kapatılmış, Bursa Amerikan Koleji'de bu kapatılan okullar arasına girmiştir[487].

Milli Mücadele sürecinden itibaren Mustafa Kemal Atatürk yabancı okullara temkinli yaklaşmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda medreseler kadar yabancı okulları kontrol etme amacı da vardır[488]. Milli bir eğitim savunulmuş, okullar Mili Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Daha Cumhuriyet kurulduktan 3 yıl sonra 1926'da bu okullarda Ecnebilerin kendi lisanlarıyla verdikleri Tarih ve Coğrafya derslerini değiştirmiştir. Ecnebi Mekteplerinde bu seneden itibaren Türkçe'ye itina edilmesine karar verilmiştir[489].

486 Ödül Bozkurt; The Making of Young Women at an American Missionary School in Early Pepublican Turkey, Doktora tezi, **Boğaziçi Üniversitesi**, İstanbul 1995, s. 36, 115-117.

487 Frank Andrews Stone; **Academies For Anatolia 1830-1980**, America University Press, 1984, s. 263, 275, 276.

488 İlber Ortaylı; "Misyonerlik", Milliyet Gazetesi, 9 Ocak 2005, s.7.

489 "Ecnebi Mektepler", Akşam gazetesi, 5 Mart 1926.s.5

Yine 1926 yılında bu okullar hakkında[490]:

1- Bu mektepler Maarif Müdürleri'nce teftiş edilecektir.

2-Mekteplerde Türkçe Tedrisat verdirilmesi.

3-Türk Tarih ve Coğrafyasının verilmesi.

4-Ecnebi Mektepleri'nde Türk Mektepleri'nde ders olan Türkçe, Tarih ve Coğrafya okutturulması.

5-Türkçe lisanı muallimleri olmalı.

6-Programda Türkçe olmalı kararları alınmıştır. Bu kararlar ile birlikte okullar sıkı takibata alınmıştır.

Yabancı okulların denetimleri 1926 yılından sonra sıklaştırılmıştır. 22 Mart 1926 tarih ve 789 sayılı kanunun 4. maddesi bu okulları yakından ilgilendirmiştir. Bu madde de: "*Türkiye'de hiçbir mektep Maarif Vekaletinin ruhsat ve muvafakati olmaksızın açılamaz....*" denilmiştir. Böylece okulların denetiminde Milli Eğitim Bakanlığı birinci derecede sorumlu hale getirilmiştir[491].

1927 yılı içinde okul çalışmalarını sürdürmüş, Türk kızlarına eğitim vermiş, Bayan Jillson okulun müdürlüğünü yapmaya devam etmiştir[492]. Yalnız bu dönemde okulda öğretmen olan Bayan Sanderson'un kızlar üzerindeki misyonerlik çalışmaları yapması okulun sonunu getirmiştir.

Dini telkin ve zorlama sadece öğrencilerle sınırlı kalmamış, Bursa Amerikan Koleji'nde Türk öğretmenler de misyonerler tarafından dini telkine maruz kalmışlardır. Bursa Amerikan Kız Koleji'nde Türkçe öğretmenliği yapan Behice Hanım, böyle bir zorlamaya boyun eğmeyince işinden olmuştur[493].

490 "Ecnebi Mektepler Hakkında Mukarrerat", Akşam gazetesi, 6 Mart 1926, s.7

491 Ayten Sezer; **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999,s.24.

492 Bursa Vilayet Salnamesi, 1927, syf. 437.

493 Necmettin Tozlu; **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar**, Akçay Yayınları, Ankara 1991, s. 282, 283.

1923 yılında 38'i Türk toplam 47 öğrenci bulunan okulda bu sayı 1924'te 120'ye çıkmıştır. 1926'da 195'e çıkan öğrenci sayısı 1927'de 120'ye düşmüştür. 1928 yılı başında Protestanlık ilkelerinin öğrenimi için okul çalışmalarını sürdürünce sorunlar yaşamıştır. Okulda öğrenciler "*Hz. İsa'ya dua edilirse emellerin yerine geleceğine*" dair dini telkinlerde bulunulmuştur[494].

Okulun kapanmasıyla ilgili okul mezunlarından Pakize Tarzi[495] bir röportajda misyonerlerin doğrudan Protestan ol denmese de öğrencilerin kiliseye götürüldüğü ve Protestanlığı sevdirmeye çalıştıklarını bildirmiştir[496].

Misyonerler ve cemiyetleri okulun kapanmasını vahim bir hadise olarak dile getirmişlerdir. Onlar da yurtdışında kamuoyu oluşturarak okulun kapanmasını engellemek istemişlerdir. Her faaliyete rağmen 1928 yılında okul kapatılmıştır[497]. Okulun kapanışını hazırlayan olaylar 22 Ocak tarihinde başlamıştır. Amerikan Büyükelçisi Grew [498] olayların çıkışı hak-

---

494 Ayten Sezer; **Atatürk Döneminde** …, s.51.

495 Pakize Tarzi, Türkiye'nin ilk kadın doğum uzmanı ve ilk kadın doğum kliniği kurucusudur.1910 yılında babasının Ziraat Bankası Umum Müfettişi olarak görev yaptığı Halep'te doğmuştur. İngiliz'lerin 1918'de Şam'ı işgal etmesiyle Adana'ya, Fransızların Adana'yı işgal etmesinin ardından Konya'ya taşınmıştır. Bursa Amerikan Kız Kolejindeki eğitim sırasında doktor olmaya karar vermiştir. 94 yaşında 2004 yılında ölmüştür. Afgan Prensiyle evlenerek prenses olmuştur. Sabah Gazetesi, 19.10.2004, "İlk Kadın Doğumcu Prenses Artık Yok"

496 "*... Vallahi bakın, benim zamanımda olsaydı şüphesiz ki anlayacaktım. Miss Sanderson'da hiç böyle bir şey hissetmedim. Ermenilere yönelik bir teveccüh vardı. O başka, ona bir şey diyemem. Ama Hıristiyan olun diye ille sizi alıp da kiliseye götüren yoktu. Pazar günü isteyen kiliseye giderdi. "gideyim bakayım, ne var!" diye gidenler vardı içimizde. Ermeniler belki, ama Türklere karşı bir tazyik yoktu.... Biz kiliseye gitmedik mi? Gittik. Ama ne zaman? Bir adam geliyordu, konferans veriyordu. O zaman gidiyorduk, o kadar.......*" *bkz;* Mehmet Altun; "Öğrencilerin Din Değiştirmesi Üzerine Atatürk tarafından Kapatılan Bir Okul", **Toplumsal Tarih Dergisi**, S: 113, İstanbul 2003.

497 Centennial of Constantinople Station, Near East Mission of The American Board, İstanbul 1931., s. 58 ve s. Mustafa Ergün; **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s.73.

498 Joseph. C. Grew; Amerika'nın Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki ilk Büyükelçidir. 18 Eylül 1927 günü İstanbul'a gelmiş ve 12 Ekim 1927 günü de Ankara'da

kında rapor sunmuştur. Grew'in telgrafında olay Amerikan makamlarınca son derece masummuş gibi gösterilmiştir. Yine bu telgrafa göre Milli Eğitim Bakanı Necati Bey'den Amerikan Büyükelçisi'nin çekindiği görülmektedir. Çünkü Necati Bey bu işlerde son derece kararlı bir tutum izlemiştir[499].

24 Ocak 1928'de Maarif Vekili Necati Bey tanassur hadisesi ile bizzat ilgilenmiştir. Telgrafla sürekli olayı soruşturmuş ve bilgi almaya çalışmıştır. Tanassur hadisesinin hükümetin sorumluluğunda olduğunu ve ilgilenildiğini belirtmiştir[500].

26 Ocak 1928'de Bursa Amerikan Koleji'nde yürütülen misyonerlik olaylarını gün yüzüne çıkmıştır. Okulda Türklerin dini ve milli günlerine önem verilmediği, Pazar ve Yortu günleri gibi Hıristiyanlığa ait özel günlerde Türk çocuklarına yeni elbiseler giydirilerek bu merasimlere iştirak ettirmişler. Protestanlığı her fırsatta aşılamışlardır. Mali durumu zayıf olanlara bu telkini daha kolay yapmışlardır. Gazeteye haber şöyle yansımıştır: ***""Mektep Değil Mefsedet Ocağı"***

Bursa'daki Amerikan Mektebinde Kızlarımızı Protestan Yapmak İçin Ne Dalavereler Dönmüş Tuzaklar Kurulmuş?

Tanassur eden Kamran Hanım'ın pederi Rıza Bey Muhtac-ı himaye görüldüğünden Sedbaşı Amerikan mektebi ittisalindeki fabrikada müdür sıfatıyla istihdam edilmektedir. Rıza Bey'in kızı Kâmran Hanım da Kolej'de kâtiplik vazifesini ifa etmektedir. Kamran Hanım bu suretle mektep idaresiyle mütemadi temasları neticesinde yavaş yavaş tanassur etmiş

---

güven mektubunu Atatürk'e sunarak göreve başlamıştır. ARMAOĞLU, Fahir; "Türkiye'de Amerikan Okulları Krizi" 1927-1928 (Bir Laik Milliyetçilik Olayı), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, . XIII, S. 37, Mart 1997, s.3.

499 Joseph C. Grew; **Türkiye'de Amerikan Okulları**, Bu telgraflar Turbulent Era, New York ,1952 isimli kitaptan alınmıştır. Çevirisi, Muzaffer Aşkın ve Nurer Uğurlu tarafından yapılmıştır. .W. Hopkins, G.F. Moore; M. Halidi; Ö. Ferruh, **Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik**, Örgün yayınevi İstanbul 2006, s.461.

500 "Bursa'daki Hadise", Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1928, s.1.

ve bundan sonra küçük kardeşini de az bir ücretle mektebe kabul ettirmiştir. Türkün dini ve milli günlerine hiç ehemmiyet vermeyen mektep idaresi Pazar, yortu günleriyle yılbaşı gibi günlerde Türk çocuklarına yeni elbiseler giydirmekte ve çocukları merasim-i diniye iştirak ettirmektedirler. Ezcümle elyevm Maraş'ta mühendis bulunan Abdülhamit Bey'in kerimesine Protestanlık resmen teklif olunmuştur. Mektep idaresi ailesinin kudret-i maliyesi düşkün bulunana talebeye Hazret-i İsa'ya dua etmesini, dua edecek olurlarsa her muradına ereceği kanaatini yavaş yavaş aşılamıştır. Bundan sonra ekanim-i selase(Hrıstiyanlığın Baba, Oğul e Ruh-ül Kudüs'ten ibaret olduğu inancı) düsturlarını ihtiva eden kitaplar mis'ler tarafından talebeye hediye ve hatıra olarak tevzi edilmiştir. Talebe yemek vesaire zamanlarda daima dinledikleri duaların bilahare İncil'den parçalar olduğunu anlamışlardır[501]."

27 Ocak 1928 tarihinde Tanassur Eden Kızlar Hadisesi hakkındaki rapor ikmal edilerek Maarif Vekâleti'ne verilmiştir. Bursa'da Kız Amerikan idadisinde dört Türk kızın tanassur ettirildiği üzere Maarif Emini Bursa'ya gitmiş, burada teftiş yaparak geri dönmüştür[502]. Tanassur eden kız sayısı 4'dür. Din değiştiren bu kızlar hakkında Maarif Emini tahkikat yapmış, tahkikat neticesini basına açıklamamıştır.

Bursa Amerikan Koleji'nin kapatıldığı dönemde Maarif Vekili olarak Mustafa Necati Bey Cumhuriyet döneminin idealist ve çalışkan bir şahsiyetidir. Yabancı okulların çeşitli sorunlarını bakanlığı döneminde ele almış, yabancı okullarda okutulacak kitaplar için komisyon kurdurmuştur. Bu kitaplarda Türk Tarih ve Coğrafya'sına ait yanlış bilgi bulunmamasına dikkat edilmesini istemiştir. Türkiye toprakları üzerinde başka milletlerin hayali iddialarını ifade eden veya ima eden tek bir kelimenin bile bu kitaplarda bulunmasına izin

---

501 Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1928, s. 1.

502 "Maarif Emini Bursa'dan Avdet Etti", Vakit gazetesi, 27 Ocak 1928,s.1.

vermemiştir. Yabancı okullara karşı tutumu açık ve net olmuştur. Bursa Hadisesi de onun bakanlığı döneminde ortaya çıkmıştır[503]. Bu dönemde meydana gelen din değiştirme hadisesini de yakından takip etmiş, olay ortaya çıkınca gerekli müdahaleyi yapmıştır.

Okulda yapılan misyonerlik faaliyetleri 12 kişilik Türk kızının "Uyanık Yavrular Kulübü" kurmasıyla ortaya çıkmıştır. Kızlar Kulübün adı da "EY" olarak belirlemişlerdir Bu kızlar tanassur eden 4 kızı takibe almışlardır. Okuldaki Türk hoca Muhtar Bey'i durumdan haberdar etmişler, kızları takibata alarak bu öğrencilerin hatıra defterlerinde İsa'yı ve Protestanlığı öven sözler bulmuşlardır. Bu hatıra defterlerinde Protestanlık ile ilgili cümlelerin bulunması ve bunları Türk öğretmenlerine haber vermeleri üzerine tahkikat başlamıştır[504].

Tahkikatın neticesinde 31 Ocak 1928 tarihinde çıkan gazete haberlerinde de görüldüğü üzere Bursa Amerikan Koleji'ni kapatılmıştır. Amerikan muallimler de mahkemeye verilmiştir[505]. Seniha, Kamuran, Nemika ve Madalet isimli 4 kızın din değiştirdiği öğrenilmiştir. Maarif Vekaleti okulu kapatmış ve öğretmenleri de Cumhuriyet Mahkemeleri'ne sevk etmiştir. Gazeteye haber şöyle yansımıştır:

Aynı gün Vakit gazetesinin haberi ise şöyledir:

"***Mektep Sed Edildi***

Maarif Vekaleti Alakadarlar Hakkında İkame-İ Dava İle de Karar Vermiştir.

Maarif Kaleminden Tebliği Edilmiştir:

Bursa Amerikan Kız İdadisi Talebesinden Balıkesir Askeri Kalem Reisi Miralayı Talat Bey'in Kızı Seniha Talat, Mütakaid Yüzbaşı Rıza Bey'in kızları Kamuran ve Nemika Rıza,

503 Erdoğan Başar; **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, MEB Yayınları, İstanbul 2004, s. 177, 196, 197.

504 " Uyanık Yavrular Kulübü", Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ocak 1928, s.1.

505 "Mektep Sed Edildi", Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1928, s.1,3.

Kardeş gazetesi sahibi Vasıf Necdet Bey'in kızı Madalet Necdet Hanımların mektep muallimleri tarafından gayri tabi ve dini telkinata maruz ve bin netice Protestanlık akidesini kabule ikna edildikleri anlaşılmıştır. Bu hanımlar reşid olmadan telkine maruz bulunduklarına göre mektebin çocukların tecrübesizliklerini ve zaaflarını istismar ettiği tamamen tahakkuk etmiştir. Maarif Vekaleti kendilerine evlad-ı memleketin emniyet olunduğu irfan müesseselerinden hiçbir şeyin Cumhuriyeti ali prensipleri hilafına olarak herhangi bir şekilde dini telkinat yapmaya mezun olmadığı hakkındaki kati ve müteaddit emirlerinin ve talimatının bu babdaki sarih hükümlerine rağmen gizlice talebesinin samimi akidesiyle oynayan ve milli seciyelerini bozan ve emniyeti suistimal eden bu mektebi derhal sedetmiş ve alakadarlar hakkında Cumhuriyet mahkemeleri nezdinde ikame-i davaya karar vermiştir......[506]."

Okulun kapatıldığı sırada Amerikan Elçisi olan Joseph C. Grew Bursa'daki olay ile günü gününe ilgilenmiştir. Amerikan Elçisi de bu okulların çoğunda misyonerlik yapıldığının farkındadır. Onun endişesi Türkiye'deki Amerikan Okullari'nın hepsinin kapatılmasıdır. Amerikan Elçisi'nin girişimlerine rağmen okul kapanmıştır. Bu olayı izleyen dönemde misyonerlik yapan diğer Amerikan Okulları da kapatılmıştır. Cumhuriyet Hükümeti bu konuda çok kararlı bir tutum izlemiştir. Kamuoyu da hükümeti bu karalarında desteklemiştir[507].

---

506 Vakit Gazetesi, 31 Ocak 1928. s.1 ve 3.

507 Bir söyleşisinde Grew; " *Başka konulara geçmeden önce Amerikan Okulları aleyhinde Türk gazetelerinde çıkan yazılara son verilmesini rica ettim ve bu yazılarda yalnız Bursa değil, bütün Amerikan Okulları'nda aynı davranış yapılıyormuş gibi bir izlenim verildiğini söyledim. Dedim ki, eğer bütün Amerikan Okulları aleyhine bir kampanya açılacak olursa, hemen her okulda aynı nitelikte olaylar bulmak kolay olacaktır, çünkü her okulda ters huylu ve hoşnut olmayan öğretmenler ve öğrenciler bütün asılsız suçlamaları yapmaya hazırdır...*" bkz,E.W. Hopkins; G.F. Moore; M. Halidi; Ö. Ferruh; **Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik**, Örgün yayınevi İstanbul 2006, s.466. Bu yazı Joseph C. Grew'in, **Türkiye'de Amerikan Okulları** isimli yazılarından alınmıştır.

Joseph C. Greew Ekim 1927'de resmen göreve başladıktan sonra Türkiye'deki Amerikan okulları konusu gündeme gelmiştir. Grew ayağının tozunu silmeden Amerikan Okulları sorununun içine girmek zorunda kalmıştır. Grew geldiğinde Amerikalıların 8 okulu mevcuttur. Adana, Merzifon, İzmir, Tarsus ve Bursa ile İstanbul'da üç okuldur. Grew yeni Amerikan Okullarının açılmasını gündeme getirmeye çalışırken Bursa olayı patlak vermiştir. Bursa olayı Grew'in görev yıllarında uğraştığı önemli sorun haline gelmiştir[508].

1 Şubat 1928 günü Amerikan Büyükelçisi Grew Vaşinton'a telgraf göndermiştir. Ona göre Bursa olayı şudur: " *144 öğrencinin okuduğu Bursa Amerikan Kız Koleji'nin üç Türk öğrencisi, Amerikalı öğretmenleri Bayan Edith Sanderson'ın etkisiyle Hıristiyan olmuşlardır. Bu öğrenciler, bu olayı, yataklarının altına sakladıkları anı defterlerine ayrıntılı bir şekilde yazdıklarından, olayın açığa çıktığı tarihten iki ay önce, yani Kasım 1927 sonu veya Aralık 1927 başında, bu anı defterinin bazı kız arkadaşları tarafından çalınması ve Milli Eğitim Bakanlığı makamlarına durumun bildirilmesi üzerine olay öğrenilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı olayı derhal incelemeye almış ve haber 22 Ocak 1928 sabahı yayınlanan Türk gazetelerinde yer almıştır. 31 Ocak'ta Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, Bursa'daki Amerikan Koleji'nde aktif din propagandasının yapıldığının kesin olarak tespit edildiği, okulun kapatıldığı ve sorumlular hakkında adli kovuşturma yapılacağı bildirilmiştir.*"[509]

2 Şubat 1928 tarihinde Türk basını; "*Neden bir tek Amerikan ailesi dahi olmayan Bursa'da bir Amerikan Okulu bulunmaktadır*" sorusunun cevabını aramaya çalışmıştır[510]. Basının

508 Fahir Armaoğlu; a.g.m., s.9.

509 Fahir Armaoğlu; a.g.m.,s.12,13. ve Joseph C. Grew; a.g.e., s.462,463.

510 İlknur Polat Haydaroğlu; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Ocak Yayınları, Ankara 1993, s. 138.

yoğun ilgisi, kamuoyunun ve hükümetin desteğiyle misyonerlik faaliyetinde bulunan bu okuldaki olay gün yüzüne çıkmıştır.

6 Şubat 1928 tarihinde Tıp Talebe Cemiyeti Bursa Amerikan Mektebi'nin kapatılması olayından dolayı Maarif Vekili Necati Bey'i telgraf çekerek kutlamıştır. Ecnebi mekteplerinde Türk düşmanlığı yapıldığını bu cemiyet açıkça bildirmiştir[511]. Maarif Vekili Necati Bey Amerikan Büyükelçisi tarafından da yabancı okular hakkındaki tutumu yüzünden sevilmemiş, Necati Bey dümeni kendi elinde tuttuğundan, İsmet Paşa veya Dışişleri Tevfik Rüştü Bey sorumluğun ona ait olduğunu ve onun kararma saygılı olacaklarını bildirmişlerdir.

Büyükelçi Grew okulun kapanmaması için 7 Şubat 1928 tarihinde Dışişleri Tevfik Rüştü Bey ile görüşmüştür. Grew 8 Şubatta İstanbul'a dönmüştür. Tevfik Bey Grew ile görüşmesinden sonra Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey ile de görüşmüştür. Bu görüşmelerden sonra şu kararları aldığını belirtmiştir:

a. Bursa'daki Amerikan Kız Koleji açılmayacaktır.
b. Hükümet diğer Amerikan Okulları hakkında aleyhte delillere sahip bulunmaktadır; fakat Milli Eğitim Bakanlığı bu diğer okullar hakkında "hayırhah" (Benevolent) bir tutum alacaktır.
c. Talas ve Maraş'taki okulların açılması olumlu bir şekilde ele alınmakla beraber, Milli Eğitim Bakanlığı bu iki okulun açılmasına izin vermezse, diğer iki okulun açılmasına muhtemelen izin verecektir. Kararları sunulmuştur[512].

511 "Tıp Talebesi Misyonerlerin Faaliyetlerine Karşı", Vakit Gazetesi, 6 Şubat 1928, s.1.

512 Fahir Armaoğlu; a.g.m. s.20,21. Bu görüşmeden Grew hatıralarında şöyle bahseder, "7 ŞUBAT 1928, Önceden randevu alarak saat 16.30'da Dışişleri Tevfik Rüştü Bey'i ziyaret ettim. Gerçi ana amacım Bursa olayını görüşmekti, fakat önce başka sorunları ele almayı, okul olayına a bu arada rastlantıdanmış gibi sözü getirmeyi düşünüyordum. Fakat, Tevfik Rüştü Bey kendiliğinden hemen

Basın olayın takipçisi olmuştur 9 Şubat 1928 tarihinde yayınlanan İkdam gazetesinde Bursa Amerikan Mektebi'ndeki olay hatırlatılmıştır. Tanassur hadisesine tekrar tekrar değinilmiştir. Tahkikatlar ve sonucun merakla beklendiği dile getirilmiştir. Bursa'daki olaya benzer şekilde aynı yıl Galatasaray Lisesi'nde faaliyetler ortaya çıkarılmış, Maarif Eminliği bu olayı da yakından takip etmiştir[513].

13 Şubat 1928 tarihinde Bursa'da bulunan misyonerlerin mahkemesi başlamıştır. Şahadetlerine müracaat edilen talebe mektepte dini propaganda yapıldığını müttefikan ifade etmişlerdir. Misyonerlik yapıldığı ideasını bu okulda okuyan Türk kızlar belirtmiştir. Bu ifadeler Bursa Amerikan Koleji'nin kapanmasına önemli etki yapmıştır[514].

15 Şubat 1928 tarihinde Grew Ankara'daki Amerikan Büyükelçilik kâtibini Tevfik Bey çağırtmıştır. Tevfik Bey ona; Bursa'daki okulu yeniden açmayı hiçbir şekilde düşünmediğini söylemiştir. Basında yazılara da müdahale edilmemiş ve ağır eleştiriler devam etmiştir[515].

5 Mart 1928 tarihinde Bursa'daki misyonerlerin mahkemesine devam edilmiştir[516]. Türk basını kadar yabancı basında olaya ilgi göstermiştir. Mahkeme salonu hınca hınç dolmuştur. Bu davaya Amerikalı gazetecilerde büyük ilgi göstermiştir. Gazete haberinde; "

---

konuyu açtı... Amerikan okulların aleyhinde Türk gazetelerinde çıkan yazılara son verilmesini rica ettim."

513 "Maarif Eminliği Tahkikata Devam Ediyor", İkdam Gazetesi, 9 Şubat 1928, s.1,3.

514 "Bursa'daki Mislerin Mahkemesine Başlandı", Cumhuriyet Gazetesi, 14 Şubat 1928, Grew'de 14 şubat tarihli telgrafında duruşma dün başladı demektedir.

515 Joseph C. Grew; a.g.e., s.467.

516 "Bursa'daki Mislerin Mahkemesine Devam Edildi", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mart 1928,s.1.

Bursa'daki Mislerin Mahkemesine Devam Edildi

Mahkeme Çok Heyecanlı Olmuştur Dinlenen Şahitlerin Hepside Mektepte Dini Telkinat Yapılmakta Olduğunu Söylemişlerdir

Bursa muhabir-i mahsusamızdan, Amerikalıların mahkemesine bugünde devam edilmiştir. Mahkeme salonu 12'den itibaren dolmuştur. Bu meyanda Amerikalı gazeteciler, sabık hanımlar, talebeler vardı. Halk taşıyordu. Bir polis memuru da görevlendirilmişti. Mahkemeye saat 13.30'da başlandı. Şahit olarak muallim Muhtar Bey dinlendi. Diğer şahitler dinlendi. ....Mahkeme Nisan'ın ikisine ertelendi........ [517]."

Mahkeme kararı 30 Nisan 1928 tarihinde alınmış, Misyoner öğretmenler Türk Basınını suçlamışlar fakat ceza almaktan kurtulamamışlardır. Cezaları okulda 3 gün hapisle sınırlı kalmıştır. Dini seremoniler çocukları kattıkları için 1 ay hapis istenilmiş veya 50 Lira ceza ödemeleri kararlaştırılmıştır[518]. Amerikan Elçisinin yardımları ile misyoner öğretmenler bu davadan önemli ceza almadan kurtulmuştur. Bursa olayı Amerikan Board'un Türk Hükümeti'ndeki atmosferini değiştirmiştir. Çeşitli toleranslar Board'un elinden alınmıştır[519].

Dava sonucunu Mıssıonary Herald dergisinin 1928 Temmuz sayısında Bursa'daki olayın başkahramanı Bayan Sanderson ile röportaj yapılmış, misyoner bayan kendini savunmuştur. Bayan Sanderson okulun kapatılmasında rolü olan en büyük kişidir. Onun misyonerlik yapmaya geldiği ve böyle bir tutum izlediği açıktır. Bu okulun kurulduğu ilk günlerden bu yana bu şekilde faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir. Misyoner

517 İkdam gazetesi, 6 Mart 1928, s.1

518 Joseph C. Grew ; a.g.e. s.480.

519 L.J.Gordon; **American Relations wıth Turkey 1830-1930**, Oxford University Press, Philadelphia,1932, s. 232.

Bayan bu işi ortaya çıkaran Türk kızlarına aptal diyecek kadar ileri gitmiştir[520].

Kurulduğundan beri Protestanlaştırma çabası içinde olan bu okul Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Mustafa Kemal'in kararlı tutumuyla kapatılmıştır. Okul kapandıktan sonra misyonerler 1931 yılında tekrar açma girişiminde bulunmuşlardır. Bursa Valisi söz konusu binada bir Türk yatılı ve gündüzlü binasının açılacağını ilan edince bu girişimde sonuçsuz kalmıştır[521]. Günümüzde Okul Bursa Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak kullanılmaktadır.

İzmit'te Amerikan Okulları

Misyonerler tüm Anadolu'da olduğu gibi İzmit'te de eğitim çalışmalarına öncelik vermiştir. İstatistiklerde İzmit merkezde bir karma okulda misyonerlerin eğitim verdiği görülmektedir. 22 Ağustos 1895 tarihinde, R. Chambers'in belirttiğine göre; İzmit'teki okul anaokulu, ilkokul ve ortaokul şeklinde örgütlenmiştir. İlkokul öğrenci sayısı fazla olduğu için yeni sınıflara ihtiyaç duyulmaktadır .

İzmit istasyonuna bağlı bir dış istasyon olan Bahçecikteki okul Amerikan misyonerlerinin bölgede en etkili okullarından birisi olmuştur. Bahçecik Erkek Okulu, 1879 yılında John E. Pierce tarafından kurulmuştur. Onun bir yıl sonra Amerika'ya dönmesi üzerine okulu Papaz Robert Chambers 22 yıl yönetmiştir. Chambers'in idaresindeki Bahçecik erkek okulu Bithynia High School olarakta bilinmektedir.

1897-1898 okul yarıyılında Bithynia Yüksekokulu'nda Ermenice, İngilizce, Fen bilimleri, Tarih, Felsefe, İncil, Türkçe

520 "Miss Sanderson İnterviewed", Missionary Herald,1928, July, 7, CXXXIV., s.291, 292.

521 Ömer Turan; **Avrasya'da Misyonerlik, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları**, Ankara 2002, s. 57.

dersleri verilmekte bunun yanında dini çalışmalar sürdürülmektedir. 1898 yılında okulda ders programı şöyle idi:

Ermenice Okutulan Dersler:

- Gramer, Okuma ve Kompozisyon
- Eski Ermenice Grameri ve Tercüme
- Edebiyat Tarihi
- Eski ve Modern Ermenice Okuma ve Kompozisyon

İngilizce Okutulan Dersler:

- Başlangıç Grameri, İleri Gramer, Etimoloji ve çözümleme
- Okuma III, Okuma IV, Sentaks Özümleme ve Kompozisyon
- İngiliz Edebiyatı
- Tarih
- Felsefe
- İncil Dersleri

1901 yılında okul 22 yıllık bir eğitim kurumu haline gelmiştir. Misyonerin raporunda; "*1000 erkek öğrenci burada Hıristiyanlığın öğretilerini öğrenmiştir. Bu kurum bölgedeki Hıristiyan etkisini arttırmaktadır.*" sözleri okulun kuruluş amacına açıklık getirmektedir. 1901 yılında okul, 116 mezun vermiştir. Mezunların; 5'i ölmüş, 3'ü işsiz, 3'ü çiftçi, 5'i doktor, 15'i memur, 19'u öğretmen, 19'u sanatkâr ve 27'si tüccardır. Amerikan Board teşkilatı yetiştirdiği öğrencileri ülke içinde maaşlı görevlisi olarak çalıştırmaktadır. Örneğin bu okul mezunların 3/2 si Osmanlı İmparatorluğu'nda öğretmenlik ve vaizlik yapmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu Ermeni'dir. Okula misyoner teşkilatının maddi desteği sürmekte ve bu destekle yıl içinde 7500 dolara okul için yeni bir bina yapılmıştır.

Amerikan Kolejlerinde ülkeye zararlı faaliyetler de tespit edilmiştir. Bahçecik'deki okulda da bu tip faaliyetler

gözlemlenmiştir. 1901 yılında Bahçecik Protestan mektebinin müdürünün bölgede ihtilal hazırlığı ile meşgul olmuş ve bunun için bir komite teşkil etmiştir. Bu bölgedeki Ermenilere silah dağıtılması ve Osmanlı Devleti sınırları dışında yayınlanan ve Ermenileri isyana teşvik eden Truşak ve Hınçak Gazetelerinin de 10 senedir bu bölgeye gizli bir şekilde getirilmesi okulun iyi niyetlerle kurulmadığının göstergesidir.

Okulda İncil dersleri verilmesi, kilise hizmetleri, Pazar ayinleri, Protestanlıkla ilgili çalışmaların yapılması ve Konya Apostolic Enstitü ve Robert Koleji ile işbirliği içinde çalışma yapmaları kurumun bir misyoner okulu olduğunu göstermektedir[522].

1902 yılı misyoner raporları incelendiğinde İzmit'te bulunan yüksekokul 124 mezun vermiştir. Öğretmen ve personeli Amerikan Board misyoneri idare etmektedir. Ermeni, Amerikalı, İngiliz ve İsviçreli öğretmenler okulda ders vermektedir. Okulun mal ve mülkü Amerikan Board'a aittir. 1890 yıllından 1902 yılına kadar okul düzenli bir şekilde maddi olarak Amerikan Board tarafından desteklenmiştir.

1904 yılında okula 33 yatılı 40 gündüzlü öğrenci daha katılmıştır. Müzik bölümü popüler hale gelmiş ve spor salonu inşa edilmiştir. 1905-1906 yılında Bithynia[523] Yüksekokulu'na yeni kayıt olanlar 157 kişidir. 8 yerli bir Amerikan öğretmen görev yapmaktadır. Amerikan okulları genelde paralı okullardır. Öğrenciler bu okullarda belirli ücret karşılığında eğitim almaktadırlar. Bahçecik'teki okulda da ücretli olarak eğitim yapılmaktadır. 1904 yılında 6 öğrenci, öğretmen olarak mezun olmuştur. Mezunlardan biri Bahçecik'te yetimhanede bir tanesi de okulda görev almıştır.

522 Özgür Yıldız; " İzmit'te(Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 5 Sayı 10 Yaz 2012, s.103,104.

523 Kocaeli, İzmit, Adapazarı tümü

Bahçecik Erkek Okulu'nda, 1906 yılında dini programlara ilgi artmıştır. Kiliseye YMCA[524] destek vermiştir. Genç erkekler arasında çalışmalar sürmüş bölge vaizi gençler üzerinde etkili olmuştur. YMCA 100 lira mali destekte bulunmuş ve kilise bütçesine önemli katkı olmuş ve Protestanlık ile ilgili çalışmalar yoğunlaşmıştır, misyonerler bölgeye sık olarak ziyaretler yaparak bölgede etkili olmaya çalışmışlardır.

1906 yılında Bithynia Yüksekokulu yeni kayıt olanların sayısı 292'dir. Bunlardan 93'ü yatılı öğrencidir. Yeni bir salon yapılmış ve Erkek öğrencilerden 450 lira gelir elde edilmiştir. 1908 yılı eğitim istatistiğine göre Bithynia Yüksekokulu'nda, 13 öğretmen 130 çocuk eğitim almaya devam etmektedir.

1915 tehcir yasasından sonra Bithynia Yüksekokulu İstanbul'a taşınmıştır. Okulun Adapazarı'ndaki kız kısmı Üsküdar'daki Home School ile birleşmiş ve bugünkü Üsküdar Amerikan Koleji'nin temeli atılmıştır. Erkek kısmı bugünkü Göztepe Parkı'nın deniz tarafındaki cephesinin karşısındaki Bahriye Nazırı Hasan Rahmi Paşa'nın Köşkü'nde tekrar açılmışsa da maddi nedenlerden dolayı 1932'de kapatılmıştır[525].

Görüldüğü üzere Amerikan misyonerleri bahsettiğimiz dönem içine İzmit'te etkili eğitim çalışmalarında bulunmuştur. Faaliyetler Ermeni öğrenciler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ücretli bir okul olarak işletilen misyoner okulunda Protestanlaştırma faaliyetleri öncelik kazanmıştır. Mezunlarının belirli işlerde maaşlı çalıştırılması okulu itibarlı kılmıştır.

Sivas'ta Amerikan Okulları

Amerikan misyoner okullarının genelde kurucuları ve okul idarecileri Amerikan Misyonerlerinden oluşmaktadır. 1880

524 YMCA: Young Man's Christian Association (Genç Hıristiyan Erkekleri Derneği)

525 Özgür Yıldız; " İzmit'te(Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt 5 Sayı 10 Yaz 2012, s.105,106.

yılında Dr. Henry T. Perry Sivas Erkek okulunu kurmuştur. Misyoner kayıtlarında okul Sivas Amerikan Okulu (Sivas Normal School) olarak adlandırılmaktadır. İncelediğimiz bu okul Sivas'ta kurulan kız okulu ile birlikte Amerikan misyonerlerinin öğretmen yetiştiren bir kurumu haline gelmiş ve sonuçta Sivas Öğretmen Koleji adını almıştır.

Misyoner Perry'den sonra 1900 yılında Ernest C. Partridge Normal Okul'un müdürü olmuştur. Partridge Sivas'ta eğitim faaliyetlerini yürütmüş ve raporlar düzenleyerek bu faaliyetler hakkında Amerikan Protestan misyonerlerinin merkezi olan Boston'ı bilgilendirmiştir. Diğer Amerikan misyoner okullarında olduğu gibi bu okulla ilgili faaliyetleri de ilgili misyonerin yazılarından öğrenmekteyiz.

Sivas Amerikan Okulu'nun[526] 1901 yılındaki planı incelediğinde eğitim faaliyetlerinin yan yana olan üç okulda yürütüldüğünü görmekteyiz. 1901 yılında bu okullarda 432 öğrenci eğitim almaktadır. Normal Okulda 80 (bunların 13 ü yatılı), orta kısımda 100, ilkokul kısmında 100 çocuk ve 129 çocuk da şapellim[527] altındaki 3 oda da eğitim almaktadır. Amerikan okullarının genel özelliği okulların bir kilise veya şapel etrafında örgütlenmesidir. İncelenen birçok belgede bu özelik ortaya çıkmaktadır. Okulların misyoner okulu olarak kurulmaları ve bu amacı gütmelerinden dolayı bu oldukça doğal bir olaydır[528].

Misyoner okullarında İncil dersi müfredatta yer almaktadır. Amerikan misyoner okullarının hemen hepsinde bu ders zorunlu olarak okutulmaktadır. Bu dersin fasılasız yürütülmesine misyoner teşkilatı büyük önem vermiştir. 1903 yılında Sivas'ta eğitim çalışmalarını yürüten Bayan Graffam da İncil

526 Bu okul misyoner belgelerinde Sivas Normal School olarak adlandırılmıştır.

527 Şapel; Hıristiyanların tapınak ve kutsal alanı.

528 Özgür Yıldız; *"Sivas Öğretmen Koleji"*, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı1, İstanbul 2012, s.141,142.

sınıfı faaliyetlerini yönetmekte ve İncil derslerini Sivas'taki Amerikan Board Teşkilatı tarafından açılmış tüm okullarda yürütmektedir.

Amerikan misyoner okullarında öğrenci sayısı Osmanlı Devleti'nin son dönemlerin yıldan yıla artış göstermektedir. Kurumlar kendilerini kabul ettirmekte ve çevrelerinde rağbet gören okullar haline gelmektedir. 1903 yılı raporuna göre Sivas şehrindeki Amerikan Okulu'nun gelişimi bu bilgiyi doğrulamaktadır:

Misyoner kurumları ve o kurumlarda eğitim alanlar mezun olduktan sonrada aralarındaki bağı koparmamaktadır. 18 Ekim 1906; Sivas Amerikan Okulu mezunları aralarında 150 Lira toplamışlar ve okul ve istasyon faaliyetleri için kullanılması için vermişlerdir. Protestanlaştırma amacı güden okullarda bu şekilde işbirliği ve dayanışma esastır çünkü verdikleri eğitimin meyvelerini sonraki yıllarda toplamak misyonerlerin ana hedefi olmuştur.

Sivasta'ki Amerikan okluları genelde Protestan cemaatin ve Board Teşkilatı'nın yardımlarıyla ayakta durmaktadır. 26 Ekim 1909'da Prudential Comittee (danışma kurulu) Sivas Amerikan Okulu çalışmaları için 1.00,00 dolar göndermiştir. Sivas misyoneri gelen ödenekten son derece memnun olmuştur. 2 Kasım 1909 tarihinde Sivas Amerikan Okulu için gelen bu ödeneğin çok faydalı olacağını belirtmiştir.

4 Aralık 1909'da ki raporu incelediğimizde ise; Sivas istasyonunda misyonerlerin dil çalışmaları ile özel ilgilendiği görülmektedir. Özellikle Ermenice misyonerlerin öğrenmeye çalıştığı ve derslerde kullanmaya çalıştıkları bir dil olup bölgede çalışacak misyonerlerde aranan bir özelliktir. Çünkü Amerikan misyonerleri özellikle Ermeni toplumu ve kurdukları okullarda da Ermeni öğrenciler üzerinde etkili olmaktadırlar[529].

529 Özgür Yıldız; *"Sivas Öğretmen Koleji"*, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı1, İstanbul 2012, s.143-145.

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte de misyonerler Sivas'ta eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. 1910 yılı Sivas istasyonu yıllık raporuna göre Sivas'ta eğitim istatistikleri şöyle oluşmuştur;

1910 Yılı Sivas Eğitim İstatistiği

Normal Okul (Erkek) Öğrenci Sayısı:115

Kız Yüksekokulu: 79

Erkek Hazırlık, Anaokulu(Sivas): 225

Kız Hazırlık Anaokulu(Sivas): 439

Sivas Şehrindeki Toplam Öğrenci: 858

Okula Gitmeyenler: 12

Dış İstasyondaki Öğrenciler: 16

Tüm Alandaki Toplam Çocuk Sayısı: 1400

Öğretmen: 48

Diğer Çalışanlar: 6

Kilise ve Okul Çalışmalarında Meşgul Olanlar: 62

Eğitim İçin Harcanan Miktar: 171,88 TL= 756,27 Dolar.

Sivas Amerikan Okulu'nda görev yapan kişilerden bazıları ise şunlardır:

İngilizce Öğretmeni: Michael Eff

Müzik Öğretmeni: Bay Favre

Fransızca Öğretmeni: Düzenli çalışan bir Fransızca öğretmeni yoktur.

İncil Dersleri: Bay Holbrook

Okullar 1912 yılında Sivas'ta Öğretmen Koleji adı altında toplanmadan öncede öğretmen yetiştiren birer kurum olarak ortaya çıkmaktadırlar. Şöyle ki; Kız okulundan mezun olan öğrencilerden iki tanesi Tokat'ta buluna Amerikan Kız mektebinde öğretmen olarak görev yapmaktadır. Aynı şekilde erkek okulundan mezun olan 4 öğrenci de öğretmen olmuştur.

Mezunlar Amerikan Okulu'nda öğretmen olarak göreve başlamıştır.

Sivas'taki Amerikan okullarının diğer bir özelliği ve okulların halk tarafından talep edilmesindeki etkin bir unsur da öğrencilere mezun olduktan sonra işlerine yarayacak mesleki eğitimin verilmesidir. Amerikan Okulu'nda Fransızca, İngilizce ve Geometri dışında erkek öğrencilere okul hayatlarından sonra yapacakları işlerle ilgili eğitim verilmiştir. Bu nedenle misyonerler bir halı atölyesi kurmuşlar ve bu konuda eğitim vermişlerdir. Yine bunun yanında öğrencilere mobilya üretimi ile ilgili mesleki bilgi ve beceri dayalı eğitim vermişlerdir. Öğrencilere sandalye yapımı öğretilmiş ve çeşitli tamir işleri öğretilmiştir. Kapı ve pencere yapımı işine başlamak için misyonerler çalışmaktadırlar. Bundan başka Amerika'dan sağladıkları dikiş makineleriyle terzilik eğitimi de vermektedirler.

1910 yılı Ekim ayından itibaren Öğretmen Okulu binasının bitirilmesi ve faaliyetlerin bu binadan yürütülmesi çabası hâkim olmuştur. Bu nedenle yıl boyunca duyurular yapılmış ve bağışlar toplanmıştır. 1910 yılı içinde bina için 850 dolar yardım kabul edilmiştir. Bayan Gibss 500 dolar bağış yaparak okulun tamamlanmasına katkı sağlamıştır.

Sonunda yapılan yardımlar ve katkılar ile kurum genişletilmiş ve büyümüş 1912 yılında Sivas Öğretmen Koleji olarak adlandırılmıştır. Okulun 1912 yılında 12 öğretmeni ve kayıtlı 502 öğrencisi olmuştur.

Sivas Öğretmen Koleji'nin ömrü Balkan Savaşları, akabinde çıkan I. Cihan Harbi nedeniyle kısa sürmüştür. 14 Ağustos 1914 Sivas Öğretmen Koleji adıyla düzenlenen belgede Birinci Cihan Harbi'nin Osmanlı Devleti'ne ve okul çalışmalarına etkisi açık olarak ortaya çıkmıştır. Bu raporu da misyoner Bay Partridge hazırlamıştır: Onun bildirdiğine göre, misyoner yılın bütününde kötü kâbuslarda olduğunu ve ülkenin genel şartlarının olumsuz olarak misyonerlik çalışmalarına ve

okula yansıdığını bildirmektedir. Hükümet Amerikan kurumlarının binaları hakkında yeni tasarrufa gidince misyonerler sıkıntı yaşamaya başlamışlardır. Savaş öncesi hazırlıklar her yerde hissedilmektedir. Bankalar kapatılmış, olağanüstü bir vaziyet ortaya çıkmıştır. Bu ortamda hükümet tüm hazırlıklarını orduya ve dolayısıyla savaşa yönelik yapmıştır.

Yine misyonerin Sivas şehirde genel şartların değişmesinde duyduğu sıkıntı belgede göze çarpmaktadır. Bunun yanında hükümetin Amerikan okullarına sürekli yazılar göndermesi ve okulların hükümet barakalarına dönüştürülmesi misyonerleri büyük ölçüde rahatsız etmiştir. Diğer bir rahatsızlık konusu da ordu için Hıristiyanlardan alınan vergi olmuştur. Amerikan kurumlarının hastaneye, esir hapishanesine dönüştürülmesi savaş boyunca görülen olaylardandır.

Bunun yanında misyonerin şikâyetçi olduğu diğer bir husus yerli öğretmenlerinin askere alınmasıdır. Sivas'ta bulunan okulda sadece 3 öğretmen kalmış ve misyoner okulun normal zamanında açılacağı şüphesini taşımaktadır.

Misyonerin bu endişesi yersiz olmamıştır. Sonuçta Normal Okul olarak kurulan ve genelde öğretmen yetiştiren Sivas'taki kız ve erkek okulları öğretmen kolejine dönüşmüş fakat savaş şartları bu kurumun sonunu getirmiştir. Nitekim 1915'te Sivas Öğretmen Koleji kapanmıştır[530].

Tarsus Amerikan Koleji (Tarsus Saint Paul Enstitüsü)

Tarsus'taki okul Amerikan misyonerlerinin özel önem verdiği okullardan birisidir. Bu nedenle okul bir enstitü olarak teşkilatlanmıştır. Okulun 1888 yılında açılmasından yirmi yıl sonra Müdür Thomas Christie, Tarsus'a okul açma fikrinin Türkiye'nin güneyinde görev yapan bir Amerikan Board

530 Özgür Yıldız; *"Sivas Öğretmen Koleji"*, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı1, İstanbul 2012, s.145-152.

misyonerinin 1885 yılının bir ilkbahar günü Tarsus'a bir gezi yapmasıyla oluştuğunu yazmaktadır[531]. Okulun resmi kayıtlardaki ismi St. Paul Enstitü'dür. 22 Kasım 1888 yılında sekiz öğrenci ile açılmıştır[532].

Tarsus'ta bulunan Amerikan okulunda 4 yıl hazırlık ve 4 yılda kolej eğitimi verilmektedir. Okulun öğrencilerinin büyük kısmı Ermenilerden oluşmaktadır. Okul bir ilahiyat okulu vazifesi görmekte ve Protestanlar için din adamı yetiştirilmektedir[533].

1893 yılında St. Paul 8 öğrenciden oluşan ilk sınıfını mezun etmiştir. Bu dönemde okul müdürü olan Thomas Christie kendisini amacına adamış bir kişiydi. Thomas Davidson Christie 1893 yılından 1920 yılına kadar okulun müdürlüğünü yapmıştır. Onun çalışmaları okula farklılık damgasını vurdurmuştur. Bu dönemde okulda bir hazırlık ve kolej bölümü bulunmaktaydı. Okul Osmanlı Maarif Nezareti tarafından tanınmıştır[534].

Uygur Kocabaşoğlu'nun aktardığı bilgilere göre; 1895-1896 eğitim öğretim yılında okulda yedi öğretim elamanı ve 80 öğrencisi olmuştur. Öğrencilerden 65'i Ermeni, 14'ü Rum ve 1'i Amerikalıdır. Öğrenciler 30 ayrı yerleşim yerinden gelmekte ve mezunları genelde iş hayatına atılmıştır. Mezunların çalışma hayatına atılanlarının sayısı şöyledir:

1- İş hayatına atılanlar, 35

2- Din görevlileri, 35

---

531 Brian Johnson; **Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Bir Miras Tarsus Amerikan Kolej'inin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri**, SEV Yayınları, İstanbul, 2006, s.5.

532 Alan Alfred Bartholomew; **Tarsus American School, 1888-1998**: The Evolution of a Missionary Instiution in Turkey, Mawr College 1989, s.1.

533 Ertuğrul, **Kültürümüzü Etkileyen Okullar…**, s.165.

534 Brian Johnson; **Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Bir Miras Tarsus Amerikan Kolej'inin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri**, SEV Yayınları, İstanbul, 2006, s.8.

3- Tıp öğrenimi görenler, 32
4- Öğretmenlik yapanlar, 32
5- Hukukçular, 7
6- Değişik meslekler, 19,
7- Bilinmeyen, 3[535]

Okul mezunlarından, Tarsus'ta İlahiyat, Tıp, Hukuk ve Eğitim Fakültelerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. 1902–1903 öğretim yılında okulda 204 öğrenci kayıtlı olup öğrencilerin 138'i yatılı öğrencidir. Öğrencilerden 152 tanesi Ermeni'dir. Okulda misyonerlik faaliyetleri sürdürülmüş, Protestanlaştırma çabaları tüm Amerikan okullarında olduğu gibi bu okulda da göze çarpmaktadır[536].

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi okulda değişikliklere neden olmuştur. 1915-1916 yılarında okul kısa süre kapanmıştır. St. Paul Osmanlılarm kampüs alanlarını askeri birlikleri konaklatmak ve savaş esirlerini barındırmak üzere talep etmesi üzerine, birçok öğrenci ve öğretmenin askere alınması ve çeşitli sıkıntılara rağmen okul açık kalmıştır[537].

1920 yılında Thomas Christie'nin müdürlükten ayrılmasında sonra yerine Paul Nilson geçmiştir. 1924 yılı Mayıs ayında Müdür Nilson'un okulun resmi yönetmeliklere tam olarak uyduğundan emin olmasına rağmen St. Paul kapatıldı. En ciddi suçlama da kampüste yapılan Hırıstiyan ayinlerine Türk çocuklarının da katılmış olduğuydu. Nilson karara itiraz etti. Din eğitiminde zorlama olmadığını belirtti ve 1925 Mayısında okul tekrar açıldı. 1925 yılında St. Paul yeniden açıldığında dini geçmişin en açık seçik sembollerinden biri olan adını terk ederek Amerikan Okulu adını kullanmaya başladı.

535 Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika** …, s. 155-161.
536 Öztürk, Yıldız, **Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938)**, Arka oda yayınları, İstanbul 2007. s. 78.
537 Johnson; **Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan** …, s.15.

Daha sonra 1928 yılında, resmi belgelerde Tarsus American College (TAC) olarak yazılan adını benimsedi[538].

1938 yılında okulun ders programı şöyledir:

Hazırlıkta:

Türkçe, Lisan ve Edebiyat, Aritmetik, Marangozluk, Beden Eğitimi,

Orta Kısımda:

Türkçe, Lisan, Edebiyat, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, İngilizce, Fransızca, Hıfzıssıhha, Aritmetik ve geometri, Fen Bilgisi, Cebir, Askerliğe Hazırlık, Kozmoğrafya, Beden, Musiki.

Lise Kısmı:

Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi, İngilizce, Fransızca, Biyoloji, Cebir ve Trigonometri, Defter Usulü, Daktilografi, Askerliğe Hazırlık, Fizik, Uzay Geometri, Sosyoloji, Felsefe, Lojik, Kimya, Kozmoğrafya, Ekonomi ve Beden[539].

Öğrencileri hayata hazırlayan bir çok ders programda yer almaktadır. Program incelendiğinde Tevhid-i Tedrisata uygun bir şekilde Türk Milli Eğitim müfredatına göre derslerin hazırlandığı görülmektedir. Okul bu özeliliğiyle günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 1888 yılından 1988 yılına kadar okulun idari kadrosu ise şöyledir[540]:

1888-1891: Alexander Maclachlan ve Hartune S. Jenanyan

1891-1893: John C. Martin ve Hartune S. Jenanyan

1893-1920: Thomas D. Christie (1915- 1919 Sarah Carmelite Christie Vekaleten)

1920-1925: Paul E. Nilson (1925 Emily Block Vekaleten)

---

538 Johnson; **Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan** …, s.18. ve Alan Alfred Bartholomew; **Tarsus American School, 1888-1998**: The Evolution of a Missionary Instiution in Turkey, Mawr College 1989, s.2.

539 Sezer, **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar** …, s, 79.

540 Alan Alfred Bartholomew; **Tarsus American School, 1888-1998**: The Evolution of a Missionary Instiution in Turkey, Mawr College 1989, s.353.

1925-1926: Leslie Adkins

1926-1928: William Laubach Nute

1928-1949: William Sage Woolworth (1935-1936: Alford Carleton Vekaleten, 1944-1945: Richard E. Maynard Vekaleten)

1949-1964: Richard E. Maynard

1964-1966: Frank A. Stone

1966-1967: Johannes Meyer

1967-1988: Wallace M. Robeson (1978-1979: A. Donn. Kesselheim vekaleten, 1987 İmadettin Öygen Vekaleten)

1988-..: Alan Mc Cain

Günümüzde Amerikan Board Teşkilatı'nın kurumu olarak kurulan okul, Tarsus SEV İlköğretim Okulu ve Tarsus Amerikan Koleji isimleriyle faaliyet göstermektedirler[541].

Merkezi Türkiye Kolej: Antep

Robert Koleji ve Suriye Protestan Koleji'nden sonra Osmanlı Devleti'nde kurulmuş üçüncü yüksekokul Merkezi Türkiye Koleji'dir. Amerikalı mütevelliler 1874 yılı Mart ayında okulun kuruluş beratını almışlardır[542].

Okul mezunlarına iş verdiği için tercih edilir bir Amerikan Kurumu olarak ortaya çıkmaktadır. 1893 yılında okul 110 mezun vermiş, mezunların yaptıkları işler ve sayıları şu şekildedir:

1- Öğretmen, 32

2- Tıp öğrenimine devam edenler, 5

3- İlahiyat öğrenimi görenler, 15

4- Diğer alanda öğrenim görenler, 4

5- Doktor, 10

6- İş hayatına atılanlar, 14

541 Brian Johnson; **Eğitim Alanında Günümüze**…, s.36.

542 Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika** …, s.143..

7- Vaiz, 9

8- Eczacı, 3

9- Avukat, 2

10- Dişçi, 1

11- Elektrikçi, 1

12- Mühendis, 1

13- Edebiyatçı, 2

14- Fotoğrafçı, 1

15- Diğer meslekler, 6

16- Ölen, 4[543].

Amerikan okulları meslek kazandırma başarıları ve verdikleri İngilizce eğitimin iyi olmasından dolayı tercih edilmiştir. Okulda modern dersler okutulması da okulu etkili kılmaktadır. 1880'li yıllarda okulda okutulan dersler şöyledir:[544]

Birinci Yıl

Tarih

Yüksek Cebir

Felsefe

Fiziki Coğrafya

İkinci Yıl

Trigonometri

Felsefe

Astronomi

Kimya

Üçüncü Yıl

Genel Tarih

Retorik

543 Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika** ..., s.144 -145.

544 Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika** ..., s.146.

Ekonomi Politik

Botanik

Analitik Geometri

Ticaret Hukuku

Mineroloji

Yüksek Matematik

Dördüncü Yıl

Uygarlık Tarihi

Felsefe

Mantık

Ahlak Felsefesi

Uluslararası Hukuk

Jeoloji

Analitik Kimya

Matematiksel

Astronomi

Felsefe Tarihi

Okulda modern bir eğitim verildiği derslerin isimlerinden anlaşılmaktadır. Amerikalıların çok önem verdiği bu okulun banisi olan Trowbridge adı bugün Boston'da bir caddenin adına verilmiş ve bu şekilde yaşatılmaya çalışılmıştır.

Mardin'deki Amerikan Okulları

Mardin'de Amerikan Board Teşkilatı geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Mardin'de Amerikalı misyonerler; Hastane, Dispanser, Teoloji Okulu, Kız Okulu, Erkek Okulu, İkametgâhlar kurarak bu bölgede etkili olmaya çalışmışlardır.

Amerikalılar, Mardin ilinde de eğitim çalışmalarında bulunmuşlardır. Erkek Yüksekokulu ve Kız Okulu olmak üzere

misyonerler Mardin'de iki okul açmışlardır. Erkek Okulu Cyrus Hamlin tarafından kurulmuştur ve yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir.

Mardin Kız Okulu'nun öğretim dili Arapçadır. Eğitim anlayışları bir yandan tam bir Hıristiyan yetiştirmeye, bir yandan da bunların inançlı, karakterli ve görevlerini hakkıyla yapan insanlar olmasına dönüktür. Bayan Emrich ve Bayan Dewey Board Teşkilatı'nın görevlisi olarak okulda eğitim işleriyle meşgul olmaktadırlar. 1913 yılında Agens Fenega Mardin Kız Okulu'nun başında bulunmaktadır. Okulun 39 öğrencisi bulunmaktadır. Mardin Kız Lisesi bu üç misyoner tarafından idare edilmektedir.

1915 yılında Bayan Emrich Kız Okulu'nda hizmet vermektedir. Ailesiyle birlikte savaş bitmeden önce Mardin'e dönmüştür. Eşi Bay Emrich ise uzun süre misyonerlik çalışmalarından uzak kaldığı için okulu çok özlemiştir.

Bay Emrich'e yokluğu sırasında Misyoner Andrus ve Bayan Dewey destek vermiştir. Okul öğretmenlerinden Bayan Dewey'in İngiltere ziyareti ona fiziksel olarak yararlı olmuştur. Okulda Bayan Fenega ve Bayan Thom 160 kızla ilgilenmektedir. Kız okulunu mevcudu 160'ı bulmaktadır. Okulun anaokulu kısmı bulunmaktadır. Bayan Graff anaokulu ile ilgilenmektedir.

1917 yılında Bayan North'un yazmış olduğu mektuplardan okul hakkında detaylı bilgiler öğrenmekteyiz. Bu dönemde Okulda bir sergi düzenleniyor. Bu sergiye Anaokulu çocukları da katılıyor ve çok eğlenceli bir gün oluyor. Okulda bu dönemde kayıtlı 200 öğrencinin bulunduğu incelenen belgeden anlaşılmaktadır.

Mardin Kız Okulu'nda Cebir, Astronomi, Fizik, Fizikî Coğrafya, Pedagoji, Eski Çağ Tarihi, Müzik, Ev İşleri ve Çocuk Bakımı dersleri verilmektedir. O zamanlar bu program, misyonerlerce açılan kız okullarında okutulan standart öğretim

programıdır. Bunların dışında jimnastik, çeşitli oyun ve egzersizler yapılmakta, en çok da İncil çalışmalarına dikkat edilmektedir. Her gün en az yarım saat bu konuya ayrılmakta ve çalışma öğretim yılı boyunca devam ettirilmektedir.

Mardin'de Amerikalılar yetimlerin eğitimleri konusunda da çalışmalar yapmışlardır. Bayan Fenenga Mardin'deki kız yetimlerle ilgilenmiştir. Bu yetimler arasında, Musul, Diyarbakır ve Halep'ten gelen Müslüman kızlar da bulunmaktadır. Yetimhanenin problemi küçük olmasıdır. Burada kalanlar çatıda yatmak zorunda kalıyorlar. Erkek okulunda 10 yıldır yetimlerin de eğitim gördüğü bilinmektedir. Yeni binalara ihtiyaç duyulmaktadır. Mardin'de misyonerler etkili eğitim çalışmaları da yapmışlardır. Açtıkları kız ve erkek okulu ile bölge insanlarını eğitim yoluyla etkilemeye çalışmışlardır[545].

Merzifon Amerikan Koleji (ANADOLU KOLEJİ)

Merzifon Amerikan Koleji'in alt yapısı 1864 yılında Bebek İlahiyat Okulunun Merzifon'a taşınmasıyla oluşturulmuştur. Okul kabiliyetli bir misyoner olan Charles Chaplin Tracy tarafından geliştirilmiştir.8 Eylül 1886'da Kolej sözleşmesi olmadan kurulmuş, Anadolu Koleji'nin Amerikan okulu olarak kabul edilmesi 1899 yılını bulmuştur. Okulda Ermeni, Rum ve Türk öğrenciler eğitim almıştır[546].

Kocabaşoğlunun verdiği bilgilere göre 1890–1891 yılında okulda okutulan dersler şöyledir:

Hazırlık Sınıfları:

- Aritmetik
- İngilizce

545 Özgür Yıldız, " 1890- 1919 Yılları Arasında Amerikan Board Teşkilatı'nın Mardin'deki Faaliyetleri" **Makalelerle Mardin Tarih Coğrafya, Cilt 1**, İstanbul 2007, s. 563- 580

546 Öztürk, Yıldız, **Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938)**, Arka oda yayınları, İstanbul 2007. s. 72, 73.

- Coğrafya ve Haritacılık
- Ermenice, Rumca, Türkçe
- İngiliz Dili ve Edebiyatı
- Edebiyat Tarihi
- Gramer ve Tercüme
- Fizyoloji
- Cebir
- Resim-Müzik
- Resmi Yazışma ve Hukuk Dili

Birinci Sınıf:

- Geometri
- Fiziki Coğrafya
- İngiliz Klasikleri
- Retorik
- Edebiyatın İlkeleri
- Ticaret Hukuku
- Retorik ve Kompozisyon
- Fransızca

İkinci Sınıf:

- Trigonometri
- Astronomi
- Botanik
- Tarih (Antik)
- Tarih (Modern)
- Mantık
- Mecelle
- Resmi Yazışma
- Fransızca

Üçüncü Sınıf:

- Ticari Aritmetik
- Muhasebe
- Kimya
- Ceza Hukuku
- Kompozisyon
- Fransızca

Dördüncü Sınıf:

- Felsefe
- Felsefe Tarihi
- Ahlaki Bilimler
- Ekonomik- Politik
- Uluslararası Hukuk
- Mineraloji
- Jeoloji[547]

Anadolu Koleji Osmanlı Devleti içinde tüm azınlıklara açık olan bir okuldur. 1913'te 11 Ermeni, 10 Amerikalı, 9 Rum, 1 Rus, 1 İsviçreli hocaya karşılık, 160 Ermeni, 200 Rum, 40 Rus ve 25 Türk talebe bulunmaktadır[548].

Milli Mücadele döneminde Merzifon Amerikan Koleji Türk milletinin zararına çalışmalar yapmıştır. Bu faaliyetler açık bir şekilde ortaya çıkınca 1921 yılında Ankara Hükümeti okul çalışmalarına son vermiştir. Dışişleri Bakanlığı'ndan, Amasya mutasarrıflığına verilen emir üzerine Merzifon Anadolu Koleji 14 Mart 1921'de kapatılmıştır[549].

547 Kocabaşoğlu, **Anadolu'daki Amerika** ..., s. 155-156.

548 E. George White, **Bir Amerikan Misyoneri'nin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları** ..., s. 87, 88.

549 Gülbadi Alan,; Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri, **Basılmamış Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2002, s. 491.

Anadolu Koleji kapatıldıktan sonra Board yetkilileri okula uygun bir yer arama girişiminde bulunmuşlardır. Amerikan Board Atina'da yeni bir Misyon istasyonu kurmuştur. 1924 yılında Anadolu Koleji Selanik'te tekrar açılmıştır[550]. Sadece küçük kız okulu olarak değil din okulu şeklinde de faaliyete başlamıştır. 1940 yılında İkinci Dünya Savaşı'nda okul kapanmış ve hastane olarak kullanılmıştır. Bu şekilde savaş sırasında Amerikan okullarının hastane, yetimhane, bazen de esir hapishanesi şeklinde kullanıldığı görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı sırasında Bursa Amerikan Kız Koleji, 1918 yılına kadar esir hapishanesi olarak kullanılmış, 1918 yılında okulda 70 İngiliz esir kalmıştır. Misyonerler bu dönemde esirleri ağırlamışlar ve onların bakımını üstlenmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı süresince de Selanik'teki okul hastane olarak kullanılmıştır. Misyonerler savaş sırasında barış gönüllüsü, savaş sonrasında da eğitim gönüllüsü olarak ortaya çıkmaktadır. 1945 yılında savaş bitince okul tekrar açılmıştır. 1933 yılından 1950 yılına kadar okulun müdürlüğünü Ernest Riggs yürütmüş, 1950 yılında Dr. Carl Compton müdür olmuştur. 1980 yılında okul karma eğitime başlamış, 1995 yılında Selanik Amerikan Koleji adını almıştır. Günümüzde faaliyetlerini bu isimle sürdürmektedir[551].

Talas Amerikan Koleji

Talas'ta kız ve erkek okulu açılmıştır. Kız okulu 1871-1915 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Talas'ta Amerikalılar tarafından kurulan ve uzun süre etkili olan okul ise Talas Amerikan Erkek Okulu olmuştur. Talas Erkek Okulu 1889'da açılmış,

550 Ayrıntılı bilgi için bkz; John O. Iatrides; " Missioanary Educators and the Asia Minor Disaster: Anatolia College's Move o Greece, **Journal of Modern Greek Studies**, 4:2 (1986:Oct.) s.143-157.

551 Özgür Yıldız; " Bulgaristan ve Yunanistan'da Amerikan Board'un Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış" Edirne, **Uluslararası 5. Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi**, 2.cilt , Edirne 2009,s. 282,283.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra aralıklı eğitime devam etmiş, bir süre kapanmıştır[552].

1888 yılı Board raporlarına göre Talas'ta 12.000 yaşayan vardır. Evler yüksek bir tepeye yerleşmiştir. Talas Amerikan Koleji bu tepede büyük geniş odalı bir evin bulunduğu bölgeye kurulmuştur. Büyük odalı bina; iki aile için inşa edilen ev ve okuldan oluşmaktadır. Büyük odalardan birisi çatıya açılmakta, binanın yarısı okul, diğer yarısı da misyonerler tarafından kullanılmaktadır. Okul odaları küçük olduğu için misyonerler tarafından yeni bina talebi yapılmıştır[553].

6 Haziran 1908'de okul'da genişletme çalışmaları yapılmıştır. İki büyük oda inşa edilmiş, misyonerler için oturma odası yapılmış, sınıflarda öğrenciler için 36 tane çift kişilik sıra alınmıştır. Misyonerler okula önem verdikleri için sürekli yardım ve destekte bulunmuşlardır[554]. 1908 yılında Talas Amerikan Koleji'nin eğitim istatistikleri şöyledir:[555]

1908 Yılı Talas Amerikan Koleji Eğitim İstatistiği:

Yüksekokulda:

Yatılı: 42

Gündüzlü: 22

Özel Müzik Dersi Alanlar: 6

Toplam: 70

Orta Bölümde:

Erkekler: 11

Kızlar:

Yatılı: 7

552 Öztürk, Yıldız; **Amerikan Protestan Misyonerlerin**..., s. 92 .

553 P.A.B.C.F.M., **Reel 599** Belge No: 558

554 P.A.B.C.F.M., **Reel 618** Belge No: 132

555 P.A.B.C.F.M., **Reel 618** Belge No: 138, 139

Gündüzlü: 11

Toplam: 29

İlkokul Bölümünde:

Erkekler: 21

Kızlar:

Yatılı: 12

Gündüzlü: 2

Toplam: 35

Yüksekokulda:

Protestan Ermeni: 39

Protestan Rum: 12

Gregoryen Ermeni.18

Ortodoks Rum: 1

Toplam: 70

Ortaokulda:

Ermeni: 29

İlkokulda:

Ermeni: 27

Müslüman: 8

Toplam: 35

Öğretmenler:

1 Erkek Ermenice ve Türkçe dersi

1Bayan Müzik Dersi

1 Bayan Fen Bilimleri

1 Bayan Ermenice

1 Rum Öğretmen

1 Öğretmen Orta bölümde

1 Öğretmen İlkokulda

2 Amerikalı Öğretmen

1909 yılı içerisinde Talas Amerikan Koleji'nin erkek bölümünün İstatistikleri misyonerler tarafından düzenlenmiştir. Bu dönemde okulda sadece 1 tane Türk öğrenci bulunmaktadır. Yatılı ve gündüzlü öğrenciler eğitim almaktadır[556].

18 Haziran 1909'da Okulun Yıl Sonu Raporu:

Protestan Ermeni Öğrenci Sayısı: 30

Gregoryen Ermeni Öğrenci Sayısı: 30

Toplam Ermeni Öğrenci: 60

Protestan Rum Öğrencilerin Sayısı: 8

Ortodoks Rum Öğrencilerin Sayısı: 7

Toplam Rum Öğrenci: 15

Türk Öğrenci Sayısı:1

Toplam Öğrenci: 76

Yatılı: 37

Gündüzlü: 39

Mezun: 4

Öğretmenler:

Yerli: 6

Amerikan Bayan Öğretmen: 1

Amerikalı Müdür: 1

Toplam: 8

1910 yılında Talas Amerikan Erkek Okulu 4 yıl hazırlık ve 5 yıl yüksekokul olmak üzere toplam 9 yıl eğitim veriyordu. 7 yerli öğretmeni çalıştığı okulda 12 Rum, 97 Ermeni toplam 109 öğrenci bulunuyorken öğrencilerin 48'i yatılı olarak eğitim almaktadır. Öğrenciler 23 farklı kasaba ve köyden gelmektedir. Yıl içinde okulun yaklaşık olarak 700 Türk Lirası masrafı olmuştur. Okuldaki eğitim için Amerikan Board'un katkıları

556 P.A.B.C.F.M., **Reel 628** Belge No: 141

büyük olmuştur[557]. 1911 yılı misyoner istatistikleri okulun bölgedeki etkisinin artığını göstermektedir[558].

1- 1911 Yılı Talas Kız Yatılı Okulu İstatistiği

Öğrenci Sayıları:

TALAS

Yüksekokul: 70

Ortaokul: 25

İlkokul: 43

KAYSERİ

Anaokulu: 82

İlkokul: 67

1- 1911 Yılı Talas Erkek Yatılı Okulu İstatistiği

Hazırlık Sınıfı: 4 Yıl

Yüksekokul: 5 Yıl

Öğretmen Sayısı: 8

Öğrenci Sayısı:

Müslüman: 4

Ortodoks: 9

Protestan: 55

Gregoryen: 59

Talas Amerikan Koleji çeşitli milletlere ve dinlere mensup öğrencilere eğitim vermektedir. Öğrenciler 30 farklı kasaba ve köyden gelmektedir. Okulda öğrenciler dinlerine ve mezheplerine göre ayrılmakta ve yıllık istatistiklerde belirtilmektedir.

557 P.A.B.C.F.M., **Reel 628** Belge No: 145,146.

558 P.A.B.C.F.M., **Reel 628** Belge No: 162, 166.

Talas'ta bulunan okulu Kadın Board Teşkilatı sürekli desteklemiştir. Maddi yardımla birlikte okulun mobilya ve diğer ihtiyaçlarını gidermişlerdir[559]. Talas'taki misyoner okulunun Birinci Dünya Savaşı esnasında kapanmasından sonra Board Teşkilatı 1 Mayıs 1925 tarihinde okulun yeniden açılması için hükümete müracaat etmiştir. 1927 Mart ayında bu talep yenilenmiştir. Maarif Şurası ve Hariciye Vekâleti'nden itiraz gelmemesine rağmen Maarif Vekâleti olumlu veya olumsuz bir karar bildirmemiştir[560].

Okul 1928 Ekim'inde 25 öğrenci ile ilkokuldan sonra beş yıllık bir ortaokul olmak üzere ikinci defa öğretime açılmıştır. 1937 yılına gelindiğinde Talas'taki Amerikan Erkek Kolejine 50 tane köy çocuğu ticaret alanında yetiştirilmek üzere parasını ödemek suretiyle kayıt olmuştur[561].

Banner, Talas Amerikan Okulu yıllıklarında okulun 1928-1967 yılları arasında Amerikalı müdürler tarafından yönetildiğini belirtmiştir. 1928 yılından 1967 yılına kadar çalışan Amerikalı müdürler şunladır:[562]

Amerikalı müdürler:

1- Paul E. Nilson : 1928-1945
2- Harriet E. Nilson : 1945-1946
3- Paul. E. Nilson: 1946-1952
4- John W. Scott: 1952- 1957
5- William A. Edmonds: 1957-1958
6- John W. Scott: 1958-1960
7- Everett C. Blake: 1960-1961

---

559 P.A.B.C.F.M., **Reel 600** Belge No: 491

560 Ömer Turan, **Avrasya'da Misyonerlik**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.53.

561 Turan, **Avrasya'da Misyonerlik…,,** s.59..

562 Hasan Özsoy; **Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji**, Talas Belediyesi Kültür Yayınları, Kaysei 1996, s. 93, 94.

8- Robert Keller: 1961-1964

9- Frederick D. Shepard: 1964-1965

10- Wallece M. Robenson: 1965-1966

11- Richard E. Maanard: 1966-1967

12- Everett C. Blake: 6.2.1967-15.06.1967

Türk Müdür Yardımcıları:

1. A. Settar: 1928-1936
2. Tahsin Halil yaşamak: 1936-1944
3. Latif Baykal: 1944-1945
4. Yavuz Konulu: 1945- 1947
5. Veli Akay: 1947-1954
6. Durmuş Esen: 1954-1959
7. Mustafa Dülgeroğlu: 1959-1966
8. Ahmet Şahin: 1966-1967

Amerikalı Müdür yardımcıları:

1- R. Bonsall Smith: 1928-1936

2- Harriet F. Nilson: 1936-1946

3- Yoshio Fukuyama: 1946-1948

4- John W. Scott: 1948-1951

5- William A. Edmonds: 1951-1952

6- Lioyad B. Swift: 1952-1953

7- William B. Mathews: 1953-1955

8- William A. Edmonds: 1955- 1956

9- William J. Griswold: 1956-1957

10- Robert Keller: 1957-1958

11- William A. Edmonds: 1958-1959

12- Donal E. Meyering: 1959-1960

13- William C. Dizney: 1960-1961

14- Alex Pogirski: 1961-1964

15- Allen L. Forsythe: 1964-1966

16- Robert H. Tucker : 1966-1967

Talas Amerikan Okulu 1967 yılında kapatıldıktan sonra bir müddet boş kalmıştır. Bir süre Kayseri Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Talas Kamp ve Eğitim Tesisleri olarak kullanılan bina günümüzde Erciyes Üniversitesi Sosyal tesisleri olarak kullanılmaktadır[563].

Harput Amerikan Koleji

Amerikan Board Misyonerleri Tanzimat Fermanı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde çok daha rahat hareket etmeye başlamışlardır. Misyonerlerin faaliyet alanları genişleyince Doğu ve Güney Doğu Anadolu en çok faaliyet yapılan bölgeler haline gelmiştir. 1850 yılında yapılan Türkiye Misyonunun yıllık toplantısında Harput, Muş, Bitlis ve Van'ın daha önce kurulmuş olan Erzurum istasyonu tarafından yakından takip edilmesi kararı verilmiştir. Bu gelişmeler sonunda Harput misyonun faaliyet sahasına katılmıştır.[564]

Harput ve çevresinde Amerikalıların açmış oldukları diğer okulları desteklemek için kolej açma fikri ortaya atılmıştır. Kolej 1878 yılında kurulduğu vakit Ermeni Koleji olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra Osmanlı Hükümeti'nin itirazı üzerine, 16 Şubat 1888 tarihinde, yakınında akan nehre izafeten ismi "Fırat Koleji" olarak değiştirilmiştir.[565]

Amerikalıların yalnızca Ermeni liderler yetiştirmek için Elazığ'da köy ve kazaları da dâhil olmak üzere anaokulundan yetimhanesine, teoloji okullarından kolejine kadar açmış

---

563 Özsoy; **Kayseri'de Amerikan Misyoner** ... s.142.

564 Erdal Açıkses; **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri**, TTK, Ankara 2003 s. 57.

565 Erdal Açıkses; **Amerikalıların** ...., TTK, Ankara 2003 s. 92, 95.

oldukları okulların sayısı seksen üçtür. Bu sayı Amerikalı misyonerlerin bölge ile ne kadar yakından ilgilendiğini açıkça göstermektedir.[566]

Harput Amerikan Koleji, Hıristiyan liderler yetiştirerek değişik ırklardan oluşan kitlelere Hıristiyanlık medeniyetini ulaştırmak amacıyla açılmıştır. Bu gaye etrafında Amerikan fikirlerini yaymaya çalışmış, okula Protestan Ermeniler veya Amerikalı misyoner öğretmenler gönderilerek eğitim yapılmıştır. Kolejin öğretim dili Ermenice olup okul yapısı itibariyle, anaokulu, ilkokul, ortaokul, yüksekokul ve kolej olmak üzere beş kademeden oluşmaktadır. 1898 yılında okulda 548 erkek ve 503 kız olmak üzere 1051 öğrenci bulunmaktadır[567].

27 Haziran 1901 yılında diploma töreninde yapılan faaliyetlerin başlıkları şöyle olmuştur:

- Kadınların okuma sevgisi
- Boşa giden enerji
- Amerika'nın istekleri nelerdir
- İyi bir eğitim
- Annelerin değeri
- Harput Koleji (kızlar korosundan şarkı)
- Kızlara yapılan manevi baskı
- Biz şimdi neredeyiz
- Fırat anneleri uyanın (kızlar korosundan şarkı)
- Gelecek
- Edebiyatın yeri
- Ondokuzuncu yüzyıldaki romanlar

566 Erdal Açıkses; "Osmanlı Devleti'ni Parçalamak Amacıyla Batılı Devletlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Bölgedeki Faaliyetleri", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ 2000, Sayı 2, s. 213.

567 Öztürk, Yıldız, **Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938)**, Arka oda yayınları, İstanbul 2007. s. 69, 70.

- Modern ziraat
- Mozart (Erkekler korosu)
- Diplomanın verilmesi (Thomas Herbert Norton Tarafından)
- İlahi, dua ve kutsama[568]

Programda görüldüğü üzere modern eğitimin yapıldığı, bunun yanında Protestanlık ile ilgili öğreti ve dini ibadetlerinden yapıldığı göze çarpmaktadır. Okulun dini bir yapı içerdiği ilahi, dua ve kutsama'nın faaliyetler arasında olmasından anlaşılmaktadır. Fırat Koleji'nin yüksek bölümünden 20. asrın başına kadar 148 erkek ve 125 kız öğrenci mezun olmuştur. 1905–1915 yılarında mezun olanların bir bölümü Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji'nde tıp ve eczacılık eğitimi görmüştür[569].

Kolej altı papaz müdür tarafından yönetilmiş, okulda çalışanlar halkı devlet aleyhine kışkırtmaktan çekinmemişlerdir. Bu papazlardan biriside Amerikalı misyoner olan Riggs'dir. 1915 yılında Ermenilerin ayaklanması sırasında Harput Amerikan Koleji yakılmış, okulun müdürü Ernest Riggs Ermeni olayını kışkırtması nedeniyle sınır dışı edilmiştir[570].

568 Açıkses; **Amerikalıların Harput'taki** ... s. 128.

569 Uygur Kocabaşoğlu; **Anadolu'daki Amerika**, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

570 Öztürk, Yıldız, **Amerikan Protestan Misyonerlerinin Türkiye'deki Faaliyetleri (1820-1938)**, Arka oda yayınları, İstanbul 2007. s. 71.

BEŞİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE MİSYONERLİK

Misyonerlik Faaliyetlerinin Atatürk Dönemine Etkileri

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle imzalanan Mondros Mütarekesiyle, Türkiye işgale uğramıştır. Ermeni çeteler bu dönemde faaliyetlere başlamıştır. Urfa'da çarpışmaların devam ettiği, Fransızların silahlandığı bir dönemde Ermeniler Amerikan Hastanesi'ni ve Yetimhanesi'ni işgal etmişler, ahaliyi huzursuz etmişlerdir[571]. Ülke çapında huzursuzluk hâkim olmuştur. Ermenileri yıllardır destekleyen Amerikan Protestanlarının kurumlarının yine Ermeniler tarafından işgal edilmesi bu milletin kişiliğini göstermiştir.

1918 yılında Amerikan Board Teşkilatı'nm kurumları ve aktiviteleri yok denecek kadar az olup kiliseler, hastaneler ve okullar askeri güçlerin eline geçmiştir[572]. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de şartlar değişmiş, Board Teşkilatı bu değişen şartlara ayak uydurmaya çalışmıştır. 24 Ekim 1918 tarihinde misyonerler ülkenin genel görünümünü değerlendirirken; ülkede çok geniş bölgede açlık görüldüğünü, önemli deniz liman kasabalarından başka bir çalışma olmadığını, askeri şartlar nedeniyle sadece birkaç kişinin çalışabildiğini, savaş

571 ATASE Arş., **ATA.**, Kutu No: 26, Gömlek No: 74.
572 L.J. Gordon; **American Relations with**…, s. 222.

nedeniyle birçok erkeğin kaybedildiğini, binlerce dul ve yetimin kaldığını belirtmişlerdir. Misyonerler ve diğer kurumlar onlara bağışlarda bulunmuş, göçten sonra Rumların ve Ermenilerin evlerine Kafkasya'dan gelenler yerleşmiş, çoğu ev ve yer boş kalmıştır[573].

Şartlar savaş yılarında daha da ağırlaşmıştır, daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere 1908 yılından sonra çalışmalar durma noktasına gelmiştir. Misyonerlerde değişen şartlara ayak uydurmuşlar, Türkiye'deki şartlara göre çalışma koşullarını belirlemişlerdir:

1- Yardım: Savaş boyunca dolar olarak birçok adama ve çocuğa yardım edildi.

2- Yetimler: Board çeşitli yardımlarda bulundu. Şu tavsiyelerde bulunuldu:

a- Hükümetin sorumluluğu, öncelikle yetimlerden hükümet sorumludur. Mali kaygılar vardır.

b- Farklı milletlerin sorumluluğu, Hükümetin kontrolü altında birçok Hıristiyan çocuğu bulunmaktadır.

c- Misyon İdaresindeki yetimler: Board'un denetiminde bulunan yetimhaneler bulunmaktadır. Kaliteli çalışmalar yapılmalıdır.

3- Hastaneler: Araç gereç ve ilaç gereksinimi çok üst düzeydedir. Klinik olarak büyük bir felaket vardır. Bu çalışmaların çoğu kendi desteğiyle ayakta durmaktadır.

4- Kilise ve Evanjelik Çalışmalar: Sahalardaki çalışmalarımızın çoğu pratikte iflas etti. Genel bir politika izleniyor.

5- Müslümanlara Bakış: Bu savaştan sonra Türklerin tutumları hakkında bir şeyler söylemek kolay değil. Onların çok büyük problemleri var. Yenilgi nedeniyle büyük problemler var.

573 P.A.B.C.F.M., **Reel: 629**, Belge No: 1033.

6- Tavsiyeler:

a- Amerika Birleşik Devletleri'nin ve misyonerlerin mallarının değerleri tespit edilmeli.

b- Çalışmaların geleceği için çalışanların bu sahalara geri gönderilmesi gerekiyor. Misyonerler bu sahalara gitmeden önce tamir ve temizlik gerekiyor.

c- Çalışmak isteyenler bu sahalarda serbest bırakılmalıdır[574].

Misyoner komisyonunun ifadesinden de anlaşıldığı üzere savaş şartları çok ağırdır. Türkiye'ye Board Teşkilatı çalışanlarını geri göndermek istemektedir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde misyoner okulları etkili olmuşlar ve Kurtuluş Savaşı'nda da düşmanla işbirliği yapmışlardır. Azınlık okulları denetimsiz kaldıklarında ülkeye büyük zararlar vermişlerdir[575]. Mustafa Kemal bu okulların durumlarını ve etkilerini çok iyi gördüğü için misyonerlere ve onların okullarına karşı tavrı net olmuştur.

1919 yılında Mustafa Kemal Atatürk Milli Mücadele'yi başlatmıştır. Milli Mücadele'nin başlamasıyla Anadolu'da artık yeni bir güç doğmuştur. Bu güç Türk Milleti'ni ön plana çıkarmaya çalışan ve bağımsızlık duygusunu yücelten bir güçtür. Mustafa Kemal Türkiye'de bağımsızlığı engelleyecek her unsura karşı çıkmış, misyonerlik çalışmalarının da ülkenin zararına olacağını düşünmüş ve bu kurumların ülke zararına çalıştığını vurgulamıştır.

Amerikan Protestan misyonerlerinin kurumlarının da zaman zaman ülke zararına çalıştığını tespit etmiş ve bunu

574 P.A.B.C.F.M., **Reel: 629,** Belge No: 1034, 1035.

575 Halit Ertuğrul; "Türk Toplumunda Azınlık Okullarının Yoğunlukla Açıldığı Yerler ve Dönemler", **Askeri Tarih Bülteni,** Yıl: 27, Sayı: 52, Ankara 2002 s.27 ve Ayrıntılı bilgi için bkz; Ersoy Taşdemirci Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okular, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10, Kayseri 2001, s.13-30.

engellemeye çalışmıştır. Misyoner kurumlarının fesat ocağı olduğunu sürekli dile getirmiştir. Bu kurumların Müslümanlık aleyhine çalıştığı aşikârdır. 08. Cemaziyelevel 1337 (09.02.1919)'de Misyonerler hayır kurumu veya hastane olarak bildirdiği kurumlarda altın kaçakçılığı da yapmışlardır. Bu tavırları Mustafa Kemal'in onlara karşı tutumunu belirlemiştir[576].

Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olduktan sonra bu kurumların denetlenmesini istemiştir. Yetimhaneleri, okulları ve hastaneleri gözetim altında tutmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Riyaseti, Amerikan Yetimhanelerinde bulunan ve itibar olunan yaştan daha büyük bir yaşta olan yetimlerin tespitine çalışmış ve onlara nasıl müdahale edileceğine TBMM'nin karar vereceğini bildirmiştir[577].

Misyonerler, Türkiye'de gerçekleşen olayları Milli Mücadele sırasında da yakından takip etmişler, Temmuz'un 3 ve 4'ünde yani Bursa'nın işgal edildiği günlerde, Bursa'da bulunan Bayan Parsons işgalin ilk gününü detaylı olarak anlatmıştır. Misyonerler Bursa'nın işgalinde yaşadıkları açıkça anlatmış, içimizde yüz yıllardır yaşayan Rumlar ve Bursa'da bulunan Fransızların yaptıklarını vurgulamışlardır. Bu ülke ve insanlarımız çok zor günler yaşamışlardır. Bağımsızlık onurunu anlamak ve anlatmak vazifesi Mustafa Kemal'e düşmüştür[578].

576 "*Memlekette bulunan Amerikan Müesseselerinin müsama-i hayriyeden ziyade Müslümanlık aleyhinde birer fesat ocağı oldukları umur-u katiyede malum olmakla beraber bunların altun kaçakçılığı yaptıkları da istimar edilmiştir. Ahiren Mardin müessesinin gayri hale gitmek üzere hükümet-i mahalliyeden vesika alan Mardinli Şeyh Musa Çelebiden 500 Lira kabul ettiği mezkur müessesenin itirazıyla sabit olmuş ve şu suretle istihbarat-ı vaka hakikat-ı hali almış olmakla altun paranın derhal bir maksat kabilinde hükümet-i mahalliyeye teslimi ve bu hal bir kere daha vaki olursa müessesenin sed edileceği hususu Mardin mıntıka kumandanlığı vasıtasıyla tebliğ edilmiştir......*" Bkz; ATASE Arş., **İ.S.H..**, Kutu No: 1110, Gömlek No: 5.

577 ATASE Arş., **İ.S.H..**, Kutu No: 1542, Gömlek No: 31.

578 "*Biz bekliyoruz dedi. İlerleyen Rum ordularını. Ne olacağından emin değiliz. Kişisel yanlış yapmak istemiyoruz.*

Mustafa Kemal bu işin sadece Türk Milleti ile olacağını anlamış ve dışarıdan müdahalelere karşı tavır almıştır. İç ve dışişlerimize karışılmasını istememiş, bu nedenle misyonerlik faaliyetlerinin de karşısında olmuştur. Amerikalı misyonerler Mustafa Kemal'in Amerikalı Protestan misyonerlere bakışını şöyle ifade etmişlerdir:

" *Mustafa Kemal birleşik güçleri bir yıl önce durdurdu. Fransızlarla bir anlaşma imzaladı. Fransızların Suriye'deki otoritesini tanıdı. Paris Konferansı'nda müttefikler Türkiye'yi tanıdı. Kemalist hükümet misyonerlere dostça yaklaşmamaktadır. Çoğu ülke dışına çıkarılmıştır. Harput'ta bulunan 3 misyoner, Bayan Harley, Dr. Parmelee ve Dr. Ward Amerikan misyonerleri uzaklaştırılmıştır. Mustafa Kemal Anti misyoner yani misyoner karşıtıdır. Çoğu bölgede misyonerlik çalışmaları durmuştur.*"[579] Amerikalı misyonerler Mustafa Kemal'in misyonerlere karşı tutumundan rahatsızdırlar. İfadelerden de anlaşıldığı üzere misyonerlik çalışmaları çoğu bölgede durmuştur.

Amerikalı misyonerler, 3 Aralık 1922'de Ermeni Yetimhanesi'ndeki Ermeni çocuklarla, Müslüman Türk çocuklarını zorla gemilere bindirerek Amerika'ya yollamışlar, bu çocukların arasında birçok İslâm çocuğu da bulunduğu tespit edilmiştir[580]. TBMM Hükümeti bir yandan Milli Mücadele ile uğraşırken

---

Onlar geldi. Ben Setbaşına gittim. Bayan Jeannie Jillson pekiyi değil. Caddeler bomboş. Yalnızca birkaç kişi evlerine koşuyor.
Yunanlılar bayrağını açıyor ve vali kılıcını teslim etti. Böylece Yunan orduları şehre girmeye başladı.
600 yıldır Türklerin olan Bursa'yı Yunanlılar işgal etti. Fransız kızlar caddelerde Rum marşları söylediler. Bazıları Zito Venizolos diye bağırdı.
Türkler için çok acı oldu. Yunanlılar Polis istasyonunu ele geçirdiler. Bayan Bilings Hastane Direktörü Türk ve Rum Personel arasında çok ilginç zamanlar geçirdi."- Bkz;"When Brousa Surrendered", **Missionary Herald,** 1920, Nov, 11, CXII, s. 494, 496.

579 "The Kemalists and Missionaries", **Missionary Herald**, 1922, June, 6, CXVIII, s. 210.

580 B.C.A., Dosya No: 248/ Yer No: 206.406.6.

bir yandan da misyonerlerin ülke içindeki asayişsizliklerini çözmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal bu nedenlerle misyonerlik faaliyetlerine karşı olmuş ve izin vermemiştir.

Milli Mücadele sırasında ve daha önce görüldüğü üzere ülke savaş durumunda olduğunda misyonerler harekete geçmişler ve çalışmaları o dönemlerde hayır kurumları üzerinde yoğunlaşmıştır. Genelde savaş durumunda yetimhanelerle özel ilgilenmişler, yetimlere barınak sağlamak ve onları giydirmek ve doyurmak şeklinde sempati kazanmaya çalışmışlardır. Fakat misyonerler bu maksatla Protestanlığı yaymak istemişler, önceden sadece Ermeni çocukları üzerinde bu çalışmaları yaparken Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk çocuklarını Hıristiyanlaştırmaya çalışmışlardır.

30 Temmuz 1922'de Amerikalı misyonerler mektep ve yetimhane açma talebinde bulunmuştur. Mustafa Kemal hiçbir yeni kuruma ruhsat verilmemesini istemiş, yeni okul açılmamasını mevcut olanların ise devam etmesini söylemiştir[581].

Mustafa Kemal'in Milli Mücadeleyi kazanmasıyla Amerikalıların misyonerlik anlayışları değişmiştir. Grabill'e göre 1922 yılında Ermeniler için misyoner programı sona ermiştir. Türkiye'de Cumhuriyet Hükümeti'nin tutumu onları rahatsız etmiştir[582].

Lozan Antlaşması'ndan sonra misyoner okullarını ilgilendiren birçok yasal düzenleme yapılmıştır. 3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bütün eğitim-öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır.

---

581 B.C.A., Dosya No: 248-13/ Yer No: 5.22.14.

582 Grabill, Joseph L.; **Protestant Diplomacy and The Near East Missioanary**..., s. 277.

Board Yönetimi 11 Eylül 1924'de Türkiye'de kalmaya karar vermiş ve Board eğitim sekreteri White şu hususlara dikkati çekmiştir[583]: "

1- *Türkiye'de Hıristiyanlaştırma artık misyonerlerin işi olmamalıdır.*

2- *Misyon, Hıristiyan karakterini ancak kendi hayat tarzları okullar ve hastanelerdeki şahsi ilişkilerle sürdürebilir.*

3- *Misyonerlik hedefleri istikametinde uzun vadeli planlar yapılmalı ve bu çerçevede Türkiye ve Orta Doğu ülkelerine Hıristiyanlığı felsefi olarak tanıtıp yerleştirecek bilim adamları ve eğitimciler gönderilmelidir."*

Board Teşkilatı Anadolu'da artık eskisi kadar güçlü değildir. Bunun kendisi de farkındadır ama Anadolu için uzun vadeli planlar yapmayı sürdürmektedirler. Mustafa Kemal bu zararlı faaliyetleri görünce yabancıların ve Gayrimüslimlerin kurumlarına el koydurmuştur. 18 Mart 1925 tarihinde Gayrimüslim toplumlarının çeşitli sebeplerle ellerinden çıkan okul, mabet ve hayır müesseselerinin özel idarelere devrinde emval-i metruke (terk edilmiş bırakılmış mallar) kanununca mahzur olmadığına karar vermişlerdir. Bu kurumları devlet denetimine vermiş ve çoğunu kapattırmıştır[584].

1925 yılında yayınlanan bir genelge ile Türk tarihini kötüleyen kitapların yok edilmesi, Türk tarih ve coğrafyasına ilişkin kasıtlı değişiklik ve yanlışlıkların düzeltilmesi, kitaplarda yabancı devletlerin propagandalarına yer verilmemesi, din propagandası yapılmaması, yabancı devlet büyüklerinin

583 Ömer Turan; **Avrasya'da Misyonerlik**, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 39.

584 B.C.A., Dosya No: 135-70/ Yer No: 13.16.20.

resimlerinin asılmaması, bayraklarının bulundurulmaması istenilmiştir[585].

1928 yılında diğer önemli bir olay Amerika'nın Misouri eyaletinden Atatürk'e gönderilen Hıristiyanlık propagandası olmuştur. 1 Mart 1928'de "Avrupa Kıtasında Bulunan Türk Milleti'nin İcra Reisine" diye başlayan belgede, misyonerler Protestan İncil'i övmüş ve çalışmalarından bahsetmişlerdir[586].

Misyonerlerin çalışmalarını ve bunun ülke için tehdit olduğunu gören Mustafa Kemal bu çalışmaları yakından takip etmiştir. Bu dönemde kamuoyu da misyonerler ve çalışmalarıyla yakından meşgul olmuştur. Türkiye'de Amerikan kurumlarına karşı olumsuz bir hava oluşmuştur.

26 Eylül 1929'da bazı Türk gençlerin Hıristiyanlığı seçtiği görülmüş, Amerika'da kendilerine bahşedilen servet ve mevki nedeniyle din değiştirmenin gerçekleştiği ve Amerikalı misyonerlerin bu işte parmağı olduğu bildirilmiştir. Mehmet Ali Molla Zade isimli bir kişinin Paul Müler adını alarak papazlık eğitimi aldığı tespit edilmiştir. Cumhuriyet Hükümeti bakanlıkları vasıtasıyla bu olayı akından takip etmiştir[587].

---

585 **MEB. Yabancı Okullar, Azınlık Okulları, Uluslararası Okullar Denetim Rehberi**,s.40.

586 B.C.A., Dosya No: 94C4/ Yer No: 110.734.4.

587 "Roma'da Müslüman Mektepleri İçin Uzman Papazlar Yetiştirmek Amacıyla Kurulmuş Olan İnstitut Oriantal'de Öğretim Yapan Paul Müller ve Türkiye'deki Hıristiyanlaştırma ve Amerikan Misyonerliği
Mukaddema tanassur ile rühbana dâhil olarak elyevm Roma'da Müslüman memleketleri için mütehassıs papazlar yetiştirtmesine mahsus olarak birkaç sene evvel Papalık tarafından tesis edilmiş olan İnistitut Oriental'da tedrisatta bulunduğu anlaşılan Paul Müler (Eski Adı Mehmet Ali Molla Zade)'den ve bu münasebetle Türkiye'deki tanassur hadiselerinden bahis olarak Journal E Geneve'in 23 Ağustos 1929 tarihli ve nüshasında intişar eden P. Gentizon imzalı olup hariciye vekâletine gönderilen makalenin tercüme ettirilen sureti leffen takdim kılındı efendim.

Dâhiliye vekili

Bu bahsedilen genç Amerikan Robert Koleji müdavimlerinden olup, Hıristiyan cemiyetinin azası idi. Birtakım gençler Amerika'da kendilerine bahşedilen mevki ve servet nedeniyle din değiştirmişlerdir.

26.9.1929

Aslı gibidir." Bkz,B.C.A., Dosya No: 94A69/ Yer No: 108.711.19.

1931 yılında İzmir Fransız yetimhanesindeki iki Türk çocuğu Hıristiyanlaştırılmış, Mustafa Kemal bu olayın da takipçisi olmuş, zanlılar hakkında soruşturma başlatılmıştır. Bu tahkikat ile Cumhuriyet Hükümeti misyonerlere göz açtırmadığı buna rağmen misyonerlerinde faaliyetlerinden vazgeçmedikleri görülmüştür[588].

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal misyonerlerle bizzat mücadele etmiş, misyonerlik propagandası ihtiva eden kitapların Türkiye'ye sokulmasını 13.08.1934'de yasaklamıştır[589]. 24 Ocak 1935'de de misyonerler tarafından basılan "Kırallık ve Dünyanın Ümidi" adındaki Türkçe eserin zararlı yazıları taşıdığı anlaşıldığından, Matbuat kanunun 51. maddesine göre dağıtılmasının yasak edilmiştir[590]. Bu belge Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal imzasıyla çıkmış ve misyonerlerin eserleri yasak edilmiştir.

07/11/1935 tarihinde, Millî Eğitim Bakanlığınca 2584 Sayılı Yabancı Okullar Yönergesi yayımlanmış ve bu yönerge ile; yabancıların yeniden okul açmaları, okullarını genişletmeleri kesinlikle yasaklanırken, okul yönetimi konusunda da bazı düzenlemeler getirilmiştir. Yönerge'de Türkçe ile Türkçe kültür dersleri yani, tarih, coğrafya, yurt bilgisi ve sosyoloji derslerinin nasıl okutulacağı, öğretmen kurullarına Türk öğretmenlerin de girmeleri, tatil günleri ve okutulacak kitapların tabi

588 "Baş vekaleti celileye
Bir müddet evvel Adana'da vefat etmiş olan Selanikli Saim İzzet Bey namında bir zabitin çocukları olduğu anlaşılan Muazzez ve Nadide isimlerinde iki kız çocuğunu, üç senden beri İzmir'deki Türk mekteplerinde tahsilde iken, üç ay evvel anaları Madam Anjel tarafından Fransız rahiplerinin idaresi altındaki yetimhaneye verilip burada rahibeler tarafından Vaftiz ve isimlerinin Antuanet ve Matilda ya tahvil edildikten sonra Pol namında bir adamın kızları sıfatıyla Nüfus kütüğüne kayıt ettirildikleri ve Hıristiyanlık telkin edildiği tespit edilerek, Mesul Yetimhane Müdürü Sör İzar, Mauulim Yunan Sör Vensaensan ve anaları Madam Anjel haklarında kanuni tatbikat başlamıştır."Bkz; B.C.A., Dosya No: 2486/ Yer No: 206. 406. 23.

589 B.C.A., Dosya No: 86153/ Yer No: 47.57.1.

590 B.C.A., Dosya No: 86174/ Yer No: 51.5.20.

olacağı esaslar bölümler halinde ele alınmıştır. Bunun yanında yönerge ile Türkçenin öğretilmesi, yabancı okullara ilişkin öğretim programlarının ve ders kitaplarının bir komisyonca incelenmesi, Türkçe kitaplarının Türk okulları için bastırılanlarla aynı olması, Türkçe derslerini Türk öğretmenlerin vermeleri, Tarih ve Coğrafya derslerinin de Türkçe olarak ve Türk öğretmenleri tarafından okutulması, yabancı okulların hiçbir gerekçe ile yeniden şube açamayacakları, mevcut okullardaki sınıf sayılarının artırılmayacağı vb. hususlarına açıklık getirilmiştir[591].

Mustafa Kemal ömrü yettiği kadar misyonerlik çalışmalarının karşısında olmuştur. Bu çalışmalara izin vermemiştir. 27 Aralık 1937'de; " *Ücretleri Umumi Muvazene kanunun 5. maddesi mucibince 937 mali yılı bütçesinin E cetveline dâhil 654. faslın 1. maddesine konulan tahsisattan verilmek üzere Azınlık ve Yabancı Okullarda okutulan ecnebi dillerindeki kitapların yeniden tetkiki.*" kararını aldırmıştır. Bu okulların Türk Milli Eğitimi'ne göre eğitim yapmasını sağlamış, okulların denetimiyle yakından ilgilenmiş ve bu görevi Türk müfettişlere vermiştir[592].

Amerikan Board Lozan yılları boyunca Türkiye'de çeşitli aktivitelerde bulunmuş, bazı Müslümanlar Board'un kültürel emperyalizminden korkmuştur. Türkler, Protestan çalışmalarına hoşgörü göstermemiştir. 1928 yılında Müslüman kızların din değiştirmesi nedeniyle Bursa Amerikan Kız Okulu kapatılmıştır. 1939'da sadece İstanbul, İzmir, Talas ve Tarsus'daki okullar kalmıştır[593]. İstasyonlar kapatılmış, Board'un sadece 1938 yılında bir istasyonu kalmıştır[594].

---

591 **MEB. Yabancı Okullar, Azınlık Okulları, Uluslararası Okullar Denetim Rehberi**,s..10, 40.

592 B.C.A., Dosya No: 143-218/ Yer No: 81.106.13.

593 Grabill Joseph L; **Protestant Diplomacy and The Near East** ..., s.295, 296.

594 Ömer Turan; **Avrasya'da Misyonerlik** ..., s. 43.

Atatürk döneminde Türkiye genelinde misyonerlerin çalışmasına izin verilmemiştir. Özellikle Müslümanların din değiştirme hadiseleri yakından takip edilmiş, misyonerlerin böyle faaliyetleri olduğunda derhal soruşturma açılmış ve gerekli cezalar verilmiştir. Cezası sabit olan zararlı kurumlar kapatılmıştır. Özetle Mustafa Kemal'in izlemiş olduğu kararlı tutum misyonerlerin emperyalist hedeflerine ulaşmasına engel olmuştur.

Misyonerlik Faaliyetlerinin Günümüze Etkisi

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması Batı ve Hıristiyan dünyasının rakibini 11. yüzyılda belirlemiştir. Tarihin amacı tabiî ki de düşmanlıklar oluşturmak ve bu oluşturulan düşmanlıkla beslenmek değildir. Bu topraklarda asırlardır yaşayan Türk milleti birçok saldırıya maruz kalmıştır. Haçlı seferlerindeki yenilgiyi kabullenemeyen Hıristiyanlar bu yenilginin öcünü almak için değişik yöntemler uygulamışlardır. Bu yöntemlerden en esaslısı da misyonerliktir.

15. ve 16. yüzyıla kadar savunmada kalan Hıristiyan dünyası, 17. yüzyıldan itibaren misyonerlik faaliyetlerine hız kazandırmıştır. Özelikle hükmü üç cihana yayılan Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde sessizliğini bozamayan Hıristiyan dünyası, Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçmesiyle birlikte dört koldan harekete geçmiştir. 19. yüzyılla birlikte Amerikan Protestan misyonerleri de kendilerine Anadolu topraklarını yayılma alanı olarak seçmişlerdir. Bir devlet çökerken veya kurulurken ortalık ajan kaynar. 20. yüzyılın başlarında Anadolu topraklarında bir devlet yıkılmış bir devlete kurulmuştur. Ortalığı tahmin etmek pek güç olmayacaktır. Mustafa Kemal Atatürk gibi bir liderin bu karışık ortamdan Türk milletini başarıyla çıkarması misyonerlerin tüm bu faaliyetlerini bilmesi ve tedbir almasından ileri gelmektedir.

1938'den günümüze misyonerler çalışmalarına devam etmektedirler. 1949 yılında Ankara misyon kurumlarına rahatlık getirmiştir. Amerikan İncil Derneği Müdürü Lyman Maccallum (Board Misyoneri Frederick Maccallum'un oğlu) İncil'i Türkçeye çevirmiştir[595].

Özellikle İncil dağıtarak Müslümanları Protestan yapmaya çalışmaları Bursa ve civarında da devam etmektedir. 29 Mayıs 1952'de Balıkesir Bölgesi Gezici Vaizi M. Erdem tarafından verilen rapordan çıkarılıp Diyanet İşleri Bakanlığı'nın 31.5.1952 tarih ve 15797 sayılı tezkeresiyle gönderilen ve meçhul şahıslar tarafından mektep çocuklarına dört adet İncil kitabı verilmesi olayı misyonerlerin ısrarcı tutumunu yansıtmıştır[596].

Board Teşkilatı Türkiye'deki çalışmalarını ısrarla sürdürmektedir. Türkiye'yi Ortadoğu'daki çalışmalarla özdeşleştirmiş, 1953 yılında basın yoluyla çalışmalar yapmış, Radyo ve TV ile işbirliği yaparak, 30 dakikalık Board'u tanıtan film yapmışlardır. 1953–1954 yıllık raporunda, Türkiye'deki çalışmaları Bayan Kate Chambers Seelya'nın yürüttüğü ve aynı zamanda bu misyonerin Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde çalıştığı görülmüştür[597].

Misyonerler 1960'lı yıllarda yayın yoluyla ve İncil dağıtarak Hıristiyanlık propagandası yapmaya devam etmişlerdir. 11 Nisan 1967'de Hürriyet gazetesinde çıkan haberde Bir Amerikalı

595 Grabill, Joseph L; **Protestant Diplomacy and The Near East**…, s.296.

596 Vaiz olayı şöyle anlatmıştır; " *Bir gün Bandırma sütçü dükkânında oturulmakta iken Bandırmalılardan bir zat Dört adet İncil kitabı getirdi. Bulardan biri Yuhanna diğeri Meta İncili idi. Bu İnciller meçhul şahıslar tarafından Mektep çocuklarına verilmişti. Vaaz esnasında bu hadiseyi bahis mevzuu idip evlatlarına din terbiyesi verilmesi ve din bilgilerinin öğretilmesi lüzum ve ehemmiyeti gereği gibi anlatılmıştır.*

29 Mayıs 1952
Biga'da Gezici Vaiz
M. Erdem."Bkz; B.C.A., Dosya No: 9434/ Yer No: 108.707.6.

597 Third Annual Report of tha Executive Vice President to the Board of Directors and the Natioanal Council of the American Friends of the Middle East, July, 1 1953 to June 30, 1954, s. 29, 47.

misyonerin Hıristiyanlık Propagandası yaptığı tespit edilmiştir. Yine 13 Kasım 1968'de Hıristiyanlık Propagandası yapan 3 yabancı bir çuval İncil ile Konya Asfaltı üzerinde yakalanmıştır. İncil'in yanında misyonerlerin broşürler de dağıtıldığı görülmüştür[598]. Bu dönemde basında misyonerlerle ilgili böyle haberler sıkça yer almıştır.

Ayten Sezer 1960'lı yılardaki Amerikan misyonerlik faaliyetlerinden şöyle bahseder:[599] *"1960'lı yıllarda Türk basınında yer alan bazı, haberlerde, Birleşmiş Kiliseler ve Dünya Misyonerlerinin İstanbul'daki merkezleri olan "Bible House"(İncil Evi) tarafından yayınlanan bir broşürden söz edilmektedir. Bu broşürde Hıristiyanlığı Yakın Doğu'da ve özellikle Türkiye'de yaymak isteyen Misyon Teşkilatı'nın Tarsus, Üsküdar ve İzmir' deki Amerikan Kolejlerinin isimlerinden bahsedilerek, anılan eğitim kurumlarının gayelerine olan hizmetlerinden dolayı kiliselerin yapmış olduğu sınırsız maddi yardımlardan bahsedildiği yazılmaktadır. Aynı broşürde devamla, son kırk yıldır misyon üyelerinin özellikle Türkiye'de Hıristiyanlığı sistematik bir şekilde aşılamaya başarılı oldukları, dolayısıyla bu gaye için grup halinde çalışan Öğretmen, Doktor, Hastabakıcı vs. misyonerlerin dünya kiliselerinden devamlı maddi yardım gördüğü ve amaçlarına erişmek için her türlü yola başvurulduğu ifade ediliyordu. Ayrıca Türkiye'deki okullara son bir yıl içinde yüz yirmi misyonerin sokulmuş olması 'Teşkilatın büyük başarısı' olarak belirtilmiş ve üyeler bu konudaki başarılarından dolayı tebrik edilmiştir. Bible House 1966 yılındaki gizli çalışmalarını Ankara'ya nakleder ve Birleşmiş Kiliseler buraya otuz misyoner daha gönderir. Daha önce 92 milyon lira olan yıllık tahsisat 1966' da 130 milyona çıkarılır. Aynı yıllarda Hıristiyan misyoner*

598 Semiha Ayverdi; **Misyonerlik Karşısında Türkiye**, Turan Neşriyat, İstanbul 1969, s. 224-228.

599 Ayten Sezer; "Osmanlı'dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri, **Hacettepe Ünivesitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,** s.181.

örgütünün İstanbul'daki okul ve hastanelerinde görevli öğretmen, doktor ve hastabakıcı sayısı 288 olarak verilirken, Kiliseler Birliği'nin 'Bible House'a 50 milyon Türk Lirası ek yardımda bulunulacağı da belirtiliyordu. Bu teşkilatın bütçesinin 1973 yılına gelindiğinde 500 milyonun üzerine çıktığı görülür. Yukarıdaki rakamlar da göstermektedir ki, yapılan yardımların boşuna olmadığı ve Türkiye'de sinsice yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin bir şekilde sürmekte olduğudur."

Sezer'in ifadelerinden anlaşıldığı üzere 1960'lı yıllarda Amerikan Board Teşkilatı işlerine kaldığı yerden devam etmektedir. Türkiye'deki faaliyetleri günümüzde SEV (Sağlık Eğitim Vakfı) bünyesinde sürmektedir.

Amerika ve dünyada yaşanan ekonomik buhran döneminde Amerikan Board Heyeti'nin gelirleri azalmış, bu zor durum eğitim alanındaki faaliyetlere yansımıştır. Talas ve Tarsus'taki Erkek Okulu ve Üsküdar ve İzmir'deki Kız okulları ayakta kalmıştır. 1967 yılında Talas Okulu da Tarsus Amerikan Lisesi'ne taşınmıştır. 1968 yılında Board personeli, birkaç Board okulu mezununu da yanlarına alarak Sağlık Eğitim Vakfı'nı kurmuşlardır. Günümüzde aynı hedef ve ilkelerde bir değişiklik yapmadan faaliyetlerini sürdürmektedirler[600].

1973 yılında çıkan 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, Türk Eğitim Sistemi bütünlüğünde tüm okulları bağlayıcı hükümler getirdiğinden ve herhangi bir istisnaya yer vermediğinden, azınlık ve özel yabancı okulları da, öğretim düzeyleri, okul aşamaları, programlar, temel ilkeler, amaçlar vb. hususlar bakımlarından resmî Türk okullarından farksız kılınmıştır.[601] Böylelikle denetim sağlanmaya çalışılmıştır.

SSCB'nin dağılması, Anadolu'nun yanında yeni oluşan Türk-İslâm dünyasında da misyonerlerin iştahını kabartmıştır.

---

600 http://www. Sevakfi.org/tr/abh.htm

601 **MEB. Yabancı Okullar, Azınlık Okulları, Uluslararası Okullar Denetim Rehberi**,s..10.

1991 yılında itibaren 1000'e yakın misyoner teşkilatı bölgeye akın etmiştir. Tabi ki amaç sadece din değiştirme olmamıştır. Bölgenin zengin yer altı kaynaklarını ele geçirmek ve kendi mezhep ve milletlerine faydalı olmak ilk öncelikleri olmuştur. Kırgızistan Cumhuriyeti 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının akabinde değişik dini gurupların faaliyetlerine sahne olmaya başlamıştır. Batılı misyoner teşkilatlar Kırgızistan'ı faaliyet alanı olarak seçmiş ve Kırgızistan'a akın etmeye başlamışlardır. Bu akının neticesinde Kırgızistan'da misyoner faaliyetlerde bulunan büyük - küçük grupların sayısı, 1996 yılının verilerine göre 200'ün üzerinde iken, bu rakam 2001 - 2002 yılının son verilerine göre 1212'ye ulaşmıştır. Bu rakamın 839'unu Hıristiyanlığın değişik mezheplerine ait guruplar oluşturmuştur.[602]

Kırgızistan örneğinde görüldüğü gibi misyoner faaliyetleri ülkelerin sıkıntılı olduğu durumlarda oldukça artmaktadır. Türkiye'de de Marmara Depremi sonrası bazı kimselerin zor durumlarından istifade ederek, ülke insanlarını Hıristiyan yapmaya yönelik misyonerlik girişimlerinde artışlar olmuştur. Bunun yanında yazılı ve görsel basma, Türkiye'nin AB'ye giriş çerçevesinde istenen din ve düşünce özgürlüğüne yönelik hukuki düzenlemelerin Türkiye'deki misyonerlik çalışmalarının artmasına neden olduğu gibi haberler yansımaktadır. Sonuç olarak çok sayıda ev kiliselerinin açıldığı ve İncil dağıtıldığı şeklindeki haberler de gözlerden kaçmamaktadır[603].

Kaymakcan'ın Türkiye'de Müslüman iken din değiştirerek Hıristiyan olan 41 denek üzerine yapılan az sayıdaki araştırmadan biri olan, Canbolat tarafından 2004'te yapılan araştırma

602 Bakıt Murzaraimov; "*Kırgızistan'da Misyonerlik Faaliyetleri*", **Akademik Bakış**, S. 10 Eylül – 2006, s.1. s.1-11.

603 Recep Kaymakcan; "*Türkiye'de Misyonerlik ve Din Eğitimi*", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 12 / 2005, s.25.

sonuçlarından aktardığına göre;[604] "*Din değiştirenlerin Hıristiyanlıkla ilgilenmeleri Hıristiyan kişi ve kuruluşlarla tesis ettiği irtibat sonrası gerçekleşmiştir. Onların büyük çoğunluğunun uzun süren araştırma döneminde kilise ile irtibatları devam etmiş, İncil mektuplaşma kurslarına sürekli katılmıştır. Yapılan araştırmalar din değiştirmeye en açık grubun gençler olduğunu göstermektedir. Canbolat'ın araştırma verileri de bu tezi doğrular mahiyettedir. Din değiştirenlerin % 36'sının 15-20 yaş arası, % 30'unun 21-25 arası ve % 19'unun 26-30 yaşları arası olduğu anlaşılmaktadır.*" Bu ifadelerden misyonerlik faaliyetlerinin günümüzde genç nüfus üzerinde yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Misyonerlerin aşağı yukarı 1000 yıldır Anadolu'daki faaliyetlerine baktığımızda din değiştirme anlamında başarılı olduklarını söylemek mümkün değildir. Her dönemde çok az sayıda Müslüman Hıristiyanların telkinleriyle tanassur etmiştir. Türk-İslâm toplumu, 1000 yıldır Türk-İslâm senteziyle bütünleşmiştir. Bu iki kavram Anadolu'nun birleştirici yönü olmuştur. Sayısız misyoner örgütünün çabaları, toplumumuzun samimimi inancı ve devletine sonsuz bağlılığı neticesinde başarıya ulaşamamıştır. Günümüzde veya gelecekte misyoner faaliyetlerinin bu samimi duygulardan dolayı başarılı olamayacağı kanısındayım. Tedbir olarak, çocuklara ve gençlere temel din eğitiminin verilmesinin ve İslâmiyet'in gösterdiği doğru ve güzel yolların öğretilmesinin yeterli olacağı kanaatindeyim.

Günümüzde Hıristiyanlık propagandası yapan Web sitelerinin çoğunda Web sitelerinin sorumluları belli değildir. Hepsi genelde bedava Kitab-ı Mukaddes ve Hıristiyanlıkla ilgili propaganda dergi ve kitapları dağıtmaktadır. İlgilenenlere destek vaat etmektedirler. Bu konuda ülkemizde mevzuat boşluğu bulunmaktadır. Bu konuya değindiğim birçok konferansta buna

---

604 Recep Kaymakcan; "*Türkiye'de Misyonerlik ve Din Eğitimi*", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 12 / 2005, s.29.

yönelik sorular ile karşılaşmaktayım. Bedava İncil, İncil arasında Dolar aldıklarını beyan edenler olmaktadır. Din yayma ile ilgili kullanılan bu yöntemin düşündürücü olduğu kanaatindeyim. Çözüm yolu olarak da kendi dinimizi iyi öğrenmek ve öğretmenin faydalı olacağı düşüncesindeyim. Kendi örf ve kültürünü iyi öğrenen bir nesil yetiştirmeli ve misyonerlerin eğitim yoluyla elde etmeye çalıştıklarını yine misyonerlerin kendi silahları olan eğitimle yok etmeliyiz.

Misyonerlik faaliyetlerine karşı sadece savunmacı bir yaklaşımın sergilenmesi de akademik anlayışa ters düşmektedir. Tüm dünyada dini özgürlüklerin artması İslam bilim adamlarını faaliyete geçirmelidir. Dünyada zedelenen Müslümanlığın imajını bilimsel yayınlar ile onarmak ve Hıristiyan misyonerlerinin gösterdiği çabanın daha fazlasını göstermek zaruriyetinin Diyanet İşleri Başkanlığı başta olmak üzere, tüm ilahiyat fakültelerinin omuzlarında bir yük olduğunu belirtilmek vazifemizdir.

Günümüzde kendi vatanını ve milletini yererek bir yerlere varmaya çalışan aydınlara da akademik bir dille seslenmenin faydalı olacağını düşünüyorum. "***Tamamen yabancı bilim adamlarını örnek vererek ve onların görüşlerini kendi görüşleriymiş gibi aktaranlar, varlığınızı ve varlık nedeninizi inkâr etmeyiniz. Korkmayınız düşüncelerinizi baskı altında söylemeyiniz, iktidar kaygısı ve maddi beklenti sarhoşluğu içinde 1000 yıldır var olan Türk–İslâm sentezinin mayasına çamur atmayınız. Eğer atarsanız karşınızda muhakkak bilim ile fen ile ve yüksek ahlâk ile duracak bu milletin evlatları çıkacaktır.***"

SONUÇ

Osmanlı Devleti son yüzyılında misyonerler tarafından istilaya uğramış, gerilemenin her alanda hissedildiği bu yüzyılda dışarıdan ve içeriden Osmanlı Devleti yıpratılmıştır. Osmanlı Devleti dış ve iç tehditlere maruz kalmış, sıkıntılı dönemleri fırsat bilen misyonerler Osmanlı sahasına hızlı bir giriş yapmıştır.

Misyonerlik kuruluşları sadece dini amaca hizmet eden kurumlardan oluşmamaktadır. Son derece sistemli ve uzun vadeli çalışan kurumlardır. Gittikleri ülkeleri ağ gibi saran misyonerlik teşkilatları dinin dışında tüm alanlarda çalışma yapmışlardır. Misyonerlerin faaliyetlerinde emperyalist amaçları ortaya çıkmıştır.

Kuruluşlarından itibaren gerek Katolik gerekse Protestan misyonerlik teşkilatları doğrudan ve dolaylı olarak dini faaliyetlerin dışına çıkmıştır. Siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel faaliyetlerde bulunarak Osmanlı Devleti'nin zararına uygulamalarda bulunmuşlardır. Misyonerler; misyonlar, istasyonlar ve dış istasyonlar oluşturarak Osmanlı ülkesinin hemen her yerinde faaliyetlerde bulunmuşlardır. İlk iş olarak toplumun yapısını incelemişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Müslümanların Hıristiyanlaşmasının zor olduğunu düşünen misyonerler Gayrimüslimlerle ilgilenmeye karar vermişlerdir.

Amerikan Board Teşkilatı Osmanlı Devleti'nde siyasi manada da etkili olmuştur. Misyonerler Osmanlı Devleti'nin

içinde bulunduğu şartları değerlendirmiş ve Boston'da bulunan merkezlerine rapor etmişledir. Osmanlı Devleti yetkilileri ile daima temas içinde bulunmuşlardır. Protestanlığı yaymak gayesi ile geldikleri Osmanlı Devleti'nde Ermeni ve Rum nüfusla yakından ilgilenmişlerdir. Bunların Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerine de müdahale etmişledir.

Board Teşkilatı misyoner heyetleri ile sürekli olarak Ermenileri ziyaretlerde bulunmuşlar ve onları Protestan yapmaya çalışmışlardır. Protestan Ermeni kiliseleri vasıtasıyla Ermeniler, Amerikalı misyonerlerle temasa geçmiştir. Ermeniler, misyonerler için Protestanlık çalışmalarının önemli bir unsuru olmuştur.

Amerikalı Protestan misyonerler Rumlar ile de ilişki içinde olmuşlardır. Ermeniler kadar başarılı olmasalar da Rumların da Protestan mezhebine girmelerini sağlamışlardır. Burada bulunan Rumlar için ibadet yeri açmışlar ve Rumlara özel okulda eğitim yapmışlardır.

Misyonerler sosyal hayatın içinde olmuşlar; düğünler, ölümler, bayramlar, yiyecek çeşitleri, evcil hayvanlar, geçim kaynakları, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile özel olarak ilgilenmişledir. Misyonerler kendilerini topluma benimsetmek için toplumun kurallarına uyarak dışlanmayı engellemek istemişlerdir. Osmanlı toplum yapısını çok iyi çözmüşlerdir.

Amerikan Board Teşkilatı'nın Türkiye genelinde diğer bir faaliyeti yayınları ile olmuştur. Yayınlarla Protestanlığı arttırmaya çalışmışlardır. Misyonerler girdikleri alanlarda önce kitap satışları yapmışlardır. Seyyar kitap satıcıları ile en ücra köylere bile ulaşmışlardır. Missionary Herald isimli dergiyi düzenli olarak yayınlamışlardır. Yaptıkları yayınlar ile ilgili istatistikleri düzenli olarak tutmuşlardır. Yayınladıkları yıllık raporlarda Amerikan Protestan misyonerleri bu faaliyetleri açıklamışlardır.

Misyonerler sağlık kurumları kurarak da Anadolu'da etkili olmuşlardır. Bu kurumlarla Anadolu'da uzun süre kalabilmek için yatırım yapmışlardır. Çünkü aciz durumdaki insanlara, şifa bekleyenlere dini telkin yapmak daha kolay olduğu için bu yolu kullanmışlardır. Anadolu'da tıbbi misyonlar kurmuşlar, açtıkları hastanelerle yaralıları ve hastaları tedavi ederken bir yandan da misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bursa, Kayseri, Antep, Sivas hastaneleri önemli olanlardandır.

Eğitim faaliyetleri misyonerlerin özel önem verdikleri diğer faaliyetlerden birisi olmuştur. Amerikan misyonerler Anadolu'ya ayak bastıktan hemen sonra eğitim faaliyetlerine girişmişlerdir. Yabancı okullar, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında geniş bir hareket sahası bulmuşlardır. Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar sistemli olarak yayılmışlardır. Vilayet, sancak hatta köylerde yabancıların açtıkları kurumları görmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Adalet Fermanı ile verdiği imtiyazlar misyonerlerin işini kolaylaştırmıştır. İmtiyazlar Anadolu'nun misyoner okulları tarafından istila edilmesine neden olmuştur.

Amerikalı misyonerlerin Anadolu'da yayılmak için kullandıkları en büyük silahı eğitim olmuştur. Öncelikle gayrimüslim tebaanın eğitimiyle ilgilenmişler ve sonraları okullarında Müslüman çocukların eğitimini de yapmışlardır. Özellikle Ermeni ve Rum çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmişlerdir. Küçük mabetlerde ilkokul düzeyinde başlayan eğitim çalışmaları sonraları kolej, yüksekokul ve teoloji okulu şeklinde genişlemiştir.

Okullarında yetişen öğrenciler çeşitli mesleklerde görev yapmıştır. Bazı öğrencileri Board kurumlarında maaş karşılığında görevlendirmiştir. Teşkilat öğrencilerini Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde papaz, öğretmen, doktor, vaiz gibi mesleklerde çalıştırmıştır. Teşkilatın atama yapabilmesi ve çalışanlarına maaş ödeyebilmesi devlet içinde bir devlet gibi varlık sürdürmelerine neden olmuştur.

Amerikan Board Teşkilatı'na bağlı bazı eğitim kurumları uluslararası hüviyet kazanmıştır. Robert Koleji ve İzmir Uluslararası Koleji bu okullara en güzel örnektir. Çeşitli miletlerden ve dinlerden öğrencilerin gelip bu okullarda okumaları ve ülkelerine gittiklerinde üst makamlarda görev yapmaları okulları tercih edilir hale getirmiştir. Okulların misyonerlik yanında lider yetiştirme amacı da net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Amerikan Okulları kurumlaşma sürecine girmiş, yabancı bir ülkede kurum kültürüyle ve ülkenin verdiği imtiyazları kullanarak şekillenmiştir. Dışarıdan ve içeriden aldığı destekle okul sayıları muazzam olarak artmıştır. Osmanlı Devleti'nde Amerikan Misyonerlerinin açtığı çoğu ruhsatsız olan okulların sayısı 400'e yakındır. Bu sayı gerçekten muazzam ölçüdedir. Her ilde, ilçede hatta köylerde bu okulların var olması tehdidin büyüklüğünü göstermektedir.

Okulların misyonerlik amacıyla kurulduğu bir misyoner teşkilatı tarafından desteklenmelerinden ve yapmış oldukları faaliyetlerden anlaşılmaktadır. İncelemiş olduğumuz sayısız Amerikan arşiv belgeleri de bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Mesela Robert Koleji ile ilgili bir belgede ***"okulun doğuda nesillere Hıristiyanlığı öğreteceği"*** ifadesi okulun kuruluş amacını açıkça ortaya koymaktadır.

Yine İstanbul Amerikan Kız Koleji'nin kuruluş amacı Misyoner Patrick'in Board Arşiv belgelerinde değindiği üzere İstanbul'da Hıristiyanlığın etkisini attırmaktır. Okulda dini çalışmaların olması, öğrencilerin kiliseye gönderilmesi, İncil derslerinin zorunlu olması Protestanlaştırma faaliyetlerini açıkça göstermektedir.

Okullara Board Teşkilatı'nın çeşitli kurumları destek vermiştir. Kadın Board Teşkilatı, YMCA gibi kurumlar maddi ve manevi olarak okullara destek sağlamışlardır. Bu desteklerin olması okulların bu vakıflardan bağımsız hareket etmesini engellemiştir. Örneğin İstanbul Amerikan Kız Koleji, Kadın Board

Teşkilatı tarafından kurulmuş ve sürekli aynı teşkilat tarafından desteklenmiştir. Büyük amaçları ***"Türkiye'de Yüksek Hıristiyan eğitimi"*** vermektir. Kolejin fakülte üyeleri Kadın Board Teşkilatı'nın desteğini açık olarak kabul etmektedirler. Bayan Patrick'in; ***" İstanbul Amerikan Kız Koleji'nde din öğretimi güçlü ve doğrudan olmalıdır. Hıristiyanlık ideolojisi onlarda okuldan sonraki haytalarında da etkili olmalıdır"*** sözleri Osmanlı Devleti'nin karşılaşmış olduğu durumun zorluğunu ifade etmektedir.

Okullara atanan müdürler genelde Amerikan misyoneri ve papazdır. Amerikalı misyoner öğretmenlerin yanında okullarda Ermeni, Rum ve Yahudi öğretmenlerde görev yapmaktadır. İstatistiklerde öğretmenler yerli ve Amerikalı olarak sınıflandırılmakta bazı okullarda Türk öğretmenlerde görev yapmaktadır.

Çeşitli zamanlarda Osmanlı Devleti okullara yapılan misyonerlik çalışmalarına müdahale etmek istemiştir. Örneğin İzmir Valisi İzmir Uluslararası Koleji müdürünü dini konularda uyarmıştır. Misyonerler Tanzimat ve Islahat Fermanlarında aldıkları hakları sıraladıktan sonra ***"Kurumlarımız hükümet ve İmparatorluk fermanının garantisindedir. Bu nedenle şimdi bu konularda zorlama ve yargılama yapılamaz"*** şeklinde cevap vermişlerdir. Görüldüğü üzere bazı tavizleri verirken sadece zamanın şartlarını düşünmekle olmadığını anlamalı ve bu tavizlerin elli yıl veya yüzyıl sonra karşımıza nasıl çıkacağını hesaplamalıyız. Milli menfaatlerden asla taviz vermemeli ve tarihten dersler çıkarmalıyız. En büyük ders de kanımca misyoner kurumlarının hızlı ve serbestçe yayılmasına izin veren Osmanlı İmparatorluğu'nun artık tarih sahnesinde olmayışıdır.

Misyonerler hangi ülkeye giderlerse gitsinler gittikleri ülkelerin aleyhine sonuçlar doğurmuşlardır. Amerikan Board Teşkilatı İstanbul Robert Koleji, Harput Amerikan Koleji, İzmir Uluslararası Koleji, Merzifon Anadolu Koleji, Talas Erkek

Koleji, Bursa Kız Koleji gibi Anadolu'daki birçok okulda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetleri düzenli olarak denetlemişlerdir. Okullarda öncelikli hedefin sadece Müslüman öğrencileri Hıristiyan yapmak olduğunu söylemek yeterli değildir. Bu okullarda dini misyonu gerçekleştirmenin yanında kendi geleneklerini, kültürlerini öğrencilere benimsetmek ve ülkenin önemli kurumlarının başına getirmek vardır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde okulların kapanış nedenlerine bir göz atığımızda Amerikan Okullarında yıkıcı faaliyetleri göze çarpmaktadır. Örneğin Milli Mücadele döneminde Merzifon Amerikan Koleji Türk milletinin zararına çalışmalar yapmış ve 1921 yılında o nedenle kapanmıştır. Yine Harput Amerikan Koleji'de çalışanlar halkı devlet aleyhine kışkırtmaktan çekinmemişlerdir. Bu papazlardan biriside Amerikalı misyoner olan Riggs'dir. 1915 Ermeni ayaklanmasına etkisinden dolayı okul kapatılmıştır.

Kapanan Amerikan Okullarının Board Teşkilatı tarafından başka yerlere taşındığı da dikkatimizi çekmektedir. Örneğin Anadolu Koleji kapatıldıktan sonra Yunanistan'a taşınmış, Talas'taki okul kapatıldığında Tarsus'a taşınmıştır. Aynı faaliyetler taşındıkları bölgelerde sürmektedir.

Amerikan okulları genelde büyük maddi desteklerle yapıldığı için gösterişli ve güzel binalardır. Çoğunluğu şehrin yüksek ve havadar yerlerinde kurulmuştur. Okullara sürekli ek binalar yapılmıştır. Amerikan Koleji statüsünde olan okullarda yatılı öğrenciler alınmakta ve okulların büyük kısmında yatakhane vardır. Yatılı öğrenciler arasında misyonerlik faaliyetlerinin daha çok yapıldığı göze çarpmaktadır.

Amerikan kurumları teşkilatlanırken yerleşkede bir okul, kilise ve yatılı okul şeklinde yayılma göstermişlerdir. Birçok okulda görülen diğer bir kurumda yetimhanedir. Yatılı binanın bir kısmı bu amaçla kullanılmakla beraber yetimler için ayrı özel binaların yapıldığı da görülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tarafından okulların askeri ikametgâh ve esir hapishanesi olarak kullanıldığı da belgelerde dikkatimizi çeken bir husus olmuştur. Genelde İngiliz esirleri Amerikan Kolejlerinde muhafaza edilmiştir. Tarsus, Talas ve İzmir'deki Amerikan Okulları bu amaçlarla kullanılmıştır.

Anadolu'da Amerikan Okulları Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında son derece etkili olarak çalışmışlar. Siyasi ve sosyal anlamda Anadolu'da büyü nüfuz kazanmışlardır. Misyonerlik faaliyetlerinin içinde olmaları ve ülke aleyhine faaliyet göstermeleri Mustafa Kemal Atatürk'ün konuyla bizzat ilgilenmesine neden olmuştur.

Yabancı ve azınlık okulları sorunun çözümü için Atatürk bizzat kendisi çalışmış ve fesat ocağı olarak gördüğü bu kurumlar ile mücadele etmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte milli bir eğitime geçilmiştir. Eğitim dilinin Türkçe olması, yabancı okullarda Türk Tarihi ve Türk Dili derslerini zorunlu olması, yine okullarda Türk müdür yardımcısı bulunması gerekliliği, okulların Türk müfettişler tarafından denetlenmesi ve yabancı okulların Türk Milli Eğitim Müfredatına uygun eğitim yapması kararlarıyla zararlı yabancı okullar ve diğer kurumlar kapatılmıştır.

Mustafa Kemal Cumhuriyet'le birlikte zararlı faaliyetleri olan bu kurumların büyük bir kısmını kapattırmıştır. Bursa Amerikan Koleji 1928 yılı içinde Türk kızlarının din değiştirip Hıristiyan olmaları nedeniyle kapatılmıştır. Anadolu'da faaliyet gösteren birçok Amerikan Okulu bu dönemde kapatılmıştır. Atatürk'ün öldüğü sene olan 1938'de sadece 3 tane Amerikan Koleji faaliyette kalmıştır. Bu okullarda Türk Eğitim Sistemine göre faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Bütün bu sonuçlara bakıldığında misyonerler Protestanlığı yaymak için büyük çaba göstermişler, özellikle Ermeni ve Rum azınlığı Protestan yapmaya çalışmışlardır. Bunun için

her yolu denemişler ve açmış oldukları kurumlarda her fırsata Protestanlığı aşılamaya çalışmışlardır. Zamanla bu iki azınlığın haklarını savunan bir kurum haline gelmişlerdir. Milli Mücadele ile birlikte Mustafa Kemal önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Amerikan Protestan misyonerlerin hayallerini suya düşürmüş ve misyonerlerin gizli ve zararlı amaçları engellenmiştir.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal misyonerlerle bizzat mücadele etmiş, misyonerlik propagandası ihtiva eden kitapların Türkiye'ye sokulmasını 13.08.1934'te yasaklamış, 27 Aralık 1937'de Azınlık ve Yabancı Okullarda okutulan ecnebi dillerindeki kitapların yeniden tetkiki kararını aldırmıştır. Bu okulların Türk Milli Eğitimi'ne göre eğitim yapmasını sağlamış, okulların denetimiyle yakından ilgilenmiş ve bu görevi Türk müfettişlere vermiştir. 1938'e kadar Board Teşkilatı'nın sadece 1 istasyonu kalmıştır.

Misyonerlerin faaliyetleri günümüzde de sürmekte ve Türk gençlere yönelik faaliyetleri de artmaktadır. Misyonerlerin İncil dağıtma ve Protestanlığı yayma faaliyetleri hala sürmektedir. Türkiye Cumhuriyeti varlığını sürdürmek ve gençlerini öz kültürleriyle yetiştirmek için misyonerlik faaliyetlerine karşı tutumunda Mustafa Kemal Atatürk'ün kararlılığını göstermelidir.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Dosya No:248-13/ Yer No: 5.22..14.,

Dosya No: 2486/ Yer No: 206.406.6,

Dosya No: 135-70/ Yer No: 13.16.20.,

Dosya No: 94C4/ Yer No: 110.734.4.,

Dosya No: 94A69/ Yer No: 108.711.19.,

Dosya No: 2486/ Yer No: 206. 406. 23.,

Dosya No: 86153/ Yer No: 47.57.1.,

Dosya No: 86174/ Yer No: 51.5.20.,

Dosya No: 143-218/ Yer No: 81.106.13.,

Dosya No: 9434/ Yer No: 108.707.,

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (B.O.A.)

Dâhiliye Evrakı Katalogları

İkinci Şube: Dosya No: 40 /Gömlek No:53 Dosya No: 48 /Gömlek No: 33.

Dahiliye Beşinci Şube Belgeleri: Dosya No: 4 /Gömlek No: 3, Dosya No: 22/ Gömlek No:44, Dosya No: 76/ Gömlek No:10/4, Dosya No:76 / Gömlek No:10/10, Dosya No: 28 / Gömlek No:35, Dosya No: 33/ Gömlek No:38, Dosya No: 32 /Gömlek No:24.

Dâhiliye Mektubi Kalemi: Dosya No: 1380 /Gömlek No: 33.

Emniyet-i Umumiye: Dosya No: 56 /Gömlek No: 46, Dosya No: 37/ Gömlek No: 59.

İdare Kalemi: Dosya No: 154 /Gömlek No:5/1, Dosya No: 154 /Gömlek No:5/2, Dosya No: 154/ Gömlek No:5/4, Dosya No: 154/ Gömlek No:5/7, Dosya No: 154/ Gömlek No:15.

İradeler

Dahiliye İradeleri: Dosya No: 117/ Gömlek No:27.

Hariciye İradeleri : Dosya No: 72/ Gömlek No:3473, Dosya No: 99/ Gömlek No:4857, Dosya No: 269/ Gömlek No:16180.

Meclis-i Mahsus İradeleri: Dosya No: 58/ Gömlek No: 2717.

Hususi İradeler: Dosya No: 6/ Gömlek No: 1310, Dosya No: 477/ Gömlek No:43.

Meclis-i Vükela Mazbataları: Dosya No: 225/ Gömlek No: 125.

Mektubi Kalemi: Dosya No: 613/ Gömlek No:14, Dosya No: 694/ Gömlek No:9, Dosya No: 638/ Gömlek No:783.

Maarif Nezareti Mekâtib-İ Gayrımüslime ve Ecnebiye Müfettişliği:

Dosya No: 8/ Gömlek No: 60 , Dosya No: 8/ Gömlek No: 36.

Hariciye Nezareti: Dosya No: 43/ Gömlek No:59, Dosya No: 46/ Gömlek No:57.

Hariciye MKT: Dosya No: 16/ Gömlek No:19.

Yıldız Evrakı Katalogları:

Başkitabet Dairesi Maruzatı: Dosya No: 62/ Gömlek No: 64, Dosya No: 29/ Gömlek No:41.

Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik: Dosya No: 16/ Gömlek No: 96, Dosya No: 27 / Gömlek No:6, Dosya No: 26/ Gömlek No:100, Dosya No: 17/ Gömlek No: 19.

Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği: Dosya No: 28/ Gömlek No: 17.

Maarif Nezareti Maruzatı: Dosya No: 1/ Gömlek No: 63.

Resmi Maruzat: Dosya No:125/ Gömlek No: 3, Dosya No: 122/ Gömlek No: 45.

MF. MGM. Müsvedde Defteri

PAPERS OF THE AMERICAN BOARD OF COMMISSIONERS FOR FOREİGN MISSIION (P.A.B.C.F.M.), UNIT 5: (ABC 16.9.3)

Reel 582 No: 4, 5, 11, 15, 16, 18, 19, 27, 39, 42, 48, 60, 70, 88, 94, 171, 455, 461, 498.

Reel 583 No: 130, 458, 499, 610, 618.

Reel 584 No: 1122, 1138, 1152, 1177.

Reel 586 No: 647.

Reel 587 No: 27.

Reel 588 No: 147,161, 167, 170, 175, 198, 202, 203, 205, 212, 216, 217, 226, 239, 230, 231, 243, 459, 460, 461, 472, 477, 486, 501.

Reel 592 No: 60.

Reel 593 No: 664, 750, 751, 819, 821, 822, 823, 824, 825

Reel 596 No: 113, 212, 227, 253, 261, 327, 331, 355, 384, 397, 552, 553.

Reel 597 No: 473, 474, 475, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 903.

Reel 599 No: 558.

Reel 600 No: 491.

Reel 602 No: 948.

Reel 605 No: 191.

Reel 606 No: 357, 358, 558, 559, 832.

Reel 607 No: 30, 131, 169, 205, 257, 299, 317, 363.

Reel 608 No: 19, 833, 834, 881.

Reel 609 No: 409, 501, 528, 529, 541-548.

Reel 610 No:93, 410.

Reel 613 No: 683, 684

Reel 616 No: 37, 145, 527, 528, 732, 733.

Reel 617 No: 47, 187, 226, 331, 379, 532, 665, 715, 732, 736, 753, 754, 768, 779, 784.

Reel 618 No: 132, 138, 139, 481, 482, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 535, 536, 537, 540, 560, 561, 563, 564, 565, 582, 583, 584, 585, 586, 589, 592, 594, 595, 596.

Reel 621 No: 81, 82, 84.

Reel 622 No: 228, 503.

Reel 623 No: 50, 51, 52, 117, 116, 920, 921, 924, 926, 927, 928, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 941, 942, 943, 944, 945, 966, 967, 968

Reel 624 No: 478, 479, 815.

Reel 627 No: 331.

Reel 628 No: 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 87, 88, 141, 145, 146, 162, 166, 505, 534, 635, 637, 638, 639, 640, 661, 662, 664, 665, 666, 693, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 704, 705, 706, 730, 731, 733, 734, 735, 737, 741,743,745 746, 747, 748, 758, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 830, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838.

Reel 629 No: 164, 165, 168, 171, 172, 173, 174, 192, 229, 230, 232, 234, 235, 238, 243, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 358, 359, 477, 478, 479, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 642, 744, 763, 764, 765, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 1033, 1034, 1035.

Reel 630 No: 39, 44, 45, 451, 452, 453, 454.

Reel 632 No: 401.

Reel 633 No: 13, 181, 182, 183, 191, 198, 443, 793, 1154.

Reel 635 No: 439, 490, 649.

Reel 637 No: 7,8, 177, 299, 300, 447, 448.

Reel 638 No: 6, 11, 26, 27, 28, 148, 505, 783.

BOARD RAPORLARI:

Reports of ABCFM 1920-1921

Reports of ABCFM 1925

Third Annual Report of tha Executive Vice President to the Board of Directors and the Natioanal Council of the American Friends of the Middle East, July, 1 1953 to June 30, 1954.

Board of Education Report of The Consultative Committee on The Primary School, London 1931.

Centennial of Constantinople Station, Near East Mission of The American Board, İstanbul 1931.

ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜD BAŞKANLIĞI ARŞİVİ(ATASE)

Osmanlı Rus Harbi Koleksiyonu

Sıra No: 57 /Dosya No: 55 /Gömlek No: 62,

Sıra No: 58 /Dosya No: 55 /Gömlek No: 61,

Kutu No: 55 /Dosya No: 63,

İstiklal Harbi Koleksiyonu

Kutu No: 264/ Gömlek No: 1.

Kutu No: 79/ Gömlek No: 60.

Kutu No: 185/ Gömlek No: 17.

Kutu No: 1110/ Gömlek No: 5.

Kutu No: 1542/ Gömlek No: 31.

Atatürk Koleksiyonu

Kutu No: 26/ Gömlek No: 74.

YAYINLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ:

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, TC. Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Cilt I, Ankara 2005.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, TC. Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Cilt II, Ankara 2005.

Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 14, Ankara 1995.

Ermeni Olayları Tarihi I Hüseyin Nazım Paşa, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 15, Ankara 1998.

Ermeni Olayları Tarihi II Hüseyin Nazım Paşa, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 15, Ankara 1998.

Brıtish Documents on Ottoman Armenıans (1856-1880), Volume, I, Edited by Bilal N. Şimşir, Pressed by, T.T.K., Ankara 1989.

Brıtish Documents on Ottoman Armenıans (1880-1890), Volume, II, Edited by Bilal N. Şimşir, Pressed by, T.T.K., Ankara 1989.

GAZETE VE DERGİLERDE YAYINLANMIŞ BELGELER

GAZETELER

“Ecnebi Mektepler”, Akşam Gazetesi, 11 Şubat 1926

“Ecnebi Mekteplerini Teftiş”, Akşam Gazetesi, 12 Şubat 1926

“Ecnebi Mektepler Akşam Gazetesi, 5 Mart 1926

“ Ecnebi Mektepler Hakkında Mukarrerat”, Akşam Gazetesi, 6 Mart 1926

Bursa Gazetesi, 5 Mart sene 1309 (1893)

Bursa Gazetesi, 13 Kanuni Evvel Sene 1309

Bursa Gazetesi, 27 Haziran Sene 1309 (1893)

“Bursa’daki Hadise”, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ocak 1928

“Mektep Değil Mefsedet Ocağı” Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1928

“ Uyanık Yavrular Kulübü”, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ocak 1928

“Mektep Sed Edildi”, Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ocak 1928

Bursa’daki Mislerin Mahkemesine Başlandı”, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Şubat 1928

“Bursa’daki Mislerin Mahkemesine Devam Edildi”, İkdam Gazetesi, 6 Mart 1928

“Maarif Eminliği Tahkikata Devam Ediyor”, İkdam Gazetesi, 9 Şubat 1928

“Maarif Emini Bursa’dan Avdet Etti”, Vakit Gazetesi, 27 Ocak 1928

“Mektep Sed Edildi” Vakit Gazetesi, 31 Ocak 1928

“Tıp Talebesi Misyonerlerin Faaliyetlerine Karşı”, Vakit Gazetesi, 6 Şubat 1928

İlber Ortaylı; “Misyonerlik”, Milliyet Gazetesi, 9 Ocak 2005

“İlk Kadın Doğumcu Prenses Artık Yok” Sabah Gazetesi, 19.10.2004

“ABCFM”, Bursa Kent Gazetesi, 14.10.2004.

DERGİLER

THE MISSIONARY HERALD

Reports, 1819 “ Mission to Jerusalem”, Missionary Herald, 1819, sayı.15, pp.44-45.

The Board and its Missions”, Missionary Herald, 1834, Jan 1, XXX, pp. 5.

B. Schneider, “Broosa Letter from Mr. Schneider, Corban Bairam”, Missionary Herald, 1837, April,4, XXXIII, pp.151.

Missionary Herald, 1917, August/8/ CXII PP.371.
"Woman's Board of Missions for the Pacific", Missionary Herald, 1923, March, 3, CIX, pp. 135.
"Miss Sanderson Intervıewed", Missionary Herald,1928, July, 7, CXXXIV., pp.291, 292.
"When Brousa Surrendered", Missionary Herald, 1920, Nov, 11, CXII, pp. 494, 496.
"The Kemalists and Missionaries", Missionary Herald, 1922, June, 6, CXVIII, pp. 210.

RESMİ YAYINLAR

Bursa Vilayet Salnamesi, 1317,
Bursa Vilayet Salnamesi, 1927,
MEB. Yabancı Okullar, Azınlık Okulları, Uluslararası Okullar Denetim Rehberi

SÖZLÜKLER

Yücel Dağlı, Cumhur Üçer; Tarih Çevirme Kılavuzu, 5.Cilt, TTK, Ankara, 1997.
Yeni Redhouse Lugati; İngilizce- Türkçe, Amerikan Board Neşriyat Dairesi, İstanbul 1969.

İNTERNET SİTELERİ

http://www. Sevakfi.org/tr/abh.htm, 11.04.2004

TETKİK ESERLER

KİTAPLAR

Abrahimian, Sa'adah M.; **Memories of a Refugee**, Phoenıcıa Publishing, 2002.

Al-Khatip, Muhibbiddin; **İslam Aleminde Misyonerlik Faaliyetleri**, Çev; (Uralgiray Yusuf), Ankara 1977.

Açıkses, Erdal; **Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri,** TTK, Ankara 2003.

Ayverdi, Semiha; **Misyonerlik Karşısında Türkiye**, Turan Yayınları, İstanbul 1969.

Bal, İdris; Çufalı, Mustafa; **Dünden Bugüne Türk- Ermeni İlişkileri,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003.

Bartholomew, Alan Alfred Bartholomew; **Tarsus American School, 1888-1998: The Evolution of a Missionary Instiution in Turkey**, Mawr College 1989

Başar, Erdoğan; **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960),** MEB Yayınları, İstanbul 2004.

Bayur, Yusuf Hikmet; **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt I Kısım I, TTK, Ankara, 1983

Braude, Benjamin; Lewis, Bernard, **Christians and Jews Ottoman Empire**, Holmes, Meier Publisher, New York 1980.

Cilacı, Osman; **Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 1982.

Corr, Donald Philip; **The Field is the World: Proclaiming, Translating and Serving By the American Board of Commissioners forForeign Missions 1810-40,** California 1993.

Dwıght H.G.O.; **Chrıstıanıty in Turkey, Anarrative of The Protestant Reformation in The Armenian Church,** Ballantyne Prınter, London, 1854.

Engelhardt; **Tanzimat ve Türkiye,** Çev. Ali Reşat, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.

Erbaş, Ali; **Hrıstiyanlık**, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Ergün, Mustafa; **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ocak yayınları, Ankara 1997.

Ertuğrul, Halit; **Kültürümüzü Etkileyen Okullar**, Nesil Basım Yayın, İstanbul 2002.

Eryılmaz, Bilal; **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi,** Risale Yayınları, İstanbul 1996.

Field, James A.; **America and the Mediterranean World 1776-1882,** Princeton University Press, New Jersey 1969.

Gordon, L.J; **American Relations with Turkey 1830-1930,** Oxford University Press, Philadelphia,1932.

Grabill Joseph L; **Protestant Diplomacy and The Near East Missioanary Influence on Amerikan policy 1810-1927,** University of Minnesota Press, 1971 Minneapolis.

Güler, Ali; **Osmanlı'dan Cumhuriyete Azınlıklar**, Tamga Yayıncılık, Ankara, 2000.

Günay, Tuncer; **Misyonerler ve Fener Rum Patrikhanesi**, Berikan yayınları, Ankara 2002.

Gündüz, Şinasi, Aydın, Mahmut; **Misyonerlik,** Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002.

Halidi, Mustafa; Ferruh, Ömer, **İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm**, Nun Yayıncılık, 1998 İstanbul.

Haydaroğlu, İ. Polat; **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar,** Ocak Yayınları, Ankara 1993.

Hopkins; E.W. G.F. Moore; M. Halidi, Ö. Ferruh; **Tarihte ve Günümüzde Misyonerlik**, Örgün Yayınevi, İstanbul 2006.

Johnson, Brian; **Eğitim Alanında Günümüze Aktarılan Bir Miras Tarsus Amerikan Koleji'nin Gelişim ve Dönüşüm Evreleri 1888- 1988**, SEV Yayınları, İstanbul 2006.

Büyükkarcı, Süleyman; **Türkiye'de Amerikan Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2004.

Kaya, Önder; **Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004.

Kenanoğlu, M. Macit; **Osmanlı Millet Sistemi**; Klasik Yayınları, İstanbul 2004.

Kılıç, Davut; **Osmanlı İdaresinde Ermeniler Arasındaki Dini ve Siyasi Mücadeleler,** ASAM yayınları, Ankara 2000.

Kocabaşoğlu, Uygur; **Anadolu'daki Amerika**, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

________; **Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika**, İstanbul, 1989.

Kurat, A. Nimet; **Türk- Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1859)**, Doğuş Matbaası Yayınları, Ankara 1959.

Küçük, Cevdet; **Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1986.

Mjagkij, Nina; Margaret, Spratt; **Men and Women Adrift The YMCA and the YWCA in the City**, New York Universıty Press., New York 1997.

Mutlu, Şamil; **Osmanlı Devletinde Misyoner Okulları,** Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2005.

Özkan, A.Rafet; **Fundamentalist Hıristiyanlık,** Alperen yayınları, Ankara 2002.

Özsoy, Hasan, **Kayseri'de Amerikan Misyoner Faaliyetleri ve Talas Amerikan Koleji,** Talas Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1996.

Öztürk, Ayhan; Yıldız, Özgür; **Amerikan Protestan Misyonerlerin Türkiye'deki Faaliyetleri**, Arka Oda Yayınları, Can Matbaası İstanbul 2007.

Prıme, E.D.G.; **Forty Years in The Turkish Empire or, Memories of Rev. William Goodell,** Newyork Cambridge University Press, 1883.

Redhouse ,James W.; **Turkish and Englısh Lexicon**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2001

Schneider, E.C.A.; **Broosa, Asia Minor**, Ger. Ref. Church Publication, Chambersburg, 1846.

Sevinç, Necdet; **Ajan Okulları**, Dede Korkut Yayınları, İstanbul 1975.

Sezer, Ayten; **Atatürk Döneminde Yabancı Okullar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Stone, F.Andrews; **The Impact of Culture on Education in Modern Turkey,** Redhouse Press, İstanbul 1970.

Strong, A. William; **The Story of the American Board,** The Pilgrim Pres, Boston 1910.

Şapolyo, Enver Behnan; **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi**, Güven Yayın Evi, İstanbul 1945.

Şişman, Adnan; **XX Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Yabancı Devletlerin Kültürel ve Sosyal Müesseseleri,** Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Tıbawi, A.L.; **American Interests In Syria 1800-1901**, Clarendon Press, Oxford 1966.

Tozlu, Necmettin; **Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar,** Akçay Yayınları, Ankara 1991.

Turan, Ömer; **Avrasya'da Misyonerlik,** Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

Ussher, D. Clarence; **An American Physıcıan In Turkey**, Houghton Mifflin Company, Boston 1917.

Vahapoğlu, M. Hidayet; **Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları**, MEB Yayınları, İstanbul 2005.

White, E. George; **Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları,** (Çeviren Cem Tarık Yücel), Enderun Kitabevi, İstanbul.

Yıldız, Özgür; **Misyonerlik ve Amerikan Board Teşkilatı (Türkiye'de Siyasi ve Sosyal Hayata Etkileri),** IQ Yayın Evi, İstanbul 2009.

Yıldız, Özgür; **Anadolu'da Amerikan Okulları**, IQ Yayın Evi, İstanbul 2011.

MAKALELER

Açıkses, Erdal; *"Osmanlı Devleti'ni Parçalamak Amacıyla Batılı Devletlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Bölgedeki Faaliyetleri"*, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ 2000, Sayı 2, s. 209-222.

Alan, Gülbadi; *"Amerikan Board Okulları ve Türk- Ermeni İlişkilerinde Oynadıkları Roller"*, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10, Kayseri 2001, s.153-182.

Altun, Mehmet; *"Öğrencilerin Din Değiştirmesi Üzerine Atatürk tarafından Kapatılan Bir Okul"*, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S: 113, İstanbul 2003.

Armaoğlu, Fahir; *"Türkiye'de Amerikan Okulları Krizi" 1927-1928 (Bir Laik Milliyetçilik Olayı)*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** . XIII, S. 37, Mart 1997, s.1-29.

Ertuğrul, Halit; *"Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancılarla İlgili Yapılan Hukuki Düzenlemeler"*, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl:24, Sayı. 47, Ağustos, Ankara 1999, syf. 27-35.

________; *"Türk Toplumunda Azınlık Okullarının Yoğunlukla Açıldığı Yerler ve Dönemler"*, **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 27, Sayı: 52, Ankara 2002 s.21-28.

Hülagü, Metin; *"Osmanlı'dan Cumhuriyete, Ermeni, Terör ve Amerika Dörtgeninde Türkiye"*, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** S.10, Kayseri 2001, s.57-94.

Iatrides, John O. Iatrides; *" Missioanary Educators and the Asia Minor Disaster: Anatolia College's Move o Greece"*, **Journal of Modern Greek Studies,** 4:2 (1986:Oct.) p.143-157.

İpek, Nurdan; *"Millet Sistemi İçinde Ermeniler"*, **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler**, Erciyes Üniversitesi Yayını, Cilt III., 2007 Kayseri, s. 419-435.

Kaymakcan, Recep; *"Türkiye'de Misyonerlik ve Din Eğitimi"*, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** 12 / 2005, s. 25-39

Kıeser, Hans Lukas; *" Mission as Factor of Change in Turkey (nineteenth to first half of twentieth century)"* **Islam And Christian**, Vol: 13, No: 4, 2002, pp. 391-396.

Kocabaşoğlu, Uygur; *"Amerikan Okulları"* **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,** İletişim yayınları, İstanbul 1985, s.495-500.

Murzaraimov, Bakıt; *"Kırgızistan'da Misyonerlik Faaliyetleri"*, **Akademik Bakış**, Sayı: 10 Eylül – 2006, s.1-11.

Sezer, Ayten; *"Osmanlı'dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri"*, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, s.169-183.

Şişman, Adnan; *"XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıl Baslarına Kadar Avusturya'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri Hakkında"*, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı: 1,Afyon 1998, s.11-23.

________; *"Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nin Kurulusu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871"*, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi,** İstanbul 1989.

Taşdemirci, Ersoy; *"Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okular"*, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10, Kayseri 2001, s.13-30.

Turan, Ömer; *"Atatürk Döneminde Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri"* **Atatürk Araştırma Merkezi**, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi, Ankara 2000., s. 457-492.

Yeniçeri, İsmail; *"Misyonerlik ve Türkiye'ye Yansımaları"*, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 1, sayı: 1, Şubat 2003 Ankara, s.91-100.

Yıldız, Özgür; *" 1890- 1919 Yılları Arasında Amerikan Board Teşkilatı'nın Mardindeki Faaliyetleri"* **Makalelerle Mardin Tarih Coğrafya,** Cilt 1, İstanbul 2007, s. 563- 580.

________; *"1860-1880 Yılları Arasında Bursa ve Civarında Ermeniler"*, **Hoşgörü Toplumunda Ermeniler,** Erciyes Üniversitesi Yayını, Cilt III., 2007 Kayseri, s. 505-516.

________;*" Armanians in Bursa and its Vicinity Between 1860 and 1880 „* **Armenians in the Ottoman Society,** Erciyes Unıversıty Prınting House, Volume II, 2008 Kayseri, pp.203-215

________; *"Amerikan Protestan Misyonerlerinin Bursa'da Dini Faaliyetleri (1848'den Günümüze)"*, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 2007 Kayseri, s. 407-419.

________; *"II. Abdülhamid Devrinden I. Cihan Harbine İstanbul'da Amerikan Misyoner Faaliyetlerine Bir Bakış"* ***Turkish Studies*** - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 2739-2750 Doi Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3381

________;*"Osmanlı Devleti'nde Amerikan Kadın Misyonerleri ve Faaliyetlerine Bir Bakış"*, 21. Yüzyılın Esiğinde Kadınlar Değişim ve Güçlenme Cilt 5, **Uluslararası Multidisiplinler Kadın Kongresi, Dokuzeylül Üniversitesi**, İzmir, 2010 s.188-195.

________; *"Kayseri Amerikan Hastanesi (1887-1967)"*, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, SAYI: 25, Muğla 2010, s.105-116.

________;*" İzmit'te(Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri"*, **Gazi Akademik Bakış Dergisi,** Cilt 5 Sayı 10 Yaz 2012, s. 97-111.

________; *"Sivas Öğretmen Koleji"*, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı1, İstanbul 2012, s.139-160.

________; *" Bulgaristan ve Yunanistan'da Amerikan Board'un Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış"* Edirne, **Uluslararası 5. Balkan Eğitim ve Bilim Kongresi,** 2.cilt , Edirne 2009,s.279-283.

________, Akbulut Gökçe; *" 1915'ten Günümüze Tehcir"* **International Journal of Social Science,** Volume 5 Issue 2, s. 379-393, April 2012. Doi Number: http://dx.doi.org/10.9761/jasss_52

TEZLER

Alan, Gülbadi; Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri, Doktora Tezi, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Kayseri 2002.

Bozkurt, Ödül; Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Amerikan Misyoner Okulunda genç kızların yetişmesi, **Boğaziçi Üniversitesi**, İstanbul 1995.

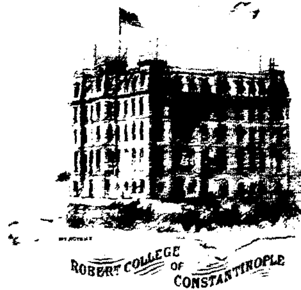
Köse, Ayşe; Yabancı Okullarda Kızların Din Eğitimi (Arnavutköy Amerikan Kız Koleji Örneği), Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul 2003.

Küçükoğlu, Bayram; Misyonerlik Faaliyetleri ve Türk Dünyasına Yönelik Çalışmaları, Yüksek Lisans Tezi, **Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü**, Gebze 2003.

Murphy, Catherine; Protestan Misyoner İlahiyatı Uygulaması: Amerikan Board'un Türkiye Misyonu (1839-1870), Yüksek Lisans Tezi, **Boğaziçi Üniversitesi**, İstanbul 2002.

Yıldız, Özgür; Türkiye'de Amerikan Protestan Misyonerlerinin Faaliyetleri Çerçevesinde Bursa Şubesi (İstasyonu) 1834–1928, **Erciyes Üniversitesi**, Doktora Tezi, Kayseri 2007.

ÖRNEK BELGE VE RESİMLER

In the year 1860, C. R. Robert, of New York, proposed to subscribe $10,000 in order to [illegible] an effort to obtain the funds needed to establish a College at Constantinople. A piece of ground was purchased on the Bosphorus, and Dr. Hamlin having consented, with the approbation of the American Board, to devote himself to this enterprise, came to New York during the winter of 186[illegible] [illegible] succeed and Mr. Robert added $30,000, to enable Dr. Hamlin to com[illegible] building. [illegible] returning to Constantinople he was interdicted from [illegible] unequalled beauty and salubrity [illegible] with offer of better [illegible] to erect the building. This also was interdicted, and remained for seven years in debate.

[illegible] then resolved to open the College in the buildings formerly used [illegible] Armenian Seminary of the American Board, Mr. Robert [illegible] to repair and furnish it.

[illegible] proposed for the new institution, but all objected to as [illegible] purposes of [illegible]. At length, [illegible] College [illegible] Mr. [illegible] against his remonstrance [illegible] possible [illegible].

The College was opened in the old building in 1863, with four students, [illegible] entirely self-supporting.

[illegible] and beautiful site, the corner stone [illegible] July 4th, 186[illegible] [illegible] Morris, the American Minister Resident, and the buildin[g] [illegible] in 1871. The old building had been crowded with students for two years, and the College had become fully self supporting when it was transferred to [illegible] at the head of this sheet.

Now th[illegible] applicants [illegible] ing away matriculated students [illegible] than a month from the beginning of the College year, making the number at that time, one hundred and seventy. Ninety new students being the limit for this year, it is evident the number must have already (Dec. 1) been exceeded. And as the spring always brings large accessions, many applicants will then be rejected, or the places reserved for the following year will be occupied.

In planning the new building for 250 students and their teachers, it was believed that it would be sufficient for at least five years, and that perhaps that would be the maximum to which it would ever attain. But it is now evident that it will be filled during the first year of its occupation.

In view of this steady and rapid increase in numbers, coming not from the Capital only, but from distant parts of the Empire, the President and Trustees, after mature deliberation, have decided that the College should be placed upon a footing to receive five hundred students, and also to keep against all [illegible] remitted have amounted to about $[illegible] of which $[illegible] were paid by private benevolence in England and America, and about $6,000 by the College.

The building, erected for 250 students and their teachers, cost $78,215.08 [illegible] $10,000 less than the lowest estimate [this is regarded by competent judges as less than one-half the cost of such a building here]. [illegible] additions were made to the original plan, costing $5,000.

The site on which the building stands cost $[illegible] [illegible] building [illegible], $87,[illegible].18 currency.

More than $[illegible] have been expended for the first and unused site, for the early expenses of the College, for apparatus, furniture, etc., and about $30,000 remain in the treasury at New York, out of which a new purchase of land at $15,000 is to be paid, making the College site 18½ acres. The whole [illegible] $[illegible],[illegible].25 currency [illegible] but $[illegible] has been [illegible] Mr. Robert.

The College has been conducted on sound financial principles from the first. There is a Board of six Trustees resident in New York, incorporated by the Legislature, all of whom must be members of Evangelical Churches. [illegible] accounts of receipts and payments [illegible]

The students come from all parts of the empire, and from all its varied races and nationalities, the most numerous representatives being from the Greek, Armenian and Slavonic races.

The Christian populations of the Empire amount to about [illegible] millions, and the Mahommedan [illegible], exclusive of the Arab element, to sixteen millions more.

These populations are not worn out and effete. They are strong and vigorous. It is their old civilization, customs and habits that are effete and passing away. The Orient is destined to awake and resume its place in the history [illegible]. But [illegible] these peoples desire a better education. Whoever can supply this great want honestly, solidly, satisfactorily, will secure their confidence.

The College, then, having such an immense area to draw from, cannot easily be limited in the number of its students. If suitable provision be made for five hundred, it will have them, and if for a thousand, it will have them in due time.

PLAN FOR THE FUTURE.

We propose, without loss of time, to enlarge the College so as to receive five hundred students, to endow four professorships, and to provide a chapel for 1,000 persons, a library hall for 60,000 volumes, and four professors' houses, with other necessary addenda, as follows:

P.A.B.C.F.M. REEL 583 BELGE NO:618

1871 YILI ROBERT KOLEJİ'NİN RESMİ VE TARİHÇESİ

AMERICAN COLLEGE FOR GIRLS

President's Office

Constantinople, Turkey, May 14, 1895

The subjoined report is for the year 1894-95, the fifth academic year of the College.

Notwithstanding the disturbed state of the country during the past year, our college has been well filled.

The number of students being 161 of the following nationalities. Armenian 88, Greek 19, Bulgarian 18, English 15, American 6, German 7, Italian 1, Russian 1, Israelite 5, Turkish 1,

Boarders 84. College department 47.

The president of the College returned in September, after a year of study one semester of which was spent in the University of Zurich, and one in Leipzig. Miss Fensham, the Dean of the Faculty has been absent during the year studying at Oxford in England. She will continue her work in the department of history on her return, and also have charge of the Bible study, for which she has been especially preparing herself. Miss Dodd has occupied the position of Dean during the absence of Miss Fensham. There have been no other changes in the Faculty.

The corps of instructors has been reinforced by the return of Miss Winifred Seager from Dresden where she spent a year and a half in the study of music. Miss Clopath's place at the head of the French department was filled this year by Miss Rosentover.

An improvement in the organization has been towards specializing in the work of the teachers, giving as far as possible all the classes in the same subject to the same teacher, and especially in language work to have all the language classes taught by those to whom the language is vernacular.

In the present age of scientific investigation it is the teaching science that seems to furnish the keynote to the thought of an institution, and without success there a college cannot be built up. We are very grateful to Dr. Julia Snow, a graduate of Cornell and Zurich Universities, for the work she is at present doing in our science department, although she has been greatly limited by want of proper science rooms and apparatus. A chemical laboratory has been established during the year, and furnished by the Alumnae Association of the College. It is placed in the old " konak" on our premises for want of a better place but so arranged that all the outlay can be utilized in a science building when that becomes an established fact. A science building is the most pressing need of the College at the present time.

P.A.B.C.F.M. REEL 606 BELGE NO: 558
14 MAYIS 1895 TARİHLİ İSTANBUL AMERİKAN KIZ KOLEJİ İLE İLGİLİ BELGE

TURKISH COLLEGE ALUMNAE.

Organization Recently Formed in This City to Aid Its Alma Mater.

Many and varied as are the societies of women in the United States, it is odd to learn that among them is an association composed of alumnæ of a college for women in Turkey. It has a membership

DR. MARY MILLS PATRICK.
President of American College for Girls in Constantinople.

of nearly twenty, most of whom live in or near New-York. The [illegible]

num and Dr. Mary Mills Patrick, president of the college.

The dean of the college, Miss Florence Fensham, has been in this country two years, studying in the Theological Seminary at Chicago, and is the first woman student ever admitted there. She will return to Constantinople early in January.

The college is entirely unconnected with religious missionary enterprises, its purpose being to provide a modern education, and its pupils come from the higher social ranks of all the nationalities represented in the Levant. There are Turkish, Greek, English, Russian, German and American girls there, but in other respects it is like any other [illegible]

Miss Susan H. Olmstead said of its work yesterday: "It has graduates all through the East, and each is a centre from which radiates higher ideals of life and womanhood. Some are social leaders, some come here to study professions, and one Turkish graduate has established a paper for Turkish women. It is only a matter of time when the Turkish women must be free. They are eager to learn from foreign teachers, and are quick of apprehension."

"The college was founded by a few New-England women [illegible] years ago and is steadily increasing in size and advantages," continued Miss Olmstead. "The teaching force has been augmented this year, and the class is the largest in its history. The preparatory department, in particular, has been strengthened, and the faculty feels exceedingly hopeful."

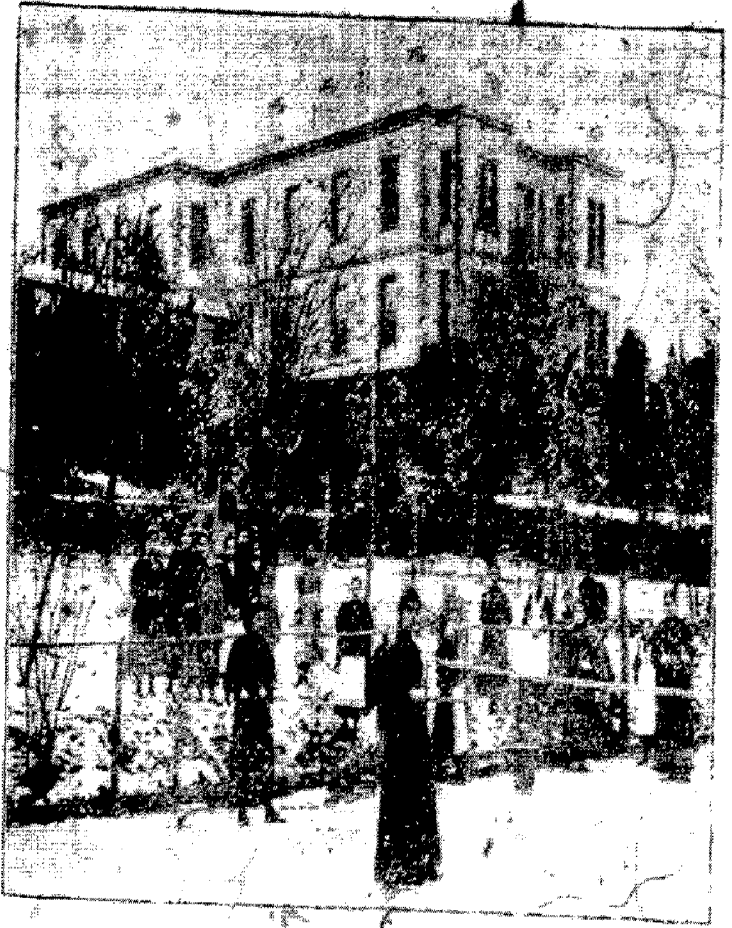
ALL AROUND THE WORLD MISSIONARY.

Miss S. D. Doremus, secretary of the Woman's Union Missionary Society, is making an all around the world missionary journey, and the organization is expecting daily to hear of her arrival in India. Miss Doremus will visit all the stations supported by the society in India, Japan and China.

The Woman's Union Missionary Society was the pioneer in organized woman's work in this country. It has mission homes in Calcutta, Allahabad and Cawnpore, India; in Yokohama, Japan, and in Shanghai, China. The work is undenominational.

DIED AT 108 YEARS.

A member of the Society of Friends whose life had been an eventful one was Mrs. Elizabeth Hanbury, of Richmond, Surrey, England, who died a short time ago, aged 108 years. She was active in many branches of benevolent and philanthropic work, and was regarded as an "acknowledged minister" of the Friends.

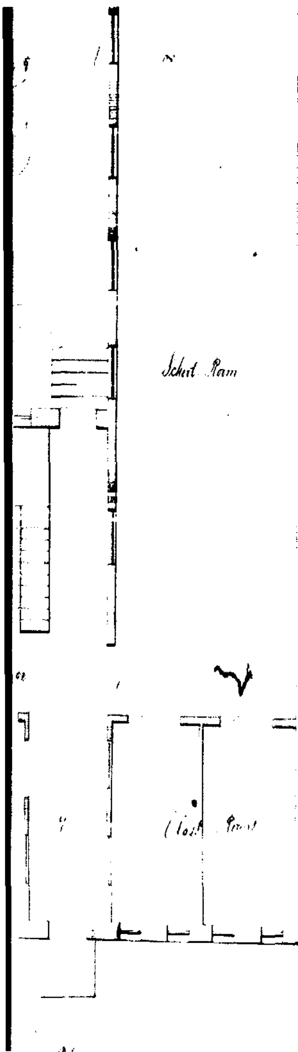

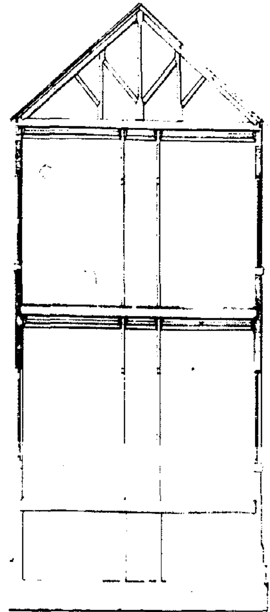
BOWKER HALL

One of the buildings of the American College for Girls in Constantinople

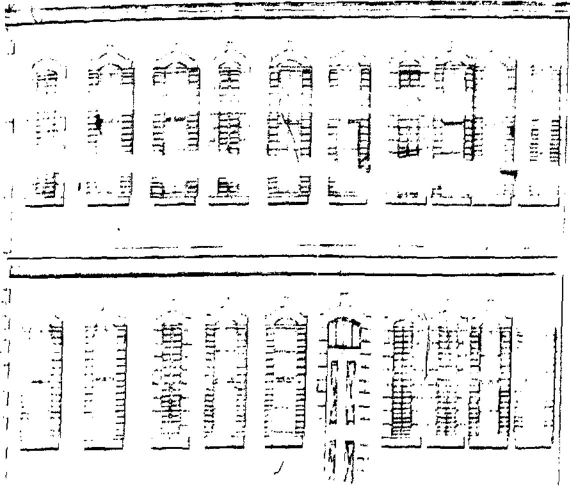
P.A.B.C.F.M. REEL 616 BELGE NO: 733

1902 YILI İSTANBUL AMERİKAN KIZ KOLEJİ RESİM

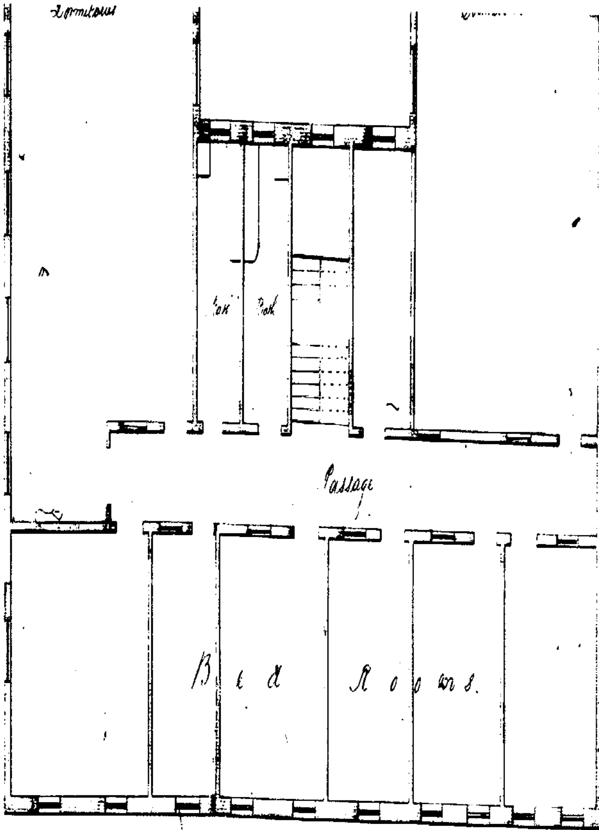

P.A.B.C.F.M. REEL 597 BELGE NO: 538
İZMİR AMERİKAN KOLEJİ PLANI

Elevation

P.A.B.C.F.M. REEL 597 BELGE NO: 537
İZMİR AMERİKAN KOLEJİ PLANI

P.A.B.C.F.M. REEL 597 BELGE NO: 536
İZMİR AMERİKAN KOLEJİ PLANI

THE

AMERICAN SCHOOL,

SMYRNA.

Closing Exercises,

June 28th 1889, commencing at 8. P. M.

The next term of this School will open
Friday, Sept. 13th, 1889.

Printed by Daccroni Smyrna

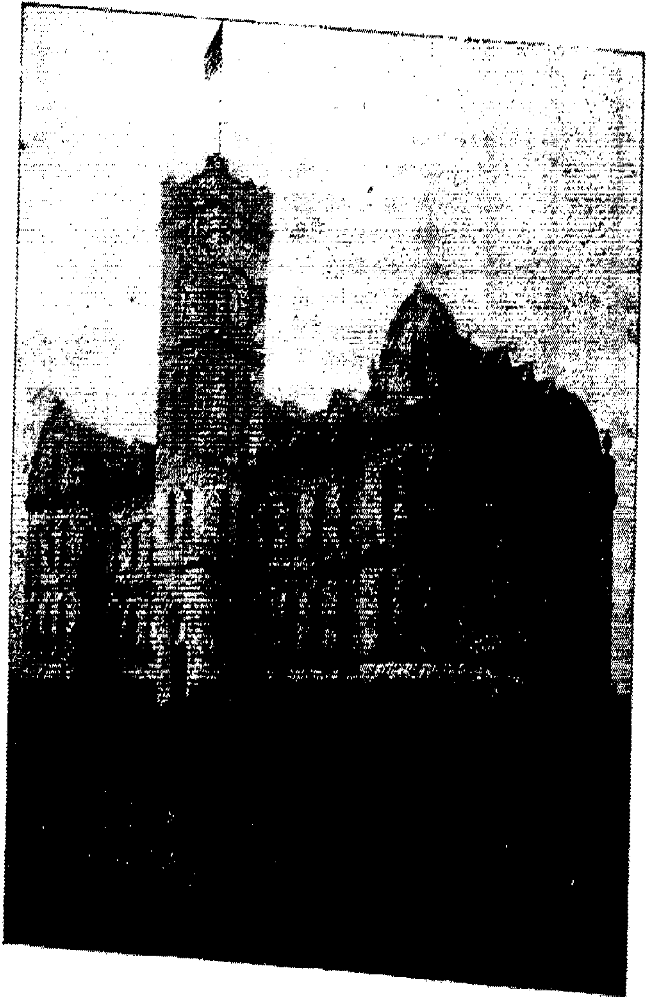
P.A.B.C.F.M. REEL 597 BELGE NO: 473
İZMİR AMERİKAN KOLEJİ KAPANIŞ TÖRENİ 1889

The Auditorium.

Opening of the Auditorium

P.A.B.C.F.M. REEL 629 BELGE NO: 793
ULUSLARARASI İZMİR AMERİKAN KOLEJİ TOPLANTI SALONU MART 1914

International College - MacLachlan Hall.

P.A.B.C.F.M. REEL 629 BELGE NO: 790
ULUSLARARASI İZMİR AMERİKAN KOLEJİ MACLACHLAN BİNASI MART 1914

Campus Notes

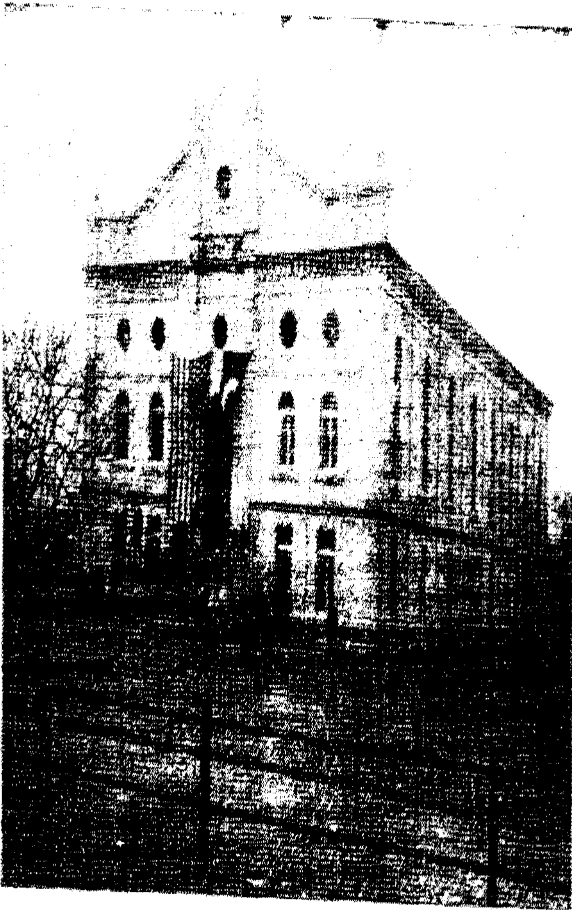
Vol. I. No 4. INTERNATIONAL COLLEGE, Smyrna, Turkey. March 1914

Group of Officials Delegates etc on the steps of MacLachlan Hall during the Inaugural Ceremonies.

P.A.B.C.F.M. REEL 629 BELGE NO: 789

CAMPUS NOTES

The Gymnasium. (being decorated by the Boy Scouts.)

P.A.B.C.F.M. REEL 629 BELGE NO: 792/2

ULUSLARARASI İZMİR AMERİKAN KOLEJİ SPOR SALONU

MART 1914

CATALOGUE

of

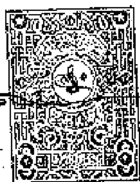
Saint Paul's Institute

in

TARSUS, (Asia Minor).

AND GOD SAID, LET THERE BE LIGHT.

July, 1896.

C. Tatikian, Printer & Lithographer, Smyrna (Turkey).

TARSUS AMERİKAN KOLEJİ KATOLUĞU 1896
JOHNSON'UN KİTABINDAN

TARSUS AMERİKAN KOLEJİ MÜDÜRÜ THOMAS CHRİSTİE VE EŞİ JOHNSON'UN KİTABINDAN

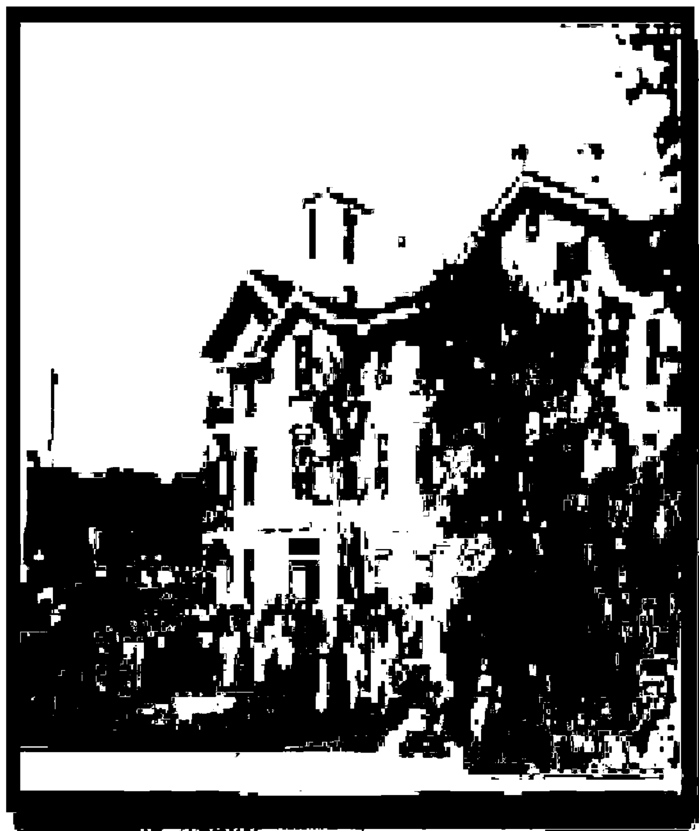
TARSUS AMERİKAN KOLEJİ (ST. PAUL) 1920 ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMENLERİYLE JOHNSON'UN KİTABINDAN

TWENTY SEVENTH
ANNUAL COMMENCEMENT
OF
ANATOLIA COLLEGE

MARSOVAN TURKEY
1913

P.A.B.C.F.M. REEL 629 BELGE NO: 757 MERZİFON ANDOLU KOLEJİ 1913 YILLIK TOPLANTI

Anatolia College, Merzifon

MERZİFON ANADOLU KOLEJİ

EUPHRATES COLLEGE, HAR[illegible] [illegible], 1906

1906 HARPUT AMERİKAN KOLEJİ

TALAS AMERİKAN KOLEJİ

TALAS AMERİKAN KOLEJ İ GÜNÜMÜZDE ERCİYES ÜNİVERSİTESİ SOSYAL TESİSLERİ

BURSA MİSYONERİ JİLLSON

BURSA AMERİKAN KIZ KOLEJİ

بروسه‌ده‌كی میسلرك محاكمه‌سنه باشلاندی

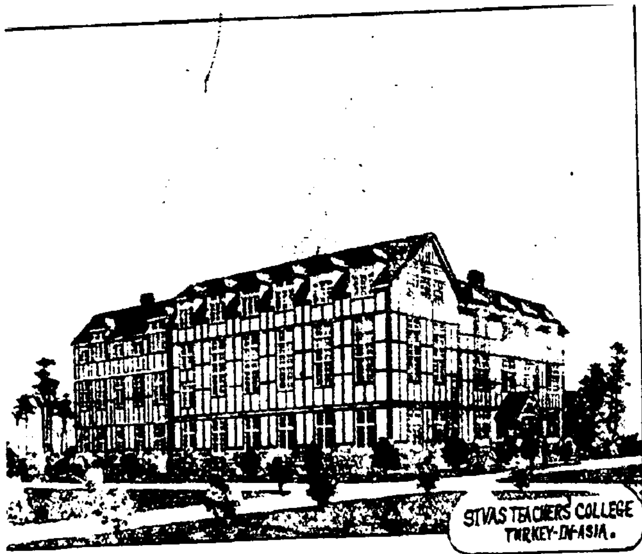
14 ŞUBAT 1928 CUMHURİYET GAZETESİ "BURSA'DAKİ MİSLERİN DAVASINA BAŞLANDI"

IN THE GLOOM OF THE BROUSA TRIAL

Photo taken from the Judge's bench. Officer at left in uniform. One of the pupils of the school is in foreground, in witness chair, testifying. The Americans are (from left to right): Misses Day, Sanderson and Jillson, Mr. Berry.

BURSA AMERİKAN KOLEJİ DAVASINDAN BİR GÖRÜNÜM (MISSIONARY HERALD, 1928,JULY,7,CXXIV, S. 291.)

SİVAS TEACHERS COLLEGE (P.A.B.C.F.M. REEL 629, BELGE NO: 926.)

DİZİN

H

I,İ

J

K

L

M

N

O,Ö

P

YEDİTEPE

Özgür YILDIZ

ANADOLU'DA AMERİKAN MİSYONERLERİ

